00047025

ORI
29
Mar/Shi
47025

SHIKAND-GÛMÂNÎK VIJÂR.

Digitized with financial assistance from

H T Parekh FOUNDATION

An Initiative by HDFC

WITH YOU, RIGHT THROUGH

on 15 October, 2018

Oxford

PRINTED BY HORACE HART, PRINTER TO THE UNIVERSITY

SHIKAND-GÛMÂNÎK VIJÂR

THE PÂZAND-SANSKRIT TEXT

TOGETHER WITH

A FRAGMENT OF THE PAHLAVI

EDITED

WITH A COMPARATIVE VOCABULARY OF THE THREE VERSIONS AND AN INTRODUCTION

BY

HÔSHANG DASTÛR JÂMÂSPJI JÂMÂSP-ÂSÂNÂ

AND

E. W. WEST

47025

PUBLISHED BY ORDER OF THE GOVERNMENT OF BOMBAY

Bombay

GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT

1887

ORI
295
mar/chi
47025.

00047025

47025

CONTENTS.

PAGE

PREFACE vii

INTRODUCTION.

1. DESCRIPTION AND CONTENTS OF THE TEXT ix
2. ACCOUNT OF THE MANUSCRIPTS EXAMINED xix
3. RELATIONSHIP AND PECULIARITIES OF THE SEVERAL VERSIONS . . xxvii

ABBREVIATIONS USED IN THIS VOLUME xxxix

SHIKAND-GÛMÂNÎK VIJÂR.

THE PÂZAND-SANSKRIT TEXT OF NÊRYÔSANG 1
THE PAHLAVI TEXT 179

COMPARATIVE VOCABULARY.

GRAMMATICAL NOTES 217
PÂZAND SUFFIXES 224
VOCABULARY 226

ERRATA 276

PREFACE.

TWENTY years ago the Pâzand and Pahlavi texts of this work, with a glossary of the latter, were prepared for publication by Dastûr Hôshangji Jâmâspji, being the first of the Pahlavi texts, after the two old Glossaries, which he was appointed to edit for the Government of Bombay, on the recommendation of the late Professor Martin Haug of Munich. The Dastûr's manuscript was retained for publication with the Sanskrit text in Bombay, while that of the Ardâ-Vîrâf Nâmak, which was completed a few months later, was sent to be printed in Europe. The latter text and its glossary were published in 1872 and 1874; the former is now, at length, in the reader's hands.

Ten years ago the manuscript was sent to Europe, with the view of arrangements being made for its publication; but the times were not then propitious for asking the assistance of Government in literary undertakings, and the work had to be laid aside for another six years. Even since the support of the Bombay Government was liberally granted, on the recommendation of their present Director of Public Instruction, prior engagements, ill-health, and the necessity of thorough revision have led to more delay than was then anticipated.

Owing to the progress that has been made of late years in Pahlavi studies, no scholar who valued his reputation could now venture to publish any Pahlavi or Pâzand work, which he had prepared twenty years ago, without entirely rewriting it. The necessity of doing this, while it has seriously increased the labour of the editors, has also afforded them the satisfaction of anticipating that their work will now be of more permanent value

than it could have been if published, in its original state, while Pahlavi studies were in their infancy.

Nêryôsang's Sanskrit translation has been added to his Pâzand version, which it always accompanies in the manuscripts, and a complete Pâzand-Pahlavi-Sanskrit-English vocabulary of the whole work has been substituted for the glossary of a fragment of the Pahlavi text. This has been done with the view of making the work complete in itself, as a class-book for Parsi students, to whom the completion of the Pahlavi text, from the materials supplied, would also afford some useful exercise. While the publication of a detailed index and etymological glossary has been reserved for a future opportunity, when it is hoped to include the words of all Pâzand texts in one exhaustive glossary. It may also be remarked that the use of the original characters for the Pâzand-Sanskrit text, though of little consequence to European Orientalists, is believed to be preferred by the Parsis.

An English translation of the work has already appeared in *The Sacred Books of the East*, vol. xxiv, but the minute analysis to which the texts have been subjected, in the final preparation of this edition, has suggested several improvements of that translation, most of which have been here introduced, either into the vocabulary, or the introduction.

Although the editors are quite aware of the impossibility of avoiding all errors, they venture to hope that their oversights have not been numerous, and that their work may be considered worthy of the liberality which the Government of Bombay has extended to it.

E. W. WEST.

MÜNCHEN, December, 1886.

INTRODUCTION.

1. Description and Contents of the Text.

The Shikand-gûmânîk Vijâr[1], or 'doubt-dispelling explanation,' is a controversial work written, about a thousand years ago, by Mar*d*ân-farukh, son of Aûha*r*ma*zd*-dâ*d*, for the purpose of showing that good and evil arise from two independent sources, as taught by the Mazda-worshipping religion. But, without fully considering all the difficulties of this doctrine, he soon proceeds to the easier task of pointing out the inconsistencies of other faiths which either teach an irrational atheism, or, by insisting on the unity of creation, seem to make the sacred being really responsible for the evil that he ought neither to occasion, nor permit, if possessed of all the attributes which they ascribe to him. The general character of this discussion, in which the doctrines and scriptures of the Muhammadans, Jews, Christians, and Mânichaeans are severely criticised, may be understood from the following summary.

The first chapter[2] ascribes (§§ 1–10) the creation of everything good and useful to Aûha*r*ma*zd*, including the Mazda-worshipping religion, which is compared (§§ 11–19) to an immense tree branching out from 'agreement,' through 'performance and abstinence,' and by means of 'good thoughts, words, and deeds,' and of 'the four classes' of the community, to 'the five rulers,' over whom is the monarch. The body and capabilities of man are also apportioned (§§ 20–29) among 'the four classes.' Coexistent with this creation was the fiend, whose 'appliances' (§§ 30–34) are heterodox religions; and Mar*d*ân-farukh introduces himself (§§ 35–37) as an enquirer in search of the truth which he found at last in the writings of former high-priests, especially in those of Âtûr-pâ*d*îyâvandân, and from these he compiled the Shikand-gûmânîk Vijâr

[1] The Iranian names are usually given in their Pahlavi forms, unless it be otherwise stated.

[2] Readers should be careful not to base any arguments upon the length of chapters, either here or in the Ar*d*â-Vîrâf Nâmak, because neither text is so divided in the original manuscripts.

(§ 38), which he then proceeds (§§ 39–57) to recommend as a compendium likely to be useful for dispelling the doubts of learners, but not to be too severely criticised by the learned.

In the second chapter, Mar*d*ân-farukh replies to the first of a series of questions propounded to him, in a friendly manner, by Mit*r*ô-ayâr, son of Mahmâ*d*, of Ispahân (§ 2). This sceptical enquirer first asks (§ 3) why Aharman rushed towards the light, when he first beheld it, although it was opposed to his own nature, and different natures generally shrink from each other. The reply (§§ 4–18) is that Aharman is a destroyer, and opposing natures can be mutually destructive only when they come in contact.

The third chapter is devoted to the second question, in which Mit*r*ô-ayâr asks (§§ 2, 3) why the omnipotent Aûha*r*ma*zd* does not prevent Aharman from doing harm. In reply, he is informed (§§ 4–21) that even the omnipotence and will of Aûha*r*ma*zd* are limited by what is possible, because the performance of a supposed impossibility proves that it is really possible, and to wish for an impossibility would be inconsistent with his wisdom. Also that the nature and will of Aharman are perpetually evil, and any change in them is therefore impossible and beyond the power of omnipotence. In other natures (§§ 22–37) good is mingled with evil, with a mingled result, but any good effect must not be attributed to an evil cause, nor an evil effect to a good cause.

In the fourth chapter, Mit*r*ô-ayâr observes (§§ 1–6) that everything happens as foreshown by the stars, and if these were created by the sacred being, he must be considered as producing both good and evil, as asserted by 'the believers' (the usual epithet of the Muhammadans). If Aharman created them, how could he produce the stars that portend good? And if both beings created them, Aûha*r*ma*zd* must be an accomplice of Aharman in producing the stars that portend evil. The reply to this trilemma is (§§ 7–10) that the celestial sphere is the seat of the just divinities of destiny, and below them are the seven planets of evil destiny, who are witches called gadha in the Avesta. When Aûha*r*ma*zd* had created everything good (§§ 11–27) the evil spirit and his fiends rushed in to produce evil, but this was foreseen by the stars who kept the planets enveloped in light, as a check upon their evil influence. Each of the five planets is opposed by a particular star (§§ 28–38), and is also bound to the sun and moon by two threads which allow each planet its own particular amount of motion (§§ 39–45). Two fiends (§ 46) oppose the sun and moon (occasioning eclipses), and

another (representing the comets) moves backwards and forwards between the sun and stars (§§ 47–49). While rain is produced by conflicts of Sirius and lightning with the demons of thunder and drought (§§ 50–54). Below these are mankind and animals, with good and bad propensities, of which the good are owing to the creator who has also furnished means for overcoming the bad (§§ 55–62).

Aûharmazd is then (§§ 63–80) compared to a wise gardener who protects his orchard from the wild beast Aharman, by setting the sky as a trap, in which the wild beast is captured and has to struggle till the end of time, and, when his strength is exhausted, he is thrown out of the trap which is repaired and rearranged for eternity. Moreover, the power of the fiend is limited (§§ 81–86), and death is not destruction, for the body is resolved into its elements (§§ 87, 88), and the soul goes to give an account of its deeds, being conducted to heaven or hell according as they have been good or bad (§§ 89–99), and, ultimately, even the bad are purified for eternity (§§ 100, 101). Hence it is concluded that Aûharmazd creates nothing but good (§ 102). And Mardânfarukh winds up his reply by stating (§§ 106, 107) that he has extracted this information from the writings of Âtûr-pâdîyâvandân which are contained in the Dînkard of Âtûr-frôbag, son of Farukh-zâd. He also mentions (§ 108) a further question of Mitrô-ayâr, 'about unlimitedness and limitation,' which he discusses later on (ch. xvi, 53–107).

The fifth chapter commences a refutation of atheism by pointing out (§§ 1–9) the necessity of understanding the nature of the sacred being, as well as of admitting his existence. The various modes of acquiring such knowledge are then detailed (§§ 10–45) in a general manner, and are, afterwards (§§ 46–91), applied to prove the existence of a wise and benevolent creator, from the evident existence of design in the creatures and their various organs and appliances. All which argument is again said (§§ 92–95) to be taken from the Dînkard, to which the reader is referred for further details.

In the sixth chapter the ideas of atheists and materialists are stated (§§ 1–8), and their refutation, by pointing out the evident design in the creation, is continued (§§ 9–34); with a special rebuke (§§ 35–45) of the sophists who argue that there can be no certainty about spiritual matters, because our knowledge of them is merely subjective illusion.

The seventh chapter begins the arguments for the existence of an antagonist to the creator (§ 1), by showing (§§ 2–25) that the creation itself indicates a purpose of frustrating the designs of an antagonist.

In the eighth chapter the arguments are continued in detail, with

reference to the manifest coexistence of good and evil in creation (§§ 1–23, 35–38). The reality of the spiritual existence, as necessary for originating and terminating the worldly one, being shown (§§ 24–34) from the analogy of the birth of offspring from an invisible origin, and the final departure of life from the body. Further details are given (§§ 39–91) as to the existence of a purpose in creation for resisting an antagonist and for his final overthrow; while reasons are stated for believing in only one source of evil (§§ 92–101), which source must be distinct from the source of good (§§ 102–123), and is also the primary cause of even those evils that appear to be spontaneous (§§ 124–135).

The ninth chapter gives further information regarding the opponent, with evidence of his existence before the creation, and of his attacking the creatures after their creation, as stated in the writings of Âtûr-pâdîyâvandân in the Dînkard of Âtûr-frôbag, son of Farukh-zâd (§§ 1–4). The details of this evidence, which are much to the same effect as those previously cited, occupy the rest of the chapter.

The tenth chapter commences a discussion of the origin of evil, as illustrated by the traditions and doctrines of various religions, the consideration of which is continued to the end of the work. The object of all religion is to explain the nature and will of the creator, and to teach the means of preserving the soul from evil (§§ 2–24), which is in itself a proof that the source of the evil is distinct from the creator (§§ 25–32). It being necessary to understand the origin of good and evil (§§ 33–37), and having observed that some sects attribute them to a single source, and others to two (§§ 38–42), Mardân-farukh states (§§ 43–47) that he has enquired in many lands, even among the Hindûs, because he did not like the state religion (Muhammadanism), until he became fully convinced of the superiority of Zoroastrianism, by studying the writings of Âtûr-pâdîyâvandân and Rôshan, son of Âtûr-frôbag, as well as the Dînkard of Âtûr-frôbag, son of Farukh-zâd (§§ 48–63). This religion was taught by Zaratûsht to king Gushtâsp who adopted it, while the princes of his family, Spend-dâd, Zarîr, and others, propagated it in Arûm (Asia Minor) and India (§§ 64–68). Subsequently, it was handed down to 'the descendants of divinity' (the Sasanians), when Âtûr-pâd, son of Mâraspend, underwent the ordeal of melted metal (§§ 69–71). And the Arûmans (Byzantine Greeks) endeavoured to confute it, but in vain (§§ 72–74); while it has been easy to see that other creeds are full of delusion and inconsistency (§§ 75–80), as will be shown below.

In the eleventh chapter Mardân-farukh combats the opinions of

those who trace both good and evil to the will of the sacred being (§§ 3–5), with cautious reference to the Muhammadan religion. He argues that permission of evil is inconsistent with the omniscience, omnipotence, goodness, and mercifulness of the sacred being (§§ 6–19), as well as with his success, wisdom, and truth (§§ 20–33). If he be good, why does he permit evil (§§ 34–36)? If he be merciful, why does he punish those whom he renders wicked (§§ 37–44, quoting *Kurân* vii, 178)? If he be wise, why did he not make his first creations free from disobedience (§§ 45–79, quoting the fall of Iblîs, *Kurân* xv, 26–40, and the fall of man, *Kurân* vii, 17–24)? But men are still deluded into slaying his apostles, and the deluder triumphs and lives; is it wise to allow this (§§ 80–92)? After some further criticism (§§ 93–117), the conclusion arrived at is that a sacred being, who acts thus, must be either incapable, unmerciful, or unreasonable (§§ 118–124). Also, that salvation is hopeless, and it must even be uncertain whether he approves good or evil (§§ 125–132). While, with regard to physicians and almsgivers, it is pointed out (§§ 133–154) that they would be needless if disease and poverty had not been created.

The relation between the will of the sacred being and the origin of evil is then considered, and a series of dilemmas (§§ 155–176) leads to the conclusion that an opposing will exists. The possibility of evil arising from mankind is then debated (§§ 177–196), and whether evil may not have been produced to enhance the value of what is good (§§ 197–204). The idea that the sacred being, as an absolute ruler, has an undoubted right to inflict injury, is dismissed (§§ 205–216) with a parable quoted from Rôshan, son of Âtûr-frôbag; and leads to the question whether he is a friend or an enemy of his creatures (§§ 217–221), and whether he is a good or bad sovereign, or both alternately (§§ 222–244). If evil arise only from mankind, Aharman is innocent; but if Aharman be the source of evil, how can he be a creature of the sacred being (§§ 250–254)? In either case, as the sacred being would be the creator of the source of evil, he would himself be the origin of evil (§§ 255–259).

Passages are then quoted (§§ 260–272) from the *Kurân*, some of which (cited below) assert that the sacred being leads men either astray, or in the right way, just as he pleases. Questions are also put to the Mu'tazalî sect, as to the will of the sacred being, and his ability to perform it (§§ 280–308). It is likewise pointed out (§§ 309–317) that if the manager of the world were without an opponent and perfect in sagacity, goodness, and ability he could prevent evil; but, as evil

undoubtedly exists, he must be considered imperfect. And if he were not the origin of evil as well as good, he could not be the creator of Aharman, who must, therefore, be an existence of independent origin (§§ 318–351). The reasonableness of the command not to eat of the tree of knowledge in paradise (*Kurân* vii, 17) is then severely criticised (§§ 352–358), as well as the arbitrary conduct of the sacred being in leading men astray and then punishing them (§§ 359–373) as asserted (in the *Kurân* vi, 125; xiv, 4, 32–34; xvi, 95; xvii, 99; xxxii, 13, 14; xlii, 42–45; lxxiv, 34). And the chapter concludes by observing (§§ 374–383) that whatever is true, in the statements that have been enumerated, is derived from the source of truth, and whatever is false from the source of falsehood.

The twelfth chapter begins with a series of contradictory statements (§§ 1–31), regarding the omnipresence and actions of the sacred being, collected in the Dînka*rd* from the assertions of various sects which yet believe that dualism is derogatory to his character (§§ 32–34). Upon which Mar*dân* farukh enquires (§§ 35–63) which is less derogatory to his character, to believe that he does not protect his creatures from being led astray, and then punishes them eternally for temporary sin, or to believe that he is always beneficent and merciful, ready to forgive at once all sin that is atoned for, and delivering his creatures from the enemy and from all punishment in the end. He further points out that all good qualities are enabled to overcome the evil qualities opposed to them (§§ 64–70), and that the opponent, with all his efforts, is unable to produce any permanent destruction (§§ 71–81).

The thirteenth chapter begins (§§ 1–4) a criticism of the Jewish scriptures by pointing out apparent inconsistencies and absurdities in the first book of Moses. After quoting (§§ 5–47) many passages from the account of the creation and of the fall of man, contained in Genesis i, 1–5, 26, 27, 31; ii, 1, 2, 15–17; iii, 1–19, 23, 24, besides referring to Exodus xx, 10, 11, Mar*dân*-farukh proceeds to criticise this account, especially with reference to the creation of light and the previous condition of the sacred being and the world (§§ 48–91), also as to why six days were necessary for the creation (§§ 92–99), how the days could have been formed before the sun (§§ 100, 101), why repose was requisite on the seventh day if the creation merely consisted of commands (§§ 102–105), why man was created disobedient, and why a command was given when it was known that he would not obey it (§§ 106–122), whether that command was not intended to maintain ignorance, so that man really owes his knowledge 'to the serpent and deceit' (§§ 123–131),

and whether other details of the statement regarding the fall of man are not inconsistent with the omniscience, truth, and power of the sacred being (§§ 135–147). It is further pointed out that the curse inflicted on Adam could not be justly extended to his posterity (§§ 148, 149).

The criticism of the Jewish scriptures is continued in the fourteenth chapter by quoting many passages that are inconsistent with the Zoroastrian idea of a sacred being. Thus Deuteronomy xxxii, 35; Isaiah xxx, 27, 28, 30; lxvi, 15; Psalms xviii, 11; xcvii, 2; Nahum i, 3 (§§ 4–17) seem inconsistent with his mercy and glory. Psalm xcv, 10, 11 (§§ 18–20) makes him too wrathful. Ezekiel viii, 16, 17 (§ 24) denounces all homage of the sun. Joshua viii, 21; Isaiah xxxvii, 36; Numbers xiv, 30, 32 (§§ 25–31) make him too merciless. And Genesis vi, 6 (§§ 32, 33) makes him despondent. Statements probably taken from Jewish traditional writings are also criticised, such as the daily sending of 90,000 angels or worshippers to hell (§§ 36–39), the Lord's visit of condolence to Abraham (§§ 40–57), the angel's offer to the poor man who was pious (§§ 58–74), and the answer to the angels who murmured at the slaughter of innumerable innocent persons (§§ 75–78). The conclusion drawn is that such statements represent the sacred being as quite as deficient in truth, mercy, and knowledge as the fiend himself (§§ 82–86).

In the fifteenth chapter the Christian scriptures are similarly criticised. In §§ 5–8 the birth of Jesus is detailed, and the statements regarding it are minutely criticised in §§ 9–39. The idea that his death was necessary to demonstrate the resurrection is disputed in §§ 40–45. And the doctrine of the trinity is discussed in §§ 46–62. It is then argued (§§ 63–70) that if the adversary be a creature of the Almighty he ought to be saved like other creatures. And it is shown (§§ 77–90) that, even if mankind can do evil of their own free will, the same cannot be asserted of noxious creatures and poisonous plants, for whose evil effects their producer must be responsible. Moreover, in §§ 91–96 Paul is quoted (Romans vii, 19, 20, 23) as testifying against freedom of will. Several passages, such as Matthew xiii, 25, 39; xv, 13; John viii, 37, 38, 42–45, 47, are also quoted (§§ 108–110, 117–131, 144, 145) to show that the Messiah really admitted that the world had two originators. And the Lord's prayer likewise occurs in §§ 148, 149.

The sixteenth chapter is devoted to an account of 'the delusion of Mânî and the Mânichaeans,' which is also denounced in ch. x, 59, 60. It is asserted (§§ 4–7) that Mânî published three statements:—one about the unlimitedness of the original evolutions, one about their

mingling, and one about the distinction of light from darkness. Also (§§ 8–19, 24) that this lesser world was produced by Aharman, in imitation of the greater world, from the body of his general, the demon Kûnd, who was killed after the second conflict with the angels; the duty of the sun and moon (§§ 21–23), and the cause and effect of rain (§§ 28–37) are likewise described. As Aharman is the producer of bodies it is wicked to assist him by propagating lineage, or cultivating the land (§§ 39–41); and, as he is destructive to life, it is also wicked to kill any creature (§§ 42–45). Eventually this world is destroyed and the sacred being triumphant, but there is no resurrection (§§ 46–50); while the two original evolutions remain in contact for eternity (§§ 51, 52). Mard*â*n-farukh then proceeds to discuss the question of unlimitedness and limitation, as he had promised at the end of the fourth chapter. After premising that nothing is unlimited except space and time (§§ 53–55), and showing that neither unity nor duality can exist without limitation (§§ 56–65), he argues (§§ 66–78) that unlimitedness is beyond the comprehension of even a sacred being; also that light and life cannot arise (§§ 79–93) from a mere subdivision of unlimited time, because unlimitedness cannot be subdivided, nor can it be disturbed (§§ 94–101), because there is no further space for it to move into; so that, if the two original evolutions were unlimited and, therefore, undisturbable, there could be no room for the creatures, unless (§§ 102–104) these be a mere transformation of the unlimited evolutions; but in such arguments one is apt to lose one's way in a wilderness of words (§§ 105–107). While further arguing that nothing can be understood without complete knowledge (§§ 108–111) the manuscripts break off in the middle of the subject, the remainder of the work being lost.

Regarding the author of this work, and the age in which he lived, nothing further is known than can be gathered from the work itself. That Mard*â*n-farukh, son of Aûharmazd-d*â*d, was a Zoroastrian is evident, both from his name and his opinions; that he was a layman is probable, both from his deprecating the criticism of the learned in ch. i, 42–44, and from a remark he makes in ch. xiv, 80, with reference to Jewish statements, that he is only 'an investigator, on which account representations of these statements should be by a high-priest.' His questioner, Mitrô-ayâr, son of Mahmâd, of Ispahân (ch. ii, 2), also appears to have been a Zoroastrian layman, although his father's name seems to be Muhammadan; this might be explained by supposing that the father had changed his name on being converted to Muhammadanism after his son had grown up.

That the work was written long after the Muhammadan conquest of Persia in A. D. 651 is evident, especially from the contents of the eleventh chapter, for although the allusions to Muhammadanism are always of a very guarded character, as is usual in Pahlavi writings, they are still sufficiently clear. Thus, besides many vaguer references to passages in the Kurân in ch. xi, 4, 5, 39, 61–77, 265–267, 269–272, 352, 359, 360, we have a particular legend of the fall of the disobedient angel in ch. xi, 52–60 from the same source. In ch. iv, 3 the Pz. vîrô*d*-dînîã is undoubtedly a misreading of an original Pl. vîrôyishnîkân, 'the believers,' a favourite appellation of the Muhammadans, which occurs on several of their early coins from Persian mints (A. D. 673–692) in the Khalîfah's title Amîr-î vîrôyishnîkân[1], a Pahlavi translation of the Ar. Amîru-l-mûminîn, 'prince of the believers, or commander of the faithful.' Again, the remark of Mar*d*ân-farukh in ch. x, 45, that he did not admire the religion that was in supremacy, would not have been made by a Zoroastrian till after the Muhammadan conquest. And the Pz. muthzarî in ch. xi, 280, which evidently stands for an original Pl. mûtazalîk, can be considered only as a Persian form of the Ar. Mu'tazalah, the name of some Muhammadan sectarians.

Whether the date of the work can be safely fixed, with greater precision, is less certain; as we have only the names of certain commentators and their writings, mentioned by the author, to guide us. Of these names, Âtûr-pâ*d*îyâvandân, mentioned in ch. i, 38; iv, 106; ix, 2; x, 52, is evidently the oldest, as his teachings were recorded in a manuscript of Âtûr-frôbag (see ch. iv, 107), but his name has not yet been found elsewhere, and its form is suspicious. According to its termination it must be either a patronymic, meaning 'the son of Âtûr-pâ*d*îyâvand,' or, more probably, a misreading of an original Pl. Âtûr-pâ*d*-î 𐭠𐭯𐭣, 'Âtûr-pâ*d* son of 𐭠𐭯𐭣,' in which the father's name is too ambiguous to be read with certainty. The name of Âtûr-frôbag, son of Farukh-zâ*d*, mentioned in ch. iv, 107; ix, 3; x, 55, is better known. In the last paragraphs of the third book of the Dînka*rd*[2] he is said to have edited that work; and his selections from various religious treatises are found in its fourth and fifth books. The age in which he lived can also be determined with tolerable certainty, from the peroration of a Pahlavi tale, in which a blessing is invoked upon Âtûr-frôbag, son of

[1] See *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain*, vol. 13, pp. 409–413, where the title is misinterpreted.

[2] See *Zand-Pahlavi Glossary*, pp. xxxiii, xxxvii, in which the name Âtûr-pâ*d* is introduced probably by mistake, as the Kopenhagen MS. K43 omits it.

Farukh-zâd, on account of his discomfiting the accursed Abâlish in a religious disputation before the Khalîfah Al-Mâmûn (A. D. 813–833). A third name, mentioned by Mardân-farukh in ch. x, 53; xi, 213, is that of Rôshan, son of Âtûr-frôbag, who wrote the Rôshan commentary (ch. x, 54) which is often quoted in the Pahlavi versions of the Avesta[1]. If he were a son of the Âtûr-frôbag previously mentioned, as seems most probable, he could hardly have completed his Rôshan commentary before A. D. 850; and the date of the Shikand-gûmânîk Vijâr, which mentions that commentary, must be still later.

As Mardân-farukh used Âtûr-frôbag's edition of the Dînkard (see ch. iv, 107; x, 57) it is reasonable to suppose that the later edition, prepared by Âtûr-pâd, son of Hêmîd, (as stated in the passage already cited from its third book) was not completed in his time. But it appears from the Bundahish, ch. xxxiii, 10, 11[2], that Âtûr-pâd, son of Hêmîd, was a contemporary of Zâd-sparam, son of Yûdân-Yim, who was living in A. D. 881[3]. Âtûr-pâd's edition of the Dînkard must, therefore, have been prepared about the end of the ninth century; and the date of the Shikand-gûmânîk Vijâr, whose author did not use that edition, may be fairly placed near the end of the ninth century, or about a thousand years ago.

It should, however, be remarked that none of the passages, ascribed by Mardân-farukh to the Dînkard, have been distinctly recognised in any of the seven books of that work now extant; they must, therefore, be attributed to the first and second books, which have not been yet discovered. But, as it appears, from the colophons of the Dînkard, that the last seven books were separated from these first two some considerable time before A. D. 1020, it is just possible that Âtûr-pâd's edition may not have included the earlier portion of the Dînkard, which was that consulted by Mardân-farukh.

That the Shikand-gûmânîk Vijâr was written in Persia may be gathered from its author's statements, that he had 'wandered to the region without and the land of the Hindûs (ch. x, 44),' because he did not admire the religion (Muhammadanism) which was in supremacy (ch. x, 45), and that his questioner, Mitrô-ayâr, was a native of Ispahân

---

[1] In Pl. Yas. ix, 5, 14; Pl. Vend. iii, 48; v, 112, 134, 176; vii, 93; xvii, 11; also in Sls. ii, 39, 86, 107; Byt. iii, 3; and eleven times in the Nîrangistân. The occurrence of this name in the Pahlavi translations of the Avesta implies that those translations underwent some revision after the middle of the ninth century.

[2] See *Sacred Books of the East*, vol. v, pp. 147, 148.

[3] See *Sacred Books of the East*, vol. xviii, pp. 360, 365.

(ch. ii, 2). How and when the work was brought to India, and whether the original Pahlavi text, which has disappeared in India, can still be found in Persia are matters that are still unknown.

2. Account of the Manuscripts examined.

The manuscripts of the Shikand-gûmânîk Vijâr are of several classes, and, so far as they have been examined, they are all evidently derived from a single original, of which the earlier half still exists. None of them are quite complete, and most of them are fragments of varying length. Fortunately, the latter half of the work, so far as it is extant, is preserved in an old manuscript derived from an early copy of the single existing original, from which copies two later manuscripts have also descended. From these facts, ascertained by careful collation and observation of blunders and peculiarities, it appears that only two of the manuscripts can be considered as authorities, and these are the single original for the first half of the work, and the other old manuscript for the remainder of the text. Both these manuscripts contain the Pâzand-Sanskrit version prepared by the celebrated high-priest Nêryô-sang, son of Dhaval, who is supposed to have lived early in the fourteenth century[1]. No traces of the original Pahlavi text have been discovered, but there are several incomplete manuscripts in which a somewhat corrupt Pahlavi text has been reproduced from the Pâzand, and is sometimes accompanied by the Pâzand, the Persian, the Pâzand-Sanskrit,

[1] In a very old Khurdah Avesta, belonging to Dastûr Dr. Jâmâspji Minocheherji, Nêryôsang's Sanskrit translation of the Marriage Blessing gives the date to be recited as fourteen hundred and so many years of the Samvat era. This implies that Nêryôsang could not have made the translation *later* than the fifteenth century of that era (A.D. 1343–1442); but he may have made it *earlier*, because this date varies in different versions and different manuscripts, in which dates corresponding to A.D. 1398, 1495, 1731–1830 have been found. The name of Nêryôsang is also found in the colophon appended to the Ardâ-Vîrâf Nâmak and the tale of Yôsht-i Fryânô in MH6, where, however, he is said to have been a son of Shâh-mard. If he could be identified with Nêryôsang, son of Dhaval, the celebrated translator of Parsi books into Sanskrit, it would be easy to determine the age in which the latter lived. Thus, the writer of the colophon in MH6 was Pêshyôtan, son of Râm, son of Kâmdîn, son of Shatrôyâr, son of Nêryôsang, and he wrote the colophon in A.D. 1397; his father, Râm, also copied manuscripts, one of which (MH18) he wrote as late as A.D. 1410. Now, allowing twenty-four years for a generation, as can be deduced from the genealogy of another family of those times, we can calculate that the Nêryôsang of this family must have been in A.D. 1301 as young as Pêshyôtan was when he wrote MH6, and in A.D. 1338 as old as Râm was when he wrote MH18. In other words, this Nêryôsang must have flourished during the first half of the fourteenth century, but his identity with Nêryôsang, son of Dhaval, is uncertain.

or the Pâzand-Sanskrit-Persian version; while a fragmentary Gujarâti version is also found in combination with the Pâzand. Instances of all these classes of manuscripts will be found in the following detailed account of the manuscripts that have been examined.

The single original manuscript belongs to Dastûr Dr. Hôshangji Jâmâspji of Poona, and has been called AK because it was supposed to have been written by Âsadîn, son of Kâkâ, in A.D. 1569, as recorded in a Sanskrit colophon preserved in some later copies. But it now seems more probable that this colophon belongs to AK2, as stated below, and that AK was written at the latter end of the fifteenth century, or fully 150 years after the time of Nêryôsang. In its present state AK consists of 77 folios (9½ in. by 7¼ in.) of very old Indian paper of a uniform brown colour, written sixteen lines to the page, and containing the Pâzand version in short sentences, alternating with a word-for-word Sanskrit translation of each sentence; the Sanskrit being written upside down, for the sake of forming continuous lines with the reversely-written Avesta characters of the Pâzand. The first three folios and the latter half of the manuscript are missing, and the first and last pair of the remaining folios are rather damaged, but the rest are in good order, and the writing is distinct and legible throughout. In the Sanskrit text the medial vowels 'e, o, ai, au' are written in the old style which is still used in Bangâlî, and the old forms of the initial 'i, î' (resembling those in the Gupta and Kutila inscriptions) are used in the proportion of 135 to 20 of the modern forms. In ch. v, 6, 7, 9–11, 14–20, 24–28; vi, 32; vii, 20; viii, 6, 9, 10, 12–14 corrupt Pahlavi is substituted for the Pâzand, which is also partly the case in ch. v, 12, 13, 21–23, 34, 35; vii, 3, and a few isolated Pahlavi words occur in other places; while in ch. v, 81, 95; vi, 2, 14, 27, 37, 38, 40; viii, 2, 3, 15–21, 23–31 both Pahlavi and Pâzand are given, one below the other. In nearly all cases these Pahlavi fragments (which are undoubtedly mere reproductions from the Pâzand) occur on folios where the handwriting seems to differ slightly from that of the rest of the manuscript, and in which nearly all the modern forms of the Sanskrit initial 'i, î' are found. Two or three omissions, either in Pâzand or Sanskrit, have been noticed in AK by later copyists, and corrected in accordance with the version which has not been omitted. Thus, a blank space was originally left for the Sanskrit of ch. iii, 10, which was imperfectly supplied by a later hand, and afterwards corrected by subsequent copyists; again, a considerable portion of ch. iv, 17, 18 was altogether omitted, and must have required some ingenuity, on the part of later copyists, to restore, unless the first

one who noticed the omission had some independent manuscript to guide him; and, lastly, the restoration of ch. vii, 24 is a somewhat similar case, where, however, if it were not for the Sanskrit ablative kritatvât, the restoration would not be necessary, as the Pâzand of § 25 could be translated in connection with § 23 as follows:—'and, should the work be a purposed work, there is manifested the existence of an injurer from without.' With regard to the missing half of AK it is probable that it was separated from the rest at the time of some division of family property, and has been either destroyed, or lies unrecognised in some inaccessible library.

As this edition was passing through the press, a manuscript derived from an early copy of AK, made while that manuscript was still nearly complete, was kindly sent to Munich for examination by Dastûr Dr. Jâmâspji Minocheherji from his library in Bombay. It came too late for its variants to be included in the foot-notes to the Pâzand-Sanskrit text, but attention has been given to them in correcting the proof-sheets of the latter half of that text, where they sometimes settle readings left in doubt by the disagreement of the later copies JJ and JE. This manuscript may be called AK2, because it ends with the colophon of Âsadîn, son of Kâkâ, which has been supposed to belong to AK. It contains 357 folios (8½ in. by 6 in.) of old Indian paper of a light-brown colour, written thirteen lines to the page, and very much darkened by damp in many places, especially in the earlier half of the manuscript, where the centre of each folio is often broken into holes. The text is Pâzand-Sanskrit, written as in AK, but of the same extent as in this edition, commencing with Nêryôsang's Sanskrit introduction, and containing no Pahlavi except in ch. i, 1–30, where many Pahlavi glosses have been interlined by a later hand. A Gujarâti translation of each section in ch. i, 1–ix, 18; ix, 42–x, 43; xi, 94–135 (with a few exceptions) has also been added in the margin by another later hand. The writing is very distinct, but, like the paper, it is certainly more modern than that of AK, the chief difference being that the old forms of the Sanskrit initial vowels 'i, î' are used in the proportion of only 20 to 443 of the modern forms. And careful collation of the two manuscripts has shown that several blunders and peculiarities of AK are repeated in AK2, indicating that the latter manuscript was derived from the former; but it has also shown that AK2 contains a few variations, such as the substitution of *sâkabhûttebhyaḥ* for ekaratnebhyaḥ in ch. i, 49, that must have originated in the illegibility of some intermediate manuscript.

Appended to AK2 is the following colophon in corrupt Sanskrit:—

'Sañvat 1625 varshe, Śâke 1491[1] pravṛittamâne, roja-Sahirevara-mâha-Bahmana-adahe śrî-Nâgamaṇḍalakarṇṇe pâdaśâha-śrî-Śulatâna-Majaphra-śâh-vyajyarâye Amalashâna-śrî-Cîngajashân-vyâpâre ai.-Kâkâsuta-e.-Âsadîna-likhitam Skanda-gumânîñ Gujâranâmapustikam. Śubham bhavatu! Kalyâṇamastu!' Which may perhaps be translated as follows:—'In the Samvat year 1625, in the current Śâka 1491, on the present day (?), the day Shahrîvar of the month Bahman, in the district (?) of Nausârî, in the invincible reign of king Sulṭân Muẓaffar-shâh, the book named Shikand-gûmânîk Vijâr is written, for the use of Amalshâh Cingizshâh[2], by the priest Âsadîn, son of the priest Kâkâ. May it become auspicious! May it be beneficial!' The date given in this colophon corresponds to the 23rd September, 1569, but it is not absolutely certain that this is the date of AK2, because the colophon extends into the last line of the last page of that manuscript, and it is just possible that the next folio, which is lost, may have contained a later colophon. This, however, is the only reason for doubting that AK2 was written in 1569, and the doubt can be fully dispelled only by comparing the handwriting of AK2 with some undoubted manuscript of Âsadîn Kâkâ, for which comparison there has been as yet no opportunity. In the mean time it should be noticed that Âsadîn's colophon does not occur in JJ which seems to be derived from the same intermediate copy as AK2, although it is *from* this copy that AK2 must have *obtained* the colophon if it belonged to AK. If Âsadîn's colophon were copied from AK, we must assume either that that manuscript was originally as incomplete as AK2, or that some of its later folios had been lost before a copy was made, while the last folio, containing the colophon, was still preserved. At present the balance of probability is in favour of supposing that Âsadîn wrote AK2, in which case we must further suppose AK to be at least 80 years older, to allow for its evidently more ancient appearance, and for the existence of an intermediate copy, as mentioned above, which copy must have been old enough, before AK2 was written, to have lost part of a word in ch. xvi, 106, as stated below in describing JJ. On this supposition we must ascribe AK to the latter end of the fifteenth century.

---

[1] The last cipher is illegible, though it looks something like 4 altered into 1, but there can be no doubt that the latter cipher is correct.

[2] Amalshâh's father, Cingizshâh, was probably a son of the Mânekshâh Cangashâh who was the chief of the Parsi laymen in Nausârî in 1531, when he was 70 years old, as stated in the Hâdesâ Nâmu (Bombay, 1831); and his great grandfather was, most likely, the Cangashâh who is mentioned in the correspondence between the Parsis in India and those in Persia in 1478-81, which is still preserved in the Persian Rivâyats.

Another manuscript of the Pâzand-Sanskrit text, as complete as in this edition, is JJ, so called because its colophons, in Persian, Sanskrit, and Pahlavi, state that it was written, in Nausârî, by Dastûr Jamshêd, son of the celebrated Jâmâsp, son of Âsâ, son of Frêdûn, and was finished on the day Srôsh of the month Bahman A. Y. 1137 (corresponding to the 28th August, 1768). It belongs to Dastûr Khurshêdji Jamshêdji of Nausârî, and consists of 182 folios (8¼ in. by 7½ in.) of glazed Indian paper, written fourteen to eighteen lines to the page, but the Sanskrit is not inverted, and it contains no Pahlavi. Its text is closely related to that of AK2, the Sanskrit being a little more corrupt, while the Pâzand orthography is rather different. As it contains the same variations from AK as are found in AK2, including the erroneous *sâkabhûttebhyaḥ* in ch. i, 49, it must be derived from the same intermediate manuscript; but, as it also supplies the Pz. a*khvaraidihâ* in ch. xvi, 106, where only .....ihâ is given in AK2, it was probably derived from an earlier copy of that intermediate manuscript than AK2 is, one that was written before that word became illegible in the intermediate manuscript. The fact that Âsadîn's colophon is not copied in JJ tends to confirm the opinion, not only that JJ is not a copy of AK2, but also that Âsadîn's colophon belongs to AK2 rather than to AK.

A third manuscript of the complete Pâzand-Sanskrit text is JE, so called because its Persian colophon states that it was copied, in Bombay, from the manuscript of Âsadîn Kâkâ, by Dastûr Jamshêdji Edalji Bahmanji Jamshêdji Jâmâspji Âsâjî Frêdûnji (a great grandson of the writer of JJ), and was finished on the day Hôrmazd of the month Bahman A. Y. 1211 (corresponding to the 26th July, 1842). It belongs to Dastûr Dr. Hôshangji Jâmâspji of Poona, and consists of 132 folios (12 in. by 8¼ in.) succeeding each other from left to right, as in European books, and written eighteen lines to the page, but the Sanskrit is not inverted, nor does the text contain any Pahlavi. Another copy of ch. xi, 125–196, more closely written by the same writer, is bound in the same volume. The Pâzand text very closely corresponds to that of AK2, though the Sanskrit is much more corrupted. And as there are a few erroneous interlineations and alterations made by a later hand in AK2, in ch. iv, 13, 17, 18, 77, 78, which correspond with faulty readings in JE, but are in a different handwriting, it is probable that JE was copied from some copy of AK2, which also accounts for the fact that JE contains a copy of Âsadîn's colophon, between the end of the text and its own colophon.

Derived from a copy of AK, but independent of AK2 and its prede-

cessor, is the incomplete manuscript PB3 (No. 3 of the Burnouf Collection in the National Library at Paris), which is undated, but is certainly more than a century old. It was given to Burnouf by Seth Mânekji Khurshêdji of Bombay, and consists of 125 folios (7 in. by 4½ in.) of Indian paper, written twelve to sixteen lines to the page, with the Sanskrit inverted. It contains the Pâzand-Sanskrit text of ch. i, 5–53; ii, 5–x, 66, and the same quantity of corrupt Pahlavi as in AK. The absence of Nêryôsang's Sanskrit introduction and ch. i, 1–4 of the text indicates that the first folio of AK was already missing when the original of PB3 was copied from that manuscript, and several lacunae in the earlier folios, which have been filled up in red ink from some other source (probably the predecessor of JJ), indicate the torn condition of the earlier folios of AK. The absence of ch. i, 54–ii, 4 is due to the loss of two folios in PB3, and after ch. x, 66 all further folios are missing. In some sections in ch. vi, viii, where the Pâzand is written above its Pahlavi equivalent in AK, much confusion has been occasioned in PB3 by reading the Pâzand and Pahlavi versions as two successive lines of text; and it is evident that this confusion originated in some intermediate copy between AK and PB3, though it may have been increased by further blundering on the part of the writer of PB3 itself. This intermediate copy was not the predecessor of AK2 and JJ, but must have been written at a later date, because AK was then defective, and PB3 does not contain the emendations of ch. iii, 10; iv, 17, 18; vii, 24, and the erroneous reading pa*n*jâmî (ch. iv, 71) which are all found in the AK2 class of manuscripts.

In MH19 (No. 19 of the Haug Collection in the State Library at Munich) the Pâzand text alternates with a Gujarâti translation, which takes the place that the Sanskrit version occupies in the copies already described. This manuscript, which appears to be fully 150 years old, was given to Haug by Dastûr Kaî-Khusrô at Surat in January, 1864. It consists of 124 folios (8 in. by 6 in.) of old Indian paper, of which the first 110 folios contain the Pâzand-Gujarâti version of ch. i, 1–xi, 201, written thirteen to nineteen lines to the page; but in many places, especially towards the end, blank spaces are left for the Gujarâti translation; and the only sections written in corrupt Pahlavi are ch. vii, 20; viii, 6, 9, 10, 12–14. The Pâzand text of MH19 very closely resembles that of AK, and must have been derived from some copy of that manuscript made before AK was mutilated, probably the early copy which was a predecessor of both AK2 and JJ, because MH19 prefixes p to a*n*jâmî in ch. iv, 71, a peculiarity of AK2, JJ, JE, PA18, K28, L15,

and R, but it does not contain some other peculiarities of the AK2 class of manuscripts.

A portion of the Pâzand text occurs alone in L23 (No. 23 of the Zand and Pahlavi manuscripts in the India Office Library at London) which was brought from India by Dr. Samuel Guise, who was head-surgeon of the general hospital at Surat from 1788 to 1795, and obtained several manuscripts from the widow of Dastûr Dârâb, the instructor of Anquetil Duperron. The text occupies 79 folios (8 in. by 5½ in.) of Indian paper, written ten to twelve lines to the page, in the same handwriting as another manuscript (L26) which is dated A.Y. 1106 (on fol. 62), corresponding to A.D. 1737. It begins with the words hamâî ez yak bun (ch. i, 34) and extends to the end of ch. viii, 23, to which are added the words ca mainyô khîr (ch. viii, 35); but the greater part of ch. iv, 62–65 is omitted. Like AK it has corrupt Pahlavi for ch. v, 6, 7, 9–11, 14–20, 24–28; vi, 27, 32; vii, 20; viii, 6, 9, 10, 12–14, and for portions of ch. v, 12, 13, 21–23, 34, 35; vi, 14; while it also contains many other peculiarities of AK, so that it must have been derived from some incomplete copy of that manuscript, containing several of the defects of PB3.

Part of the Pâzand text, underwritten throughout with corrupt Pahlavi, also occurs in PA18 (No. 18 of the Anquetil Collection in the National Library at Paris). This manuscript is in the form of a roll, and only a copy of it (No. 23 of the Müller Collection in the State Library at Munich) has been examined, in which its Gujarâti colophon is practically illegible. The text begins with the words vîspã yazdã (ch. i, 4) and extends to the end of ch. v, the point where most of the manuscripts of the reproduced Pahlavi text, examined in India, terminate. In its peculiarities it agrees very closely with L15, which begins with the same words; and, in some cases, it resembles R; both which manuscripts are described below.

In K28 (No. 28 of the Iranian manuscripts in the University Library at Kopenhagen) we have the fragments of a much more extensive copy of Nêryôsang's Pâzand text, underwritten with Pahlavi and alternating with his Sanskrit version. Only 66 folios (9 in. by 6 in.) of Indian paper remain out of the first 136, written eleven lines to the page, and containing Nêryôsang's Sanskrit introduction with ch. i, 1–ii, 8; iii, 1–25; iii, 36–iv, 106; viii, 103–ix, 16; ix, 30–x, 13; x, 71–xi, 28; xi, 55–61 of the text. The Pâzand agrees very closely with that of AK, but contains the passage omitted by that manuscript in ch. iv, 17, 18, which, with the occurrence of the erroneous Sanskrit sâkabhûttebhyaḥ in ch. i, 49,

connects K28 with the early predecessor of AK2 and JJ. The Pahlavi is of the usual corrupt character, indicating that it is a mere reproduction from the Pâzand. As the end of the manuscript is lost, it is undated, but appears to be fully 150 years old.

A more recent fragment of a somewhat similar character is contained in X, which consists of 22 folios (9½ in. by 7¼ in.) of modern Indian paper, written thirteen to sixteen lines to the page, and bound up in the same volume as AK. This copy commences with Nêryôsang's Sanskrit introduction, after which the writer has intended to copy the Pahlavi, Pâzand, Sanskrit, and Gujarâti versions in successive sentences, but soon begins to omit all but the Pahlavi. The result is that he has written the Pahlavi of ch. i, 1–32, 34–57; ii, 1–iii, 11; iii, 13–iv, 8; iv, 10–48, 50–70, 72–100; x, 71–xi, 47; the Pâzand of ch. i, 1–22, 30–32, 34, 38, 43; iv, 14; the Sanskrit of ch. i, 1–22, 30, 31, 33, 34, 38, 43; and the Gujarâti of ch. i, 1–6, 8, 9, 11–16, 30, 31, 33, 38; iv, 14, 55, 56. The Pahlavi is much the same as that of K28, but a few of the corruptions are corrected; and, after omitting ch. iv, 101–x, 70, the writer has finally discontinued his work at ch. xi, 47.

In the last 36 folios (8 in. by 6 in.) of Indian paper in L15 (No. 15 of the Zand and Pahlavi manuscripts in the India Office Library at London) we have ch. i, 4–v, 71 of the usual Pahlavi text, written eleven to twelve lines to the page, in the same handwriting as that of L23, described above, which is about 150 years old. It agrees in many particulars with PA18, but is carelessly written and does not correspond very closely with L23. Like L23 this manuscript was brought from India by Dr. Samuel Guise.

An imperfect polyglot manuscript, R, which was given to the late Mr. J. Romer by a Dastûr in Surat, contains four versions written on old foolscap paper in parallel columns. These versions are the usual reproduced Pahlavi with a Persian transliteration interlined, the Pâzand with an interlined Persian transliteration, the Sanskrit, and a Persian paraphrase; the first two being on one page, and the last two on the adjacent page of the next folio, so that all four versions of any particular passage can be seen at once. Of this manuscript Mr. Romer sent pp. 16–31 (with the first fifteen pages of a Pahlavi-Persian Bundahish) to the late Professor M. J. Müller; he also sent pp. 32–63, 82–93 to the late Professor H. H. Wilson on 3rd December, 1836, who afterwards transferred them to Professor Max Müller; and he gave pp. 64–81, 94–143 to the late Mr. Norris. The first of these fragments, together with that of the Bundahish, now constitutes No. 10 of the Müller Collection in the

State Library at Munich; the next two fragments were presented to the India Office Library at London, and the last two were purchased by it, in 1876. It is most probable that the first fifteen pages of this manuscript were not given to Mr. Romer, but the first fifteen pages of the Bundahish were accidentally substituted for them. The portion of it (pp. 16–143) now in Europe contains all four versions of ch. i, 28–v, 57, with the Sanskrit and Persian versions of ch. i, 25–27, and the Pahlavi and Pâzand versions of ch. v, 58–62. This manuscript is carefully written, and its Pahlavi-Pâzand texts resemble those of PA18.

In Bm, contained in folios 9–16 of No. 22,378 of the Additional Oriental Manuscripts in the British Museum Library, we have a modern fragment (ch. i, 1–31) of the reproduced Pahlavi text, interlined with a Persian transliteration, and alternating with a Persian paraphrase.

The facts that have been ascertained by careful collation of all these manuscripts, and the inferences that may be drawn from them, can be briefly stated. Of the original Pahlavi text no fragment has been discovered, although distinct traces of its former existence can be detected in the Pâzand, as will be shown below. The manuscript AK is the ancestor of all the other manuscripts examined. It contains the Pâzand-Sanskrit text prepared by Nêryôsang, and, if not the work of Âsadîn Kâkâ, it was probably written at the latter end of the fifteenth century, or fully 150 years after Nêryôsang's edition had been completed. From an early copy of AK appear to have descended the original of JJ, and, at later dates, AK2, MH19, K28, with the original of PA18, L15, and a predecessor of R. From a later copy of AK have descended PB3 and L23. While JE is evidently derived from some copy of AK2; and X and Bm may have come from a copy of K28.

3. Relationship and Peculiarities of the several Versions.

That the so-called Pahlavi text of the Shikand-gûmânîk Vijâr is not the original composition of any Pahlavi author is manifest in every page; and, in many parts of the work, nearly every sentence contains some blunder that can be explained only as a misapprehension of the Pâzand. Thus, the Pz. suf. -î is nearly always expressed by ـيـ, although it more usually stands for ـىـ; the Pz. vash, being often written vas, is then expressed by بسيار 'much,' instead of ـوىـ 'and by him;' the Pz. ne is usually expressed by ـس, instead of ـن, as if it were considered a compound of na and e; similarly, the Pz. aware is taken as a compound

and expressed by ; and all the Pâzand misreadings of original Pahlavi words (as detailed on pp. xxx–xxxii) are carefully reproduced in Pahlavi characters, so as to produce new words that are unintelligible. The effect of these blunders has been to produce a pseudo-Pahlavi text from the Pâzand of Nêryôsang, in which, although the bulk of the text may be fairly correct, the reader is constantly meeting with some barbarism manufactured by a copyist in India. As the few Pahlavi passages given in AK are likewise written in this style, it would seem that the original Pahlavi text had already disappeared in the fifteenth century, and had been replaced by this pseudo-Pahlavi.

From these facts it might be rashly argued that the Pâzand was the original text of the work, but such an assumption would be altogether inconsistent with the general character and peculiarities of the Pâzand text. In the first place, we have the distinct statement of Nêryôsang, in his Sanskrit introduction, that he had translated the work 'from the Pahlavi language into the Sanskrit language, and written it with Avesta letters from the difficult Parsi letters,' which is an exact description of the process of preparing a Pâzand version from a Pahlavi text. Then, we find about a hundred words, in the Pâzand version, which can be explained only as misreadings of legitimate Pahlavi originals. As a complete list of these misreadings will be given in pp. xxx–xxxii, when describing the peculiarities of the Pâzand version, it will be sufficient here to mention a few of them. Thus, it is known, from the recently-discovered Pahlavi text of the Mainyô-i Khard, that the Pz. ôca ôi (ch. x, 67; xv, 40, 43) ought to be ô gardan; the original Pl. val cavarman, 'for the neck,' having been taken as val-ic valman. And that the Pz. ainâ (iv, 81; v, 46; xi, 14; &c.) and ainâsh (viii, 127; x, 11) ought to be aiginash and aiginashash, being misreadings of Pl. adînash and adînashash. Other undoubted misreadings, peculiar to this work, are ardium (ix, 4), which ought to be cihârum, for Pl. arbâûm; brîshaa (i, 12, 18) for bargâs; dawur (v, 61) for spûr; and deshaa (i, 12, 16) for shâk; with the names Asarâsarã (xiv, 19, 20, 30) for Asrâyîlân, 'Israelites;' Sparagar (xv, 8, 9) for Gêprêl, 'Gabriel;' and Spudâkht (x, 67) for Spend-dâd. If these Pâzand terms are not misreadings of original Pahlavi words, as here indicated, they are inexplicable.

In this edition the pseudo-Pahlavi text of the manuscripts has been either corrected in accordance with the true meaning of the Pâzand version, or its errors, so far as they have been detected, have been

pointed out, so that a close approximation to the original Pahlavi text can be easily obtained. But, since Nêryôsang may have omitted some passages and altered others, as he has done in the Mainyô-i Khard, it is impossible to reproduce the original Pahlavi with absolute certainty; it has, therefore, not been considered desirable to publish more of the Pahlavi text than is usually found in the manuscripts.

In the transliteration of the Pahlavi the same general rules have been followed as were laid down in the introduction (pp. xxii–liv) to the Ard*â*-Vîrâf Nâmak, with a few alterations in details due to various considerations. Thus, further identifications of words in the Sasanian and later inscriptions have settled the readings of such words as 𐭥𐭩𐭫 bîrakh, 'month;' 𐭣𐭩𐭥𐭪 dîvâk[1] (Sas. zîvâk), 'a place;' 𐭱𐭧𐭩𐭭𐭲𐭭𐭲𐭭 shed*r*untanŏ = 𐭱𐭧𐭩𐭭𐭲𐭭 shed*r*untanŏ = 𐭱𐭧𐭩𐭭𐭲𐭭 shed*r*ûntanŏ, 'to send;' 𐭥𐭠𐭣𐭩𐭭𐭲𐭭 vadîdûntanŏ (Sas. vabîdûn), 'to do;' 𐭩𐭭 dên (Sas. bên), 'within.' The recognition of the fact that 𐭠𐭩 often stands for aî or aê, instead of ad, leads also to a few alterations; while the reading yashar for 𐭠𐭧𐭫 ahar, ahl, is laid aside, merely because the alternative reading is quite as likely. The final 𐭭 in many Huzvârish[2] words undoubtedly stands generally for 𐭠, though occasionally for 𐭲 or 𐭢, and its descent from a *single* Sasanian letter can be distinctly traced. It ought to be represented by -â, but, until a complete reinvestigation of Huzvârish readings has been made by some scholar as thoroughly conversant with the Semitic languages as with Pahlavi, it seems better to adhere to the traditional reading -man.

Some other alterations in transliteration have been adopted for the purpose of distinguishing between certain Pahlavi letters and compounds when used for the same sound, with the view of being able to dispense with the original characters when their use is inconvenient. This is done by using italics, not only for 𐭸 *c*, which is merely a simplification, but also for 𐭬 *d*, 𐭡 *j*, 𐭫 *l*, *r*, 𐭮 *l*, *r*, 𐭯 *v*, 𐭤 *v*, *z*, 𐭸 *z*, 𐭦 *zd*, to distinguish them from 𐭠 d, 𐭸 j, 𐭮 l, r, 𐭫 v, 𐭩 z, 𐭠𐭩 zd, respectively. Similarly, such abbreviated forms as 𐭯, 𐭰, 𐭤, 𐭤, 𐭯𐭯, 𐭯 are distinguished from the corresponding unabbreviated letters 𐭯𐭦 or 𐭸𐭦, 𐭰𐭬𐭫 or 𐭸𐭮, 𐭤𐭦 or 𐭸𐭦, 𐭯𐭬 or 𐭸𐭯, 𐭤𐭤 or 𐭸𐭤 by italicising the representative of the abbreviated letter; or, if that be already an italic, or represents another Pahlavi letter when italic, the preceding vowel is italicised, and if there be no intervening vowel the two consonants are separated by an apostrophe, to indicate

[1] More probable than jîvâk, because we find Pers. damân, damîk for zamân, zamî.

[2] Properly aûzvârishn, or zvârish, 'obsoleteness, decrepitude.'

that the compound is abbreviated. Thus, *ac*, *ác*, *af*, *áf*, *aj*, *áj*, *ap*, *áp*, *av*, *áv*, *az*, *áz*, *haf*, *hap*, *haz*, *khz* are all frequent readings of 𐬀; *adîn* of 𐬌; *laj*, *raf*, *raz*, *r'c*, *r'j*, *r'z* of 𐬉; *saz*, *sij*, *sp* of 𐬎; *dáz*, *gáv*, *shav*, *sh'c*, *yáf*, *yáv*, *yáz* of 𐬘; *dez*, *dic*, *éc*, *êf*, *éz*, *gac*, *gaj*, *gaz*, *îc*, *îv*, *îz*, *yaz*, *yez* of 𐬐; and the same principle can be extended to other readings and abbreviations, so as to represent the original Pahlavi orthography with precision.

As the original Pahlavi text has not been discovered, it is to the Pâzand version we have to turn, as the best authority for the author's exact words. It has been shown (pp. xx–xxii) that we are still able to consult a manuscript (AK) of the first half of this version, which was probably written about 150 years after the Pâzand had been transcribed from the original Pahlavi by Nêryôsang, and that we have AK2, an early descendant of the same manuscript, probably written in A.D. 1569, for the whole work, with the exception of a final paragraph, or two, which have been lost. As the text of these two manuscripts is practically the same in the portion common to both, we may reasonably assume that the latter half of AK2 does not essentially differ from the missing text of AK; and in Nêryôsang's word-for-word Sanskrit translation we have an additional means of detecting the errors of all copyists of his work. But to detect Nêryôsang's own misreadings is a work of greater difficulty and uncertainty, especially when they give a plausible meaning to the text, and do not produce barbarous words.

In addition to his frequent confusion of vash and azash, for 𐬎𐬱, which is corrected in the text and mentioned in the foot-notes, the following is a fairly complete list of Nêryôsang's important misreadings, detected during the preparation of this edition[1]:—ainâ (see p. xxviii) for aiginash[2]; ainâsh (see p. xxviii) for aiginashash; ainâum (ch. viii, 39) for aiginasham; ã (ch. i, 35; iii, 17; ix, 39; xi, 96, 142, 258; xv, 26) rarely for aigin (𐬌); ãsh (iv, 93, 95; v, 4; viii, 108; xi, 9–11, 17, 19, 21, 25, &c.) for aiginash (𐬀𐬌𐬵), rarely (iii, 9; iv, 16; x, 30; xi, 258; xiv, 80) for yash (𐬌𐬵); ãshã (iv, 88; xiii, 58; xv, 3, 69) for aiginshã (𐬀𐬌𐬵𐬀); ãtã (xv, 122, 125) for aigintã (𐬀𐬌𐬥𐬀); anyé (viii, 95, 125) for aigin é (𐬀𐬌 𐬉) or aiginash (𐬀𐬌𐬵); aomen (xi, 271; xiv, 77) for anman (𐬀𐬥𐬌 = 𐬀𐬌𐬥𐬀); ardium (see p. xxviii) for cihârum; arg (vi, 3) for alag; arôvînâ

[1] For the system adopted for the transliteration of Pâzand words see p. 217.

[2] Nêryôsang writes aigish, but he uses the form aigin both alone and in other compounds. It might be argued that this aigin, or aigi, is also a misreading for adîn, the original Huz. form, but this is uncertain, as it is very possible that aigin stands for aegun or egun (the letter i being used for u, as in awadim and fradim), and this would be a translation of adîn, meaning 'this manner, then.'

(xiv, 12) probably for arv*a*nd nâ (𐬀𐬭𐬯𐬀𐬥𐬌 𐬈𐬀𐬱𐬌); aspî*d* (xiii, 93) for khuspî*d*; aspîm*a*nd (xiii, 14) for khuspîm*a*nd; aspîn (xiii, 13, 102, 104) for khuspîn; atû (iii, 30, 32; v, 50, 53; xi, 266, 318; xv, 11, 132) for atang (𐬀𐬙𐬀𐬀 = 𐬀𐬙𐬀𐬌); avâhar (v, 77) for afâhal; avamãn (xvi, 94) probably a copyist's blunder for asâmãn (see xvi, 96); avanâme*d* (xiii, 63) for apanâme*d*; awã (i, 49; ii, 3, 11; &c.) for ângûn (𐬀𐬀𐬀𐬀); âw-khûn (xiii, 6, 49, 64) probably for afâm (𐬀𐬀𐬀 written 𐬀𐬀𐬌); ba*z*agã (iv, 12, 16) for ba*z*aa-âîn; brâdarôdî (ii, 17, 18) for brâdarvadî; brîshaa (see p. xxviii) for barg-gâh; bunyasht, bunyashtaa (iv, 73, 103; vi, 6; vii, 13; viii, 1, 94, 101; &c.) for bungasht, bungashtaa; dâramaa, dâramaihâ (viii, 137; x, 3, 79) correct reading uncertain; dawur (see p. xxviii) for spur; d*e*shaa (see p. xxviii) for shâk; farahîdaa (viii, 74) for parkhîdaa; farawa*n*d, farawa*n*dihe*d* (ix, 14; xvi, 66, 68, 69, 77) for parwa*n*d, parwa*n*dihe*d*; farawarã (v, 78) for parwarã; farawast (iv, 12, 16; viii, 99; xi, 251) for fara*z*ast; farawastaa, farawastaî, farawastan (viii, 96; xvi, 56, 60, 67, 71–73, 108, 109, 111) for parwastaa, &c.; farnaft (i, 37; x, 42, 44, 68) for frôft; farwânaa (xi, 328) for parwânaa; farwarâ (viii, 60) for parwarâ; farwardâr (iv, 61, 102; viii, 64; xii, 60; xv, 32) for parwardâr; farwardârî (viii, 57; xv, 25) for parwardârî; far*z*idashnigar (viii, 61) for par*z*asashnigar (𐬉𐬀𐬭𐬰𐬀𐬱𐬀𐬈𐬀𐬌); far*z*înma*n*d (viii, 72) for par*z*înma*n*d (𐬉𐬀𐬭𐬰𐬀𐬈𐬀𐬌); frâ (xiii, 54) for parâs; frîstagã (xiv, 24) for parastagã; gadashni (iii, 20; iv, 56; viii, 122, 123, 126; xii, 64, 79) for gu*z*inashni (reading 𐬌𐬰𐬌 for 𐬌𐬌); hame*k*htaa (xi, 158) for âme*k*htaa; hawast (xi, 39) for anbast (𐬀𐬯𐬀𐬰𐬌); hugâre*n*d, hugârihe*d* (xi, 138; xiii, 104) for ôkâle*n*d, ôkâlihe*d*; hupârd (xvi, 17, 22, 30) for ôpârd; huz*v*ârãd, huz*v*ârd, huz*v*ârdan (x, 28; xiii, 144; xvi, 80) for hûzinhârãd, &c.; jâmine*d*, jâminîdan (iv, 101; xi, 145, 149, 192, 281, 359) for gâmine*d*, gâminîdan; jîk (iv, 39, 41, 43) for zîk[1]; jum*é* (iv, 101; xiv, 38, 39, 76) for jumb (𐬐𐬀𐬨); kharg (xiv, 22) for khar-kun (𐬴𐬀𐬉𐬀); khshnû*d* (xiii, 81, 83) for ashnû*d*; khurg (xiv, 25) for khôr-kun (𐬴𐬀𐬉𐬀); *khv*ashkâr (iv, 103; x, 1, 51; xi, 3) for hûsikâl (𐬐𐬎𐬀𐬴𐬀𐬌); *khv*ashkârashnî (i, 35) for hûsikâlashnî; *khv*ashkârom (xi, 12, 196; xiii, 149) for hûsikâlom; *khve*shã

[1] The manuscripts use j and z indifferently in many words, because j is the nearest *Gujarâti* sound to z, but this is not the case in *Persian*, for, though ز is often used for ژ in Pahlavi, this ز was not pronounced like j, but like d, as shown by the words damân and damîk for zamân and zamî in Persian. This confusion of j and z is an additional argument for the Indian origin of Pâzand.

sometimes (i, 7; iv, 61, 62; viii, 71) for *khve*sh-âîn (𐬫𐬀 𐬵𐬀𐬎𐬹𐬌𐬎); kîmâr (xiii, 40) perhaps for simâr, or dumâl; nig*e*inî*d* (xiv, 74) for niv*e*inî*d* (𐬑𐬌𐬎𐬀𐬌𐬌𐬎); nyârashni (xii, 79) for nihârashni (𐬑𐬌𐬀𐬵𐬀𐬱𐬌); nyâwe*d* (xiii, 7) for nyâ*z*e*d*; ô-*c*a ôi (see p. xxviii) for ô ga*r*dan; ôghãm (i, 7, 31, 35; ix, 16, 17; x, 72; xi, 81, 97; xiii, 148) for hangãm (𐬀𐬑𐬀𐬙𐬌); pa*r*ekht (xvi, 95, 102) for fi*r*ekht; pâsh (xiii, 17) for pâs (𐬨𐬀𐬱); rasûnâ, rasûnâî, rasûnâihâ (xv, 41, 42, 60) for ras*v*â, &c.; shê (xiv, 46, 49) for gâh-ê (𐬱𐬀𐬵𐬌); Sparagar (see p. xxviii) for G*e*pre*l*; Spudâkht (see p. xxviii) for Spe*n*d-dâ*d*; sûca (v, 38) for sûcan; tãn (xiii, 6, 49, 64) for tahân (𐬵𐬀𐬑𐬀𐬱); tâwãnaa (xiii, 113) for tâ*z*ãnaa; tharaa (iv, 65, 66, 70, 72, 77, 79, 80) for talaa; this (iv, 2, 4, 22, 26; &c.) for *c*ish (𐬙𐬌𐬱); uuh or *v*h (v, 88) for ahu (𐬀𐬵); vada*n*g, vada*n*gihâ (vi, 34; xv, 33, 42) for u ta*n*g (𐬎𐬀𐬑𐬀𐬙), &c.; vâhar (xv, 39; xvi, 69, 76, 101, 107) for nâhar (𐬑𐬀𐬵𐬌); vakhsh (xiii, 7, 49; xiv, 12) for vâyâ (𐬨𐬀𐬵𐬌); vasã (i, 41; iv, 22, 26; vi, 13; x, 44, 47, 77; xi, 48, 51, 61, 80, 81; xii, 39; xv, 85; xvi, 18, 96) for vas-âîn (𐬫𐬀 𐬵𐬀𐬎𐬹𐬌𐬎); vazîhashni (iii, 20) for uzdahishni (𐬎𐬵𐬌𐬵𐬀𐬱𐬌); viãmãnî (xvi, 31) for vahmãnî (𐬨𐬀𐬵𐬙𐬀𐬑𐬌); vînâkhta (iv, 59) for nîvâkhta; vînârashni (i, 30; iv, 20; viii, 127; ix, 14, 44; x, 1) for nîvârashni; vînârastan (v, 74) for nîvârastan; vînârd, vînârdaa, vînârdan, vînârdârî (iv, 80, 103; vi, 20; xvi, 21) for nîvârd, &c.; vîrô*d*-dînîã (iv, 3) for vîrôishnîã (𐬨𐬌𐬵𐬀𐬙𐬌𐬱𐬌𐬑𐬌𐬀); vîrôshaa (xi, 8) for vîrôyâ (𐬨𐬌𐬵𐬀𐬙𐬌𐬨𐬀); vîspã (i, 4; xv, 25, 105) for vîsp-âîn (𐬫𐬀 𐬨𐬌𐬱𐬨𐬎); zarîgã (xiv, 33) for zardagã (𐬰𐬀𐬭𐬎𐬀); zaspã (v, 45; xi, 78, 306) for zîfân (𐬰𐬌𐬨𐬀𐬱).

These misreadings are left uncorrected in the Pâzand text of this edition, as blunders of Nêryôsang, the author of that text; but they are sometimes noticed in the foot-notes, and always mentioned in the vocabulary. More liberty has been taken with the orthography, which has been made uniform, because most of its variations may be reasonably ascribed to copyists. This uniformity is based upon the prevailing orthography of AK and a nearly contemporary manuscript (L19) of the Mainyô-i Khard, both of which may have descended, through a single intermediate copy, from the original writings of Nêryôsang, and must therefore retain more of his system of orthography than is likely to be found in later copies. When a word occurs frequently and its spelling seldom varies, this usual orthography may be reasonably attributed to Nêryôsang, even if it be inconsistent with that of cognate words; thus, we have to accept the inconsistent forms of nyak and n*e*kî, because nyak occurs twelve times in AK and n*e*k only once, while n*e*kî occurs

35 times and nyakî not at all. On the other hand, although the plural form dâmãn occurs thirteen times, dãmãn five times, and dâmã only twice in AK, yet the almost constant use of ã for the plural suffix of other words in that manuscript, and 34 occurrences of dãm, with only four of dâm, have been considered sufficient reasons for adopting the regular plural form dãmã throughout the text. When, however, a word occurs only once or twice, or when the occurrences of one form only slightly exceed in number those of another, there is much less certainty as to the correct orthography, and more latitude is allowed for the assimilation of cognate forms.

Some of the peculiarities of Nêryôsang's orthography are detailed in p. 218, and it is also noticed that when the initial ꞵ is used as a *radical* medial it seems to be merely a substitute for ꞵ; but an initial ꞵ also often becomes *apparently* medial after the prefixes a-, awe-, dush-, ham-, hû-, &c.; while the medial » is nearly always preceded by a radical consonant, and occurs in only a few words, such as âstvãnihast, bvashni, darvand, dushvâr, huzvã, huzvârdan, hvarsht, hvaspîn, jvãnî, nakhvâred, rvã, tvã, zurvãn, and their derivatives. Exceptional occurrences of » are in Havâê, where a vowel precedes it, and in the strange form »» vh, where it seems to be initial; but this latter word can also be read uuh, and is perhaps a copyist's miswriting of ahu.

In dealing with the Sanskrit version the editors have limited their revision to a careful correction of orthographical errors, most of which may be reasonably attributed to copyists, even in the older manuscripts, although these are much freer from blunders than the later copies. Grammatical irregularities, whether euphonic or inflectional, have been treated with more reserve; it being no part of an editor's duty to alter the general characteristics of an author's language.

Any serious attempt to convert Nêryôsang's translation into classical Sanskrit would destroy its usefulness, which chiefly consists in its being a word-for-word translation, preserving the grammatical construction of the original Pahlavi by giving the Sanskrit equivalent of every word in its original place, so as to dispense with all need of a glossary. This system of translation is no invention of Nêryôsang himself, but is merely an imitation of the plan adopted by the Pahlavi translators of the Avesta; and, in carrying out this system, Nêryôsang has been nearly always careful to make his Sanskrit quite intelligible, although it must be somewhat barbarous to Hindû ears. For this purpose he has found Sanskrit a much more pliable material than the Pahlavi translators had to deal with, as the meaning of Sanskrit is too well

indicated by its inflections to be ever much obscured by displacement of its words, whereas the meaning of Pahlavi depends to a great extent upon the position of the words. In a few cases, no doubt, the reader will find the Sanskrit hardly intelligible until it is compared with the Pâzand.

In the older manuscripts the orthographical errors are chiefly those to which a writer of Gujarâti would be specially liable, such as the interchange of i and î, u and û, *s* and ṣ, and the use of sh for ksh and kh. Such errors, and the invariable use of san-, for sam-, before m, have been corrected in this edition of the text. But the constant use of n, instead of *n*, in Âharmmana has been tolerated, because a foreign name might claim exemption from Sanskrit rules of euphony; where, however, the n occurs in a Sanskrit inflection of a foreign name, the manuscripts themselves usually enforce the Sanskrit rule, as in Mâjandarâ*n*âm.

With regard to the doubling of Sanskrit consonants after r, which is considered optional, but is by no means equally optional in all cases, it has been thought desirable to ascertain the prevailing practice in AK, and to adhere to it throughout. When two separate words are connected in writing, any final r of the former word is not allowed to double the initial consonant of the latter word, because AK has only seven instances of such duplication against 34 cases of non-duplication. A compound consonant preceded by r remains unaltered, in accordance with seven internal and six external cases of such contact in AK. In the middle of a word r never occasions the doubling of the following consonants:—gh which occurs seven times after r, th 37 times, b four times, bh five times, y 104 times, *s* 31 times, and sh eight times in AK. The consonants which are doubled after r are k in two cases against one, g in 25 cases against four, *c* in all three cases, j in seven cases against three, *n* in all 51 cases, t in 71 cases against five, d in all 19 cases, dh (becoming ddh) in all five cases, p in six cases against two, m in 99 cases against eleven, and v in 132 cases against twelve in AK. Of the consonants remaining unmentioned no instances with r prefixed occur in AK. The mode of doubling *n*, by drawing a stroke across the single letter, as in र्ण r*nn*a, is well known; but the somewhat similar mode of doubling g, by means of a cross stroke like the suffixed r, as in ग्र rgga, has not been generally noticed; it occurs 23 times in AK, and is commonly used in manuscripts of that age; the letter j is also occasionally doubled in the same way, as in ज्र rjja, which has been found in an old Khurdah Avesta with Sanskrit translation.

Euphonic changes, due to external contact of separate Sanskrit words, are so often neglected in this work, even in the older manuscripts, that no attempt has been made to amend the text, in this particular, except in the case of final -a*ḥ* = -as, which has been uniformly changed into -o before a sonant consonant or an evanescent 'a,' whenever the two words are closely connected in the same phrase and the 'a' is not followed by 'n' in combination with a consonant. This is the practice of AK in a small majority of instances, and is here made general; but, in other cases, external modification is admitted only in the particular instances actually occurring in the older manuscripts. Most of the external euphonic changes that occur in manuscripts of this work are evidently intended to facilitate the writing of separate words in a connected form, and their use is, therefore, a question more of style than of grammar.

With regard to the arbitrary connection, in writing, of Sanskrit words that are grammatically separate, the peculiarities of the older manuscripts have been strictly attended to. The enclitic conjunction *c*a is also always attached to the word to which it belongs, in the same manner as its equivalents, -*c*a and -q u e, are treated in the Avesta and Latin languages. This attachment is not only justifiable from these analogous cases and from the mutual dependence of the words, but is also imperative in about two-fifths of the occurrences of this conjunction, when its initial *c* combines with the final consonant of the word to which it is appended. A few other enclitics, such as *c*it and vâ, are similarly treated; but, as the habits of language are far too arbitrary to be confined by rules without exception, it has not been thought necessary to extend this treatment to all particles that may be called enclitics, unless other reasons render it desirable.

Occasionally, Nêryôsang uses a noun in a different gender, or a verb in a different class of conjugation, from that which is generally employed. Thus, he makes m a d h u always masculine, and r o *c* i s usually feminine; while he conjugates â r a *c* generally as a verb of the first class. Such variations, if repeated, are tolerated, as being within the possible bounds of grammatical license. And a similar latitude has been allowed in dealing with his compound adjectives, in which the final component often retains a final letter that ought to have been altered.

Regarding the P e r s i a n and G u j a r â t i versions very little information has been collected. The Persian translation is undoubtedly modern, and has been found only in the fragmentary manuscripts R and Bm, which contain the Persian version of ch. i, 25–v, 57 and of ch. i, 1–31,

respectively. This version is a translation of the Pâzand interspersed with explanatory clauses, some of which are of considerable length, so as to produce a text resembling, in character, the Pahlavi translations of the Avesta. The Gujarâti translation may be older, since it is found in MH19 and as a marginal addition to AK2, as described in pp. xxi, xxiv; it is probably derived from the Sanskrit version, but has not been fully examined.

The general nature of the longer explanations, interpolated in the Persian version, will be seen from the following examples of commentary appended to the several sections here cited:—

(Persian commentary on ch. i, 32):—'And all people are brought into the true religion, because it is declared in the religion that, in the days of king Gushtâsp, one part of the world accepted the religion of Zaratusht; and, after this, in the days of the apostle Hushêdar, who will come, the religion of Zaratusht becomes current in two parts of the world; in the time of the apostle Hushêdar-mâh the religion of Zaratusht is accepted by three parts of the world; and in the time of the apostle Syôshânsh the whole world turns to the one religion of the truth of Ormazd, and then the resurrection and future existence occur. These four are the apostles of the one religion of Ormazd.'

(On ch. ii, 18):—'Because it is declared in the religion that, in the days of king Gushtâsp, the righteous apostle Zaratusht brought a fire from the court of Ormazd, the lord, which was always alight without fuel, and in the king's court every one touched it without being burnt. In the days of Alexander that fire went back to the spiritual existence; and in that heavenly fire, which is warm and luminous, there was no burning. The fire of hell is owing to drought, and its burning is out of smoke, for there is no light in it. And in this world the two kinds are united, the fire of drought with the fire of warmth, and, therefore, burning becomes manifest; what is light is from Ormazd, and what is smoke is from Âhrîman.'

(On ch. iv, 52):—'Every time rain is about to fall, the demon Spôzgar becomes terrible and restrains it, so that rain may not fall in the world till the creatures die. And the star Tishtar, who is superintendent over the rain, for the sake of making rain fall in this world, fights with the demon Spôzgar, and exhibits him beaten and defeated, so that rain begins to fall in the world, and it makes the world become prosperous.'

(On ch. iv, 53):—'And their conflict was in such a way that the fire Vâjist, which they call the fire of lightning, at once becomes flashing

and luminous, and, owing to his weapons of awful brightness, such as sword, club, and others, he exhibits those demons beaten and defeated, till they become exhausted and flee; then that flashing weapon falls upon the backs of the demons, while, wherever that weapon, the lightning, falls, the whole place is burnt; then the rain begins to fall well. Always in this way were the conflicts with the demon Âv-ush.'

In conclusion, the editors wish to remind the Parsi community of the impossibility of preparing satisfactory editions of the few Pahlavi and Pâzand texts that still survive, until a descriptive catalogue of all existing manuscripts of such works has been prepared, as a first step towards making their contents accessible to scholars. So far as public libraries are concerned, this information can be usually obtained with more or less trouble; but the contents of private libraries are practically unknown to scholars, and are often little understood by the owners themselves. At present every editor of such texts has to regret much time and labour wasted in the study of inferior manuscripts, when others of much greater importance could have been made available if he had been aware of their existence. And, what is of far greater consequence, the Parsi community have to be content with incorrect editions of their texts prepared from the inferior manuscripts which were alone accessible to the editors.

In public libraries unique and valuable manuscripts are tolerably safe, and may continue so for many generations; but private libraries have to pass through a period of loss and destruction at every change of ownership, which must occur at least once in every generation, so that many of the really valuable manuscripts, now existing in private hands, may possibly be lost in the next fifty years. Supposing, however, that complete manuscripts may be comparatively safe from wilful destruction, the same cannot be assumed with respect to unrecognised fragments, which are too apt to be considered as rubbish, merely because they contain some portion of a text unknown to their owner. So long as such fragments remain unrecognised, it is possible that their contents may be unique, and they should be carefully preserved for examination by more competent scholars, until they are recognised, and their value is properly ascertained.

[Postscript.] Since this Introduction has been in type, an opportunity has occurred for comparing the handwriting of AK and AK2 with that of a third manuscript which may be attributed to Âsadîn

Kâkâ with almost absolute certainty. This is a manuscript of the Khurdah Avesta (called F1 in Geldner's new edition of the Avesta Texts), whose original colophon, having become nearly illegible, was afterwards copied on an additional folio by a later hand. Only the beginning of the original Pâzand colophon is now legible, but, as all the peculiarities of orthography in this portion have been accurately copied by the later writer, no doubt of the accuracy of the remainder of the copy, containing the date and names, can be reasonably entertained. It appears, from this copy of the colophon, that F1 was completed in the evening of a day corresponding to the 11th January, 1591 (O. S.), and that the writer of the manuscript was Âsadîn Kâkâ Danpâl Lakhmîdar of the family of Hôrmazyâr Râmyâr.

The comparison of handwriting has shown that the writing of the oldest manuscript, AK, is altogether different from that of F1; whereas the writing of AK2 very closely resembles that of F1, which was written some twenty-one years later. The chief difference is that AK2 has always for initial y, while F1 has always ; but this variation was, no doubt, owing to the writer copying the peculiarities of his originals in each case, and only proves that he did not consider that the two forms ought to be used indifferently.

From these observations it will be seen that we may now safely conclude that AK2 was written by Âsadîn Kâkâ, and that the respective ages of AK and AK2 have been correctly assumed in p. xxii.

ABBREVIATIONS USED IN THIS VOLUME.

Abl. for ablative case; abst. for abstract; acc. for accusative case; act. for active voice; adj. for adjective; adv. for adverb; AK for the oldest MS. of this work (see p. xx); AK2 for MS. written by Âsadîn Kâkâ (see pp. xxi, xxii); Ar. for Arabic; aux. for auxiliary verb; AV. for Ardâ-Vîrâf Nâmak; Bm for No. 22,378 of the Additional Oriental Manuscripts in the British Museum Library (see p. xxvii); Byt. for Bahman Yasht in *Sacred Books of the East*, vol. v; caus. for causative; cond. for conditional mood; conj. for conjunctive mood; cons. for consonant; Ch. for Chaldee; ch. for chapter; dat. for dative case; denom. for denominative; Far. Oîm. for Farhaug-î Oîm-aêvak; fem. for feminine; 1st for first person; fol. for folio; fut. for future; gen. for genitive case; GF. for Gôsht-î Fryânô; glos. for glossary; Guj. for Gujarâti; Huz. for Huzvârish; impv. for imperative mood; ind. for indicative mood; inf. for infinitive mood; ins. for instrumental case; JE for MS. written by Jamshêd Edal (see p. xxiii); JJ for MS. written by Jamshêd Jâmâsp (see p. xxiii); K28, K43 for MSS. Nos. 28, 43 of the University Library in Kopenhagen (see pp. xxv, xvii); L15, L19, L23, L26 for MSS. Nos. 15, 19, 23, 26 of the India Office Library in London (see pp. xxvi, xxxii, xxv); loc. for locative case; mas. for masculine; MH6, MH18, MH19 for MSS. Nos. 6, 18, 19 of the Haug Collection in the State Library in Munich (see pp. xix, xxiv); Mkh. for Mainyô-i Khard, ed. West; MS. for manuscript; n. for noun; neg. for negative; Nêr. for Nêryôsang; nom. for nominative case; om. for omit, or omits; p. for page, or participle; PA18 for MS. No. 18 of the Anquetil Collection in the National Library in Paris (see p. xxv); Pahl. for Pahlavi; pas. for passive voice; patron. for patronymical; Pâz. for Pâzand; PB3 for MS. No. 3 of the Burnouf Collection in the National Library at Paris (see p. xxiv); perf. for perfect tense; Pers. for Persian; Pl. for Pahlavi, or plural; pl., plu. for plural number; pos. for possessive; pot. for potential mood; pp. for pages; p. p. for past participle; pr., pres. for present tense; prep. for preposition; pron. for pronominal; prph. for periphrastic; Pz. for Pâzand; R for MS. brought from Surat by Mr. Romer (see p. xxvi); S for Sanskrit text; s., sing. for singular number; Sans. for Sanskrit; Sas. for Sasanian; 2d for second person; Sls. for Shâyast-lâ-shâyast in *Sacred Books of the East*, vol. v; suf. for suffix; 3d for third person; Vd., Vend. for Vendîdâd; vol. for volume; W. for Westergaard; X for a fragmentary polyglot MS. bound up with AK (see p. xxvi); Yas. for Yasna.

SHIKAND-GÛMÂNÎK VIJÂR.

THE PÂZAND-SANSKRIT TEXT

OF

NÊRYÔSANG.

OBSERVATIONS.

1. For the division into chapters the editors are responsible, but the sections are divided according to the text attributed to Nêryôsang, in which the two versions alternate.

2. The spelling of the Pâzand is rendered uniform, adhering as closely as possible to the prevailing orthography of AK; and hyphens are inserted between the components of compound terms.

3. The Sanskrit orthography is corrected, so far as *internal* combination is concerned, without noticing any variations in spelling, except in doubtful cases. But optional forms and *external* modifications are either given as they occur in AK, or treated in the manner most prevalent in that manuscript. Sanskrit scholars must observe that the construction of the sentences is that of the Pâzand text.

4. The manuscripts, mentioned in the foot-notes, are fully described in the Introduction. Their extent, age, and relative importance, so far as they each extend, are as follows:—

AK (probably written A.D. 1568) Pâz.-Sans., I, 16—XI, 145.

PB3 (more than a century old) Pâz.-Sans., I, 5—X, 66.

MH19 (about 150 years old) Pâz.-Guj., I, 1—XI, 201.

L23 (written about A.D. 1737) Pâzand, I, 34—VIII, 23.

PA18 (more than a century old) Pâz.-Pahl., I, 4—V, 95.

JJ (written A.D. 1768) Pâz.-Sans., complete.

JE (written A.D. 1842) Pâz.-Sans., complete.

K28 (about 150 years old) Pahl.-Pâz.-Sans., I, 1—II, 8; III, 1–25; III, 36—IV, 106; VIII, 103—IX, 16; IX, 30—X, 13; X, 71—XI, 28; XI, 55–61.

R (more than 50 years old) Pahl.-Pâz.-Sans.-Pers., I, 25—V, 57.

S, the Sanskrit version, is so literal, and has so few real variants, that it is nearly equivalent to an additional Pâz.-Sans. manuscript of the time of Nêryôsang, about the fifteenth century.

SHIKAND-GÛMÂNÎK VIJÂR.

CHAPTER I.

नाम्ना सर्व्वांगशक्त्याच साहाय्येनच स्वामिनो अहुरमज्दस्य महाज्ञानिनः सिद्धिः शुभा भुयात् प्रवृत्तिः प्रसिद्धिश्च उत्तमदीनेमोज्दईअस्या वपुषिच पाटवं दीर्घं जीवितंच सर्व्वेषां उत्तमानां उत्तममनसां ॥ इदं स्कंदगुमानीगुजारनाम पुस्तकं मया नयरिओसंघेन धवलसुतेन पहिलवी-भाषायाः संस्कृतभाषायामवतारितं विषमपारसीकाक्षरेभ्यश्च अविस्ताक्षरैर्लिखितं सुखप्रबोधाय उत्तमानां शिक्षाश्रोतृणां सत्यचेतसां ॥ प्रणामः उत्तमेभ्यः शुद्धमतेभ्यः सत्यजिह्वेभ्यः सत्यसमा-चारेभ्यः ॥ ॥

CHAPTER I.

1 नाम्ना[8] होर्म्मिज्दस्य स्वामिनो महाज्ञानिनः सर्व्वैराज्ञः सर्व्वावगतेः सर्व्वेशक्तेः ॥ 2 यः अंतश्च अदृश्येषु अदृश्यतरः ॥ 3 असौ स्वत्वात् एकस्मात् एकतयाच सूत्रधारः समारचनाथ ॥ 4 असौ ददौ स्वीयेन अप्रतिमज्ञेन प्राणेन उत्कृष्टतरान् सप्त अमरान् गुरून् समग्रांश्च इज्यजदान् परलोकचरान् पृथ्वीचरान् ॥ 5 सप्त भूमौ चिह्नानिच यानि संति मनुष्याः गोपशवश्च अग्नयश्च धातवश्च भुवश्च आपश्च वनस्पतयश्च ॥ 6 असौ

---

[1] All om. [2] MH19 om. [3] JE om. [4] So MH19, S; but JJ, JE ...ઙ. [5] So MH19, S. [6] JJ, JE ...ન્ય. [7] JJ, JE prefix ›. [8] All नाम.

ददौ मनुष्यं आधिपत्येन सृष्टीनां कामप्रवृत्तित्वेन[9] ॥ 7 असौ आयायते[10] युगे युगे स्वीयया करुणया पालनाकरः स्वीयानां सृष्टीनां दीनेश्च ज्ञानस्यच यत् निर्म्मलतायाः समलतायाः रूपस्य कामस्य ॥ 8 एवंच चैतन्यस्य स्मृतेश्च[11] बुद्धेश्च ज्ञानस्यच जीवस्यच वृद्धेश्च यानि संति आत्मनः शस्त्राणि यानिच संति अवगतिं अभिलाषुकानि अमीषां शस्त्राणां अदृश्यानां पंचानां यानि संति निरीक्षणंच श्रवणंच आघ्राणंच आस्वादनंच स्पर्शनंच ॥ 9 पंचभिश्च शस्त्रैः दृश्यैः यानि संति चक्षुश्च श्रोत्रंच नासिकाच मुखंच समग्राच तनोः त्वक् ॥ 10 असौ अमीभिः शस्त्रैः सम्मिश्रं[12] मनुष्यं ददौ प्रवृत्तिकारितायै सृष्टीनां ॥ ॥

11 असौ ददौ दीनिं सर्व्वज्ञानिनीं महावृक्षस्य समानां ॥ 12 यस्याः एकः प्रकांडः द्वौ स्कंधविकाशौ तिस्रः शाखाः चतस्रो जटाः पंच

---

[1] Should perhaps be , as both words are alike in Huz. [2] JJ, JE prefix ›. [3] JJ, JE om. [4] MH19, JJ, JE om. [5] JJ, JE . [6] So PB3, S. [7] MH19 . [8] JE prefixes ›. [9] All कामप्रवर्त्तयेन. [10] All आयाते. [11] So also in ch. v, 5, 84, 85; but ch. iv, 58, viii, 113, 114 reverse the two words, as in Mkh. [12] Always सन्मिश्रं in the MSS.

मूलानि॥ 13 अस्याः एकः प्रकांडः प्रमाणं॥ 14 द्वौ स्कंधविकाशौ कर्म्मच प्रतियत्नश्च॥ 15 तिस्रः शाखाः सुमतं सूक्तं सुकृतं यदस्ति सुमनसः सुवचसः सुकर्म्मणः॥ 16 चतस्रो जटाः चतस्रो विद्या दीनेः याभिश्च भूसंभूतिः दीनिश्च सम्मार्ज्यते[6]॥ 17 या अस्ति[7] आचार्यता क्षत्रियता कुटुंबिकता प्रकृतिव्यवसायता॥ 18 पंच मूलानि पंच पतयो येषां दीनेर्नामानि गृहपतिः वीसपतिः जंदपतिः ग्रामपतिः जरथुस्त्रोतिमश्च॥ 19 एकश्च शिरसां शिरो योऽस्ति राज्ञां राजा स्वामी पृथिव्याः॥ 20 अस्य अंतर्भूमौ कीर्त्तनं यदस्ति मनुष्यं प्रकटीकृतं प्रतिरूपतया एतासां चतसृणां विद्यानां याः पृथिव्याः॥ 21 यथा उपरि शिरसि आचार्यता॥ 22 उपरि हस्तयोः क्षत्रियता॥ 23 उपरि उदरे कुटुंबिकता॥ 24 उपरि पादयोः प्रकृतिव्यवसायता॥ 25 एवंच चत्वारो गुणाः ये अंतर्मनुष्येषु

---

[1] JJ, JE om. [2] MH19 om. [3] All prefix ›. [4] MH19 ...ण्यः. [5] JJ, JE ...ति. [6] The MSS. always have सन् for सम् in this word. [7] AK, PB3 ऽस्ति.

[illegible] 26 [illegible]

[illegible] 27 [illegible]

[illegible] 28 [illegible]

[illegible] 29 [illegible]

[illegible] 30 [illegible]

[illegible] 31 [illegible]

यदस्ति शीलंच शौर्यंच बुद्धिश्च अध्यवसायश्च॥ 26 उपरि शीले आचार्यता यथा महासत्कार्यता आचार्याणां शीलं यत् लज्जया भयेनच पापं न कुर्व्वंति॥ 27 उपरि शौर्यं क्षत्रियता यदस्ति सुप्रसिद्धतरं भूषणं क्षत्रियाणां शौर्यं यत् विचार्यते पौरुषं[10] स्वतायाः॥ 28 उपरि कुटुंबिकानांच बुद्धिः या अस्ति बलिष्ठकार्यिणी कर्षयितुं[11] पृथिव्याः प्रवर्त्तितुंच यावत् शक्नोसीओशं॥ 29 उपरि प्रकृतिव्यवसायिनां अध्यवसायो योऽस्ति महाप्रवृत्तिकारी तेषां विद्यायाः॥ 30 इयं सर्व्वप्रकारं समारचना उपरि एकस्य स्तंभस्य सत्यस्य प्रमाणस्यच प्रत्यभिमुखं दूजस्य अस्य शस्त्राणांच यानि प्रतिद्वंद्वीनि संति॥॥

31 इदं अस्माभिः समवज्ञातं बहुप्रकारतया बहुजातितया यथा प्रचुरदीनीयाः प्रचुरप्रबोधीयाः ये अंतयुगे ये सर्व्वेऽपि अन्योन्यं संवादिनः

---

[1] JJ, JE prefix ›. [2] JE prefixes ›. [3] MH19 om. [4] MH19, K28 have *ꝺ for ꝺ. [5] MH19, JJ om. [6] All om. [7] MH19 *ꝺꝛ. [8] PB3, MH19 om. [9] MH19, R om. [10] यत् wanting. [11] All कर्षितुं.

प्रतिद्वंद्विनो भंक्तारः कदर्थयितारः संति ॥ 32 सह संवादेन भंक्तृत्वेन विघातेनच यद्येते अन्योन्यं तथापि एकहेलया ऐक्यप्राणतया प्रत्यभिमुखं एकं सत्यं युध्यंति ॥ 33 सत्यंच स्वयं एकबलं प्रावीण्येन एकतयाच सत्यस्य ॥ 34 अनृतंच बहुप्रकारं बहुवेषं संवादि शक्नोति भवितुं समग्रतः एकस्मात् मूलात् यत् अनृतस्य अस्ति ॥ ॥

35 सोऽहं महींद्रोधो होर्म्मिज्ददादस्य पुत्रोऽस्मि एनां आरचनां चकार यथा अहं[12] ददर्श अंतर्युगे बहुजातित्वं बहुदीनित्वं बहुसमालोचनत्वं यत् दर्शनानां ॥ 36 सोऽहं अंतः समग्रायां अपूर्णनरदातौ सर्व्ववारं सुचेतनमनः ईप्सिता शोधयिताच सत्यस्य संयातोऽस्मि ॥ 37 इति हेतोः प्रचुरतरद्वीपे[13] समुद्रसीमासुच पर्यटितोऽस्मि ॥ 38 मया इदं परिमितवचसा या एतेषां अस्ति प्रश्नता

---

[1] R prefixes ১. [2] AK ১; PB3 ০; MH19 ২; JE ২ ০. [3] AK ২, JJ ১. [4] AK, L23 ; AK adds ০. [5] MH19, PA18, R . [6] PA18 ; JJ, JE ; R ; MH19 adds . [7] R om. [8] AK, PB3, L23 . [9] JE, R ২; MH19, PA18 om. [10] MH19, PA18, R om. [11] AK, PB3, JE ; others . [12] AK ऽहं. [13] All have त्व for तर.

सत्यकामिनां तेभ्यो लिखितेभ्यः प्रबंधेभ्यश्च प्राक्तनेभ्यो ज्ञानिनां सत्यानां आचार्याणां नामांकितस्य तस्य हूफरवह्मस्य आदरपादिआवंदस्य अवचीय विविच्यच अस्मिन् प्रबंधे स्कंदगुमानीगुजार इति नाम निर्म्मितं ॥ 39 यथा भ्रांतिविचारणतया नूतनशिक्षावतां[7] अतीववांछा भवति उपरि परिज्ञातुं सत्यतायाः प्रसिद्धतायाः सत्यस्यच उन्नमदीनेः अंतः समूहेषु विभिन्नप्रतिवादिनां ॥ 40 अहं न ज्ञानिनां शस्त्रवतां किंतु विद्यार्थिनां नूतनशस्त्राणां हेतवे चकार आरचयंश्च ॥ 41 यत् यावत् प्रचुरतरा उपरि महत्तायां प्रसिद्धतायां उन्नमदीनेः पूर्व्वन्यायवत्यश्च वाचः सुनिश्चिततरा भवंति ॥ 42 विविक्तज्ञातृभ्यो याचकोऽस्मि ॥ 43 यत् यो निरीक्षितुं समीहते मा दीक्षिं लक्ष्म्याः वक्तुः विरचयितुः किंतु गरिमतां सत्यतायाः प्रसिद्धतायाः सीमावत्यश्च वाचः

---

[1] All ꯑꯣꯡꯅꯣ. [2] S inserts ꯑ. [3] All suffix ꯅ here, but see ch. ix, 2. [4] JJ, JE, K28 prefix ꯑ. [5] MH19, PA18, JJ, JE, R om.; L23 ꯑ. [6] So AK, PB3, MH19, S; others om. final ꯅ. [7] The MSS. always have सिख्या for शिक्षा.

प्राक्तनायाः ज्ञानिनां निरीक्षेध्वं ॥ 44 यतोऽहं यः आरचिता[5] अस्मि[6] नो पदं शिक्षापनायाः[7] किंतु तच्च यत् शिक्षायाः दधामि ॥ ॥

45 अहं दानमानसतया वाचं तस्याः दीनेः ज्ञानिन्याः नूतनशिक्षावद्भो विभक्तवान् कारणंच अभीप्सितवान् ॥ 46 यतो यः स्वल्पतरादपि ज्ञानात् यदस्य अस्ति योग्यतरेभ्यो विभजते प्रतिकरणीयतः तस्मात् यः प्रभूततरं जानाति योग्यतराणां यस्मादलाभोऽसहायताच ॥ 47 यथा तैर्विचारितं प्राक्तनैः ज्ञानिभिः ॥ 48 यत्[8] दक्षिणा त्रिप्रकारा मनसा वचसा कर्म्मणा ॥ 49 मनसा दक्षिणा सा यत् केभ्यश्चित् एकरत्नेभ्यः[9] शुभं अभिवांछते एवं यथा आत्मने ॥ 50 दक्षिणाच या वचसा सा[10] यत् सर्व्वस्मादपि सद्व्यापारतरज्ञानात् परिचयात् यदस्य प्राप्नुवस्ति योग्यतरान् शिक्षापयति ॥ 51 यथा

---

[1] So S, but all Pz. om. [2] All ॰ except MH19, PA18. [3] So AK, PB3, MH19, L23. [4] AK, PB3, MH19, L23 ›. [5] AK has ता altered into तो by later hand, which latter is copied by all others; compare ch. xi, 51, note. [6] All ऽस्मि. [7] So all; perhaps शिक्षापयतायाः. [8] AK om. [9] JJ, JE शाकभूतेभ्यः. [10] All om.

CHAPTER II.

तत् यत् ज्ञानिभिः समुदीरितं ॥ 52 यत् कामयामः किल विज्ञः समग्रां अवगतिं लाभस्यच फलस्यच शिक्षापयामश्च मित्राणां प्राप्नुमः फलं अवबोधतायाः ॥ 53 दक्षिणाच या कर्म्मणा सा यत् शुभात् यदस्य प्राप्नमस्ति केषांचित् योग्यतराणां शुभं ॥ ॥

54 द्वितीयाच स्मरणकारिता उत्तमानां शुद्धात्मतायां ॥ 55 इति हेतोः अहं आरचितवान् यत् मां यावत् ज्ञानिनः स्वीयया करुणया सुचक्षुर्निरीक्षणतया अनश्वरात्मतायां संस्मरंति ॥ 56 यतः उत्तमास्ते यत् यः समग्रां सृष्टिं उत्तमां सुलोचनतया निरीक्षते लोचनं अस्य लोचनं यत् सूर्यस्य आस्ते ॥ 57 यतः सूर्योऽपि समग्रायाः सृष्टेः सुलोचनतया निरीक्षिता द्योतयिताच ॥ ॥

CHAPTER II.

1 पादः आद्यः ॥ 2 उपरि प्रश्नेषु यत् कियतो यां सदाविजयी मिहिरइआरो महमादस्य पुत्रोऽस्माहनात्

---

[1] JJ, JE om. [2] AK, PB3, L23 ...ग्. [3] So S, but all Pz. om.

उन्नममनसा नच ग्रहिलेच्छया अपृच्छत् प्रत्युत्तरं ॥ ॥

3 तत् यत् अपृच्छत् यत् आहर्म्मनः किमर्थं तेजसि विक्रांतः कथं अशक्नोत् अभूत् यदि न एकरत्नः यतो वयं सदैव पश्यामो यत् सर्व्वं किंचित् यत् न एकरत्नं विभिन्नरत्नात् एवं प्रयत्नीयति यथा जलं ज्वलनात् ॥ 4 प्रत्युत्तरंच इदं यत् आहर्म्मनस्य विक्रांतेः यत् तेजसि स्वयं कारणं विभिन्नरत्नत्वं ॥ 5 विघातकामत्वं यदस्य सदैव रत्नेन अभूत् अतो विभिन्नरत्नतायाः हंता ॥ ॥

6 विरोधता विक्रांतिः सर्व्वा यथा भवति विभिन्ना विभिन्नरत्नत्वात् विभिन्नरत्नेभ्यश्च अन्यथा न भवति ॥ 7 यतः एकरत्नानां अन्योन्यं एककामत्वं एकारचनत्वं भवति नच विक्रांतिः विरोधता ॥ 8 विभिन्नरत्नाश्च प्रतिद्वंद्विरत्नत्वात् सर्व्वे यथैव एकत्र प्राप्नुवंति अन्योन्यं हंतारो विरोधयितारश्च भवंति ॥

---

[1] So S; JE, R ; all others merely . [2] JJ, JE prefix . [3] MH19 inserts . [4] JJ inserts . [5] JJ, R insert .

---

9 एकरत्नाश्च एकारचनत्वात् एकरत्नत्वात् यदि एकत्र प्राप्नुवंति जीवीयंति कार्यीयंति सर्व्वे सहायीयंति ॥ 10 विनाशत्वं विभिन्नत्वं यत् एकरत्नानां अनैक्यात् विभिन्नरत्नानां ॥ 11 एवं यथा उष्णंच शीतंच यत् प्रतिद्वंद्विरत्नत्वात् सदैवरत्नतया अन्योन्यं निहंतृतरं विरोधितरं कलहितरं विनाशितरंच अस्ति ॥ 12 यतः सर्व्वमपि विनाशत्वं शैत्यात् रूक्षत्वाच्च उष्णे सार्द्रेच संवासिनां ॥ 13 अन्योन्यं निहंतृता विरोधिता प्रतिद्वंद्वता ॥ 14 यतो विनाशत्वं यत् तनूनां सदैव युद्धात् उष्णत्वस्य शैत्यस्य रूक्षत्वस्य सार्द्रत्वस्यच ॥ 15 युद्धाच्च तेषां अन्योन्यं वर्पूंषि विनश्यंति विलिनंति ॥ 16 जलस्य च्चलनस्यच स्वरत्नतया काचिदपि विरोधिता न प्रकटा ॥ 17 किंतु शैत्यं यत् ब्रादरोदस्य सार्द्रत्वेन जलस्य संयोजितमास्ते प्रतिद्वंद्वितरं उष्णतायाः अग्नेः ॥

---

[1] Perhaps Nêr. read ۰. [2] AK, PB3, JJ ›; MH19, L23 om. [3] PB3, MH19, R om. [4] All om. [5] MH19, R insert ـــــــ.

18 ॥ [illegible] [1] ॥

[illegible] [2]

CHAPTER III.

1 ॥ [illegible] [3] 2 ॥ [illegible]

[illegible]

3 ॥ [illegible]

[illegible]

4 [illegible] 5 ॥ [illegible]

[illegible]

6 [illegible] [3] —

[illegible]

7 [illegible]

[illegible] 8 [illegible] [4]

---

18 रूक्षत्वं यत् त्रादरोदस्य उष्णत्वेन अग्नेः संयोजितमास्ते प्रतिद्वंद्वितया सार्द्रत्वस्य पयसो विभेत्तृतरं ॥ ॥

CHAPTER III.

1 तच्च यत् अपृच्छत् ॥ 2 यत् किमिति दाता अहुरमज्दः आहर्म्मनं निकृष्टकरणात् निकृष्टाभिलषणात् अन्यथा न दधाति चेत् शक्तः कर्त्ता अस्ति ॥ 3 चेत् ब्रवीमि यत् न शक्तः कर्त्ता पश्चात् न संपूर्णोऽप्रधानतरश्च अस्ति ॥ 4 प्रत्युत्तरंच इदं ॥ 5 यत् आहर्म्मनस्य निकृष्टता निकृष्टरत्नत्वात् निकृष्टकामत्वात् यदस्य सदैव दूजेन ॥ 6 दाताच अहुरमज्दः सर्व्वशक्तः तत्र यत् उपरि सर्व्वस्मिन् शक्नोति भवितुं सीमावत् ॥ ॥

7 तस्मिन् यत् न शक्नोति भवितुं शक्नोऽशक्तो वा उपरि नावलंबति ॥ 8 यो ब्रूते नांतः सीमायाः

---

[1] All but R om. [2] All om. [3] AK, PB3 have these two words in Pl. [4] MH19, R om.

वचसो ज्ञानी ॥ 9 यतश्चेत् उक्तं यत् न शक्नोति भवितुं पुनः ब्रूते यत् इञ्जदः तत्र शक्तः ततः सीमायाः या न शक्नोति भवितुं उदीरितं ॥ 10 यतः पश्चात् न न शक्नोति किंतु शक्नोति भवितुं ॥ 11 कथं[6] शक्तः सीमावान् एवमस्य कामः ॥ 12 यतो निर्व्वाणज्ञः ॥ 13 कामश्च निर्व्वाणज्ञस्य सर्व्वस्मिन् तत्र यत् शक्नोति भवितुं ॥ 14 असौ कामं तत्र यत् न शक्नोति भवितुं न प्रेरयति[7] ॥ 15 यतः सर्व्वं तत् कामयति यत् शक्नोति संयुज्यते भवितुं ॥ ॥

16 यदिच ब्रूमहे यत् दाता अहुरमज्दः आहम्मीनं निकृष्टत्वात् यदस्य सदैव रत्नीयं अन्यथा कर्त्तुं[8] शक्तः ॥ 17 ततो रत्नं यत् देवीयं इञ्जदत्वे तच्च यत् इञ्जदीयं देवत्वे परिभ्रामयितुं शक्यते ॥ 18 तिमिरंच तेजः तेजश्च तिमिरं कर्त्तुं शक्यते ॥ 19 रत्नस्य स्वतया व्ययं रत्नस्य अज्ञानिरो ब्रुवंति ॥

---

[1] MH19, R om. [2] So MH19; all others ꣳꣳ. [3] AK, L23 ›; PB3 om.
[4] AK, PB3, MH19 om. [5] L23, JE, R, S insert ꣳꣳ. [6] Better यथा.
[7] All प्रेरति. [8] Better धर्त्तुं, see §§ 30, 32, 33.

20 ये परीक्षायाः रत्नस्य अंतः कर्म्मणि चलनेच अज्ञातारः ॥ 21 दुष्टस्यापदान् क्षुद्रजंतून् शुभतया गणयंति ॥ 22 यथा अन्यायो निकृष्टत्वं यत् मनुष्येभ्यो गोजातिभ्यो नच स्त्रीयरत्नतया किंतु विध्वंसनात् विप्रतारणात् नास्तिक्यात् व्यामोहनात् दूनस्य ॥ 23 सर्व्वस्माच्च निकृष्टत्वात् अपरेषां दूनानां यथा द्वेषश्च क्रोधश्च कामश्च सम्मिश्रितो मनुष्येषु ॥ 24 यथा स्वादनं यत् औषधस्य कटुकतरस्य विषावलिप्तस्य नच शुभस्य विस्फीतये किंतु प्रच्छादनाय दुःखस्य मांद्यस्य यत् विभिन्नरत्नात् ॥ 25 यथा वचः सत्यंच अनृतंच ॥ 26 यदिचास्ति समग्रं तनुः वचसा अनृतेन मुक्तात्मनो मनुष्यस्य प्रभूततरात् अन्यायात् शुध्यति तेनैवच सत्येन अशुध्यति ॥ 27 प्रभूतं तत् शुभं नच अनृतात् वचसः किंतु प्रच्छादनात् विघातस्य निकृष्टत्वस्य यत् सम्मिश्रितं निकृष्टेषु ॥ 28 सच अन्यायो नच सत्यात् वचसः किंतु निकृष्टत्वात् यत् सम्मिश्रितं निकृष्टेषु ॥ ॥

---

[1] MH19, JJ, R have ৯৯ for ১৫, which is better. [2] AK, PB3, MH19, L23 om.
[3] PB3, MH19, R ১৩; AK has ৩ above ৩.

29 तस्माच्च यत् प्रतिद्वंद्विनः एकैकशः स्वीयं प्रतिद्वंद्विनं प्रच्छादनाय रूपिताः संति ॥ 30 सर्वे एकं[8] तं यं स्वीयं प्रतिद्वंद्विनं अन्यथा धर्त्तुं शक्ताः संति ॥ 31 यथा तेजश्च तमश्च सुगंधश्च दुर्गंधश्च पुण्यंच पापंच शुभज्ञानंच दुष्टज्ञानंच ॥ 32 तत् न शक्तं तेजो दुर्गंधेः नच सुगंधः तमसोऽन्यथा धर्त्तुं ॥ 33 किंतु विभिन्नं विभिन्नं तं यं स्वीयं प्रतिद्वंद्विनं अन्यथा धर्त्तुं रूपिताः संति ॥ 34 तच्च यत् ब्रुवंति यत् निशया तमस्विन्या मुक्तात्मा मनुष्यो व्याघ्रेभ्यो दुष्टश्वापदेभ्यः शुनकेभ्यः चौरेभ्यः शुध्यति ॥ 35 दिनेनच तेजस्विना अंतः हस्तेषु तेषां ग्राह्यो भवति ॥ 36 तत् न शुभेन यत् तिमिरात् नच अन्यायेन यः उद्द्योतात् परिज्ञातुं उपयुज्यते ॥ 37 यतस्तेजः प्रच्छादनेन तिमिरस्य दत्तमास्ते नच अन्यथा विधानेन व्याघ्राणां दुष्टश्वापदानां क्षुद्रजंतूनां अपरेषांच

---

[1] JJ, JE insert [illegible]. [2] All om., but AK, PB3, L23 have [illegible]. [3] MH19 adds [illegible]. [4] So all, but S is pl. [5] JJ, JE [illegible]. [6] JE [illegible], which S also seems to indicate; but see ch. xv, 9, 15, 81. [7] L23, JE, R prefix [illegible]. [8] So all.

CHAPTER IV.

प्रभूतानां ये अमीभिः प्रतिमाः ॥ 38 दीर्घत्वात् संक्षिप्तत्वं निदर्शितं युष्माकं विजयिनां शुभं परिज्ञानाय ॥ 39 एवं किल दीनित्वात् प्रभूततरं निरीक्षेत ॥ ॥

CHAPTER IV.

1 तच्च यत् अपृच्छत् ॥ 2 यत् किल सदैव पश्यामो यत् सर्व्वं किंचित् चक्रात् तारकाभ्यश्च सदैव भवति ॥ 3 इदं चक्रं यो ददौ पश्चात् सर्व्वं तत् अस्ति यत् ग्वीरोददीनीयाः ब्रुवंति यत् शुभंच अशुभंच स ददौ ॥ 4 चेत् आहर्म्मनो ददौ इदं महत्तरं किंचित् कार्यं असौ कथं शक्तोऽभूत् दातुं ॥ 5 किमर्थं यत् संति तारकाः याभिश्च शुभं सम्मिश्रं[3] सदैव विभज्यते ॥ 6 यदिच होर्म्मिज्दः आहर्म्मनश्च अन्योन्यप्रश्नतया ददतुः पश्चात् एवं परिस्फुटमेव यत् होर्म्मिज्दः पापेन निकृष्टत्वेनच यत् चक्रात् सदैव भवति समं आहर्म्मनेन समग्रस्य पापस्य

---

[1] JE, JJ, R om. [2] AK, PB3, MH19, L23 om. [3] JE inserts तस्मात्.

समभागी ॥ 7 प्रत्युत्तरंच इदं ॥ 8 यत् चक्रं स्थानं दातृणां शुभविभक्तृणां ये समग्रां शुभविभजनतां[3] अस्मात् सदैव विभजंते सत्यतया ॥ 9 सप्तच ताराकलेवराः दुष्टग्रहाः अधस्तेषां दुर्गंच्छंति अपहर्त्तारो विभिन्नविभक्तारः ॥ 10 येषां दीनेनैम गदूगा इति ॥ 11 दाताच होर्म्मिज्दः विवेकतया निर्ब्बाणज्ञतया आरचयिता अस्याः सृष्टेः दातेश्च प्रवर्त्तयिताच अक्षयकृतेः ॥ ॥

12 यथा गैनामइनिओ अंतराकाशे संपृक्तः असौ दूजो दुष्टज्ञानतया निकृष्टमिथ्योक्त्या समं प्रभूतजातिभिः पापिभिः दूजैः तमोबीजैः रोचिषि प्रसृप्तः[4] सम्मिलितः[5] यत् एनां सृष्टिं[6] होर्म्मिज्दस्य असतीं करोमि अथवा स्वीयां शक्तोमि कर्त्तुं ॥ 13 तेच रोचिष्मंतः अधिकतमोत्तमाः समग्रज्ञानत्वात् तस्याः दूजस्य दुष्टकार्यतायाः[7] निकृष्टमिथ्योक्तेः ज्ञातारो बभूवुः ॥ 14 इदंच यत्

[1] AK, PB3, L23 om. *. [2] AK, PB3, MH19, L23 om. [3] All have नां for नतां.
[4] All प्रसर्प्पितः. [5] All सन्मिलितः. [6] दातिंच wanting. [7] Doubtful; so made legible in AK by later hands but see § 14.

अयं प्राणो योऽस्य अस्याः दुष्टकारितायाः हानिकारितायाः एतस्मात् अपयास्यति यत् कियानपि ॥ 15 एवं यत् तस्मादूर्ध्वं कश्चिदपि प्राणः पुनरारचनतया संपूर्णमार्ज्जनात् बंधस्य दुःखस्य संपर्कस्यच यः अंतराकाशे न भविष्यति ॥ ॥

16 ततो निष्क्रीणज्ञानतया यथासौ दूज्ञो रोचिषि प्रविष्टः संपृक्तः तथैव[6] समग्रान् प्राणान् शस्त्राणिच तेषां पापिनां दूज्ञानां ये प्रभूतजातयः विभिन्नविभिन्नाः स्वेच्छाचारतया न विमोक्तुं अस्ति पंक्तिश्च रोचिष्मतां समाश्लिष्टाः ॥ [3][17 यथा दूज्ञीयानि विषाणि क्षुद्रजंतूनां[7] यानि चतुर्भिः संभूतिभिः होर्म्मिज्ज्दीयैः परिवेष्टितानि दधति[8] ॥] 18 यतो यदि इमानि दूज्ञीयानि विषाणि क्षुद्रजंतूनां चतुर्भिः संभूतिभिः तनुकृद्भिः होर्म्मिज्ज्दीयैः यदस्ति जलं ज्वलनश्च मृत्तिकाच पवनश्च संपृक्तानि नासन् तत् तथैव

---

[1] AK, PB3, L23 -अस्ति; JE अ above -अस्. [2] JE has * for र. [3] AK, PB3, L23 om. text in brackets. [4] MH19, JJ, R have र for *. [5] So all. [6] AK om. [7] So JJ, JE; but probably क्षुद्रजंत्वीयानि originally. [8] Always दधंति.

आकाशे अदृश्यतायां संप्राप्ता अभूवन् ॥ 19 यदिच अदृश्यतया अतनुतया संजाता आसन् ततः सृष्टियो होर्म्मिज्दीया प्रयतितुं शोडुं तस्मात् यत् तेषां विषं देवीयं नाशक्नोत् ॥ 20 अंतः ग्राहे पवनेच एवं समाश्विष्टमासिष्यत् यत् मनुष्याणां अपरासांच सृष्टीनां श्वासाकृष्टिः विमुक्तिश्च वृद्धिश्च विस्फोतिश्च भवितुं नाशक्किष्यत् ॥ ॥

21 एवंच तान् दुष्टग्रहान् रोचिषा परिवेष्टितान् दधति यथा दूजीयं विषं यत् क्षुद्रजंतूनां अंतः पंक्तिषु रोचिष्मतां ॥ 22 तेन हेतुना सर्प्पजातिभ्यो विषवर्षिणीभ्योऽपरेभ्यश्च श्वापदेभ्यः क्षुद्रजंतुभ्यः प्रभूतेभ्यो लाभः किंचिदस्ति प्रकटः ॥ 23 एवंच दुष्टग्रहेभ्यः सहसंपर्कात् अधो रोचिषो रोचिष्मतां शुभं तेभ्यः प्रकटायते ॥ 24 निदर्शनमेतेषां दुष्टग्रहाणां शुभं यत् ते[2] सदैव विभजंते ॥ 25 एवं यथा क्रूराः मार्गेरक्षकाः ये अंतर्वाणिज्येषु वाणिज्यकृतां मार्गं छिंदंति ॥ 26 प्रभूतानांच

[1] All ـعلكم, but see S. [2] All have ते before यत्.

किंचित् संचितार्थं अपहरंति ॥ 27 नच सत्कार्यिभ्यो योग्यतरेभ्यः किंतु पापकर्मिभ्योऽसत्कार्यिभ्यः परदारेभ्यो[5] विटेभ्योऽयोग्यतरेभ्यश्च विभजंते ददतिच[6] ॥ ॥

28 इदंच यत् एनां पुण्यकृतिं यां तारागणकाः तेभ्यो ग्रहेभ्यो गणयंति ब्रुवंतिच इति हेतोः ॥ 29 यत् तैः यथास्थत्वं यत् दातृतायाः शुभविभजनायाः ताश्च पंच तारकाः होर्म्मिज्दीयाः याः संति महत्यः उच्चैस्तराः दृश्यतराः हप्तोइरिंगमज्ददातवनंतसतवरशतिस्तरताकाः अंतर्ग्रहेषु अन्यायविभक्तृषु न विविक्ताः संति ॥ 30 तेच पंच ग्रहाः ये तारकाकलेवरतया अधसि तेषां दुर्गंधन्छंति रोचिषाच[7] परिवेष्टितां दधति ये संति शनैश्चरबृहस्पतिमंगलशुक्रबुधाः ॥ 31 यथा तारकाः उच्चैस्तराः महत्यः अवाक्तरिणां[8] प्रतीपाः ॥ 32 हप्तोइरिंगः प्रतीपः शनैश्चरस्य ॥ 33 हप्तोइरिंगः मज्ददातिश्च प्रतीपौ बृहस्पतेः ॥

---

[1] So all; perhaps ⟨⟩, as in S. [2] MH19, L23, JJ, JE om. [3] So all.
[4] MH19 omits § 32. [5] AK has रि for रे. [6] Always ददंतिच. [7] All रोचिषंच, but see § 21. [8] S always घत for खत.

34 वनंतश्च क्षुद्रजंतुहंता प्रतीपो मंगलस्य ॥ 35 तारकंच यत् सतवद्दशं प्रतीपं शुक्रस्य ॥ 36 तिस्तरंच तारकं प्रतीपं बुधस्य अवाख्तरिणः ॥ 37 शुभंच यत् तेभ्यो ग्रहेभ्यो वदंति तेभ्यः पंचतारकेभ्यो होर्म्मिंज्दीयेभ्यः ॥ 38 यथा प्रभूतप्राणत्वे स्वल्पविध्वंसत्वे विजयं अवाप्नुवंति ॥ 39 एतेच पंच ग्रहाः दाता होर्म्मिंज्देन स्वेच्छाचारतया न विमोक्तुं एकैकशो द्वाभ्यां रज्जुभ्यां सूर्ये चंद्रेच निबद्धाः संति ॥ 40 तेषां पुरः प्रवृत्तिः पश्चात् व्यावृत्तिश्च इति हेतोः ॥ 41 अस्तिच कस्यचित् दैर्घ्यत्वेन[2] रज्जु[3] दीर्घतरं[3] यथा शनैश्चरस्य बृहस्पतेः ॥ 42 अस्तिच ह्रस्वतरं[3] यथा बुधस्य शुक्रस्य ॥ 43 सर्वेच यदि निर्व्हीणां रज्जोः[3] प्रयांति पाश्चात्येन व्यावृत्य आकर्षंति ॥ 44 एतान् स्वेच्छाचारतया पर्यटितुं न विमुंचंति ॥ 45 यथा सृष्टिं न विध्वंशयंति ॥ 46 तौच द्वौ दूजौ महाबलौ यौ स्तः सूर्यचंद्रौ

---

[1] All om. [2] Only ——न visible in AK; JJ दैर्घान्; JE दैर्घोन. [3] So all.

अवाक्तरिणौ प्रतिलोमतया अधो रोचिषो द्वयोः रोचिष्मतोः प्रचरतः ॥ 47 अन्याच सा या आकार्यते उत्तमत्वात् या अस्ति तारका गदूगा समं अधः[3] तेजसा[4] सूर्यस्य निवद्धा आस्ते ॥ 48 यदिच बंधात् दूरे भवति तस्मिन् नक्षत्रे यस्यांतः प्रयाति प्रदेशेच तस्मिन् यत्र तत् नक्षत्रं सत्कार्यतायाः हानिं अन्यायंच कुरुते ॥ 49 यावत् पुनः व्यावृत्य बंधग्राहे सूर्यस्य भवति ॥ 50 वचश्च तं प्रति उदीरितं ॥ 51 अयं अस्ति संग्रामः उपरिष्टानां अंतस्तारापदे ॥ 52 अधस्ताच्च तेषां संग्रामः तिस्तरतारस्य स्थेंजग्रदेवस्य ॥ 53 अग्नेश्च वाजिस्तस्य अवाउशदेवस्य ॥ 54 अपरेषांच उत्तमानां अदृश्यानां समं तमिस्रीयैः वृष्टिकारितया लाभविभक्ततया सृष्टिभ्यः ॥ ॥

55 अधस्ताच्च तेषां मनुष्याणां गोपशूनां क्षुद्रजंतूनां नृशंसानां अपरासांच सृष्टीनां उत्तमानां निकृष्टानां ॥ 56 यतो लोलता समं मनुष्यैः संश्लिष्टा आस्ते ॥ 57 या अस्ति[5]

---

[1] L23 omits § 53. [2] MH19, JJ, JE, R [illegible]; but see S. [3] So all.

[4] So AK. [5] All योऽस्ति.

लोभश्च कामश्च द्वेषश्च कोपश्च बूशिश्चास्यश्च ॥ 58 बुद्धिश्च सत्यंच शौर्यंच ज्ञानंच चेतनाच स्मृतिश्च ॥ 59 यथा गुणाः उत्तमाः गुणाः निकृष्टाश्च उच्यंते ये हेतवः संति पुण्यस्य पापस्यच ॥ 60 इयं समग्रा शुभता सृष्टीनां प्रचुरतरा दातुः सृष्टेः ॥ 61 योऽस्ति स्वयं वैद्यः आरोग्यपतिः पाता धर्त्ता प्रतिपालयिता प्रयत्नयिता शोधयिता स्वीयानां सृष्टीनां ॥ 62 अनेन स्वीयाभ्यः सृष्टिभ्यः उपायं अन्यायात् शोद्धुं शस्त्रंच पापात् प्रयत्नयितुं संपूर्णतया दत्तं शिक्षापितमास्ते[5] ॥ ॥

63 अस्यच निदर्शनमेव यथा आरामस्वामी आरामपाता ज्ञानी यस्य श्वापदः पक्षीवा यः पापकर्म्मा हंता विलोपनेन फलानां वृक्षाणां आरामं अपेक्षेत विध्वंसितुं ॥ 64 असौच आरामपाता ज्ञानी स्वानुरूपं स्वल्पक्लेशस्य स्वीयस्य अन्यथा

---

[1] PB3, MH19, R ।ৎ; AK has ৲ above ৳. [2] All om. [3] JE prefixes ›. [4] MH19, R prefix ›. [5] So all; perhaps शिक्षापयितमास्ते.

धर्त्तुं तं श्वापदं पापकर्म्माणं स्वीयात् आरामात् शस्त्रं येन ग्रहीतुं शक्यते तं श्वापदं आरचयति[7] ॥ 65 यथा कीलका वागुरा चीनकश्च पञ्चवानां[8] ॥ 66 यदिच श्वापदः चीनकं पश्यति असौ आयासतया समीहते समुद्गंतुं अनवबोधतया कीलकानां वागुरायाश्च अंतर्ग्राहीयते ॥ 67 इदं परिस्फुटमेव यत् श्वापदो यदि वागुरायां निपतति नच उत्कटप्राणता वागुरायाः किंतु वागुरायाः आरचयितुः ॥ 68 तेन श्वापदः अंतः वागुरायां ग्राहीयते ॥ 69 मुख्यश्च आरामस्वामी वागुरारचयिता ज्ञानतया वेत्ति यत् तस्य श्वापदस्य प्राणो यावत् कियन्मर्यादो यत्[9] कियत् कालं ॥ 70 तस्य श्वापदस्य[10] बलं प्राणो यः अंतस्तनौ युद्धकारितया अक्षमायते रिक्तायते यावत् शक्तो वागुरोत्खननेन कीलकानां विमर्द्दनेन विलोपनेन युद्धं कर्त्तुं ॥ 71 यदिच अपूर्णप्राणत्वात् प्राणो

---

[1] So all in §§ 79, 80, for ; but here and elsewhere the has become . [2] AK, PB3, L23 have , all others , for . [3] Only in JJ, JE, R. [4] JE . [5] So all but S. [6] JJ, JE, R prefix . [7] All om. . [8] So all; perhaps . [9] So all, as if Nêr. read for . [10] JJ, JE add .

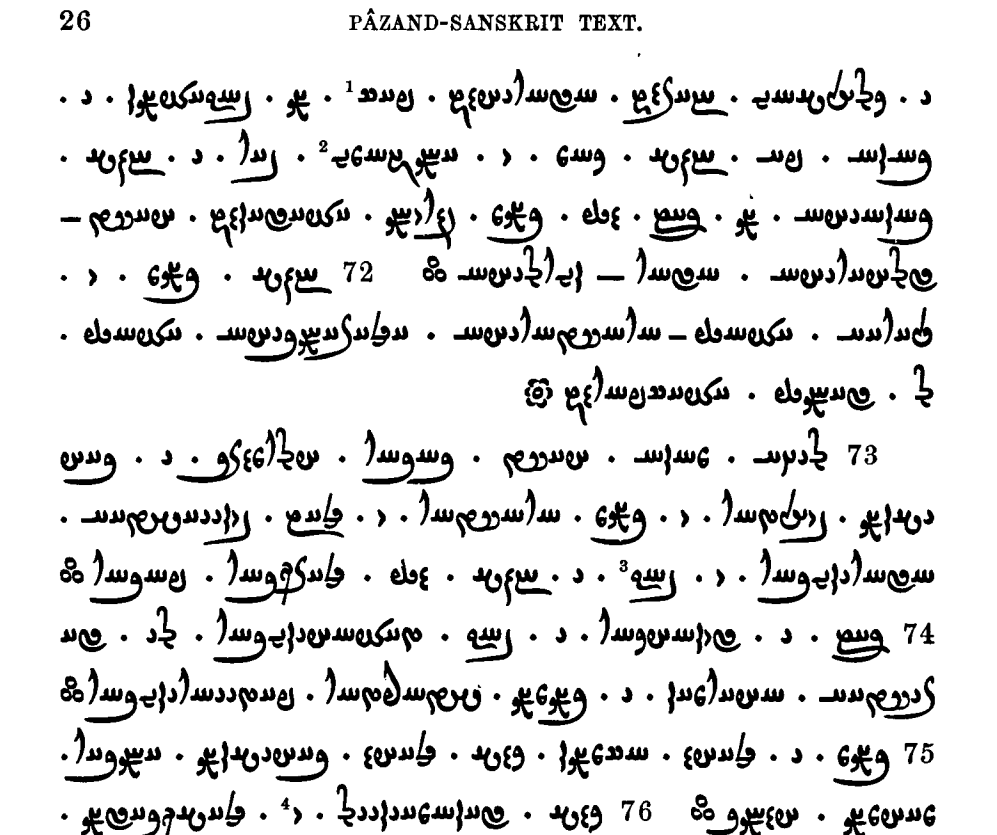

युद्धेन व्ययति विलिनाति पश्चात् स आरामपाता ज्ञानी स्वीयेच्छया परिपाकाय फलानां स्वीयानां ज्ञानतया तं श्वापदं वागुरायाः बहिरवकिरति रत्नसत्तया विलीनप्राणतया ॥ 72 स्वीयां वागुरां कीलकांश्च पुनरारचनतया अहानितया व्याघुट्य गंजे संपादयति ॥ ॥

73 अनेन प्रतिमो[5] ऽस्ति दाता होर्म्मिज्दः सृष्टीनां[6] शोधयिता वागुरायाः[7] आरचयिता निकृष्टमूलस्थानस्य अक्षमयिता आरामंच स्वीयं विध्वंसयितुः पाता ॥ 74 श्वापदश्च पापकर्म्मा आरामविलोपयिता[8] निकृष्टः अहर्म्मनः सृष्टीनां संतापयिता प्रतिघातयिता ॥ 75 वागुरा उत्तमा आकाशं यस्य उत्तमाः सृष्टयः अंतः अभ्यागताः संति ॥ 76 यस्य गनामइनिश्चो दुष्टसृष्टिप्रभृतयश्च अंतर्ग्राहे संति ॥ 77 स्तंभाः वागुराच श्वापदस्य पापकर्म्मिणः स्वेच्छाचारित्वात्

[1] So MH19, JJ, JE, K28, R, S; originally omitted in AK, but afterwards inserted before the preceding word, where it also occurs in PB3, L23. [2] MH19, JJ, JE, K28, R prefix ʊ or ⁻ʊ. [3] All but JE, S have ꣡ꣃꣁ꣡ꣃꣁ꣡. [4] MH19, K28, R om.; JJ erases. [5] So AK, JJ. [6] Better दातीनां, see § 11. [7] Should be सृष्टीनां. [8] स wanting.

[illegible]

अक्षमयित्री ॥ 78 कालश्च युद्धकारितया आहर्म्मनस्य अस्य प्राणानां शस्त्राणांच दीर्घराजा ॥ 79 येन युद्धकारितया भ्रापदस्य अंतः स्तंभेषु वागुरायांच विलिनाति योऽस्य प्राणः ॥ 80 दाताच सृष्टीनां संशुद्ध प्रतिघातात् अनंतकालं शुभप्रवृत्तिं संघटयन् पुनरारचयति असौ आरामस्वामी ज्ञानी स्वीयां वागुरां स्तंभांश्च ॥ ॥

81 अन्यथा तु स्वल्पप्राणता असत्वता अस्य दूनस्य अंतर्युद्धे रोचिष्मत्सु एतस्मात् प्रकटा ॥ 82 यत् यथा निकृष्टमिथ्योक्त्या अमंस्त यत् एनं आकाशं पृथ्वींच होम्मैज्दस्य सृष्टिं असतीं करोमि अथवा स्वीयात् रत्नात् व्यस्तयामि स्वीयत्वेनयामि ॥ 83 तत् सहापि दूनप्राणतया विघातकामतया सदैवयुद्धतया शक्तिमर्यादं काचिदपि न विमर्दना देवानां अस्ति अस्याः पृथिव्याः आकाशस्यच अस्याश्च सृष्टेः ॥ 84 स्वल्पात् प्रभूतोपचितिर्यथा

[illegible]

[1] JJ, JE om. [2] JE, R, S add [illegible]. [3] MH19, JE, K28, R om. [4] K28, S om.; others [illegible].

प्रकटा ॥ 85 अनेकानांच तेन प्रत्ययः ॥ 86 यतो यदि अस्य अंतर्युद्धे कांचिदपि उत्कटप्राणता प्रभूता आसिष्यत स्वल्पात् प्रभूतत्वे प्राप्तुं नाशकिष्यत् ॥ ॥

87 यदिच जननीनां जगत्याः प्रभूता तेन मृत्योः प्राप्तिः प्रकटा ततो दृश्यतेच यत् सा मरणता नच सत्तायाः संपूर्णं[4] विलयित्वी[5] किंतु दरिद्रत्वं यत् स्थानात् स्थाने कार्यात् कार्ये ॥ 88 यतो यथा सप्तीसां सृष्टीनां समुत्पत्तिः चतसृभ्यः संभूतिभ्यः तासांच भुवि ततोः व्यावृत्य चतसृषु संभूतिषु समाश्लेषणं दृश्यतरं परिस्फुटंच ॥ 89 अदृश्यानिच ततोः प्रवृत्तिकराणि जीवादीनि शस्त्राणि आत्मनि संयुंजंति ॥ 90 एकरूपत्वात् न विनश्यंति ॥ 91 आत्मानंच तस्मात् यत् स्वीयं कर्म्म गणयंति ॥ 92 अस्यच गंजफलानि यानि पुण्यपापयोः सहसमर्प्यितानि परलोके प्राप्नुवंति कलहकारितया ॥ 93 यदिच गंजफलानि

---

[1] So Pl. MSS. and S; all Pz. MSS. [illegible]. [2] Better [illegible]. [3] All omit *, but the context requires it here. [4] So AK, JJ. [5] So all.

[illegible]

पुण्यस्य महाबलानि ततः उत्कटप्राणतया विपक्षाणां हस्तात् शुध्यति महास्थानतां रोचिष्मतां सर्व्वसुखतामासादयति[5] ॥ 94 अनंतकालं शुभप्रवृत्या सहायीयते ॥ 95 यदिच गंजफलानि पापस्य महाबलानि ततः उत्कटप्राणतया सहायिनां हस्तात् आकृष्यते ॥ 96 स्थानेच तृषाक्षुधामये रोगिणि पीडाकरे संपाद्यते ॥ 97 अस्य तत्रापि स हस्ततरोऽपि धर्म्मो यः इहलोकतया समनुष्ठितो न विलिनाति ॥ 98 यतः इति हेतोः सा क्षुधा तृषाच निग्रहश्च पापमर्यादतया नच अन्यायतया ॥ 99 यतो निग्रहकरणस्य पाता ॥ 100 निर्व्वाणेच दयालुर्दाता सृष्टीनां रक्षाकर्त्ता कामपि सृष्टिं उत्तमां अंतः हस्तग्राहे दुष्टमनसो न विमुंचति ॥ 101 सच यः पापकारितरः समवाये मुक्तात्मनां शुद्धिकारितया पापस्य पवित्रतयाच

---

[1] L23, JJ [illegible]. [2] JE [illegible]. [3] All transfer this word back to § 97.

[4] MH19, K28, JJ, JE om. [5] Ends with -तामसादति in all.

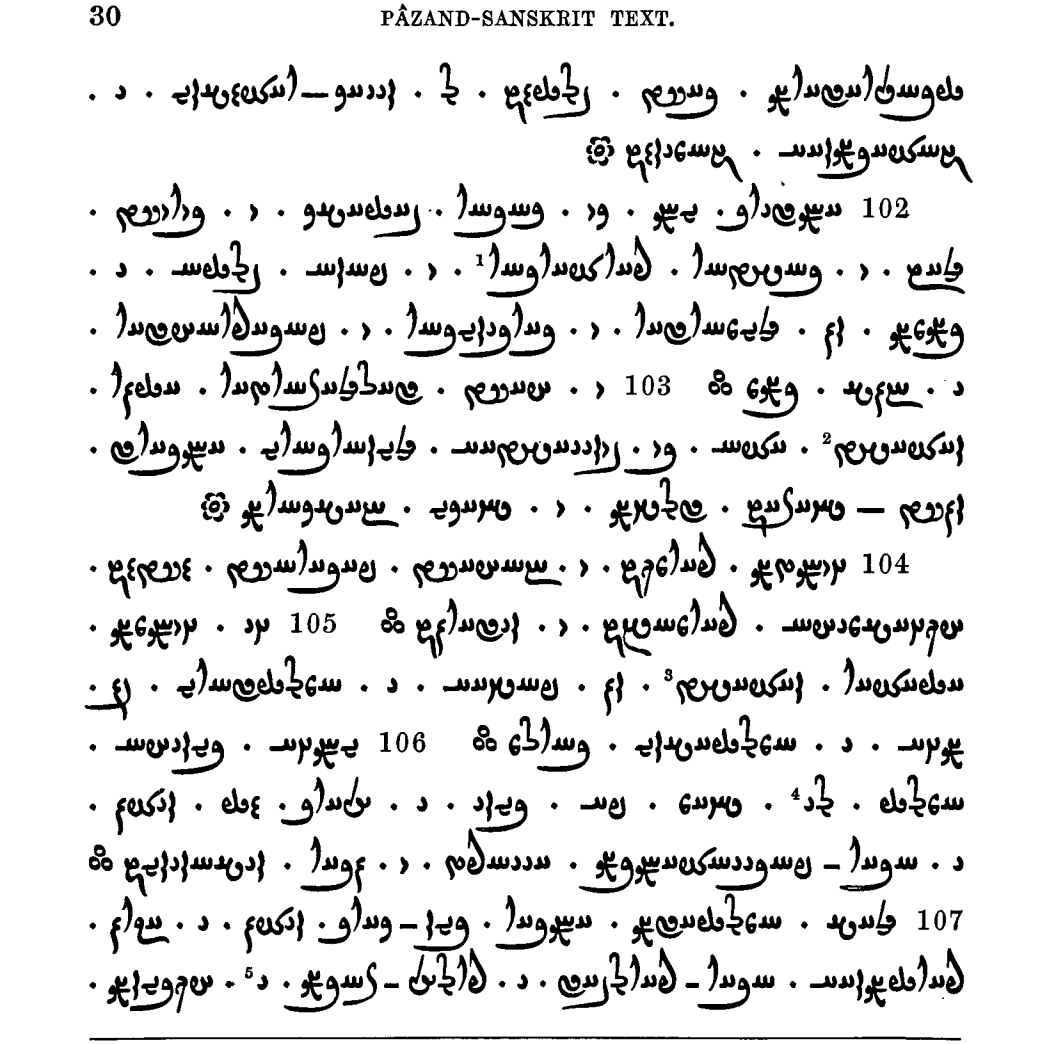

आत्मनः पावनकर्त्रृणां हस्तात् शुध्यति शुभप्रवृत्तिं अनंतामारोहति ॥ ॥

102 संक्षेपात् इदं यत् दाता वैद्यः आरोग्यपतिः धर्त्ता प्रतिपालयिता पाता शोधयिता सृष्टीनां नच व्याधिकरो दुःखकर्त्ता निग्रहकरश्च स्वीयानां सृष्टीनां ॥ 103 अस्ति सुव्यक्ततरं अधसि लिखितं समं द्विमूलास्पदप्रकाशकारितया अंतर्नास्तिकर्त्रेति ब्रुवाणानां एकतासमालोचिनांच ॥ ॥

104 यथा युष्मभ्यं समादिष्टं समीहितं प्रकाशितमास्ते सुलोचनतया समादिशेत पश्येत ॥ 105 यतो यथाहं उपरि समालिखं नच पदं शिक्षापनायाः[6] किंतु तच्च यत् शिक्षायाः दधामि ॥ 106 इयं दीनिशिक्षा अस्माभिः दीन्या बुद्धेः लिखितेभ्यश्च आदरपादिआवंदस्य अवाप्ता अत्तच साभिज्ञानिता ॥ 107 इयं शिक्षावद्भ्यः अंतर्दीनिकर्हेलिखितेषु अग्यनिर्द्वाणज्ञस्य आदरफरोबगस्य फ्रोषजादपुत्रस्य यः उत्तमदीनिमतां

---

[1] MH19, JJ, JE, K28, R prefix ›; compare § 61. [2] See ch. v–x. [3] See ch. i, 44. [4] AK, PB3, JE ⁄; JJ ›; MH19, L23, K28, R, S om. [5] So S and ch. x, 56; all but JE here om. [6] So all; see ch. i, 44 n.

[illegible]

CHAPTER V.

[illegible]

पुरःसरोऽभूत् दीनेः ज्ञानत्वात् विविक्ता या अस्ति[4] सहस्रावंधा[5] ॥ 108 तच्च यत् यूयं उपरि निःसीमतायां सीमावत्तायां अपृच्छत अधसि संलिखामः स्वामिकामेन ॥ ॥

CHAPTER V.

1 अन्यश्च निबंधः अंतर्नास्तिकत्वेति ब्रुवाणानां उपरि सत्तायां कर्तुः इञ्जदस्य तस्य प्रतिपक्षस्य ॥ 2 सत्तायाः इञ्जदस्य तस्य विपक्षस्यच बुद्धिप्रतिकरणतया परिज्ञेया ससाक्ष्यससीमवाक्येनच[6] ॥ 3 संक्षेपात् इदमेकं समादिष्टं जानीयात् यत् उत्कृष्टतरं आदौ सूक्ष्मतरं ज्ञानं इञ्जदावबोधनमस्ति ॥ 4 यस्य इदं ज्ञानं न पुरःसरं ज्ञानानां तस्य अपरं ज्ञानं असहायि ॥ 5 इञ्जदंच अवबोद्धुं स्मृत्या अनाविलया चैतन्येनच तीव्रतरेण बुद्धाच विविक्तया शक्यते ॥ ॥

---

[1] See ch. xvi, 53–107. [2] All om.; Nêr. read [illegible]. [3] All om.
[4] AK ऽस्ति. [5] So all; perhaps सहस्रनिबंधा. [6] Always साक्ष for साक्ष्य.

---

6 यतः इश्वजदावबोधने नच इदं एतावत् भूरि यत् जानाति किल इश्वजदोऽस्ति ॥ 7 यतो यो वर्त्तमानं किंचित् सत्तया वेत्ति तंच यथास्थत्वात् न वेत्ति इदं किल तत्किंचित् उत्तमं किंवा निकृष्टं शुभज्ञानि किंवा दुष्टज्ञानि अमृतं किंवा विषं शीतलं अविद्रवं किंवा उष्णं सद्रवं शुष्कं कर्कशं किंवा[4] मृदु[5] ॥ 8 यद्यसौ यथास्थत्वात् अवेत्ता ततोऽस्य अस्तीति केवलज्ञानेन अलाभः ॥ 9 यतः स्तुतिं निंदांच कस्यचित्[6] न सत्तया किंतु यथास्थतया शक्यते कर्त्तुं ॥ 10 इदंच ननु समादिष्टं जानीयात् यत् ज्ञानं[7] कस्यचित् वस्तुनः त्रिभिः प्रकारैः ॥ 11 अनुमानज्ञानतया अथवा दृष्टांतज्ञानतया अथवा शक्नोति युज्यते भवितुमित्यनेन ॥ ॥

12 अनुमानज्ञानताच एवं यथा एकविभागेन एकः

---

[1] AK, PB3, L23 have §§ 6, 7, 9–28, 34, 35 in Pl. only, except a few words. [2] So MH19, R, S; AK, PB3, L23 have Pl. ꝑꝓ (=Pz. ꝯ); JJ, JE have Pz. ꝛ, which is also Pl. for ꝯ or ꝟ. [3] So all, but only interlined in AK; perhaps ꝛꝛꝛꝛꝛꝛ, or ꝛꝛꝛꝛꝛꝛ, or ꝛꝛꝛꝛꝛꝛ (see S). [4] JJ, JE insert सार्द्रं for ꝯꝛꝛ. [5] So all, AK leaving one of the last two Pz. words untranslated. [6] Better insert वस्तुनो (see § 10). [7] AK om.

एकेन[5] द्वौ विभागौ द्वाभ्यां चत्वारः ॥ 13 यतः क्षेत्रः सीमायां अनुमानस्य किं न शक्यते वक्तुं ॥ 14 यत् अभूत् भविष्यतीति कालैकः स्यानैकंवा द्वौ विभागौ द्वाभ्यां पंच अथवा त्रयः उच्यते ॥ ॥

15 दृष्टांतज्ञानताच्च सा यत् प्रकटत्वात् कस्माच्चित्[6] किंचित् यत् न प्रकटं प्रकटायते ॥ 16 दृश्याच्च कस्माच्चित् अदृश्यं किंचित् दृष्टांतेन हस्तौपरिन्यस्तेन समायाति समासन्नतां निरीक्षणस्य बुद्धेः ॥ 17 पूर्णोपमानेन उपमानेन उपमानविभागेन ॥ 18 पूर्णोपमानं एवं यथा मनुष्यः पारस्तीको मनुष्योऽन्यनगरस्य ॥ 19 उपमानंच एवं यथा पनीरः[7] स्पेदकः[7] अंडकस्य ॥ 20 उपमानविभागश्च एवं यथा पनीरः सुधा ॥ 21 यतः इदं सीमायाः उपमानविभागस्य यथा पनीरः सुधा केवलं धवलत्वेन उपमानं ॥ 22 स्पेदकः

---

[1] All prefix ১. [2] All ৩৩৮. [3] So all; better ৰেখাচিত্ৰ. MH19, JJ, R insert ৰেখাচিত্ৰ again, because AK, L23 have Huz. ৰেখাচিত্ৰ as a misplaced gloss to Pl. ৯।৩. [5] All एकेनां. [6] All कस्मात्चित्. [7] Pers. words.

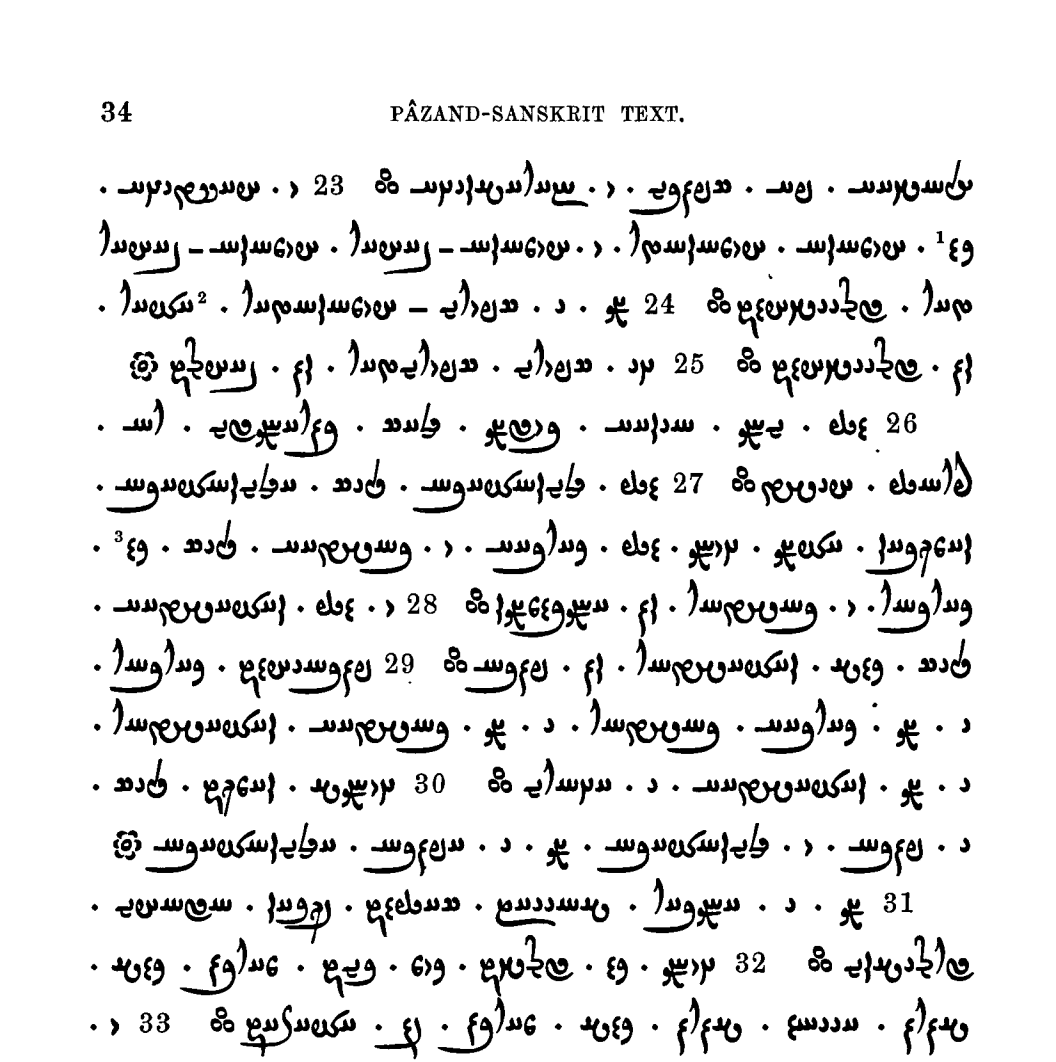

अंडकस्य धवलत्वेन खाद्येनच ॥ 23 अस्तिच यत् उपमानं उपमानतरं उपमानविभागः उपमानविभागतरश्च उच्यते ॥ 24 तस्यच यत् पूर्णोपमानतरप्रत्ययः उपरि नोदीर्यते ॥ 25 यतः पूर्णं पूर्णतरं न भवति ॥ ॥

26 एतस्मात् प्रकारात् विस्तीर्णं बहुतरं दीर्घत्वात् समुज्झितं ॥ 27 दृश्याच्च कस्माच्चित् अदृश्यस्य दर्शनं एवं यथा कृतात् धृताच्च कस्माच्चित् यस्य कर्त्ता धर्त्ताच न सन्निधः ॥ 28 लिखिताच्च कस्माच्चित् यस्य लेखको न प्रकटः ॥ 29 प्रकटायते कर्त्ताच तस्य कृतस्य धर्त्ताच तस्य धृतस्य लेखकश्च तस्य लिखितस्य अनुमानेन ॥ 30 यथास्य[4] दृष्टं किंचित् यत् प्रकटं दृश्यंच सोऽपि योऽदृश्यो[5]ऽप्रकटश्च[5] ॥ ॥

31 तच्च यत् अंतः शक्नोति युज्यतेच भवितुमित्यस्य वार्त्ता संविच्चिः ॥ 32 यथा कश्चित् वक्ति यदहं ददर्श मनुष्यमेकं येन व्याघ्रैकः अथवा व्याघ्रमेकं येन मनुष्यैको व्यापादितः ॥ 33 इदंच

[1] So R; PB3, L23 ; MH19, JJ om. - (originally interlined as Pl. in AK). [2] Perhaps is wanting (see S and ch. iv, 85). [3] PB3, JJ, JE , having read Huz. , instead of , in AK. [4] AK, JE यथाऽस्य. [5] So all, but these two words should change places.

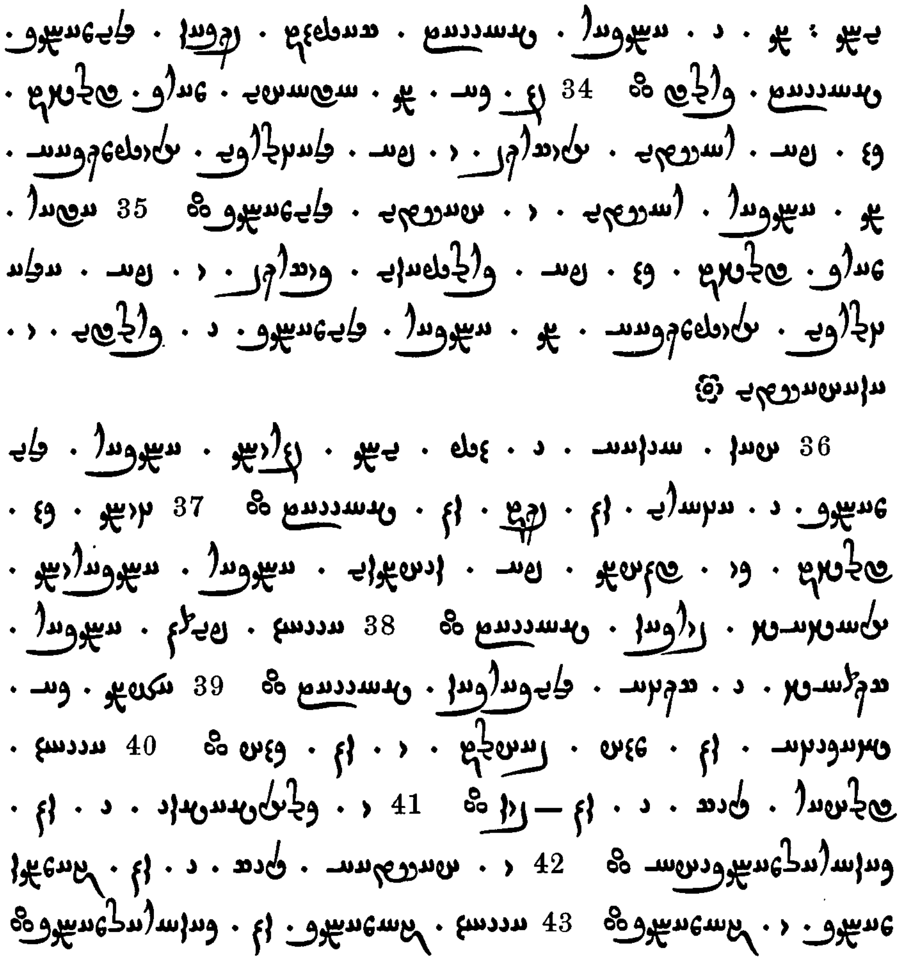

तत् यत् अंतः शक्नोति युज्यतेच भवितुमिति सीमायाः भवितुं शक्नोति अनृतं ॥ 34 यदिच तां वार्त्तां मनुष्यो वक्ति यः सत्यतया सुकीर्त्तिः वचोगुरुतयाच विख्यातः तत् अंतः सत्यस्य सत्तायाश्च सीमायाः ॥ 35 यदिच मनुष्यो वक्ति योऽनृतया दुष्टकीर्त्तिः अवचोगुरुतयाच विख्यातः तत् अंतः सीमायाः अनृतस्य असत्तायाश्च ॥ ॥

36 अन्यप्रकारं यत् एतस्मात् बहिः अंतः सीमायाः अनुमानस्य नाभूत् नाधिकरोति ॥ 37 यथा कश्चित् वक्ति यत् पृथ्वी गुह्यतया अंतः अंतराले अंडकैकस्य निक्षेप्तुं शक्यते ॥ 38 अथवा हस्ती अंतश्छिद्रे सूचिकायाः संक्रमितुं शक्नोति ॥ 39 एवं किल एकमपि न महत्तरं भवति नच ह्रस्वतरं ॥ 40 अथवा रत्नं किंचित् यत् निरामूलं ॥ 41 संग्रामश्च यो नावधिमत्तया[1] ॥ 42 सत्तास्थं किंचित् यत् न कालवत् नच स्थानवत् ॥ 43 अथवा स्थाननत् नच सीमावत् ॥

[1] All have न अव for नाव.

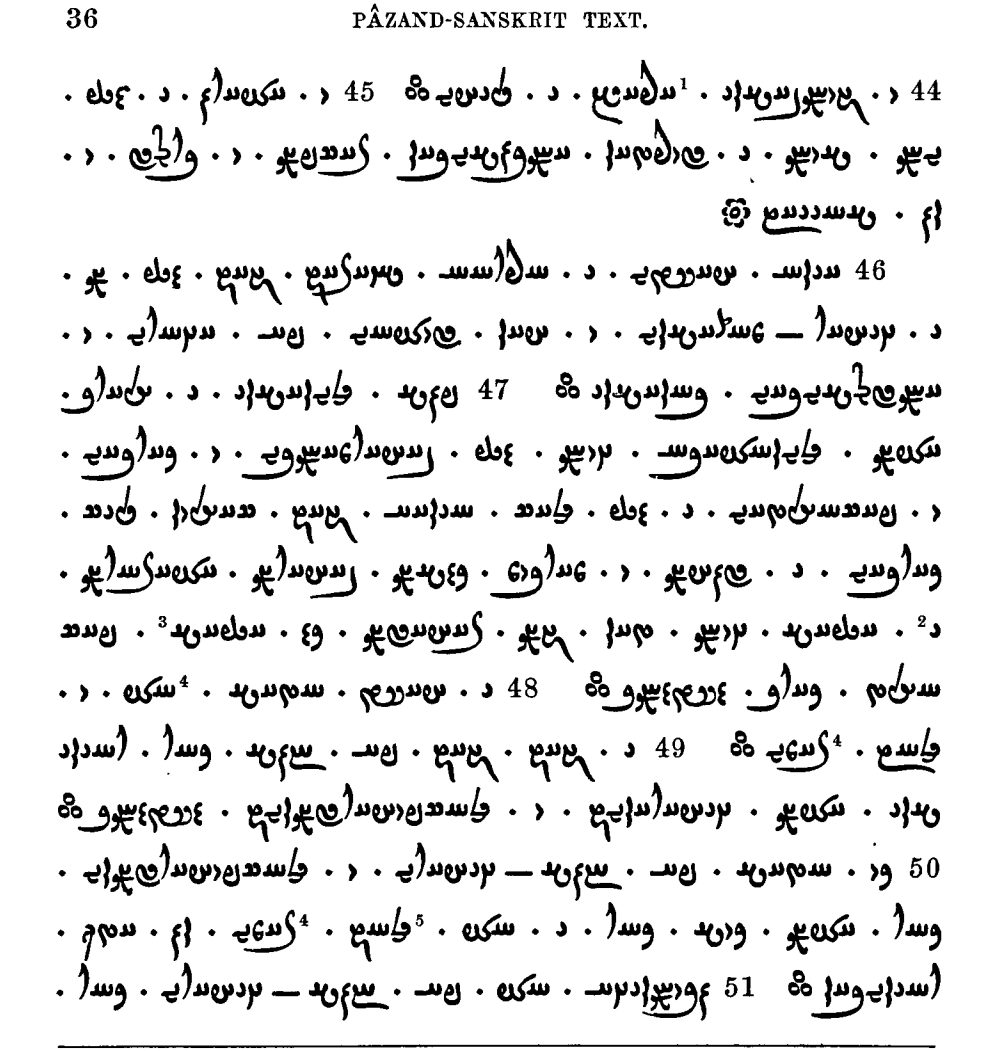

---

44 अवलंबनंच यत् तालिकया आकाशे ॥ 45 अपरंच यत् एतदनुरूपात् वदतां चिंतयतां कुत्सितं अनृतं नाधिकरोति ॥ ॥

46 अन्यथा तु सत्ता या आदेष्टुः इत्रजदस्य विभिन्नं तस्मात् यत् रूपस्पर्शनत्वं अन्यत् साक्षित्वं अनुमानेन दृष्टांतेन परिज्ञेया ॥ 47 पुरो दृष्टेः बुद्धेः एवं दृश्यतरा यथा समृद्धिमत्त्वात् कृतत्वात् आरचितत्वात् बहुप्रकारात् विभिन्नवचनाच्च कस्माच्चित् कृतत्वात् पृथिव्याः मनुष्येभ्यश्च येषां समृद्धयः शस्त्राणिच एतस्मात् यथा तनोः जीवस्य संभूतयः याः अनेन आरचिताः कृताः संति ॥ 48 यदस्ति ज्वलनो जलंच पवनश्च पृथ्वीच ॥ 49 ये विभिन्नविभिन्नाः स्वकार्यप्रवृत्त्या एवं रूपिताः प्रकाशिताः संति ॥ 50 यत् अग्नेः निजरूपतया प्रकाशतयाच कार्यं एवं यदसौ कार्यं यत् पयसः पवनस्य पृथिव्याः न क्षमः प्रचारयितुं ॥ 51 एवंच पयसः निजरूपतया कार्यं

---

[1] So all, but ◦ seems wanting. [2] MH19, L23, R, S om. [3] JJ, JE ; all others . [4] Only R inserts ›. [5] All insert ›, but see §§ 51, 52.

52 ॥ एवं यदस्य कार्यं यत् पवनस्य पावकस्य पृथिव्या नहि ॥ 52 एवंच पवनस्य कार्यं यत् पावकस्य पयसः पृथिव्या नहि ॥ 53 एवंच पृथ्वीकार्यं एतेषां प्रचारयितुं न क्षमा ॥ 54 किंतु विभिन्नविभिन्नाः तेनैव यत् स्वीयं कार्यं यथा प्रकाशिता रूपिताः संति ॥ 55 एतस्मात् यो रूपयितारचयिता प्रकाशयिता निर्वीणज्ञतया विवेकज्ञतया[5] ॥ 56 यथा तस्मिन् कार्ये अभीप्सानुरूपारचिताः सम्माज्जिता रूपिताः प्रकाशिताश्च ॥ ॥

57 एवंच मनुष्याः अपराश्च सृष्टयो याः जननिमत्यः एतासां संभूतीनां ॥ 58 यासां आरचितत्वं अस्थिमेदोमांससिराचर्म्मादीनां विभिन्नविभिन्नं ॥ 59 अन्योन्यं अनैकांच सम्मिलितानां[6] दृश्यतरं ॥ 60 एवंच प्रकाशितत्वं रूपितत्वं यत् अंगानां अंतर्गतानां ॥ 61 यथा जिगिरं कालखंडं चुक्रं औहरिका[7] पित्तं अंतं अपराणि[8] शस्त्राणि येभ्यः

---

[1] Only R inserts ›. [2] PB3, MH19, JE, R om. [3] AK, PB3, L23 om.
[4] For Pl. ‘ivy’, Pers. سُنْبُرز. [5] All विवेजनतया. [6] All सम्मिलितानां.
[7] So all; perhaps औरसं वृक्षा, or उरसो वृक्षा. [8] JJ, JE add च.

एकैकशः सत्कार्यता एका प्रकटा ॥ 62 सहैतानि प्रतिरक्षकाणि रूपितानि प्रकाशितानि संति तेन यदमूना स्वीयं कार्यं ॥ ॥

63 एवंच चक्षुः श्रोत्रं नासिका जिह्वा मुखं दंताः हस्तौ पादौ अपराणि शस्त्राणि बहिर्गतानि येषां विभिन्नविभिन्नं सत्कार्यत्वं रूपितत्वं ॥ 64 दृश्यतरं तैः प्रकटं एवं यदि एकं एतेभ्यः अंगेभ्यो ऽक्षमं तत् यत् द्वितीयं कार्यं अस्य द्वितीयस्य यदर्थं न रूपितमस्ति नोपकरोति ॥ 65 यदिच केवलं आरचितत्वं एकस्य अंगेभ्यः तनोः निरीक्षते यत् यथा महानिर्व्वाणज्ञानतया विरचितमस्ति ॥ ॥

66 यथा चक्षुः यत् बहुप्रकारेभ्यो विभिन्ननाम विभिन्नकार्यं ॥ 67 यथा भ्रूच पुटेच[3] पक्ष्मच अंडकंच तारकाच बिंबंच ॥ 68 एवं यत् पक्ष्म व्यजनं अस्ति ॥ 69 तारकाच जलं यत् सिरया वसाया

---

[1] MH19 om. [2] All om. [3] All dual.

एवं स्थितमस्ति यत् भ्रमणं चक्षुषः पक्षात् पक्षे तेन भवति ॥ 70 बिंबं स्वयं निरीक्षणं अस्ति यथा निरीक्षणं अंतर्जले ॥ 71 तारकाच सिरया पक्ष्मणः संतिष्ठति यथा स्थितिः पयसः सिरया वसायाः ॥ 72 बिंबं अंतस्तारकायां यथा निरीक्षणं कस्यचित् अंतर्निर्म्मले जले ॥ 73 स्तंभस्य कलेवरस्य अंतर्दर्प्पणे निर्म्मले ॥ 74 पक्ष्मणश्च उभयोः स्थानयोः विरचनं तेन हेतुना यत् पांशुभ्रमो यः शून्यात् यदिच चक्षुषि प्रायाति तं न प्रावृणोति ॥ 75 गोलकश्च चक्षुषः परिभ्रमति ॥ 76 निरीक्षणंच चक्षुषः न विनश्यति ॥ 77 एवं यथा सिरायाः श्रोत्रस्य वक्रतरं विरचनं तेन हेतुना ॥ 78 यत् पांशुभ्रमः उत्पतंतश्च क्षुद्रजंतवः सरलतया तत्तांतराले न संचरंति ॥ 79 स्वांगस्वेदो मलश्च यः श्रोत्रस्य विषंच यत् क्षुद्रजंतूनां अतः प्रकटं ॥ ॥

---

[1] JE, S ›.

80 यदिच शास्त्राणि जीवस्य आत्मनो निरीक्ष्यंते ॥ 81 यथा आघ्राणं[7] अवणं निरीक्षणं आस्वादनंच स्पर्शनंच यत् अवबोधकरं जीवमतां ॥ 82 एवंच बुद्धिः या सर्व्वेषां गुह्यां विचार्यतेच विवेजनकरा ॥ 83 ज्ञानंच अवलोकयितृ ॥ 84 चैतन्यंच ईप्सयितृ संपादयितृ ॥ 85 स्मृतिश्च गंजस्य फलस्यच दृष्टाकरा ॥ 86 जीवश्च निजस्य निरीक्षणं आत्मनः ॥ 87 बुद्धिश्च निजरूपधात्री तनोः ॥ 88 प्रज्ञोन्मेषश्च निर्म्मलः ॥ 89 अपरे अदृश्या ये तनोर्धातारो येषां विभिन्नविभिन्नं कार्यं सत्कार्यतायैच तेन प्रकारेण रूपिताः संति ॥ 90 सत्कार्यतया यथा प्रकाशिताः रूपिताः संति स्वीयेन कार्येण संपूर्णाः संति ॥ 91 तेन यत्र न रूपिताः संति नोपकुर्व्वते ॥ ॥

92 विस्तीर्णेच पृथक् पृथक् अंतः दीनिकर्हप्रबंधेषु यथा अग्रनिर्व्वाणज्ञस्य दीनेर्ज्ञानत्वात् विभक्तं

---

[1] JE om.; § 81 is Pz.-Pl. in AK, PB3. [2] JJ, JE om. [3] MH19, JJ, JE om. [4] MH19 om. [5] PB3 om. [6] So all, for ». [7] JJ, JE add च.

. ...93 ... .

. ... .

. ...94 ...[1] .

. ...95 ...[2] .

CHAPTER VI.

. 1 ... — ... .

. 2 ... 3 ...[3] .

. ...[4] .

. 4 ...[5] .

. 5 ... 6 ... .

. ... .

अत्र दीर्घत्वात् परित्यक्तं ॥ 93 यस्य कामः किल महत्तां दीनेमाञ्दङ्ग्रस्याः पूर्ब्बन्यायवत्याश्च वाचः परिज्ञातुं ॥ 94 तेन महादृष्टांतलिखितेन तां पश्येत् ॥ 95 महत्तां सत्यतांच दीनेः अधिकतरं ज्ञास्यति ॥ ॥

CHAPTER VI.

1 अपराच विप्रतारणता[6] तेषां नास्तिकत्वेति ब्रुवाणानां ॥ 2 ये दिगंबरान् आकार्यंते ॥ 3 ये उत्कर्षात् दीनीयात् आयासाच्च यः पुण्यानुष्ठानेन भ्रष्टाः संति ॥ 4 प्रलापंच अमर्यादं प्राचुर्येण प्रजल्पंति ॥ 5 इदंच ननु निरीक्षतां ॥ 6 यत् अस्याः जगत्याः यत् समं बहुप्रकारपरिवर्त्तनेन आरचनायाश्च या[7] अंगानां शस्त्राणां प्रतिदंडतायाश्च या

---

[1] ...ल्य... seems wanting, see S and ch. x, 52. [2] AK, PB3, L23 ›; § 95 is Pz.-Pl. in AK, PB3. [3] § 2 is Pz.-Pl. in AK, PB3. [4] AK, PB3, L23 have this word in Pl. only. [5] All om. [6] AK विप्रतारणा; JJ, JE विप्रतारणा. [7] AK om.

अन्योन्यं समाश्लेषस्यच योऽन्योन्येन अनंतकाले[4] मूलास्पदं गणयंति ॥ 7 इदंच यत् नच पुण्यस्य प्रसादो नच पापस्य निग्रहो नच स्वर्गो नरकश्च नच प्रचारयिता पुण्यस्य पापस्यच अस्ति ॥ 8 इदंच यत् किंचित् केवलं पृथ्वी परलोको नास्ति ॥ ॥

9 यथा मया उपरि समालिखितं साभिज्ञानिनंच ॥ 10 यत् कृतं ऋते कर्तुः विविक्तं ऋते विविक्तुः भवितुं एवं न शक्नोति यथा लिखितं ऋते लेखकात् समारचनंच गृहस्य विना सूत्रधारेण धात्राच ॥ 11 सर्व्वमपि कृतं किंचित् विना कर्त्तां भवितुं न शक्नोत्येव ॥ ॥

12 इदं जगत् समाश्लेषात् द्वयोः प्राणयोः प्रतिद्वंद्विनोः ॥ 13 एवंच प्रभूताः संभूतयः विभिन्नरूपाः विभिन्नवर्णाः विभिन्नगंधाः विभिन्नचिह्नाः विभिन्नजातयः एवमारचिताः विविक्ताः कृताः संति यथाहं उपरिष्टात्

---

[1] Ch. v, 27–30. [2] S inserts ॥. [3] Pl. in AK, MH19, L23. [4] All अनंतकालो.

[illegible]

उपरि वपुषि अवोचम् ॥ 14 यत् प्रभूतात् कस्माच्चित् यत् यथा अस्थि मेदश्च[8] मांसंच[8] सिराच चर्मच रक्तंच पवनश्च रसश्च निष्ठाच हस्तौच पादौच शिरश्च उदरंच अपरेभ्यश्च अंगेभ्यः अंतर्गतेभ्यो बहिर्गतेभ्यो रचितं कृतमास्ते ॥ 15 अंतर्द्वयोः स्तंभयोः यत् बहुप्रकारं किंचित् विभिन्नरत्नत्वात् विभिन्नप्राणत्वात् सदैव न कृतं ॥ 16 अथवा विना कर्त्रा भवितुं न शक्नोतीति सुनिश्चितमेव ॥ ॥

17 सर्व्वप्रकाराः अपराश्च सृष्टयो वनस्पतयो वृक्षाश्च आपश्च अग्नयश्च भुवश्च वायवश्च एतेषां प्रवृत्तिर्नच स्वयमेव स्वीये कार्ये नच प्रवृत्तिकराः संति ॥ 18 किंतु तेषां प्रचारयिता धत्ते कर्त्रीच अस्ति ॥ 19 हट्टव्यवहारश्च येषां प्रवृत्तेः प्रवृत्तौ वाक्यात् वाक्ये कालात् काले परिवर्त्तमानः प्रवर्त्तमानो न यथा कामो रुचितंच

---

[1] Ch. v, 57–63. [2] § 14 is Pl.-Pz. in AK, PB3; and, thus far, only Pl. in L23. [3] PB3, MH19 om.; in AK only Pz., which seems struck out, but see S. [4] PB3, L23 om.; only Pz. in AK. [5] AK, PB3, JJ, JE om. [6] JJ, JE insert ›. [7] Ends with ‹ in all. [8] So all, but these two words should change places; see ch. v, 58.

कृतानां किंतु यथा तस्य यः प्रचारयिता कर्त्ताच ॥ 20 एवंच परिवृत्तिः या संवत्सराणां मासानां दिवसानां मुहूर्त्तानां चिह्नवती भ्रमणंच चक्रस्य तारकाश्च आरचिताः सूर्यः चंद्रश्च विनिर्म्मितः[4] शोभनश्च[5] प्रचारिरूपतया परिभ्रमी[6] ॥ 21 इदंच दर्शयनाय यत् समग्राण्यपि रूपचंचलानि रूपयितुः पुरुषात् येनैषा रूपचंचलता रूपिता ॥ ॥

22 अपरस्मात् विभेदत्वात् विभिन्नप्रवृत्तेः यदंतर्जगति ॥ 23 जगतश्च मुहूर्त्तेन मुहूर्त्तेन कालेन कालेन शक्यते परिज्ञातुं यत् इदं जगत् न विना प्रवृत्तिकर्त्रा[7] ॥ 24 अथ चेत् प्रवृत्तिकर्त्रा नहि इत्रजदो यो निर्व्वाणज्ञः कारणकर्म्मा अनंतप्राणः आकाशकर्त्रा तत्किमिति जगतः वृद्धिमत्ता जरामृत्युश्च एवं दृश्यतरं यत् सर्व्वेषां मनुष्याणां गोपशूनां सर्व्वेषांच रूपाणां वृक्षाणां युवत्वात् वार्द्धके वार्द्धक्याच्च मृत्यौ समागंतुं रूपं ॥ 25 वार्द्धकात्

---

[1] Ends with ः in all. [2] MH19, L23 om. [3] PB3, MH19, L23 om. [4] So AK.
[5] All plural. [6] So all. [7] All प्रवृत्तिकर्त्रा.

[illegible]

पुनः युवत्वे मरणाच्च पुनः जीवितत्वे समागतः कोऽपि न दृश्यते वक्तुंच न शक्यते ॥ 26 नच इदं मंतुं वक्तुं प्रतीतयितुं युज्यते ॥ 27 यत् प्रसादः पुण्यस्य निग्रहश्च पापस्य नास्ति ॥ 28 नच रूपस्य समग्रायाः सृष्टेः अवलोकता[6] दातुः विनाशकर्त्तुश्च विमार्ज्जयित्री ॥ ॥

29 इदंच यत् तेषां वात्सल्यं निर्द्वेनमपि मित्रतरं कृद्धत्वात्[7] दुष्टनामनिकृष्टात् ॥ 30 यतस्ते शुभं तत्र कुर्व्वंति रक्षकाराश्च ॥ 31 यदिच उपदुतं पश्यंति क्रंदितारो भवंति ॥ 32 एतस्माच्च भाग्यात् दानात् यत् ऋते अदृश्येभ्योऽदृश्ययीयं भवितुं न शक्नोति ॥ 33 एवंचे रूपेण सर्व्वेषां क्षुधातृषावतां ॥ 34 सर्व्वासु आपत्सु हानिषु[8] अभीष्टयाचना आशावृत्तिः ऊर्ध्वेतरनिरीक्षणे

---

[1] Pl. in AK, PB3. [2] § 27 is Pl.-Pz. in AK, PB3, and Pl. in L23. [3] § 32 is Pl. in AK, L23, and partly so in MH19. [4] JE interlines [illegible] to agree with S. [5] Probably [illegible] in Pl., see ch. xv, 33, 42. [6] Or अवलोकिता, as in JJ, JE; AK अवलोकना. [7] All रिद्धत्वात्. [8] AK om.

[illegible]

उपरि मनुष्याणां उपरिच मृगाणां पक्षिणां चतुष्पदानां प्रकटा ॥ ॥

35 इदंच यत् सुवस्तायीका ब्रुवंति ॥ 36 यत् केषांचित् एकापि सूत्रधारता नास्ति ॥ 37 यतः सर्व्वाण्यपि कटुकानि संति ॥ 38 यतः कश्चित् वक्ति यत् मधुः कटुः मधुश्च मधुरः द्वितयमपि तुल्यौ ॥ 39 यतः कटुः पित्तप्रकोपिषु मधुरश्च अपरेषु ॥ 40 धान्यं स्वादु धान्यंच अस्वादु द्वितयमपि तुल्यं ॥ 41 यतः स्वादु बुभुक्षितानां अस्वादु तृप्तानां ॥ 42 अपरंच प्रभूतं अनेनोपमं ॥ 43 तवेदं समुच्यते प्रत्युत्तरेण तेषां प्रलापं प्रतिसंक्षेपात् ॥ 44 यथा ते अवोचन्[6] ज्ञानिनः ॥ 45 यत् इदंच वाक्यं युष्माकं सुवस्तायीकानां उपरि कटुकत्वे यत् सर्व्वं किंचित् सर्व्वकटुकं अस्ति तस्य तुल्यता नास्ति ॥ 46 अपरंच प्रभूतं अंतस्तेषां समीरितमास्ते ॥ 47 अस्माभिरिदं यत् साभिज्ञानिनं

---

[1] All om. [2] § 37 is Pz.-Pl., and §§ 38, 40 are Pl.-Pz., in AK, PB3. [3] PB3, MH19, L23, JE om. [4] PB3, MH19 om. [5] AK has ‘ above ·; PB3, MH19 have ‘ · ·. [6] All have न् for न्.

CHAPTER VII.

अनुरूपं परिज्ञानस्य युष्माकं विजयिनां ॥ 48 किल दीनित्वात् प्रभूतं पश्येत ॥ ॥

CHAPTER VII.

1 अपरंच उपरि सत्तायां विपक्षस्य विभिन्नरत्नस्य यथा उपरि निदर्शितं ॥ 2 यत् एवं निर्व्वाणज्ञतया आरचितत्वात् रूपितत्वात् प्रकाशितत्वात् केषांचित् पदार्थानां समुद्भिष्यश्च संघटिताभ्यो निर्म्मलतरोऽनुमानेन हस्तौ परिन्यस्तः प्रकटः यदसौ कर्त्तारचयिता संघटयिता रूपयिता निर्व्वाणज्ञः ॥ 3 असौ निर्व्वाणज्ञतया आरचितत्वं विभिन्नविभिन्नात् स्वीये विभिन्नविभिन्ने कार्ये रूपयन् प्रकाशयन् प्रकटः ॥ 4 अस्य निर्व्वाणज्ञतया कर्म्मता दर्शयित्वा किलास्य कर्म्म अर्थीयं कारणीयंच ॥ 5 यतो निर्व्वाणज्ञेभ्यः

---

[1] Chs. iv, 11, 12; v, 54–56. [2] JJ, JE ১. [3] JJ adds ১; JE adds ৫.
[4] Pl. in AK, PB3; L23 om.

કર્મ્મે સર્વ્વં અર્થીયં કારણીયંચ સંયુજ્યતે ભવિતું ॥ 6 પૂર્વ્વં અર્થઃ કારણંચ કર્મ્મણો ભવતિ પશ્ચાત્ કર્મ્મે ॥ ॥

7 બહુપ્રકારાચ્ચ અસ્ય કર્મ્મણઃ પ્રકટમેવ[3] યદસ્ય કર્મ્મે કામીયં રુચિતીયંચ ॥ 8 યતઃ કર્મ્મચ કર્ત્તુઃ દ્વિપ્રકારં ભવતિ ॥ 9 અથવા કામીયં બહુપ્રકારં યત્ કામસ્ય ॥ 10 અથવા રૂપીયં એકપ્રકારં યત્ યથા રૂપીતત્વમસ્તિ ॥ 11 બહુપ્રકારાત્ કર્મ્મણો દાતુઃ પ્રકટમેવ યદસ્ય કર્મ્મે કામીયં રુચિતીયં ॥ 12 અસ્ય કામો રુચિતાત્ વિભિન્નસીન્નઃ ॥ 13 યતઃ કામો બલેન મૂલાસ્યદસ્ય રુચિતસ્ય ॥ ॥

14 અર્થઃ કારણંચ કર્મ્મણઃ પૂર્વ્વં રુચિતાત્ ॥ 15 યતો યાવત્ અર્થો રુચિતસ્ય કર્મ્મણો ન પ્રાપ્નોતિ રુચિતં ન ભવતિ ॥ 16 અર્થશ્ચ કર્મ્મણઃ કારણાત્ ભવતિ યસ્ય તત્ કર્મ્મે રુચિતંચ સમ્મુખં[4] વિરોધીયતિ ॥ 17 રુચિઃ કામશ્ચ

---

[1] Pl. in AK, PB3, L23. [2] Ends with ः in AK, PB3, MH19, L23; but see S.
[3] AK प्रकनेच; JJ, JE प्रकटेनच; See § 11. [4] Always सन्मुखं.

[illegible Pazand text, §§ 17–25, with section numbers 18, 19, [1]20, 21, 22, [2], 23, [3], 24, 25]

कस्यचित् वस्तुनः कारणेन भवति ॥ 18 कारणंच रुचेः कस्यचित् पदार्थस्य स्वत्वात् न सुरूपयते ॥ 19 यतो विभेदप्राप्तित्वात् कारणं भवति ॥ 20 यदर्थं दर्शयिता ऋर्थीयं कर्म्मत्वं निर्व्वाणज्ञः ॥ 21 ऋर्थश्च कारणात् कारणंच उद्वेगात् उद्वेगश्च विभेदात् विभेदश्च विरोधयितुः विरोधताच प्रतिपक्षात् ऋनुक्तापि ॥ ॥

22 ऋहं ऋनेन संबंधेन ऋदर्शयं ऋनुमानज्ञानतया उपमानतया कृतत्वं रूपितत्वं जगतः ऋस्य समृद्धीनां शस्त्राणांच ॥ 23 कृतत्वात् रूपितत्वात् जगतः प्रकटायते कर्त्ता रूपयिताच ॥ [24[3] ऋर्थकर्म्मतया कृतत्वं निर्व्वाणज्ञस्य दातुः ॥] 25 ऋर्थकर्म्मतया कृतत्वात् प्रकटाश्ते सत्ता विरोधयितुः यो विभेदात् ॥ ॥

---

[1] § 20 is Pl. in AK, PB3, MH19, L23. [2] Pz.-Pl. in AK. [3] AK, PB3, MH19, L23 omit the passage in brackets; JE inserts [illegible].

CHAPTER VIII.

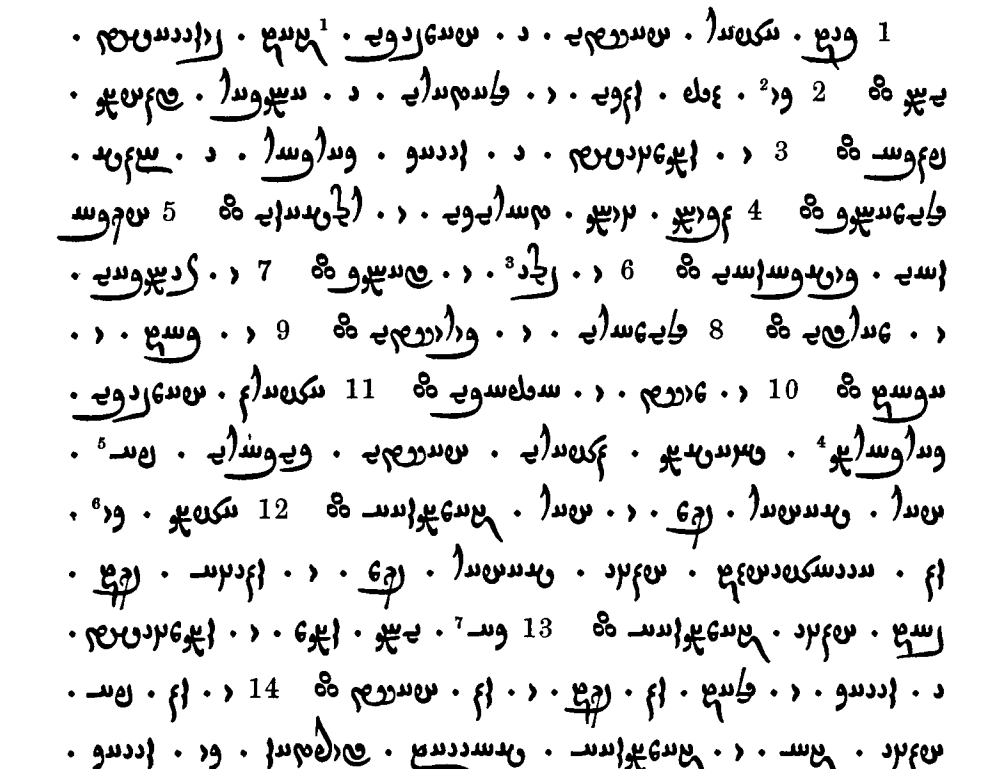

Chapter VIII.

1 द्वितीयंच उपरि सत्तायां विपक्षस्य विभिन्नमूलास्यदस्य इदं ॥ 2 यत् शुभात् अशुभाच्च यदंतजैगति प्रकटं ॥ 3 नामांकिताश्च शुभकर्तुः स्वीयसीम्नः ॥ 4 एवं यथा तिमिरंच तेजश्च ॥ 5 शुभज्ञानंच दुष्टज्ञानंच ॥ 6 सुगंधिश्च दुर्गंधिश्च ॥ 7 जीवितंच मरणंच ॥ 8 मांद्यंच आरोग्यंच ॥ 9 न्यायश्च अन्यायश्च ॥ 10 विपत्तिश्च संपत्तिश्च ॥ 11 अपराणिच प्रतिदंडकराणि येषां सुनिश्चिता सत्ता दृश्यतरा समग्रेषु नगरेषु भूमिषुच समग्रेषु कालेषु ॥ 12 एवं यत् नावलोक्यते किमपि नगरं भूमिश्च नचाभूत् भविष्यतिच कोऽपि कालः ॥ 13 यदीदं नाम नामांकितंच शुभस्य अशुभस्य नाभूत् नचास्ति ॥ 14 नच केनापि स्थानेन कालेनवा शक्यते वक्तुं यत् शुभस्य

---

[1] JJ, JE insert ·. [2] §§ 2, 3 are Pl.-Pz. in AK, PB3. [3] JE ; §§ 6, 9, 10, 12–14 are Pl. in AK, PB3, MH19, L23. [4] Pl. in PB3. [5] Pl. in AK, PB3, L23. [6] AK over ·; MH19, L23 ·; JJ, JE ·. [7] JJ .

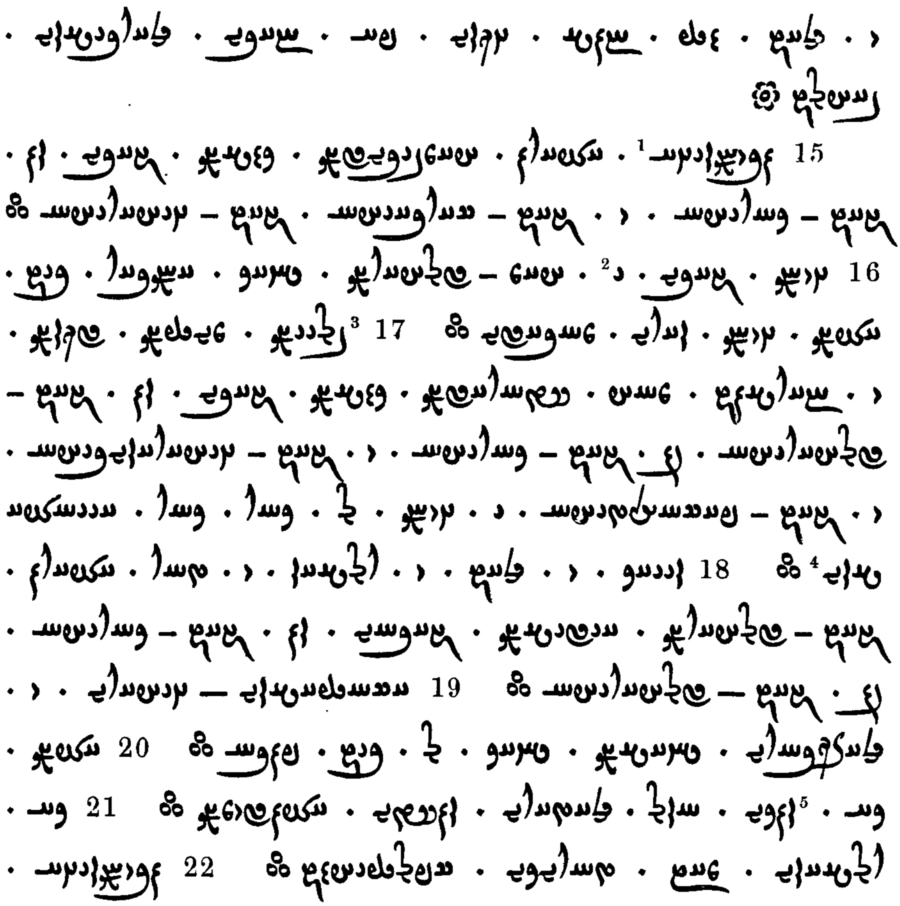

अशुभस्यच स्वीययथास्यत्वात् स्वतया व्यत्ययो भवति ॥ ॥

15 एवंच अपरेषां प्रतिद्वंद्विनां येषां विभिन्नत्वं न विभिन्नकार्यतया विभिन्नजातितया विभिन्नरूपतया ॥ 16 यथा विभिन्नत्वं एकरत्नानां अन्योन्यांत: एवं यथा नरत्वं नारीत्वं ॥ 17 गंधानां स्वादानां वर्णानां सूर्यचंद्रतारकाणां येषां विभिन्नत्वं न विभिन्नरत्नतया किंतु विभिन्नकार्यतया विभिन्नरूपिततया विभिन्नारचिततया यस्य यथा कार्ये कार्ये अभीप्सा ॥ 18 शुभस्य अशुभस्य तेजस्य[6] तमसश्च अपरेषांच विभिन्नरत्नानां तेषां विभिन्नता न विभिन्नकार्यतया किंतु विभिन्नरत्नतया ॥ 19 असंसर्गरूपत्वं विरोधत्वं येषां अन्योन्यं प्रकटं ॥ 20 एवं यत्[7] यत्र शुभं तत्र अशुभस्य असत्ता असंदिग्धा ॥ 21 यदिच रोचि:[8] संप्राप्ता तमिस्रं प्रतिस्खल्यते ॥ 22 एवंच

---

[1] §§ 15–21 are Pl.-Pz. in AK, PB3. [2] AK, MH19, L23 om. [3] JJ, JE insert [illegible]. [4] Perhaps [illegible], see ch. ix, 20, 24, and S. [5] JE inserts [illegible].
[6] So AK; तेजसस् in JJ, JE. [7] JJ om. [8] Always fem.

अपराणि प्रतिद्वंद्वीनि येषां असम्माज्ञीनत्वं[7] विरोधत्वं अन्योन्यं विभिन्नरत्नत्वहेतोः ॥ 23 यथा अंतः पृथिव्यां प्रतिद्वंद्विरत्नत्वं विरोधत्वं पदार्थानां अन्योन्यं प्रकटं ॥ ॥

24 पृथ्वी फलं परलोकस्य अस्याः परलोको मूलं ॥ 25 यतः फलं अवाप्यते मूलेन ॥ 26 अमुना प्रकारेण संजातं साक्ष्यदायकं अंतर्ज्ञानिनां निर्म्मलतरं ॥ 27 पृथ्वी फलं परलोको मूलमिति संभूतेः प्रकटत्वं इदं ॥ 28 यत् समग्रस्य दृश्यस्य स्पृश्यस्य पदार्थस्य अप्रकटत्वात् प्रकटत्वे प्राप्तिः सुव्यक्ततरा प्रकटा ॥ 29 यथा मनुष्यस्य अपरायाश्च सृष्टेः दृश्यायाः स्पृश्यायाः परलोकात् अदृश्यात् अस्पृश्यात् संभूतिः परिस्फुटा एव ॥ 30 एवं यथा कलेवरं दर्प्पणे दैर्घ्येण पृथुलत्वेन पिंडेन स्वीयेन ॥ 31 तनोः मनुष्यस्य अपरायाश्च सृष्टेः प्रकटता अंतर्बीजे यत् धातुभ्यो ऽप्रकटा अदृश्याच अभूत् ॥

---

[1] Pl.-Pz. in AK. [2] §§ 23–31 are Pl.-Pz. in AK, PB3. [3] Only in Pl. of AK. [4] Only Pl. in AK, PB3, MH19. [5] Pl. in MH19. [6] Only Pl. in AK, PB3, MH19; JJ [illegible]. [7] All म्माज्ञfor म्मा.

32 स्वयंच बीजं अंतस्तत्व यत् पितृणां चर्म्मे प्रकटत्वे दृश्यत्वे स्पृश्यत्वेच संप्राप्तं ॥ 33 इदानीं अनुमानेनैव शक्यते परिज्ञातुं यत् इदं जगत् दृश्यं स्पृश्यं परलोकात् अदृश्यात् अस्पृश्यात् दत्तं संभूतंच आस्ते ॥ 34 अमुना प्रकारेण दृश्यत्वात् स्पृश्यत्वात् अदृश्यत्वे अस्पृश्यत्वे निजे परलोकीये भवितुं न संशयः ॥ ॥

35 यदहं ददर्श इहलोकतया प्रतिद्वंद्विरत्नत्वं संस्पर्द्धनत्वं विरोधत्वं अन्योन्यं परलोकीयैश्च द्रव्यैः ॥ 36 यो मूलं अस्ति इहलोकस्य ॥ 37 अस्य इहलोकीयद्रव्याणां फलस्य अमुना प्रकारेण संभूतौ नहि संदेहः ॥ 38 इदंच तत् यत् प्रतिद्वंद्विरत्नत्वात् प्रकटं ॥ 39 अन्यथाहं उपरि अदर्शयं अर्थः कारणंच निर्व्वाणज्ञतया कर्म्मणो दातुः ॥ 40 यो ददौ सृष्टिं[9] या दर्शयित्वी अस्ति सत्तायाः[10] प्रतिपक्षस्य ॥ 41 यतः परिस्फुटमेव यत्

---

[1] So all and S, no doubt for ৮৩২৩. [2] All have ৶ for ১. [3] MH19 ৪৶.
[4] JJ, JE insert ১. [5] Pl. in MH19. [6] Ch. vii, 4, 5, 19–21. [7] These first two words really belong to § 39. [8] So all but S. [9] Better यत् सृष्टिः.
[10] Better सत्ता.

कर्म्म कर्म्मकर्तुः द्विप्रकारं कामीयं अथवा रूपीयं ॥ 42 तच्च यत् कामीयं त्रिप्रकारं ॥ 43 द्विधा ज्ञानिभ्यो निर्व्वाणज्ञेभ्यः ॥ 44 अथवा आकांक्षया स्वीयकरणे लाभस्य शुभस्यच ॥ 45 अथवा प्रतिस्खलितुं अन्यथा धर्त्तुं हानिं अन्यायंच यो विभेदात् ॥ 46 एकंच दुष्टज्ञानिभ्योऽज्ञानिभ्यः ॥ 47 ग्रहिलतया निरर्थकतया ॥ 48 ज्ञानिभ्यो निर्व्वाणज्ञेभ्यः कर्म्म निरर्थकं निःकारणं न शक्नोति भवितुं ॥ ॥

49 यथा दाता निर्व्वाणज्ञः सद्भावगतिः संपूर्णशक्तिः स्वतया संपूर्णः संपन्नः तच्च यदस्य न निहीनं लाभे वृद्धौच विभेदात् इयेष ॥ 50 पश्चात् शक्यते परिज्ञातुं यत् अर्थस्य कारणानांच यानि अस्य कर्म्मणां स एकः प्रकारः ॥ 51 हानियोंऽस्य प्रतिपश्चात् विरोधिनो या विभेदात् शक्नोति भवितुं प्रतिस्खलनं अन्यथा विधानं[3] अर्थः कारणंच सृष्टिदातेः ॥ 52 इदंच यत्[4] असौ दाता

---

[1] MH19 om. [2] MH19, JJ, JE om. [3] निजः wanting; see § 34. [4] All om., but see § 57.

निर्व्वाणज्ञः उत्तमकामी ॥ 53 अस्य कामः समग्रा उत्तमता ॥ 54 असौ ददौ सृष्टिं अनुरूपां स्वीयकामस्य ॥ 55 संपूर्णप्रवृत्तिकामी असौ उत्तमकामस्य निर्व्वाणज्ञः निरसनेन नास्तिकरणेन निकृष्टतायाः ॥ 56 यतो यावत् निकृष्टता न निहन्यते असौ उत्तमकामी न संपूर्णकामी ॥ 57 इदं यत् असौ दाता निर्व्वाणज्ञः उत्तमतायाः दातृत्वात् पालनत्वात् रक्षणत्वात् मार्गं अन्यायस्य अपनेतुं प्रतियत्नंच पापात् कर्त्तुं उपायं आदेशयन् शिक्षापयन् प्रकटः ॥ 58 रूपोवयवेभ्यः प्राणेभ्यश्च तनोः यत् पीडया मांद्येनच वाह्यात् ॥ 59 कारणेनच तनोः ॥ 60 प्रतिपक्षस्य यो वपुषि प्राप्नोति प्रतिखलनेन अन्यथा धारणेन धारणं परिपाचनं विकाशनंच जीवमतां वनस्पतीनां धान्यानांच प्राणेन धात्रा प्रतिपालयित्रा रूपस्य सर्व्वेषु कार्येषु यो दीनीयेषु वृद्धिरिति आकार्यते ॥ 61 तैश्च चतुर्भिः

---

[1] JJ, JE om. [2] Altered into ✱ in AK by a later hand; PB3, MH19, JJ, JE ✱; PB3 adds · in the margin, and JJ, JE add it in the text.

प्राणैः[4] योऽस्ति प्राणः आकृष्टा धर्त्रा विहारयिता पोष्टाच ॥ 62 यश्च सर्व्वेभ्यो दातुः निर्व्वाणज्ञानेभ्यः सर्व्वेषु कार्येषु प्रमाणतया प्राणोऽन्यथा धरणेन पीडायाः मांद्यस्यच पृथक् पृथक् जातेः यत् प्रतिपक्षात् ग्रहिलकर्म्मणोऽन्यायकामिनः ॥ 63 अपरेच सहप्राणाः सहसहायाः संति प्रकटाः उन्नमकामनायाः दातुः ॥ ॥

64 इदंच[5] यत् इदं दुःखं मरणंच यत् तनोः विघाटयितृ न दातुः उन्नमकामिनः तनुधातुः प्रतिपालयितुः ॥ 65 प्रकटताच श्रतस्मात् यदि दाता निर्व्वाणज्ञो न विषादिकार्यी अनुतापिकर्म्मा ॥ 66 नच विनाशयिता विलाययिता स्वीयानां सृष्टीनां ॥ 67 यतो निर्व्वाणज्ञः सर्व्वज्ञानीच ॥ 68 इदं श्वं विषादत्वं अनुतापत्वं यत् स्वीयात् कर्म्मणः उपरि श्रतस्मिन् किंचिज्ज्ञे[6] अपूर्णबुद्धौ अनिर्व्वाण-

---

[1] S om. [2] All insert ›. [3] AK, MH19 add these six words in the margin, though the last three are already in their text; PB3 has all nine in its text. [4] So all; one word wanting. [5] AK om. च. [6] JJ, JE किंचित् विज्ञे; AK om. ज्ञे.

ज्ञानिनि युज्यते वक्तुं ॥ 69 यथा ज्ञानिभ्यो निर्व्वाणज्ञेभ्यः कर्म्म निःकारणं[3] निरर्थकं[3] न भवति ॥ 70 इत्येवं अज्ञानेभ्यो दुष्टाववोधेभ्योऽनिर्व्वाणदर्शिभ्यः कर्म्म समग्रं ग्रहिलं निरर्थकं निःकारणंच ॥ ॥

71 असौच निर्व्वाणज्ञः अन्यथा विधानेन तस्य ग्रहिलकर्म्मिणोऽनिर्व्वाणज्ञानिनः स्त्रीयाभ्यः सृष्टिभ्यो निर्व्वाणज्ञतया विवेकतयाच कर्म्मणो दर्शयिता ॥ 72 एनंच ग्रहिलकर्म्मानं गुंफितं आवमर्हितं अंतः सृष्टौ आलेखी[4] चकार ॥ 73 यतः इदं परिस्फुटं यदेनं चंचलं जीवितरत्नं अंतः निःसीम्नि शून्ये एवं न शक्यते अन्यथा धर्त्तुं संकोचयितुं विरोधत्वात् निर्भयो भवितुं ॥ 74 यदिच आवमर्हितो गुंफितो ग्राही कृतो न स्यात् ॥ 75 अंतः आवमर्हनत्वे ग्राहेच दुःखस्य विमार्ज्जनं महतो निग्रहस्यच उपायः ॥ 76 किंतु यावत् संपूर्णविमार्ज्जिता या दुःखस्य संपूर्णोवगतिश्च अस्य

[1] JE om. [2] JJ, JE have ৩ for ৩৩. [3] These two words should change places, see § 70. [4] AK, JE आलेषी.

दुष्टावबोधकर्म्मणो न भवति तावदस्य प्रवर्त्तने निकृष्टमिथ्योक्त्या चिंतितं ॥ 77 संपूर्णशक्तिः सर्व्वशक्तेः दातुः दुःखविमार्ज्जना ॥ 78 संपूर्णविमार्ज्जनात् दुःखस्य अंतः सर्व्वशक्तौ निर्व्वाणज्ञो दाता अक्षमतया पुनरवकिरति अंतस्तस्मिन् निःसीम्नि शून्ये ॥ 79 साच या उत्तमा सृष्टिः एतस्मात् निर्भया अनश्वरा अदुःखाच भवति ॥ 80 संपूर्णविवेकतया निर्व्वाणज्ञत्वं उपायावलोकनंच अस्य सर्व्वेवेत्तुः दातुः उत्तमानां ॥ ॥

81 लोचनग्रहणाच्च द्रव्याणां प्रकटं विभिन्नत्वं पदार्थानां ॥ 82 विभिन्नत्वं द्विप्रकारं यथा उपरि उदीरितं ॥ 83 एकंच विभिन्नकार्यत्वं द्वितीयंच विभिन्नरत्नत्वं ॥ 84 विभिन्नकार्यत्वं ऐकसहायत्वात् ऐकप्राणत्वात् ॥ 85 विभिन्नरत्नत्वंच असंसर्गत्वात् प्रतिपक्षत्वात् ॥ 86 एकस्थानतया न संस्थितिः द्रव्याणां प्रकटा ॥ 87 यदि किंचित् एकमेव स्यात्

---

[1] All om. [2] See §§ 15-19. [3] AK, MH19, JJ om. च, but see S.

एकं नास्ति नाम स्यात् ॥ 88 परिज्ञानत्वं पदार्थानां एकस्य द्वितीयात् नामग्रहणत्वाच्च ॥ 89 अशुभानांच विभिन्नतया शुभेभ्यः सत्ता मूलास्पदतया एवं यत् एकमपि न अर्थाय अस्ति अस्य द्वितीयस्य ॥ 90 यतः एकैकशः स्वीयस्वतया स्थितानि संति ॥ 91 सदैव विरोधत्वात् प्रतिघातत्वं येषां अन्योन्यं प्रकटं ॥ ॥

92 चेत् कश्चित् वक्ति यत् यथा विरोधिनां विरोधत्वं प्रभूतं ॥ 93 यथा शुभस्य अशुभस्य तेजसस्तमसश्च सुगंधस्य दुर्गंधेश्च जीवितस्य मरणस्यच मांद्यस्य आरोग्यस्यच आनंदस्य विषादस्यच ॥ 94 अपराणि प्रभूतानि एवं मूलास्पदानि प्रभूतसंख्यानि प्रभूतजातीनि संवदंति भवितुं ॥ 95 अपरेच प्रत्युत्तरं ददति ॥ 96 यत् यद्यपि विरोधिनां प्रभूतानि नामानि प्रभूताश्च जातयः संति तथापि[3] संतः समुद्गतानि द्वयोर्नाम्नोः ॥ 97 एतेषां इमे द्वे नाम्नी बीजं समुत्पत्तेः यदस्ति शुभंच अशुभंच ॥

---

[1] Better if these two words changed places, see S. [2] All but S om. [3] समग्राः wanting.

98 तानि विभिन्ननामानि विभिन्नजातीनि चिह्नानि संति एतयोर्द्वयोर्बीजयोः ॥ 99 न किंचित् वस्तु यत् न प्रवर्त्तितं एतयोर्द्वयोर्नाम्नोः ॥ 100 नाभूत् न भविष्यतिच किंचित् यत् न शुभं अथवा अशुभं अथवा समाश्लिष्टं द्वाभ्यां ॥ 101 यस्मात् प्रकटं सुव्यक्ततरं यत् मूलास्यदं द्वितयमेव नहि बहु ॥ 102 इदंच यत् शुभं अशुभात् अशुभंच शुभात् भवितुं न शक्नोति ॥ ॥

103 एतस्माच्च शक्यते परिज्ञातुं ॥ 104 यत् तत् किंचित् यत् शुभेन संपूर्णं संपन्नं अशुभं अस्मात् भवितुं न शक्नोति ॥ 105 चेत् शक्नोति पश्चात् न संपूर्णं ॥ 106 यतः एकं किंचित् चेत् संपूर्णं उक्तं अपरस्य कस्यचित् स्थानं न भवति ॥ 107 चेत् स्थानं अपरस्य कस्यचित् न भवति अपरंच किंचित् एतस्मात् न प्रभवति ॥ 108 चेत् इन्नजदः उत्तमतया ज्ञानतयाच संपूर्णः ततोऽज्ञानत्वस्य निकृष्टत्वस्य एतस्मात् असंभूतिः

---

[1] MH19 [illegible]. [2] MH19 inserts [illegible]. [3] All om.

परिस्फुटा एव ॥ 109 चेत् एतस्मात् भवितुं शक्नोति पश्चात् न संपूर्णः ॥ 110 चेत् असंपूर्णः ततः इन्नजदत्वेन संपूर्णेन उत्तमेन स्तोतुं नाधिक्रियते ॥ 111 चेत् इन्नजदः उत्तमः निकृष्टंच एतस्मात् प्रभवति उत्तमतया असंपूर्णः ॥ 112 चेत् उत्तमतया असंपूर्णः उत्तमज्ञानतया असंपूर्णः ॥ 113 चेत् उत्तमज्ञानतया असंपूर्णः एवंच बुद्धा चैतन्येन अवबोधेन स्मृत्याच अपरैश्च विज्ञानशस्त्रैः असंपूर्णः ॥ 114 चेत् बुद्धा चैतन्येन स्मृत्या अवबोधेनच असंपूर्णः आरोग्येनच असंपूर्णः ॥ 115 चेत् आरोग्येन असंपूर्णः मांद्यवान् संवदति भवितुं ॥ 116 चेत् मांद्यवान् संवदति भवितुं जीवितेनच असंपूर्णः ॥ ॥

117 चेत् कश्चित् वक्ति किल सदैव पश्यामि यत् एकस्मात् रत्नात् यथा मनुष्यः सर्व्वं शुभं सर्व्वंच अशुभंच कर्म्मणा एतेभ्यः सदैव प्रभवति ॥ 118 तत् इति हेतोः यत् मनुष्यः एकेनापि[3] न संपूर्णः ॥

---

[1] Perhaps is wanting, see S. [2] MH1 om. [3] AK एकेनाऽपि.

119 ... 120 ... 121 ... 122 ...
123 ...
124 ...
125 ...
126 ...
127 ...
128 ...
129 ...
130 ...

---

119 असंपूर्णतया शुभस्य अशुभं एतेभ्यः प्रभवति ॥ 120 असंपूर्णतयाच आरोग्यस्य मांद्यीयंति ॥ 121 इति हेतोः म्रियंते ॥ 122 यतो हेतुः मृत्योः युद्धं यत् द्वयोः प्रतिद्वंद्विप्रचरयोः[3] अंतः एकरत्ने ॥ 123 तत्रच यस्मिन् द्वौ प्रतिद्वंद्विप्रचारौ[3] अंतः एकरत्ने स्यातां मांद्यस्य मृत्योश्च संभवः परिस्फुट एव ॥ ॥

124 चेत् कश्चित् वक्ति यत् शुभानि अशुभानि कर्म्माणि संति अन्यथा तु कारको नास्ति ॥ 125 अपरेच प्रत्युत्तरं ददति ॥ 126 यत् कर्म्म विना कर्त्तुः भवितुं एवं न शक्नोति यथा कोऽपि प्रचारो विना रत्नात् रत्नेनच ॥ 127 अन्यथा तु स्वतया स्वसंस्थितेः सम्माऱ्ज्ञनायाश्च[4] असंभवः परिस्फुट एव ॥ 128 यतश्चेन्मनुष्यः क्रोधं कुरुते ग्वद्यनः तस्मात् दूरे ॥ 129 चेत् ग्वद्यनः स्थानं गृह्णाति क्रोधस्तत्र नहि ॥ 130 चेत् मनुष्योऽलीकं वक्ति सत्यं तस्मात्

---

[1] So all but S. [2] JJ, JE ...ग्वद्य. [3] So AK; JJ, JE have चा for च in § 122, and the reverse in § 123. [4] All have म्मा for स्मा; JJ, JE have ता for ना, but see ch. ix, 14.

[illegible] 131 [illegible]

[illegible] 132 [illegible]

[illegible] 133 [illegible]

[illegible] 134 [illegible]

[illegible] 135 [illegible]

[illegible] 136

[illegible] 137 [illegible]

CHAPTER IX.

[illegible] 1 [illegible] 2 [illegible]

हूरे सच पुमान् अलीकः आकार्यते[2] ॥ 131 चेत् सत्यं वक्ति अलीकंच तत्र स्थानं न गृह्णाति सच पुमान् सत्यः आकार्यते ॥ 132 एवंच चेत् व्याधिः संप्राप्तः[3] आरोग्यं तत्र नहि ॥ 133 चेत् आरोग्यं समागतं व्याधिः विप्रनष्टः[3] ॥ 134 यथा रत्नं यत् अचंचलं भवितुं शक्नोति ॥ 135 चंचलताच विना रत्नेन भवितुं न शक्नोति ॥ ॥

136 उपरि अयं निबंधः संपूर्णत्वे निदर्शितः ॥ 137 सूक्ष्मतया विवेकृतया तेन पश्येत समादिशेत ॥ ॥

CHAPTER IX.

1 अपरंच उपरि सत्तायां विपक्षस्य सर्व्वसाक्षितया दीनिकर्हप्रबंधेभ्योऽवबोधाय युष्माकं अत्र साभिज्ञानिनं शुद्धं ॥ 2 यतः इदंच उपरि समालिखितं तच्च यत् आलेखिष्यते सर्व्वं बीजात् समारूढं हूफरवर्हेन

---

[1] JE adds, in margin, [illegible], to agree with S. [2] Pz. omits these four words. [3] So all.

[illegible]

आदरपादिश्रावंदेन उत्पात् ॥ 3 मूलरक्षणाच्च अस्य अग्यनिर्द्वीणज्ञस्य आदरफरोबगस्य फ्रोषजादपुत्रस्य सङ्गात् ॥ ॥

4 बलिष्ठो मे निबंधो दीनिकर्द्दात् उपरि सत्तायां सृष्टिविपक्षस्य पूर्व्वत्वेच विपक्षस्य सृष्टेः सन्निवेशाच्च उत्तमदीनेः ॥ 5 स्यात् सत्ता सृष्टिविपक्षस्य अंतस्तमात् मनुष्यस्य तनोः यावत् बीजं अस्य दृष्टिसंस्पृश्या ज्ञानावाप्या ॥ 6 उपरिच तस्मिन् अंतः उपमानसीम्नि सुनिश्चिते ॥ 7 अंतस्तमे मनुष्यस्य अंतस्तमे जीवस्य भवति ॥ 8 निरीक्षतेच संपूर्णनिरीक्षणतया अंतः सर्व्वसीमासु ॥ ॥

9 अहो यथा दुष्टज्ञानं शुभज्ञाने ॥ 10 विप्रतारणंच[3] शुभशीले ॥ 11 अनृतंच सत्ये ॥ 12 अपरेच दोषाः गुणानां सुज्ञानसुशीलसत्यैकबीजानां प्रतिपक्षः ॥ 13 आत्मनो

---

[1] Better [illegible]. [2] AK, PB3, MH19 have [illegible], as also in K28, JJ, JE with [illegible] for [illegible], which word S neglects. [3] All have णा for णं.

दुर्गतिहेतवः ॥ 14 अन्यच्च एताः[5] अंतस्तनोः प्रचारिण्यो[5] व्याधयः अंतरंगानां तनुसम्मार्ज्जनायाः[6] प्रतिपक्षाः तनोर्विनाशहेतवः ॥ ॥

15 अन्यच्च इदं अंतर्जननीनां शैत्यं उष्णस्य रूक्षं सार्द्रस्य अपराणि विनाशकराणि संभूतिकार्याणां प्रतिपक्षाणि ॥ 16 अंतश्च युगे तमिस्रं तेजसः दुर्गंधिश्च सुगंधस्य दुष्टरूपंच सुरूपस्य दुःस्वादश्च सुस्वादस्य विषंच अमृतस्य क्षुद्रजंतवो दुष्टश्वापदाश्च उत्तमदानिनां गोपशूनां निकृष्टनराश्च उत्तमनराणां प्रतिपक्षाः ॥ 17 उपरिच युगे दुष्टग्रहाः दानविभङ्कृणां कार्यस्य प्रतिपक्षाः ॥ ॥

18 उपरिच सर्व्वस्मिन् एतस्मिन् सैन्ये दृष्टिसंस्पृश्या ज्ञानावाप्याः तेच ये अंतः उपमानसीम्नि असंख्यानां संवित्तौ सुनिश्चितायां देवाः इज्यजदानां प्रतिपक्षाः ॥ ॥

19 प्रतिपक्षस्य सत्ता या[7] पूर्व्वं सृष्टिदानात्

[1] K28 inserts ›. [2] JE ग्रन्थ. [3] JJ ग्रन्थक. [4] All om. [5] So all.
[6] All have न्मा for म्मा. [7] All यां.

अस्य संप्राप्तिर्यो सृष्टौ ॥ 20 पश्चाच्च सृष्टिदानात् इयंच दात्रा ज्ञानेन कारणेनच अभीप्सायाः दानस्य उपायकर्म्मतयाच दत्ता सृष्टिः या कार्यें ॥ 21 इदंच एकं वाक्यं दधाति पंच सीमाः ॥ 22 एका ज्ञानेन ददौ ॥ 23 एकाच कारणेन ददौ ॥ 24 एकाच कारणं दानेप्सायाः सृष्टेः संजातं ॥ 25 एकाच उपायार्थें ददौ सृष्टिं ॥ 26 एकाच कार्यें ददौ दाता सृष्टिं ॥ 27 सत्ता या एतेषां पंचानां सीम्नां स्वयमेव दातिभिः सृष्टिभिश्च प्रकटा ॥ 28 ज्ञानेन दानं ज्ञानतया समारचनं सृष्टेः उपरि विपुलत्वे ॥ 29 कारणेन दत्तस्य सर्व्वज्ञानत्वात् प्रकटता ॥ 30 कारणंच अभीप्सायाः यत् सृष्टेः जातं ॥ 31 सहैवं विवेकतया समारचनत्वं सृष्टेः अभीप्सायाः सृष्टेः भवितुं संवदति ॥ 32 अभीप्साकारणस्य स्वयमेव सृष्टिः रूपेण दधाति साक्ष्यं ॥ 33 उपायेन दत्तस्य

---

[1] Doubtful; compare § 24. [2] AK has ꣻ, MH19 », PB3, JJ, JE ꣻ for ꣻ; better ꣻꣻꣻ, as in § 32. [3] Ends with ꣻ in all.

ज्ञानेन दातिः दर्शयित्री ॥ 34 यतो ज्ञानं कामीयं कामश्च रूपीयो भवति ॥ 35 कार्ये दत्तं सत्कार्यतया सृष्टेः पृथक् पृथक् यथा कामिन्या यथा रूपिन्या प्रकटं ॥ ॥

36 सत्तायाः प्रतिपक्षस्य पूर्व्वं सृष्टिदानात् प्रकटताः प्रभूताः ॥ 37 अस्य एका तावत् अभीप्सा या सृष्टिदानस्य ॥ 38 यथा सीमा अभीप्सायाः न सुरूपायते[2] वस्तुनि क्वचे निम्नत्वात् ॥ 39 ततो ऽभीप्सायाः निम्नत्वं निम्नत्वाच्च उद्वेगः उद्वेगाच्च प्रतिपक्षस्य सत्ता पूर्व्वं अभीप्साकार्यात् यदस्ति सृष्टेः ॥ ॥

40 संप्राप्तेः प्रतिपक्षस्य सृष्टौ पश्चात् सृष्टिदानात् प्रकटत्वे शस्त्रारचनं यत् दातुः प्रत्यभिमुखं प्रतिपक्षस्य प्रागेव प्रतिपक्षप्राप्तेः ॥ 41 यत् सर्व्वज्ञानतया प्राक् सृष्टेः दातुः अनुरूपं ॥ 42 समग्राणिच शस्त्राणि सृष्टेः दर्शयिता

[1] Ends with र in AK, PB3, MH19, K28.

[2] All have गे for ते.

[illegible]

CHAPTER X.

[illegible]

अस्ति यानि समारचितानि प्रतिपक्षाभिमुखं युद्धये रूपारचनतया ॥ 43 कार्यंच सृष्टीनां रूपस्य तुल्यं कष्टावलोधितेन[3] ॥ 44 आसां समारचनं सैन्यं यत् प्रत्यभिमुखं प्रतिपक्षस्य शत्रोः सेनारचनोपमं ॥ 45 आसांच कार्यं रूपीयं कामीयं सर्व्वोपतापप्रतिस्खलनं अस्ति ॥ ॥

CHAPTER X.

1 अन्यश्च निबंधः उपरि समालोचे एकत्वसमालोचिनां यस्मात् समारचनंच द्वित्वस्य प्रकटायते ॥ 2 अहो ज्ञायते यत् यो दातारं समीहते समाज्ञातुं यदिच आयासं निजे जीवे ददाति ॥ 3 सूक्ष्मतया ननु चिंतेत[4] ॥ 4 आदौ ततुं आत्मानंच निजं अवलोकेत ॥ 5 यत् कः कस्मात् केनच कार्येण दत्तः ॥

---

[1] So all, but S indicates final ४. [2] So K28; AK, MH19, JJ, JE om. ॥; PB3 adds ४. [3] Ends with लोसतेनन in AK, and with लोसतेन् in JJ, JE. [4] So AK.

6 अस्य प्रतिपक्षः प्रतिघातीच कः ॥ 7 अस्य मित्रः सहायीच कः ॥ 8 एनंच कल्मुखं[4] कर्तुं कः क्षिपति ॥ 9 कस्माच्च रत्नात् ॥ 10 असौ शोद्धुं कथं शक्नोति ॥ ॥

11 अन्यथा न समर्थो दातारं यथास्थतया परिज्ञातुं अस्यच स्वीयत्वे समागंतुं ॥ 12 यतो यदि दातेति नाम निहितं ततोऽस्य इमानि त्रीणि नामानि सममेव सन्निहितानि ॥ 13 दानं दीनिश्च आत्माच ॥ 14 यतो दाता नाम दानात् भवतीति परिस्फुटमेव ॥ 15 इदंच यत् दाता सृष्टेः सृष्टीः सत्कार्यत्वे ददौ॥ 16 ऋते सत्कार्यैत्वात् न विमुंचति ॥ 17 सत्कार्यैताच सृष्टीनां कामं दातुः परिज्ञाय विधेया ॥ 18 अकामाच्च परिरक्षणीया ॥ 19 कामात् दातुः समाचरणं अस्य अकामाच्च परिरक्षणं आत्मनः शोधनं ॥ 20 कामंच दातुः ऋते दीनेदीतुर्न परिज्ञायते ॥ 21 दीनिश्च दात्रा विनिर्म्मितेति निश्चिकल्पमेव ॥ ॥

---

[1] S indicates ⁴⁰⁰⁴⁵. [2] Probably ⁶⁴⁹; both words being alike in Pl. [3] Pl. in AK. [4] Perhaps for कल्मषं.

22 इदानीं शक्यते परिज्ञातुं यत् इञ्जदो निर्म्मितवान् दीनिं परिज्ञानाय अस्य कामं ॥ 23 परिज्ञानात् अस्य कामस्य शुद्धौ आत्मनः प्रकटायते दयालुत्वं पालनत्वं इञ्जदस्य ॥ 24 शुद्धेश्च दीनेः आत्मनि प्रकटायते महत्त्वं मूल्यमत्त्वं दीनेः ॥ 25 संशोधनात् समीहनाच्च आत्मनः प्रकटायते विप्रतारणं विमोहनंच आत्मनः ॥ 26 विप्रतारणात् विमोहनाच्च आत्मनां[2] प्रकटायते विप्रतारको विमोहकश्च मनसां वचसां कर्म्मणां मनुष्याणां ॥ 27 सर्व्वत्र प्रकटायते विध्वंसकर्त्ता आत्मनां ॥ ॥

28 अस्माकं इह युज्यते संशोधयितुं परिज्ञातुंच यत् स विप्रतारकः आत्मनां विध्वंसकर्त्ता कस्मात् रत्नात् ॥ 29 यतो यदि एकरत्नात् दानं अपहारश्च इञ्जदस्य उदीर्यते[3] ततः कथं इञ्जदो दीनिं शुद्धये आत्मनो विनिर्म्मितवान् ॥

---

[1] AK, PB3 ›, perhaps for ›. • [2] All आत्मना. [3] JJ, JE interline भवितुं.

30 तस्मात् न युज्यते विप्रतारकं विमोहकं आत्मनां[3] स्वीयेन ज्ञानेन कामेन उदाहर्तुं ॥ 31 यदिचासौ स्वयं अस्ति दाता स्वयंच विप्रतारको विध्वंसयिताच आत्मनां ऋते कामात् अस्य किमपि न भवति ॥ 32 ततश्च यदि मे इञ्जदात् शुद्धिं संयुज्यते समालिखितुं रक्षकं क्व करोमि ॥ ॥

33 इदानीं सर्व्वेषां सुचेतनानां मनुष्याणां इदं एतावत् संयुज्यते समवलोकितुं समाज्ञातुं ॥ 34 यत् मे कस्मात् प्रनष्टुं परिरक्षितुंच योग्यं ॥ 35 मेच रक्षकः क्व आशाच क्व धर्त्तव्या ॥ 36 उपायोऽस्य कार्यस्य अपरः कोऽपि नास्ति इञ्जदं यथास्थतया परिज्ञातुं ॥ 37 यतो यथाहं उपरि समालिखं यत् न केवलं सत्तां परिज्ञातुं किंतु यथास्थत्वं अस्य कामंच उपयुज्यते अवलोकितुं ॥ 38 अहं आलोकयं अंतर्जगति सर्व्वेषां दर्शनधारिणां दर्शनप्रबोधं यं दधति मूले इमे द्वे एव ॥

---

[1] Ch. v, 6–9. [2] JE adds ... in margin? to agree with S. [3] AK om.

[illegible] 39

[illegible] 40 [illegible]

[illegible]

[illegible] 41 [illegible]

[illegible]

[illegible] 42

[illegible]

[illegible] 43

[illegible] [1] [illegible]

[illegible]

[illegible] 44

[illegible]

[illegible] [2] [illegible] 45 [illegible]

[illegible] 46 [illegible]

[illegible] 47 [illegible]

[illegible]

---

39 एकंच तत् यत् ब्रुवंति यत् समग्रं शुभं अन्यायश्च पृथिव्यां इज्जदात् ॥ 40 एकंच तत् यत् ब्रुवंति यत् समग्रं शुभं पृथिव्याः आशाच आत्मशुद्धौ इज्जदात् ॥ 41 समग्रश्च अन्यायस्तनोः भयंच आत्मनः आहर्म्मनहेतोः ॥ 42 सर्व्वेऽपि विभक्तित्वात् अनयोर्द्वयोर्मूलयोः खंडं खंडं भेदं भेदं प्रसारिताः संति ॥ ॥

43 इहाहं सर्व्वेषु स्थानेषु इज्जदपरिज्ञानेन यथा उपरि समालिखितं उष्णतरमनः संशोधनतया अस्य दीनेः कामस्यच प्रष्टा समभवं ॥ 44 इत्येवं संशोधनाय द्वीपे हिंदूस्थाने भूमौच बहुषु विभिन्नजातिषु पर्यटितोऽहं ॥ 45 यतोऽहं दीनिं न तां या पारंपर्येण मैत्री चकार ॥ 46 किंतु तां अभीप्सां या[3] बुद्ध्या साक्षितयाच विवेकितरा प्रतिकरणीयतरा ॥ 47 संसर्गत्वे प्रभूतानां विभिन्नजातीनां[4] गतोऽहं ॥

---

[1] Ch. i, 36, 37. [2] JJ, JE [illegible]. [3] So JJ; AK, JE अभीप्सया. [4] AK om. वि.

48 यावत् एकवारं ॥ 49 यदहं तस्याः स्वामिनो रक्षायाः दीनेः उत्तमायाः शक्तेः श्रियश्च प्राणाच्च प्रभूतेभ्यो दुष्टागमेभ्यः तमस्विभ्यः संदिग्धेभ्यो दुष्टविचारेभ्यः शुद्धोऽभूवं ॥ 50 सर्व्वप्राणात् दीनिज्ञानस्य ॥ 51 प्रबंधसमालोचाच्च ज्ञानिनां ॥ 52 महादुष्टांतेभ्यः प्रबंधेभ्यो निर्व्वाणज्ञस्य आदरपादिआवंदस्य ॥ 53 तस्माच्च निबंधात् यः कृतो हूफरवर्हेन रोशनेन आदरफरोबगपुत्रेण ॥ 54 यस्य निर्म्मलनिबंधः इति नाम निहितं ॥ 55 तस्माच्च योऽस्य अग्रनिर्व्वाणज्ञस्य मुक्तात्मनः आदरफरोबगस्य फ्रोपजादपुत्रस्य ॥ 56 उत्तमदीनिमतामग्रेसरस्य ॥ 57 दीनेर्विविच्य दीनिकर्हनिबंधः इति नाम निहितं ॥ 58 शुद्धोऽभूवं बहुभ्यः संदेहेभ्योऽजयेभ्यः छन्नभ्यो दुष्टत्वेभ्यो दर्शनानां ॥ 59 नामांकिताच्च तस्मात् यत् विप्रतारकाणां महत्तरस्य मुख्यतरस्य दुष्टशिक्षातरस्य गुरोः मस्तग्गमानस्य ॥ 60 यस्य दर्शनं राक्षसीयं दीनिश्च विप्रतारका शिक्षाच विदुष्टा वेषश्च गुप्तप्रचारी ॥ ॥

---

[1] Better insert ۰. [2] AK, PB3, MH19 ; but see S.

61 सुनिश्चिती यातोऽहं[3] तेन बुद्धिप्राणेन दीनिज्ञानबलेन ॥ 62 नच निविडप्रवाहतया किंतु निर्म्मलया भिन्नदेवया[4] दीन्या होर्म्मिज्दन्यायिन्या ॥ 63 यां दाता होर्म्मिज्दः पुण्यात्मने जरथुस्त्राय समाख्यादयत् ॥ 64 जरथुस्त्रश्च सत्यदूततया एकाकी द्वारे कलावतो राज्ञो गुस्तास्पस्य समाजगाम ॥ 65 असौच बलवत्या जिह्वया बुद्धिसाक्षितया हस्तोपरिविन्यस्ततया ससीमवाक्यतया बहुसंदेहविभेदनतया अभिशास्त्रिंतानां परिस्फुटसाक्षिदातृतया दीनिं राज्ञो गुस्तास्पस्य निर्व्वाणज्ञानिनांच समाख्यादयत् समं प्रभूतमहस्त्वेन ॥ 66 महस्त्वंच अंतः शक्रेः शरीरिणां न विध्वस्तं येऽस्य गाढतरां वृद्धिं ददृशुः ॥ 67 राजा स्युदाख्तो[5] जरगरश्च अपरेच द्वीपीयाः बहुषु युद्धावलंबेषु रक्तप्रवाहेषु जातेषु[6] दीनिं एतस्मात् प्रत्यकुर्व्वन् ॥ 68 यावच्च ऋमस्थानं

---

[1] Pl. in MH19. [2] JJ, JE add ॰. [3] ज्ञानतया wanting. [4] JJ, JE prefix वि. [5] S always घ्त for ख्त. [6] All यातेषु.

[illegible]

हिंदूस्थानं[5] द्वीपे दीनेः प्रवृत्तिकारितायै पर्यटिताः संति ॥ 69 अनंतरंच आम्नायेन महत्सु राजसु राजबीजेषु क्रियावत्सु संप्राप्ता ॥ 70 यावच्च यावच्च महादिव्यं यत् उत्तमधातुना उपरि हृदये रेचितेन अस्य हूफरवर्हस्य आदरपादस्य मारस्यिंदानपुत्रस्य अंतः राज्ये अस्य दातुः साहपूरस्य राज्ञां राज्ञो होर्म्मिज्दपुत्रस्य संवादेन समं प्रभूतजातिभिः विभिन्नजातीयैः आश्मोगैः ॥ 71 तेभ्यो मुख्यतमेभ्यः आश्मोगेभ्यो ये अभीप्सुभिः आकारिताः संति शुद्धश्च ॥ ॥

72 रूमीयाश्च ये युगे युगे नास्तिकनामानो याताः संति बहून् प्रश्नान् दुष्टविचारान् एतस्याः दीनेः पप्रच्छुः ॥ 73 नाभूत् कस्मिनपि प्रश्ने भ्रांतिः यः[6] एतस्याः दीनेः विभेदितः[6] ॥ 74 निर्व्वीराज्ञाश्च एरांनगराणां सदैव अंतस्तेषां विजयधर्व्वारो बभूवुः ॥ 75 न यथा अपरे दर्शनीयाः येषां दीनिः

---

[1] All ℵ|ℵ‴ⱷ; but compare ⱷⱷ in § 70. [2] All have ›ⱷ for ‴ⱷ. [3] All om. ℵ. [4] JE ⱷ‴ⱷⱷ‴. [5] बहिर् seems wanting. [6] So all.

गुह्यप्रचारतया विप्रतारकतया विप्रतारितानांच विमोहकारितया असत्कार्यतया अंतः वर्गेषु वृंदेषु किंचिज्ज्ञानां[4] अप्रबुद्धानां देवरूपिणां येषु ज्ञानात् बुद्धेश्च अवबोधाच्च कापि परिचितिर्न बभूव ॥ 76 ततश्च कियतांचित् वृंदो यो बहुगुह्यतया विप्रतारितो विमोहितः ततुं प्रकटत्वे न ददौ ॥ 77 पश्चात् प्रभूतेभ्यश्च समुदायः किंचिज्ज्ञानो[5]ऽपरिचितन्यायोऽमीभिः विप्रतारितः परिस्फुटो बभूव समं बह्वबद्धवाक्यतया अनृततया विभिन्नतया एतेषां दर्शनस्य ॥ 78 यथा बह्वबद्धत्वात् विभिन्नत्वात् न्यायपरिचितये नूतनशिक्षावश्योऽत्र चिह्नयामः ॥ 79 तस्मात् हेतोः यत् निबंधान् निर्व्हाणज्ञानां पूर्व्हपुरुषाणां प्राप्तवारीकैः[6] दारमीयैः[6] दुष्टज्ञानत्वे वाचितान् उत्तमज्ञानत्वे प्रतिपादनाय ॥ 80 सुलोचनतया समादिष्टं पश्येत ॥ ॥

---

[1] Perhaps › wanting, to agree with S. [2] JE adds to agree with S. [3] All . [4] JJ, JE किंचित्ज्ञानां; AK om. ज्ञ. [5] All किंचित्ज्ञानः. [6] Nêr.'s transcription of his own imperfect Pz.

CHAPTER XI.

[illegible]

CHAPTER XI.

1 इतः संलिखामोऽवद्धत्वं एतेषां प्रलापस्य सत्यनिरीक्षणत्वंच ॥ 2 अहो पश्येत तेन ज्ञानलोचनेन ॥ 3 आदौ अमून् ये एकमूलास्पदसमालोचिनः ॥ 4 येच प्रलपंति यत् एकोऽस्ति इश्वजदो यः पुण्यकरो ज्ञानी शक्तिमान् रक्षकः क्षमापरश्च ॥ 5 यत् पुण्यं पापं सत्यं अनृतं जीवितं मरणंच उत्तमत्वंच निकृष्टत्वंच सर्व्वं एतस्मात् ॥ ॥

6 इह एतेभ्यः पृच्छेत ॥ 7 यत् इश्वजदः सदैव रक्षकः क्षमापरः पुण्यकरो न्यायी सर्व्वं वर्त्तमानं अतीतं भाव्यंच वेत्ति सकलेन केनचित् कामेन कामचरः तत् क्व न्यायत्वं माध्यस्थं अथवा यत् एवं एवं नो ॥ 8 यतश्चेत् रक्षकः पुण्यकरः क्षमापरश्च ततः आहर्म्मनं

---

[1] JE inserts [illegible] to agree with S. [2] Pl.-Pz. in AK.

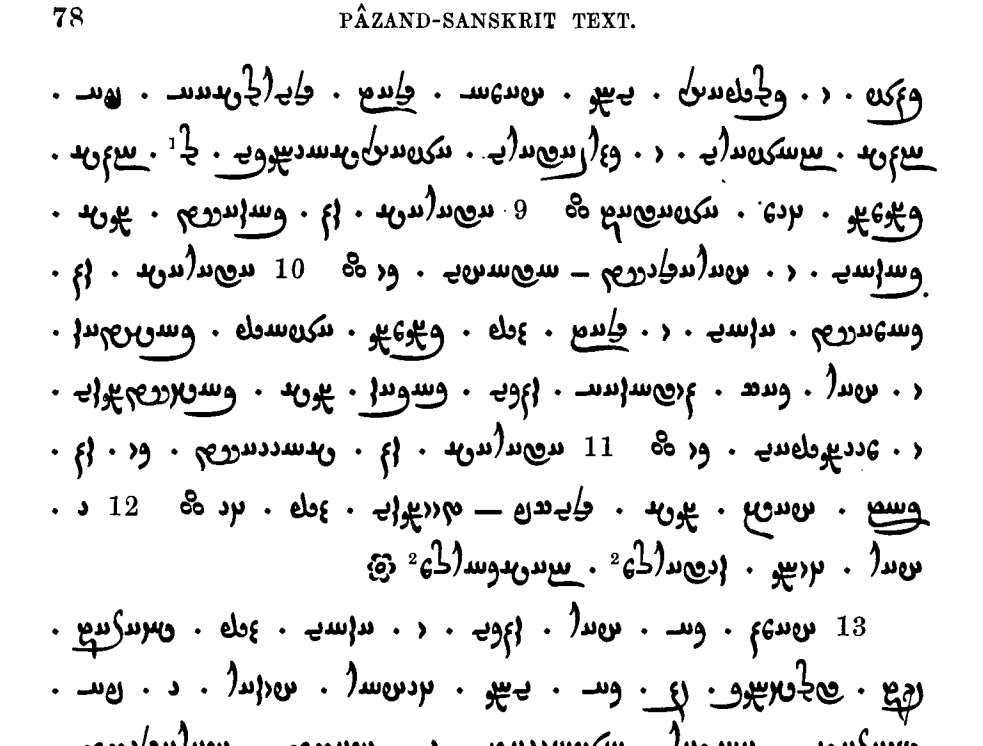

देवान् नरकंच एनं सकलमपि निकृष्टमाम्नायं स्वीयया रक्षया पुण्यकारितया क्षमापरतया स्वीयासु सृष्टिषु किमिति अवाकिरत् ॥ 9 चेत् न विज्ञातवान् ततोऽस्य ज्ञानत्वं सर्व्वावबोधत्वं कुतः ॥ 10 चेत् न समीहितवान् अन्यायं निकृष्टत्वंच सृष्टिभ्यो विना कर्त्तुं सर्व्वस्मै कस्मैचित् केवलं शुभं दातुं ततोऽस्य न्यायत्वं माध्यस्थं कुतः ॥ 11 चेत् नाशक्नोत् यत् न दत्तमास्ते ततोऽस्य सर्व्वशक्तित्वं कस्मात् ॥ 12 यत् सर्व्वं यथा निरीक्षामहे समालोचामः ॥ ॥

13 सदैव यदि सर्व्वं शुभं अन्यायंच इञ्जदात् यातं वदंति ततश्चेत् अमून् चतुरो गुणान् ये इञ्जदत्वेन अंतः संयुज्यते यदस्ति सर्व्वज्ञानत्वं सर्व्वशक्तित्वं उत्तमत्वं क्षमावत्त्वं एतस्मात् पृथक् कुर्व्वंति ॥ 14 अन्यथा उपायो नास्ति ॥ 15 चेच्च एकमपि एतेभ्यः चतुर्भ्यो गुणेभ्यः एतस्मात् पृथक् कुर्व्वंति तथापि इञ्जदत्वेन न संपूर्णः ॥ 16 यतश्चेत्

---

[1] AK, MH19 ›. [2] So K28, S; but in AK, MH19, JJ, JE both verbs end with ✱›, which may, perhaps, stand for Pl. ✱ of 3rd person optative. [3] All om.

इन्नजदः स भवति यः सर्व्वज्ञानी सर्व्वशक्तिश्च उत्तमश्च क्षमापरश्च ततोऽसौ यो न सर्व्वज्ञानी न सर्व्वशक्तिः नोत्तमो न क्षमापरो न इन्नजदः ॥ ॥

17 द्वितीयंच इदं यत् चेत् सर्व्वेषु केषुचित् पदार्थेषुच कामचरः स्वामी ततोऽसौ नगरं राज्यंच स्वीयं समग्रेभ्यः शत्रुभ्यः प्रतिघातेभ्यो ये स्वीयात् कर्म्मणः किमिति एवं निरूपायं न दधौ यत् कस्यापि अंतः राज्ये कोऽपि उपद्रवो बलात्कारोऽन्यायश्च आक्रंदश्च न भवेत् ॥ 18 यतः स्वामी राजाच नरः स्वामित्वे राज्येच ततः क्षाध्यो यदि स्वीयं नगरं राज्यंच स्वीयया बुद्धा एवं पातुं धर्त्तुंच क्षमो यथा स्वीयात् कर्म्मणः शत्रवः कदर्थयितुं पापं हानिंच कर्त्तुं न समर्थीयंति ॥ 19 अथचेत् स्वीयात् कर्म्मणो दुष्टान् क्षीणयति ततोऽसौ स्वतो मनोमित्रान् विना निधाय सर्व्वं कमपि निरुपद्रवं कर्त्तुं समर्थीयति ॥ ॥

---

20 द्वितीयंच इदं यत् चेत् अधिकशक्तिः बलिष्ठः प्रधानतरः ॥ 21 ततोऽस्य अधिकशक्तित्वं बलिष्ठत्वं प्रधानत्वं उपरि कस्मिन् ॥ 22 यतोऽधिकशक्तित्वं बलिष्ठत्वं उपरि शत्रुषु प्रतिद्वंद्वि भवति ॥ 23 प्रतिद्वंद्वी शत्रुश्च स्वयं न स्वीये संयुज्यते[5] भवितुं ॥ 24 यावत् चेत् शत्रुः प्रतिपक्षो नास्ति कस्योपरि अधिकशक्तिः बलिष्ठश्च भवति ॥ 25 ततोऽस्य अधिकशक्तित्वं बलिष्ठत्वं उपरि न समुदीर्यें ॥ 26 यतः उपरि स्वीये वपुषि गावः पशवश्च येषां प्रतिपक्षो विरोधी नास्ति बलिष्ठाः अधिकशक्तयः संति ॥ ॥

27 द्वितीयंच इदं यत् इज्जदत्वेन महत्त्वेन निजेन ज्ञानी संतोषी किंवा नो ॥ 28 चेत् ज्ञानी संतोषी ततो निजेन ज्ञानेन कामेन शत्रून् पापकर्म्मिणः कुर्व्वन् समग्रानपि नगरांतः विध्वंसिनो ऽवकिरन् शुभेन नगरस्य सृष्टीणांच संतोषी बभूव ॥ 29 पापं अन्यायंच स्वामाकांक्षा

---

[1] K28 adds , and JE , having misunderstood AK's correction in S.

[2] So all, but S indicates .

[3] K28, JJ, JE insert .

[4] K28 inserts .

[5] Interlined above शक्नोति, as a *correction*, in AK; JJ, JE, taking it as an *insertion*, add शक्नोति in the text.

स्वयंच उपर्येषां शत्रोः शापकरस्य संजातस्य अस्य मनुष्यान् अन्यायरतान् नरकीयान् कर्तुं कथं संयुज्यते ॥ ॥

30 द्वितीयंच इदं किल सर्व्वं यत् वक्ति सत्यतया शुद्धंच वक्ति किंवा नो ॥ 31 चेत् सत्यतया शुद्धंच वक्ति तच्च यत् वक्ति किल पुण्ये मित्रः पापे शत्रुरस्ति ॥ 32 सदैव पापं पापकर्म्मिभ्यः प्रभूतं ददाति पुण्येभ्यः पुण्यकर्म्मिणां ॥ 33 ततोऽस्य सत्या वाक् छ ॥ ॥

34 द्वितीयंच इदं यदस्य कामो निकृष्टत्वे किंवा उत्तमत्वे ॥ 35 चेत् अस्य कामो निकृष्टत्वे ततोऽस्य इत्रजदत्वं कुतः ॥ 36 चेत् कामः उत्तमत्वे ततः किमिति निकृष्टाः निकृष्टताश्च प्रभूताः संति उत्तमेभ्यः उत्तमताभ्यश्च ॥ ॥

37 द्वितीयंच इदं यत् क्षमाधरोऽस्ति किंवा नो ॥ 38 चेत् न क्षमाकरः ततोऽस्य इत्रजदत्वं कुतः ॥ 39 अथ चेत् क्षमाकरः ततः किमिति

---

[1] So all; perhaps ... or ...; S indicates ... [2] These two words change places in S, which suits the context better. [3] Alp. ...

[illegible]

वक्ति यदहं हृदयं श्रोत्रं लोचनेच मनुष्याणां[3] विमुद्रितवान् यथैते न शक्नुवंति श्रवमंतुं वक्तुं कर्त्तुंच विना तेन यन्मे रोचते ॥ 40 संति केचित् अनिम्नत्वेन महाढ्याः कृताः ॥ 41 संति केचित् प्रचुरप्रकारेण मृत्युना निहताः अवशीर्णाः नरकेच दीर्घकालं निक्षिप्ताः ॥ 42 किल यावत् ते यान् पृथक् करोमि सुंदरं पुण्यकारितराः भवंति ॥ 43 इह तेच ये पृथक् कृताः पुनः अपकारं कुर्व्वंति ॥ 44 तस्मात् प्राक्तनीयात् प्रचुरं दोषकरतराः पापकारितराश्च संति ॥ ॥

45 द्वितीयंच इदं चेत् सर्व्वं यत् कुरुते ज्ञानतया कारणेनच कुरुते ॥ 46 ततश्चेत् कोऽपि प्रतिपक्षः प्रतिघातो नाभूत् किमिति सृष्टयः प्राक्तनीयाः याः समारचिताः समाराधकाः देवीये अकृतादेशत्वे यदंतः मनुष्येषु दुर्गतित्वे नरकीये विपर्ययिताः संति ॥ 47 अथ चेत् असौ न विज्ञातवान् यत् विपर्ययिष्यंति ततोऽस्य कार्यं विमृश्य संयुज्यते समादेष्टुं ॥ 48 यत इह बहवः

---

[1] All [illegible]; but corrected in JE. [2] Better [illegible]. [3] All मनुष्यां.

[illegible]

सहस्रधाच लक्षधाच ये विनिर्म्मिताः किल अर्च्चयिष्यंति तेच राज्येन माद्यंति सर्व्वेऽपि अकृतादेशाः अशुभोपदेष्टारः संयाताः संति ॥ 49 यतः समं तेन किंचिज्ज्ञानेन येन मनुष्यो न एवं समारच्यते विनिर्म्मीयते यथा मनुष्यस्य कामः ॥ 50 अथ चेत् भविष्यति किंचित् यत् समारचिष्यति निर्म्मास्यति यत् न एवं उपरि आयाति भवति यथैषां कामः द्वितीयेच पुनः समारचने तस्य कस्यचित् न स्थास्यति तस्माच्च रक्षिष्यति ॥ ॥

51 तदसौ स्वामी सर्व्वशक्तिः सर्व्वज्ञानी यावत् इदानीं बहून् असंख्यान् कांश्चित्[3] आरचत्[4] एकोऽपि न एवं उपरि आयाति भवति यथास्य[5] कामः तथापि आरचनात् दानात् नवनवस्य सदैव न परिरक्षति[6] ॥ 52 यथा यदि तान् प्राक्तनीयान् गणान् दाता प्रियत्वाय पावकात् समारचत्[7] कियंतिचित् वर्षसहस्राणि ॥ 53 यत् यथा वदंति

[1] AK, MH19 [illegible]; but see S and § 51. [2] S om. [3] All कान् चित्. [4] So all always (see §§ 52, 65, 197; ch. xii, 15; xiii, 12, 92, 121, 141); possibly for आरारचत्, but compare §§ 50, 93, 221; ch. i, 44; xii, 74; xiv, 36, 70. [5] AK यथाऽस्य. [6] All परिरक्षति. [7] So all.

[illegible]

किल पूजा अस्य सदैव चक्रिरे ॥ 54 निदाने एकेनैव आदेशेन अकृतेन यं ददौ यत् प्रणामं एतस्मै मनुष्याय प्राक्तनाय अस्माभिः कर्हमात् समारचिताय कुरुत ॥ 55 असौ शुद्धिं अयोग्यकरणेन किमित्यवोचत् ॥ 56 ततश्च कर्हमेन शापेन कोपेन हीनान् लघून् चकार ॥ 57 देवत्वे दूरत्वेच व्यावर्त्तयत् स्वर्गलोकाच्च बहिश्चकार ॥ 58 सहस्रतयाच जीवितं राज्यं दीर्घकालं ददौ ॥ 59 यत् प्रयामि दासान् आराधकान् मे अमार्गिणो विमोहितान् करोमि ॥ 60 असौ स्त्रीये कामे विरोधिनः प्रतिद्वंद्विनः चक्रे ॥ ॥

61 निर्द्वीणेच तस्य नरस्य यः प्रियत्वाय हितत्वाय अस्याराधको महान् समं बहुभिः आराधकैः प्रणामं कृतवान् समादिदेश ॥ 62 उद्यानेच स्वर्गभुवनस्य चक्रे ॥ 63 यत् विचरेः समग्राणिच फलानि भक्षेः ॥ 64 विना तेनैकेन वृक्षेण यः

[illegible]

[1] AK, MH19 om. [illegible]. [2] K28, JJ, JE [illegible], but corrected in JE. [3] All [illegible]. [4] Ends with [illegible] in all. [5] MH19 om.

[illegible]

समादिष्टो यत् मा भक्षेः ॥ 65 असौ समं तैश्च विप्रतारयितारं विमोहयितारंच समारुचत्[2] ॥ 66 अंतश्च उद्याने सन्निहितवान् ॥ 67 यं कश्चित् सर्प्पं वक्ति कश्चित् आहर्म्मनं ॥ 68 असौ रूपंच खादनतायाः तृष्णायाः सङ्गं स्वयं एतस्मै मनुष्याय ददौ ॥ 69 पश्चात् तेन विमोहकर्त्रा विप्रतारिताः यत् तस्मात् वृक्षात् भक्षेत ॥ 70 अस्ति कश्चित् आदमं वक्ति ॥ 71 तेच तेन रूपेण खादनतायाः अखादन् ॥ 72 पश्चात् खादनात् एवं ज्ञानवंतो बभूवुः यदेतैः उत्तमं निकृष्टंच अवलोकितं परिज्ञातंच ॥ 73 तस्माच्च एवं प्रियत्वात् वात्सल्यात् तेनैकेनादेशेन ते विस्मृताः ॥ 74 तस्याश्च विस्मृतेः सङ्गं एतस्मात् कारणं ॥ 75 समं कलत्रैरमून् महाक्रोधेन अप्रियत्वेन स्वर्गोद्यानात् बहिश्चकार ॥ 76 हस्तेचास्य दुष्टमनसो विप्रतारकस्य विमोहकस्य समर्प्पितवान् ॥ 77 यदेषां कामः स्वीय उपरि प्रचारितः उपर्येषांच कारितः ॥ ॥

[1] All om. [2] So all.

78 ननु किमस्ति अन्यायत्वं निःकारणादेशत्वं अनुतापिबुद्धित्वं किंचिज्ज्ञानत्वं[3] यदेतस्मात् निकृष्टतरं अन्यायितरंच ॥ 79 इदंच यत् तत् उद्यानं किमिति एवं सुप्राकारं सुदक्षतरंच न चकार यत् स विमोहनाकरः अंतर्नागमिष्यत् ॥ 80 ननुच बहून् दासान् अर्च्चनाकरान् असौ विमुग्धान् चक्रे करोतिच ॥ 81 असौ तेन हेतुना प्रचुरान् आचार्यान् विदग्धान् युगे युगे जगति असृजत् ॥ 82 यत् दासान् मे हस्तात् अस्य विमोहयितुः शोधयंति ॥ 83 मार्गे प्रवाहेच सत्ये समानयंति ॥ 84 असौ तानपि अर्च्चकान् आचार्यान् स्वीयान् ये सत्कार्यत्वं मनुष्यंच मार्गे शिक्षायांच सदाचारिण्यां समानीतवंतः समग्रानपि निजेच्छया निकृष्टेन मृत्युना निजघान ननाशच ॥ 85 स यः आद्यो विमोहयिता अमार्गनेता अनंतकालं जीवन् विनिर्मुक्तः आस्ते ॥ 86 यावच्च इदानीं कामोऽस्य विमोह-

[1] Ends with • in all, but see S. [2] So all, but S neglects it. [3] All have always तज्ञा for ज्ञा.

नतया अमार्गेनयनतया अधिकशक्तितरः कामचरतरश्च तस्मात् यः इअजदस्य ॥ 87 यतो विमुग्धाः अमार्गिणः प्रभूताः स्फीततराः संति सत्यमार्गिभ्योऽमुग्धेभ्यः ॥ ॥

88 द्वितीयंच इदं किल सर्व्वं यत् कुरुते कारणेन कुरुते किंवा नो ॥ 89 चेत् अकारणं कुरुते पिशाचकर्म्मा ॥ 90 असौच यः पिशाचकर्म्मा इअजदत्वेन निर्व्वाणज्ञेन न युज्यते स्तोतुं ॥ 91 चेत् कारणेन कुरुते ॥ 92 ततश्चेत् अस्य कोऽपि प्रतिपक्षः प्रतिद्वंद्वी नाभूत् अस्याः समग्रायाः सृष्टेः या यथा देवाश्च मनुष्याश्च ये अकृतादेशाः प्रत्यभिमुखं कामस्यास्य योद्धारो विमोहयितारः असंख्यायाश्च सृष्टेः अलाभवत्याः आरचनेन किं ॥ ॥

93 द्वितीयंच इदं यत् चेत् सर्व्वं वर्त्तमानं अतीतं भाव्यंच वेत्ति तदस्य न युज्यते निजेन ज्ञानेन कामेनच किंचिदपि आरचितुं[2] यस्मात् पश्चात्तापः प्रतिकूलंचास्य कामस्य आदेशस्यच आस्ते ॥ 94 अस्यच आचार्याणां कामकर्त्तॄणां प्रतिघाति भवति ॥ 95 चेत् ब्रुवंति

[1] MH19 ब्रुवंति. [2] So all.

[illegible]

[illegible] 96 [illegible]

[illegible] 97 [illegible]

[illegible] 98 [illegible]

[illegible] 99 [illegible]

[illegible] 100 [illegible]

[illegible] 101 [illegible] 102 [illegible]

[illegible] 103 [illegible]

यत् इदं प्रतिद्वंद्वि मूलात् उत्तमं शुभंच समारचितं पश्चात् निकृष्टत्वे सृष्टीनां अमार्गीकारित्वे व्यत्ययितं ॥ 96 तदिदं प्रतिवदेत यत् चेत् असौ सर्व्वेशक्तिः किमिति कामः प्रतिद्वंद्विनः व्यत्ययेन निकृष्टत्वे सृष्टीनां अमार्गीकारित्वे बलिष्ठतरः प्रधानतरश्च तस्मात् यः इञ्जदस्य ॥ 97 किमिति निकृष्टत्वं अंतर्युगे बलिष्ठतरं उत्तमत्वात् ॥ ॥

98 द्वितीयंच इदं यत् चेत् पापकर्म्मिणः सर्व्वेऽपि कामेनास्य ॥ 99 असौ मनः पापकर्म्मिणां स्वयं व्यामोहयत् ॥ 100 असौ बीजं पापस्य स्वयं ववाप[5] ॥ 101 चेत् समारूढं कस्य मूले दधौ ॥ 102 एकेच[6] निहताः एकेच[6] प्रसादपूरिताः कस्मात् प्राणात् न्यायमत्तायाः ॥ ॥

103 द्वितीयंच इदं यदसौ एनां[5] भूविभूतिं कारणेन आनंदाय निजाय समाधानाय शुभायच मनुष्याणां चक्रे ददौच किंवा निःकारणं विषादाय[7] निजाय

---

[1] All ›, but see S. [2] So all and S; perhaps ‹ is better. [3] So all, but S indicates ۶۰۲. [4] JJ, JE, S ۳۶. So all. All एकाश्च. [7] AK has खा for घा.

[illegible]

उद्वेगाय अशुद्धये दुःखाय मरणायच मनुष्याणां ॥ 104 यतः चेत असौ निःकारणं चक्रे पिशाचकार्यो ॥ 105 निःकारणं किंचित् ज्ञानिनां अप्रतिकरणत्वात् ॥ 106 चेत् कारणेन चक्रे असौ आनंदाय निजाय समाधानाय शुभायच मनुष्याणां ददौ ॥ 107 ततोऽसौ सुनिवासां[1] संपूर्णशुभां[1] किमिति नाकरोत् ॥ 108 चेत् अस्य समारचनात् मनुष्याणां सृष्टेश्च आनंदः शुभंच ततोऽस्य अपघातात् विध्वंसात् लाभः कः ॥ 109 चेत् असौ मनः पापि न स्वयं मनुष्येषु ददौ ततः कोऽस्ति यः ऋते आदेशात् कामाच्च अस्य मनः पापि ददाति ॥ 110 चेत् असौ स्वयं ददौ अमीषामिह दोषं उपरि दधाति ततोऽस्य सत्यं माध्यस्थं कुतः ॥ 111 यतो यद्यपि मनुष्याः समं किंचिज्ज्ञानेन किंचिद्बुद्धा तथापि व्याघ्रान् विरून्[2] अपरांश्च क्षुद्रजंतून् यावदेते समर्थाः डिंभेषु गोस्थानेषु निजेषु अंतर्न निक्षिप्यंति ॥

[1] So all. [2] Guj. *varu.*

112 ... 113 ... [1] ... 114 ... [2] ... [3] ... 115 ... 116 ... 117 ... 118 ... 119 ... 120 ... 121 ... [4] ... [5]

112 नो चेत् एते विनाशयंति ॥ 113 ननु इञ्जदश्च पालनाकरः आहर्म्मनं देवान् स्त्रीयासु सृष्टिषु किमिति मध्ये निचिक्षेप ॥ 114 यदेनां अश्रोत्रीं व्यामुग्धां दुर्गतिनीं नरकीयांच चक्रिरे ॥ 115 चेत् विमर्शनाय चक्रे यथा तत् यत् ब्रुवंति यदसौ अशुभं विमर्शनाय उपरि सृष्टीनां ददौ ॥ 116 तदसौ पूर्व्वं तस्मात् मनुष्यान् सृष्टिंच किं न विज्ञातवान् ॥ 117 किमसौ आचार्यो विमर्शकः सर्व्वज्ञानी अनाकार्यः ॥ ॥

118 संक्षेपात् इदं यत् इञ्जदस्य चेत् कोऽपि प्रतिपक्षः प्रतिघाती नाभूत् ततोऽसौ अनुपद्रवतया समग्रां सृष्टिं दातिंच दातुं शक्तोऽभूत् किमिति न ददौ ॥ 119 [6]चेत् समीहितवान् न शक्तोऽभूत् ॥ 120 चेत् समीहितवान् नच शक्तवान् नच संपूर्णशक्तिः ॥ 121 अथ चेत् असौ शक्तवान् न समीहितवान् नच पालनाकरः ॥

[1] Ends with ... in JJ, JE. [2] All om. [3] Written, as a correction, above ... in AK, and added to that word in MH19. [4] JE adds ... [5] So all; the suffix is probably not adverbial, but the conditional verb for Pl. ... (Pz. ...). [6] अथ seems wanting.

122 चेत् असौ विज्ञातवान् यत् अस्याः सृष्टेः दातेश्च यां ददामि किंचित् भविष्यति यत् न अंतः कामे मम ॥ 123 निदाने तु चकार ॥ 124 तन्ननु अयं सकलोऽपि असंतुष्या निजेन करणेन प्रवर्त्तनेन कोपः शापश्च निक्षेपश्च यो निग्रहे नरकस्य निःकारणः ॥ ॥

125 द्वितीयंच इदं यच्चेत् समग्रं पापमनसा पापकर्म्मणा पापं यत् मनुष्याः मन्यंते ब्रुवंति कुर्व्वंतिच एवंच दुःखं मांद्यं दौष्ट्यं निग्रहोऽन्यायश्च नरकस्य विना कामेन आदेशेनच इञ्जदस्य भवितुं न शक्नोति ॥ 126 इञ्जदस्य कामः शक्तो नित्यश्च ॥ 127 यतोऽसौ स्वयंच नित्यः ॥ 128 इह कस्यापि नित्यात् अन्यायात् निग्रहात् शोद्धुं अनाशा[3] सुनिश्चिता एव ॥ 129 यतः प्राचुर्येण प्रकटं यत् कोऽपि विद्याधिपतिः प्रवीणश्च नास्ति यः[4] एतस्मात् अन्यायात् निकृष्टकामत्वात् अन्यथा दधाति ॥ 130 चेत् आराधितः

[1] S om. [2] AK, MH19 ७२; but see S. [3] So AK; better अनाशता.
[4] AK om.

ततं प्रतिम एव तेषां आराधकानां आचार्याणां ये मनुष्येषु निरोपं इदं चक्रिरे यत् दोषं पापंच मा कुर्यात ॥ 131 यतः कामं आदेशंच इच्छजदस्य प्रतिखलितुं कामयंति ॥ 132 इदंच यत् यथास्य द्वेऽपि कामः सकलंच पापं सकलंच पुण्यं न प्रकटं यत् पुण्यं पुण्यकर्म्मिणां प्रभूतं प्रतिकरोति किंवा पापं पापकर्म्मिणां ॥ ॥

133 ननु तेच वैद्याः ये आशायै आत्मनो रोगिणां औषधानि विदधते[3] ॥ 134 अमीषां दुःखं मांद्यं प्रतिखलंति प्रेरंतिच ॥ 135 यत्तेषां तस्मात् कर्म्मणः पुण्यं स्त्रीयायते ॥ 136 परं निग्रहे नरकस्य निःसंदिग्धं तिष्ठंति ॥ 137 तेच ये आत्मनो वाञ्छभ्याय दुर्बलेभ्यो नास्तिकेभ्यो दुःखितेभ्यो मनुष्येभ्यः किंचित् ददति ॥ 138 तेषां नास्तिकं दौर्बल्यं तेभ्योऽपहरंति प्रेरंतिच ॥ 139 यत्तेषां तस्मात् कर्म्मणः पुण्यं स्त्रीयायते ॥ 140 परमेषां पापं भारितरं भवति निश्चयेन ॥ 141 चेत् वदंति यत् तेच वैद्याः

[1] JJ, JE insert ›. [2] All but JJ om.; but see S. [3] Always विदधते.

औषधानि ये विदधते तेच ये दुर्बलेभ्यो दुःखितेभ्यः किंचित् ददति सर्व्वेऽपि कामेन इञ्जदस्य ॥ 142 तच्चेत् इञ्जदोऽप्रतिघाती अप्रतिपक्षः ततोऽस्य मांद्यस्य दौर्बल्यस्यच अदानं समाधानितरं सकारणतरं इञ्जदत्वेच अनुरूपितरं ॥ 143 तस्मात् यदमून् स्वयं रोगिणो दुर्बलान् कृत्वा मनुष्येषु समादिदेश यत् यूयं एतामेतान्[6] अरोग्यान् अपनास्तिक्यान् कुर्यात ॥ 144 चेत् वदंति यदस्य कामोऽयं यत् तेषां वैद्यानां दातॄणां तेन प्रसाददानेन शुभं तेभ्यः तत्र कुरुते ॥ 145 एतांश्च स्वर्गशुभेषु अनंतकालीयेषु प्रापयति ॥ 146 तदेतत् पश्येत यत् कथं अन्यायी अशक्तश्च यत् शुभं प्रभूतत्वंच उपरि अन्यस्मिन् संपूर्णकामे याते सति प्रभूतान् अपापान् उपद्रुतान् दुर्बलान् नास्तिकान् रोगिणोऽन्यायागतान्[7] कुरुते ॥ 147 इदंच यत् चेत् शुभं प्रभूतत्वं उपरि एकस्मिन् विना उपद्रवेण दुःखेन कष्टेनच अपरस्य कर्त्तुं न शक्नोति ॥ 148 ततोऽसौ शक्तिकर्त्तायाः

---

[1] MH19 [illegible]. [2] MH19 [illegible]. [3] MH19 [illegible]; JJ [illegible]. [4] All [illegible], but see S. [5] JJ [illegible]. [6] So all. [7] So both; perhaps for [illegible].

कामकारितायाः अप्रतिपक्षतायाः अननुरूपः ॥ 149 चेत् वदंति यत् तान् रोगिणो दुर्बलान् परलोकीयेन तेन प्रसाददानेन स्वर्गैशुभेषु अनंतकालीयेन प्रापयति ॥ 150 तच्चेत् असौ प्रसाददानं यत् परलोकेन विना अन्यायेन इहलोकस्य दातुं न शक्नः नच संपूर्णशक्तिः ॥ 151 इदंच यदस्य उपद्रवकारित्वं यत् इहलोकेन निःसंदिग्धं प्राक् प्राप्तं निःकारणंच ॥ 152 प्रसाददानंच यत् परलोकस्य संदिग्धं अप्रतिकरणीयंच[1] पश्चात् उपद्रवकारित्वात् ॥ 153 यथा उपद्रवः आद्यो निःकारणः प्रसाददानं[2] यत् पाश्चात्यं सकलमपि निःकारणतया ग्रहिलतयाच ॥ 154 इदंच यत् किमपि ऋद्धत्वं पाश्चात्यं उपद्रवे आद्ये निःकारणतया नावलोक्यते ॥ ॥

155 द्वितीयंच इदं यत् एतेभ्यः त्रिभ्यः प्रकारेभ्यः एकस्यापि भवितुं अनुपायः ॥ 156 एकंच किल[3] यत् किंचित् अंतरस्मिन् जगति वर्त्तमानं अतीतं भाव्यं सकलमपि कामेनास्य किंवा नो ॥ 157 अथवा अस्ति यदस्य कामेन अस्ति यत् नो ॥

---

[1] JJ om. च. [2] JE adds च. [3] So both; perhaps for एकं सकलं.

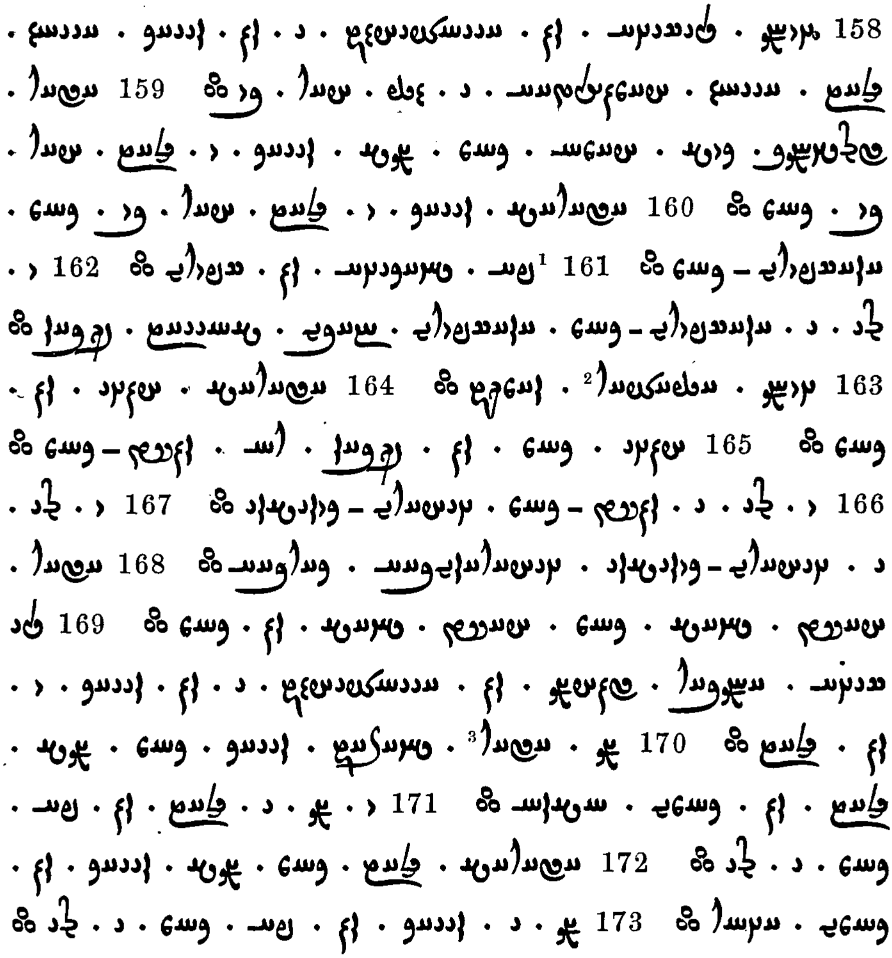

158 यथा किंचिदपि नावलोक्यते यत् न शुभं अथवा अशुभं अथवा सम्मिश्रं द्वाभ्यां ॥ 159 चेत् वदंति यदस्य समग्रमपि कामः ततोऽस्य शुभं अशुभंच द्वेऽपि कामः ॥ 160 चेत् अस्य शुभं अशुभंच द्वेऽपि कामः अपूर्णकामी ॥ 161 यतः एकेनापि न संपूर्णः ॥ 162 असौच अपूर्णकामी अपूर्णस्वयं शक्नोति भवितुं ॥ 163 यथा उपरि निदर्शितं ॥ 164 चेत् अस्य किमपि न कामः ॥ 165 कस्यापि कामस्य अभावात् नास्तिकामः ॥ 166 असौच यो नास्तिकामो रूपकर्म्मा ॥ 167 असौ यो रूपकर्म्मा रूपितश्च कृतश्च ॥ 168 चेत् अस्ति यदस्य कामः अस्ति यदस्य न कामः ॥ 169 किंचिदपि अंतर्जगति नावलोक्यते यत् न शुभं नच अशुभं ॥ 170 तच्चेत् इअजदस्य शुभं कामः ततोऽसौ[4] अशुभस्य अकामी परिस्फुट एव ॥ 171 तच्च यत् अशुभं न कामेनास्य ॥ 172 चेत् अस्य अशुभं कामः ततोऽसौ शुभस्य अकामी अनुमानेन ॥ 173 तच्च यत् शुभं न कामेनास्य ॥

[1] seems wanting, see S. [2] Compare ch. viii, 108–116. [3] MH19. [4] JJ inserts कामः.

174 ચેત્ તચ્ચ યત્ શુભં કામઃ ઇચ્છજદસ્ય તચ્ચ યત્ અશુભં અન્યકામાત્ સમુદ્ભૂતં પરિસ્ફુટમેવ ॥ 175 ચેત્ તત્ યત્ અશુભં કામોઽસ્ય તચ્ચ યત્ શુભં અન્યકામાત્ યાતં અનુમાનેન ॥ 176 અનુમાનતયા[2] એવ પ્રકટાયતે પ્રતિદ્વંદ્વી કામસ્ય ઇચ્છજદસ્ય ॥ ॥

177 ચેત્ અશુભં મનુષ્યાત્ પ્રભવતીતિ બ્રુવંતિ ॥ 178 તદ્યથા મનુષ્યો ન નિત્યઃ સ્વયં તત્ અનુમાનેનૈવ અથવા અશુભં પ્રાક્ મનુષ્યાત્ સમુદ્ભૂતં અથવા પશ્ચાત્ ॥ 179 અથવા સમં મનુષ્યેણ સમુત્પન્નં ॥ 180 ચેત્ પ્રાક્ મનુષ્યાત્ સમુદ્ભૂતં બ્રુવંતિ ॥ 181 તદ્યથા ઋતે ઇચ્છજદાત્ અન્યઃ કોઽપિ આરચિતા[3] દાતા નાભૂત્ ॥ 182 તત્ અશુભં અથ ઇચ્છજદો દદૌ અથવા સ્વં સ્વયં દદૌ અથવા સ્વયં સદૈવ અભૂત્ ॥ 183 ચેત્ પશ્ચાત્ મનુષ્યાત્ સંજાતં વદંતિ ॥ 184 તચ્ચેત્ રત્નં માનુષીયં સકલમપિ દાતિઃ ઇચ્છજદસ્ય ॥ 185 મનુષ્યસ્યચ અશુભં ઇચ્છજદઃ અંતઃ રત્ને ન દદૌ ॥ 186 કર્મ્મણા કથં રતસ્માત્

---

174 चेत् तच्च यत् शुभं कामः इच्छजदस्य तच्च यत् अशुभं अन्यकामात् समुद्भूतं परिस्फुटमेव ॥ 175 चेत् तत् यत् अशुभं कामोऽस्य तच्च यत् शुभं अन्यकामात् यातं अनुमानेन ॥ 176 अनुमानतया[2] एव प्रकटायते प्रतिद्वंद्वी कामस्य इच्छजदस्य ॥ ॥

177 चेत् अशुभं मनुष्यात् प्रभवतीति ब्रुवंति ॥ 178 तद्यथा मनुष्यो न नित्यः स्वयं तत् अनुमानेनैव अथवा अशुभं प्राक् मनुष्यात् समुद्भूतं अथवा पश्चात् ॥ 179 अथवा समं मनुष्येण समुत्पन्नं ॥ 180 चेत् प्राक् मनुष्यात् समुद्भूतं ब्रुवंति ॥ 181 तद्यथा ऋते इच्छजदात् अन्यः कोऽपि आरचिता[3] दाता नाभूत् ॥ 182 तत् अशुभं अथ इच्छजदो ददौ अथवा स्वं स्वयं ददौ अथवा स्वयं सदैव अभूत् ॥ 183 चेत् पश्चात् मनुष्यात् संजातं वदंति ॥ 184 तच्चेत् रत्नं मानुषीयं सकलमपि दातिः इच्छजदस्य ॥ 185 मनुष्यस्यच अशुभं इच्छजदः अंतः रत्ने न ददौ ॥ 186 कर्म्मणा कथं रतस्मात्

---

[1] All but S ⁴ · દ્ભુવે.

[2] Both omit या.

[3] So both.

प्रभवति ॥ 187 चेत् एते अशुभं कर्म्मणा चक्रुः ऋते कामात् इन्द्रजदस्य ॥ 188 इन्द्रजदस्यच परिज्ञानं करणेन तेषां समुत्पन्नं ॥ 189 ततः इन्द्रजदो निजेन कामेन असंपूर्णः ॥ 190 मनुष्याश्च कामेन आदेशं इन्द्रजदस्य प्रतिस्खलितुं प्रतिद्वंद्वि कामस्य इन्द्रजदीयस्य अशुभं कर्त्तुं बलिष्ठा अधिकशक्तयश्च संति ॥ 191 इन्द्रजदश्च अंतः निजे कामे निजदासानांच प्राणे अप्रधानतरः प्रकटः ॥ 192 चेत् वदंति यदमून् पश्चात् नरकनिग्रहेषु घोरतरेषु प्रापयति ॥ 193 तच्चेत् इन्द्रजदः शक्तः कर्त्ता पापकरणस्य न विमोचनं[2] मनसश्चैषां अपहरणं लाभितरं रक्षायाश्च इन्द्रजदस्य अनुरूपितरं कर्त्तुं विमुक्तात् ॥ 194 अनुमानेनैव तेन संतुष्टोऽभूत् ॥ 195 पश्चात् संतुष्टोऽपि स्त्रीयां सृष्टिं निगृह्णाति ॥ 196 कार्येनैकेनापि यत् विमृशामः अथ अशक्तित्वं अथवा किंचिज्ज्ञानत्वं अथवा हीनोत्तमत्वं इतस्तात् प्रकटायते ॥ ॥

---

[1] JE om. [2] Both विमुंचनं.

197 चेत् वदंति यत् इञ्जदोऽशुभं ददौच[2] आरचत्[3] तेन हेतुना यत् यावत् मनुष्याः उत्कर्षमत्तां शुभस्य अधिकं जानंति ॥ 198 तदेतत् पश्येत यच्चेत् अशुभं परिज्ञानाय शुभस्य अभीष्टं लाभवच्च ततोऽस्य अशुभं अस्ति उत्तमः कामः ॥ 199 चेत् अस्य अशुभं अस्ति उत्तमः कामः अभीष्टं लाभवच्च तस्य यत् वदंति यदस्य अशुभं न कामः निराकर्तृ ॥ 200 तच्च यत् वदंति यदसौ मरणं दुःखं दौष्ठ्यं तस्मै हेतवे ददौ यत् यावत् मनुष्याः उत्कर्षमत्तां जीवितस्य आरोग्यस्य शक्तेश्च अधिकतरं अवगच्छंति ॥ 201 अंतश्च इञ्जदे त्रिधाप्रहरककारितरा भवंति ॥ 202 तदेतत् पश्येत यत् यथा निःकारणं कर्म्म तेन प्रकारेण असौ यो मूल्यविक्रयी विषौषधस्य वृद्धये विषं मनुष्येभ्यो ददाति ॥ 203 किल यावत् विषौषधं महत्तरं मूल्यमत्तरंच विक्रीणाति[2] ॥ 204 इयं कस्मात् मध्यस्थकर्म्मता यत् परिज्ञानाय मूल्यमत्तां

---

[1] JE om. [2] So both. [3] So both, see § 51.

शुभस्यापरस्य दुःखं मरणं अन्यायंच उपरि अन्यस्मिन् प्रतिक्षिप्यति ॥ ॥

205 द्वितीयंच तत् यत् समुदायीकाः एके तेभ्यो वदंति यत् इञ्जदः सकलाभिः सृष्टिभिः दातिभिश्च पार्थिवः ॥ 206 यतः सृष्टयः समग्राः तस्य स्वाधीनाः संति ॥ 207 यथास्य रोचते यदस्य रोचते उपरि तासां कुरुते नच बलात्कारकरः ॥ 208 यतो बलात्कारः स यं उपरि कस्यचित् अस्वाधीनस्य कुर्व्वेति ॥ 209 ततः स यः केषांचित् सर्व्वेस्वाधीनानां यथास्य रोचते उपरि तेषां कुरुते नच बलात्कारकरः ॥ 210 तदहो अवबुध्येत यच्चेत् पार्थिवत्वात् यो बलात्कारं कुरुते नच बलात्कारी आकार्यः ॥ 211 तत् असौच यः पार्थिवोऽनृतं वक्ति सत्यवाक् अस्ति ॥ 212 असौच यः पार्थिवत्वात् दोषं पापं चौर्यं अपहारंच कुरुते नच पापकारी आकार्यः ॥ 213 एवं यथा तत् यत् हूफरवर्द्दरोशनः आदरफरोबगस्य पुत्रः प्रतिरूपतया प्रत्यवोचत् ॥ 214 यत् नैः

---

[1] So both, but S om. [2] JJ ७ · ४, JE ७ · ४, S om.

[illegible]

मनुष्यैको दृष्टो यो गर्हेभीं सदैव मघ्नाति ॥ 215 यदिच नैः तस्मात् पृष्टं यदिदं गर्ह्यतरं कार्यं किमिति कुरुषे ॥ 216 असौच शुद्धा प्रत्यवोचत् यत् गर्हेभी मे स्वाधीना ॥ ॥

217 द्वितीयंच इदं श्तेभ्यो ननु पृच्छेत ॥ 218 यत्[2] इञ्जदः श्ताः सृष्टीः दातोश्च याश्चकार सम्मुखं तासां मित्रः किंवा शत्रुः ॥ 219 चेत् सृष्टिमित्रः ततोऽस्य न युज्यते अशुभं अन्यायंच सृष्टीनां समीहितुं दातुंच ॥ 220 स्वीयानां सृष्टीनां विधूननात् अन्यायाच्चासां कदाचित् तृप्तो न बभूव ॥ 221 चेत् सृष्टिशत्रुः ततोऽस्य न युज्यते निजबलिष्ठज्ञानेन तत् किंचिदपि समारचितुं[3] दातुं यदस्य शतुं असानुकूलंच[4] असौच सम्मुखं कामं युध्यति ॥ ॥

222 इदंच ननु पृच्छेत ॥ 223 यत् इञ्जदः सदैव शुभज्ञानी सुराजा समृद्धिकरः ॥ 224 किंवा दुष्टज्ञानी कुराजा बलात्कारकरः ॥ 225 अथवा अस्ति कदाचित् यत् शुभज्ञानी सुराजा समृद्धिकरः ॥

---

[1] So both always, but better [illegible] (see S). [2] Both यतः. [3] So both, see § 51. [4] JJ om. च.

226 ; 227 ॐ 228 ॐ 229 ॐ 230 ; 231 ॐ 232 ॐ 233 ॐ 234 ॐ 235 ; 236 ॐ 237 ॐ 238

---

226 अस्ति कदाचित् यत् दुष्टज्ञानी कुराजा बलात्कारकरः ॥ 227 चेत् सदैव शुभज्ञानी सुराजा समृद्धिकरः ॥ 228 ततोऽस्य न स्यात् अंतर्नगरे राज्ये बलात्कारः उपद्रवः आक्रंदश्च ॥ 229 अस्य सृष्टिमित्रता सृष्टेश्च सम्मुखमस्य मित्रता केवलैव ॥ 230 इति हेतोः उपरि स्वीयानां सृष्टीनां पालनाकरः ॥ 231 अस्य सृष्टिश्च त्रिधाप्रहरककारिणी सम्मुखंच स्तुतिकरा केवलं मित्राच ॥ 232 अस्य नामच इन्नजदीयं अनुरूपं आत्मनः ॥ 233 चेत् दुष्टज्ञानी कुराजा बलात्कारकरः ॥ 234 ततः स्वयमेव सृष्टिषु केवलः शत्रुः अस्य सृष्टिश्च सम्मुखं एवं विधा ॥ 235 इति हेतोः सृष्टीनां विध्वंशयिता विनाशयिता विमोहनाकरः ॥ 236 अस्य सृष्टिश्च एतस्मात् आक्रंदिनी सम्मुखं युद्धकारिणी केवला विरोधिनी ॥ 237 अस्य नामच इन्नजदीयं अननुरूपनामसन्निभं[2] ॥ 238 अस्य नित्यत्वाच्च सृष्टीनां अनंतकालीयात्

---

[1] JJ ; JE ; but see S. [2] Both omit म.

47025

उपद्रवात् अन्यायात् निर्भयी भवितुं अनाशा एव ॥ 239 चेत् अस्ति कदाचित् यत् सुराजा शुभज्ञानी समृद्धिकरः अस्ति कदाचित् यत् अन्यथा व्यत्ययितः[1] एतस्मात् ॥ 240 ततोऽस्य मित्रता सृष्टीनां[2] समला ॥ 241 समलमित्रत्वाच्च समलकर्म्मी ॥ 242 समलकर्म्मत्वाच्च समलः स्वयमपि प्रकटायते ॥ 243 अस्य सृष्टिश्च सम्मुखं समलमित्रा ॥ 244 समभागात् नो चेत् मित्रा अस्य नच विरोधिनी नच त्रिधाप्रहरककरा अस्य नचाक्रंदिनी नच स्तुतिकरा अस्य[3] नच निंदाकरा अमुना प्रकारेण उपरि सर्व्वासां सृष्टीनां चित्रकृत् प्रकटः ॥ ॥

245 द्वितीयंच इदं यत् यथा सर्व्वं किंचित् यदंतर्जगति एतस्मात् नामद्वयात् शुभस्य अशुभस्य नो बहिः ॥ 246 तच्चेत् शुभं अशुभंच सर्व्वं इज्यजदात् कामेनच इज्यजदस्य उह्यीयते ॥ 247 तत् वराकः आहर्म्मनो निरर्थकं अपकीर्त्तितः अपापोऽमूलास्पदश्च[4] कदाचि-

---

[1] So both. [2] Both पृथ्वीनां. [3] Both ऽस्य. [4] Both ऽमूलास्पदंच.

[illegible]

248 [illegible]

[illegible]

249 [illegible]

[illegible] 250 [illegible]

[illegible] 251 [illegible]

[illegible] 252 [illegible]

[illegible] 253 [illegible]

[illegible] 254 [illegible]

दपि विरुद्धोऽपहारीच नाभूत् नच भविष्यति ॥ 248 तच्च यत् अंतः आगमे वक्ति यत् आहर्म्मनो ऽपहत्ता बभूव अमून्[5] स्वर्गात् बहिः कुरुते[5] निरर्थकं ॥ 249 यतस्तच्च अपहारित्वं अकृतादेशत्वं सर्व्वं कामेन इन्नजदस्य ॥ 250 चेच्च शुभं इन्नजदात् कामेनच इन्नजदस्य अशुभंच मनुष्यात् उत्पद्यते ततः आहर्म्मनस्य अमूलास्यदस्य अपापस्य अस्य शापो निंदाच निरर्थकं ॥ 251 चेत् प्रवृत्तोऽयं सकलोऽन्यायोऽशुभं न विभिन्नरत्नत्वात् किंतु स्वत्वात् एकरत्नत्वाच्च आत्मनः इन्नजदस्य ॥ 252 ततः[6] इन्नजदः स्वीयाभिमुखं शत्रुः प्रतिघातीच अस्ति ॥ 253 इदंच यत् ऋते रत्नात् पापस्य पापं समुद्भूतमिति वक्तुं अतीव विमूढता ॥ 254 यथा पापस्य रत्नात् उत्तमात् गणना विमूढा [3]तथा आहर्म्मनस्यापि यो मूलं मूलास्यदं अस्ति सकलस्य पापस्य दातेः सृष्टेश्च इन्नजदस्य गणनं विमूढतरं ॥

---

[1] JJ has ⸗ changed into ʒ, JE has ʒ. [2] JE om. [3] JJ begins a new section here. [4] Both have ⸗ for ⸗. [5] So both; better नैश्च . . . कृतो. [6] JE तत्.

255 संक्षेपात् इदं यच्चेत् आद्यं किंचित् अस्ति यत् न अंतः कामे इञ्जदस्य चेत् सर्व्वं किंचित् कामेन इञ्जदस्य कोऽपि न पापकर्म्मी ॥ 256 गुरुश्च दीनिश्च विनिर्म्मिता निरर्थकं ॥ 257 चेत् पापकारितया कश्चित् अवलोपितुं युज्यते तदसौ अवलोपितुं योग्यतरो यो मूलं कर्त्ता धर्त्ता आरचयिताच सकलस्य अशुभस्य पापस्यच ॥ 258 चेत् अशुभं पापंच आहर्म्मनात् अथ मनुष्याच उद्गीर्यते तद्यथा ते सर्व्वेऽपि आरचिता दत्ताः इञ्जदेन संति ततो मूलनिधानं सर्व्वं असौ यो मूलकारणं अशुभस्य ॥ 259 अशुभात् अशुभतरं ॥ ॥

260 इदंच ननु पश्येत यत् समग्राण्यपि दर्शनानि स्वीयेभ्यो गुरुभ्यः प्रवृत्तानि इदं वदंति यत्नैः[4] उक्तं आदिष्टंच निजेषु यूथेषु यत् पुण्यं कुर्यात पापात् प्रतिरक्षेत ॥ 261 विमोहनत्वात् इदं न विमृशंति यत् पापं यदादिष्टं यत् मा

---

[1] Both om. [2] Perhaps for ; JE has altered into . [3] JJ . [4] Both यत्नो.

[illegible]

कुर्यात यः कुरुते नरके अनंतकालं निक्षेपयामि तत् कुतः कस्मात् मूलात् युज्यते भवितुं ॥ 262 यतश्चेत् सकलमपि इश्वजदात् ततोऽस्य अदानं समाधानतरमासिष्यत पश्चात् दानात् प्रकटत्वे समानीतात् एतस्माच्च परिरक्षितुं समादिष्टात् ॥ 263 यदिच्च किमपि लाभं हेतुंच दानस्य आरचनस्य अशुभस्य नावलोकामहे ॥ ॥

264 द्वितीयंच संतस्तेषां आगमेषु उपरि पुण्यस्य पापस्यच असंबद्धतया वक्ति ॥ 265 यत् पुण्यं पापंच द्वितयमपि मन्नः ॥ 266 न देवाः नच राक्षसाः समर्थाः संति कस्यापि विपन्निकरणे ॥ 267 न कश्चित् दीनिं प्रत्यकरोत् पुण्यंच[2] चकार न कश्चित् अगदीनित्वेन प्रचचार पापंच चक्रे विना कामेन मे ॥ 268 संतः सर्वेषु आगमेषु प्रचुरतया प्रचर्य आलिखेत् शापं सृष्टिषु कुर्यात् ॥ 269 यत् किमिति मनुष्याः तत् पापं यदहं तैः कामयामि कामयंति कुर्वंतिच ॥ 270 अधिकं

---

[1] JE, S om. [2] JJ om.

कामेन कर्म्मणाच स्वीयहस्तीयेन भवति तेषां निग्रहः उपरि वपुषि आत्मानंच[2] त्रासयति ॥ 271 अन्यस्मिन् स्थानेच वक्ति यत् अहं स्वयमस्मि विमोहनाकरो मनुष्याणां यतश्चेत् मे कामे स्यात् ततोऽहं मार्गं सत्यं दर्शयामि विना मे कामेन यत् नरकं प्रयांति[3] ॥ 272 अन्यस्मिन् स्थानेच वक्ति यत् मनुष्याः स्वयं संति कर्त्तारः पापस्य ॥ 273 अमीभिस्त्रिभिः प्रकारैः इश्वजदः उपरि स्वीयासु सृष्टिषु विभिन्नरीत्या साक्ष्यं ददाति ॥ 274 एकंच इदं यत् स्वयं आहर्म्मनः ॥ 275 एकंच इदं यत् स्वयं अस्ति विमोहनाकरः सृष्टेः ॥ 276 अन्येनच शृंगारेण स्वीयां सृष्टिं समं आहर्म्मनेन विमोहकारितया समभागिनीं कुरुते किल अस्ति यत् अहं करोमि अस्ति यत् आहर्म्मनः ॥ 277 तेन यत् वक्ति यत् मनुष्याः पापं स्वयं कुर्व्वंति तदसौ स्वीयं वपुः दूरतया पापात् समं आहर्म्मनेन समभागि चक्रे ॥ 278 यतश्चेत् मनुष्याः पापं कुर्व्वंति निजरत्नत्वात्

[1] So JJ; JE om. [2] So both. [3] Both प्रयाति.

निजव्यामूढत्वात् ततः इञ्जदः समं आहर्म्मनेन पापात् दूरे ॥ 279 यतो यथा न इञ्जदात् नच आहर्म्मनात् ॥ ॥

280 द्वितीयंच तेभ्यो ये मुषजरीकाः आकार्यंते ननु पृच्छेत ॥ 281 यत् इञ्जदस्य समग्रान् मनुष्यान् स्वतंत्रकामतया पापात् परिरक्षितुं नरकाच्च शोधयितुं स्वर्गेच नयितुं[4] कामः किंवा नो ॥ 282 चेत् वक्ति यत् नो ॥ 283 तदसौ निर्व्विवेज उपरि हीनोत्तमत्वे इञ्जदस्य निकृष्टत्वं अस्य कामः ॥ 284 इति हेतोः इञ्जदत्वेन स्तोतुं न योग्यः ॥ 285 चेत् वक्ति यदस्य कामः ॥ 286 तदसौ निर्व्विवेज उपरि उत्तमकामत्वे इञ्जदस्य ॥ 287 इति हेतोः इञ्जदत्वेन स्तोतुं योग्यः ॥ 288 इदंच यदसौ[5] कामकर्तुं शक्तः किंवा नो ॥ 289 चेत् वक्ति यत् नो ॥ 290 ततोऽसौ निर्व्विवेज उपरि अशक्तत्वे इञ्जदस्य तेन योऽस्य कामः ॥ 291 इति हेतोः

[1] Both ⸗ⲟⲩⲁⲓ, but see S and ch. xv, 77, 80, 82–84. [2] JJ ⲁⲩⲱ. [3] Both insert ⲉⲓ, but see S and § 290. [4] Both ⲛⲁⲓⲧⲉⲛ. [5] Better ⲁⲩⲱ ⲡⲉⲥⲁⲩ.

· ۴۱ · ۱۰۱۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۴۰۰۰۰ — ۵۳۵۳۵۳۵ · ۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۳۵۳ · ۵۳۵۳ ·

۵۳۵ ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۱۰۰۰۰۳۵ · ۵۳۵۳۵ 292 ۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵ · ۵۳۵ · ۵ · ۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵ ·

۵۳۵ ۵۳۵۳ · ۵۳۵۳۵ · ۴۰ · ۵ · ۱۰۰۰۰۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵ 293

· ۴۰ · ۱۰۰۰۰ — ۵۳۵۳۵۳۵ · ۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۳۵۳[1] · ۵۳۵ · ۵۳۵ · ۵۳۵ 294

· ۵۳۵ · ۵۳۵[2] · ۵ · ۵۳۵۳۵۳۵ · ۴۰۰ · ۵۳۵ 295 ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵

· ۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵ 296 ۵۳۵ ۴۱ · ۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵ · ۱۰۰۰۰۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵

· ۵۳۵۳۵۳۵ · ۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۴۰ 297 ۵۳۵ ۵۳۵۳۵ · ۵

· ۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵ · ۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵

· ۴۰ · ۴۰۰ 298 ۵۳۵ ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۴۰ · ۵ · ۵۳۵۳۵۳۵[3] · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵

۵۳۵ ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵

· ۴۱ · ۴۱ · ۱۰۰۰۰۳۵ · ۵۳۵ · ۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ 299

· ۴۱ · ۴۱ · ۱۰۰۰۰۳۵ · ۵۳۵ · ۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ 300

۵۳۵ ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵

۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۴۰ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵ · ۵۳۵ · ۴۰ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵

۵۳۵ ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵

· ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۴۰ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ 301 ۵۳ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵ · ۴۰ · ۵۳۵۳۵

· ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۴۰ · ۴۰۰ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۴۱ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵

· ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۴۱ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ 302 ۵۳۵ ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵ · ۵۳۵۳۵[4] · ۵۳۵۳۵

इञ्जदत्वेन सर्व्वशक्तिना स्तोतुं न योग्यः ॥ 292 चेत् वक्ति यत् कामकर्त्तुं शक्तः ॥ 293 तदसौ निर्व्विवेज उपरि शक्तित्वे तस्य योऽस्य कामः ॥ 294 इति हेतोः इञ्जदत्वेन सर्व्वशक्तिना स्तोतुं योग्यः ॥ 295 द्वितीयंच इदं यच्चेत् असौ कामं कर्त्तुं शक्तः कुरुते किंवा नो ॥ 296 चेत् वक्ति यत् कुरुते ॥ 297 ततः प्रकटीकृतं स्यात् उपरि सर्व्वेषु मनुष्येषु प्रतिरक्षणं यत् पापात् शोधनंच यत् नरकात् समानयनंच स्वर्गलोके ॥ 298 इदं तत् यदस्य सत्तायाः अप्रकाशयितृ निजदीनेश्च असत्यकारं ॥ 299 चेत् वक्ति यदसौ कामं कर्त्तुं शक्तः परं न कुरुते ॥ 300 ततोऽसौ निर्व्विवेज उपरि अप्रतिपालकत्वे इञ्जदस्य मनुष्यशत्रुत्वे निजकामाप्रवृत्तित्वे ॥ 301 यतश्चेत् कुरुते अस्यात्मनो न हानिः मनुष्याणांच लाभः अस्यच निजकामप्रवृत्तिः ॥ 302 चेत् न कुरुते

---

[1] Both omit, but see S and § 291. [2] JJ om. ۵۳۵. [3] JE first omitted · ۵۳۵ · ۰ ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵۳۵, and was afterwards altered into · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۰ · ۵۳۵۳۵ · ۵۳۵ · ۰ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۰ · ۵۳۵۳۵۳۵۳۵۳۵ · ۵۳۵. [4] JJ om.

[illegible]

अस्यात्मनो न[2] लाभः मनुष्याणांच हानिः अस्यच निजकामोऽप्रवृत्तिः ॥ 303 द्वितीयंच इदं यत् कामेन न कुरुते किंवा अकामः ॥ 304 चेत् वक्ति यत् कामेन न करुते ॥ 305 ततोऽसौ निर्व्विवेज यत् इञ्जदः शुभकामी अस्य शुभं कर्त्तुं न कामः ॥ 306 इदं असंबद्धत्वात् अवमंतुमपि कुत्सितं ॥ 307 चेत् वक्ति यत् अकामः इति हेतोर्न करुते ॥ 308 ततोऽसौ निर्व्विवेज उपरि कृशत्वे इञ्जदस्य अंतः खतायां अथवा सत्तायांच विध्वंसयितुः अस्य कामं ॥ ॥

309 संक्षेपात् इदं यदस्य जगतः प्रवृत्तिकर्त्री अप्रतिपक्षोऽप्रतिद्वंद्वी संपूर्णो ज्ञानत्वेन उत्तमत्वेन शक्तित्वेन स्यात् इदं सकलमपि अननुरूपकर्म्मत्वं उपद्रवोऽन्यायश्च दुःखं कष्टंच प्रभूतं मनुष्याणां अपरासांच सृष्टीनां न भवेत् ॥ 310 यतश्चेत् प्रवृत्तिकर्त्री अप्रतिपक्षो ज्ञानत्वेनच संपूर्णः अशुभस्य असंभवने उपायं औषधंच अशुभं अपनेतुंच[3] जानाति ॥ 311 चेत्

[1] Both *, but see S and §§ 283, 286, 290, &c. [2] Both om. [3] JE om. च.

उत्तमत्वेन संपूर्णः प्रतिपालकश्च अशुभसंभवने प्रथमत एव अकामी अभाविकामश्च ॥ 312 चेत् शक्तित्वेन संपूर्णः अशुभं लवस्यापि[3] असंभवने शक्तः ॥ 313 ननु यथा अंतर्जंगति यस्य प्रवृत्तिकर्त्ता इज्यजदोऽस्ति अशुभस्य सत्ता निःसंदेहतया दृश्यतरा पश्चात् एतस्मादपि एतावत् न[4] पृथक् यदथवा[5] प्रवृत्तिकर्त्ता प्रतिपक्षवान् अथवा अप्रतिपक्षः ॥ 314 चेत् अशुभस्य असंभवने उपायं औषधंच अशुभं अपनेतुं न जानाति प्रकटायते ततोऽपूर्णज्ञानत्वं इज्यजदस्य ॥ 315 अथ चेत् अस्य अशुभं अस्ति उत्तमः कामः प्रकटायते अपूर्णोत्तमत्वं यदस्य कामस्य ॥ 316 अथ चेत् अशुभस्य असंभवने अपनयनेच न शक्तः प्रकटायते असंपूर्णशक्तित्वं इज्यजदस्य ॥ 317 चेत् ज्ञानत्वेन अथवा उत्तमत्वेन अथवा शक्तित्वेन एकेनापि न संपूर्णः ततः इज्यजदत्वेन सर्व्वेशक्तिना सर्व्वोत्तमेन सर्व्वज्ञानिना स्तोतुं अर्च्चितुंच न योग्यः ॥ ॥

---

[1] Both om. [2] om. seems wanting, see S. [3] JJ लवस्यापि, to which JE adds the marginal gloss जनस्यापि; compare § 325, ch. xiii, 135. [4] Both om. [5] JE यदाथवा.

318 इदंच ननु जानीयात यत् यथा कश्चिदपि विद्यमानः पदार्थो यः कर्त्ता कामवान् विना यथास्थक्रियशक्तया न शक्तो बभूव ॥ 319 तच्चेत् दातुः मूलसत्ता इत्थजदत्वं अस्य यथास्थताच उद्द्योतत्वं सुरूपत्वं सुगंधत्वं पवित्रत्वं उत्तमत्वं ज्ञानत्वं ततस्तत् यत् यथा तिमिरत्वं कुरूपत्वं दुर्गंधित्वं मलिनत्वं निकृष्टत्वं अज्ञानत्वं स्वयं देवीयं यथास्थत्वं ततस्तात् दूरे उपयुज्यते भवितुं ॥ 320 चेत् अस्य मूलसत्ता कांचित् देवत्वं अस्य यथास्थताच तिमिरत्वं कुरूपत्वं दुर्गंधित्वं मलिनत्वं निकृष्टत्वं अज्ञानत्वं ततस्तत् यत् इत्थजदीयं यथास्थत्वं ततस्तात् बहिरास्ते ॥ 321 चेत् एकोऽस्ति यस्येदं सकलं अस्यैव अंतः स्तायां अविक्तायां[8] समाश्लिष्टं ततोऽस्य अविभक्तत्वात् शुभेन अंतर्निजेऽन्याये विभक्तत्वं नास्ति ॥ 322 ननुच आज्ञाकराणां आज्ञा विलीना ॥ 323 यतोऽसौच यः पुण्यकर्म्मत्वात्

---

[1] JJ seems wanting, see S and ch. xvi, 75, 76. [2] Both om. [3] JJ , but see § 320. [4] Both . [5] Both have this word after the next, but see S and § 319. [6] So both. [7] Both . [8] JE alters वि into विवि.

स्वर्गे प्रयाति तत्रापि अशुभेन अन्यायेन ॥ 324 यतस्तत्रापि शुभस्य अशुभात् पृथक् विभक्तिर्नास्ति ॥ 325 चेत् किंचित् शुभं अस्ति यत् विभिन्नं अन्यायात् ततोऽन्यायोऽप्यस्ति यः शुभात् पृथक् विभक्तः ॥ 326 इदंच प्रसिद्धमेव यत् शुभस्य अन्यायस्यच विभिन्नत्वं विभिन्नरत्नात् ॥ 327 यत्नयोः विभिन्नत्वं विभक्तिश्च द्वितीयाद्विभिन्नरत्नत्वात् द्वयोर्मूलयोः प्रकटा ततः आशाकराणां आशा सत्या ॥ 328 तेषांच ज्ञानता सहायिनी ॥ ॥

329 इदंच ननु ज्ञानीयात यत् सकलमपि वाक्यं यत् न निजेन सीम्ना अशृंगारं अनभिलषणीयंच ॥ 330 इदंच यत् सीमा इच्छजदत्वस्य मुख्यतरा[4] ज्ञानता ॥ 331 सीमाच ज्ञानतायाः एका लाभवत्कर्म्मता ॥ 332 लाभवत्कर्म्मता अहानिकारिता ॥ 333 हानिकारिता प्रकारैस्त्रिभिः ॥ 334 एकाच सा यदात्मनो न लाभः [3][अन्येषांच हानिः ॥ 335 एकाच सा] यदन्येषां न लाभः अस्यात्मनो

---

[1] Both have ... for ..., but see S. [2] JE has ... for ... [3] JE om. text in brackets, but inserts ... in margin. [4] Both have ... for ....

[illegible] 336 [illegible]

[illegible] 337 [illegible]

[illegible] 338 [illegible]

[illegible]

339 [illegible]

[illegible] 340 [illegible]

[illegible] 341 [illegible]

[illegible] 342 [illegible]

[illegible] 343 [illegible]

[illegible] 344 [illegible]

[illegible] 345 [illegible]

[illegible] 346 [illegible]

[illegible] 347 [illegible]

हानिः ॥ 336 एकाच सा यदात्मनश्च हानिः अन्येषांच हानिः ॥ 337 इज्यजदस्यच ज्ञानकार्य्यिणः आरचनात् आहर्म्मनस्य देवानांच आत्मनो न लाभः अन्येषांच हानिः ॥ 338 अस्यैव[4] निजकामस्य निजकर्म्मत्वात् अप्रवृत्तिः सदैव प्रकटायते ॥ ॥

339 इदंच यत् चेत् इज्यजदस्य कामः उत्तमत्वं ॥ 340 अस्यच कामो नित्यः ॥ 341 अनुरूपिणाच कामेन शक्तः आस्ते ॥ 342 किल मूलात् यावत् निष्ठीर्णं अंतर्जगति सर्व्वं उत्तमत्वं सदाचारत्वं इज्यजदकामस्य प्रदास्ते[5] ॥ 343 तन्नतु प्रकटमेव यत् निकृष्टत्वं अनाचारत्वं प्रभूतं विस्फीतं सदैव प्रचरति ॥ 344 पश्चात् अस्मादेकस्मादेव अथवा कामेन इज्यजदस्य सदैव प्रचरति अथवा अकामेन ॥ 345 चेत् कामेन इज्यजदस्य सदैव प्रचरति तत् स्पष्टमेव यदस्य कामश्च निकृष्टत्वे एवं यथा उत्तमत्वे ॥ 346 अथवा कामेन अशक्तो विपर्य्ययीच ॥ 347 यथा कामः

---

[1] Both [illegible]. [2] JE adds [illegible]. [3] * seems wanting, see S and §§ 350, 357.
[4] JE अस्यच. [5] Perhaps for प्रदत्तमास्ते.

ક્રુતે હેતોઃ અથવા ક્રુતે વિશ્રામયિતુઃ ન વિપર્યયતિ ॥ 348 તત્ એતસ્માત્ દ્વિતયાત્[3] એકં અથવા હેતુત્વાત્ અથવા અન્યોઽસ્તિ વિશ્રામયિતા અસ્ય કામં ॥ 349 ચેત્ ન કામેન ઇન્નજદસ્ય સદૈવ પ્રચરતિ ॥ 350 તતઃ સ્પષ્ટમેવ યત્ ઇન્નજદઃ અંતઃ સ્વીયે કામે પીડિતઃ અસ્ય કામો ન પૂર્ણઃ ॥ 351 અથવા અસ્ય અસ્તિ વિરોધી યો નિવંદ્ધા કામં ॥ ॥

352 ઇદંચ યે વદંતિ યત્ ઇન્નજદઃ આદમાય આદિદેશ યત્ અસ્માદેકસ્માદ્વૃક્ષાત્ યઃ અંતઃ સ્વર્ગે મા ભક્ષેઃ ॥ 353 તેભ્યો નનુ પૃચ્છેત ॥ 354 યત્ આદેશો યં ઇન્નજદઃ આદમાય દદૌ કિલ એતસ્માત્ વૃક્ષાત્ મા ભક્ષેત શુભોઽભૂત્ કિંવા અશુભઃ ॥ 355 ચેત્ આદેશઃ શુભોઽભૂત્ તત્ સ્પષ્ટમેવ યત્ વૃક્ષોઽશુભોઽભૂત્ ॥ 356 તત્ર યુજ્યતે ઇન્નજદસ્ય કિંચિત્ અશુભં આરચિતું ॥ 357 ચેત્ વૃક્ષઃ શુભોઽભૂત્ આદેશશ્ચ અશુભોઽભૂત્ તત્ર યુજ્યતે ઇન્નજદસ્ય અશુભં આદેશં

---

[1] * seems wanting, see S and §§ 350, 357. [2] JJ ૭*. [3] Both દ્વિતીયાત્.

दातुं ॥ 358 चेत् वृक्षः शोभनोऽभूत् असौ आदेशंच अखादने ददौ तत् उत्तमत्वे प्रतिपालत्वेच इञ्जदस्य अननुरूपं शुभं दासेभ्योऽपापेभ्यः स्त्रीयेभ्योऽवगोपितुं ॥ ॥

359 इदंच ये वदंति यत् इञ्जदः सर्व्वं यं समीहते प्रबोधे मार्गेंच सत्ये समानयति असौ तेनच प्रसाददानेन शुभप्रवृत्तौ अनंतायां प्रापयति ॥ 360 यंच न समीहते तं अदीनित्वेन इञ्जदापरिज्ञानत्वेन समुत्सृजति असौच तेन हेतुना नरके अन्यायेच अनंते अवकिरति ॥ 361 तेभ्यो ननु पृच्छेत ॥ 362 यत् असौ उत्तमो यस्य रूचितं कामश्च दीन्या प्रबोधेनच इञ्जदस्य मार्गेणच सत्येन किंवा असौ यस्य रूचितं[4] कामश्च अमार्गेत्वेन अदीनित्वेन इञ्जदापरिज्ञानत्वेन ॥ 363 चेत् वक्ति यदसौ उत्तमो यस्य रूचितं कामश्च दीन्या इञ्जदस्य मार्गेणच सत्येन ॥

---

[1] Both [illegible]. [2] Both [illegible]. [3] Both [illegible], but see S. [4] Both भवितं.

[illegible] 364
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 365
[illegible] 366 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 367 [2][illegible]
[illegible]
[illegible] 368 [illegible]
[illegible]
[illegible] 369 [illegible]
[illegible]
[illegible]

---

364 तत्रनु एनं मनुष्यं यस्मिन् इज्जदस्य कामो[3]ऽयं यत् अदीनित्वेन अमार्गत्वेन इज्जदापरिज्ञानत्वेन समुत्सृजति आचार्यः अथवा अन्यो मनुष्यः सखा दीनौ इज्जदस्य मार्गेच सत्ये आह्वानयति॥ 365 ततः इज्जदस्तस्य उत्तमो लाभमत्तरः किंवा स आचार्योऽसौच मनुष्यः॥ 366 चेत् वक्ति यत् कामः इज्जदस्य तस्य उत्तमः ततः उक्तं भवति यत् इज्जदापरिज्ञानत्वं दीनेः अप्रतिकरणं अमार्गत्वंच उत्तमं इदं कुत्सितत्वाच्च अप्रतिकर्त्तव्यं आस्वाद्यंच॥ 367 चेत् वक्ति यत् दीनौ सत्यायां समागमनं इज्जदपरिज्ञानं तस्य उत्तमं लाभमत्तरंच॥ 368 ततः परिस्फुटं उक्तं भवति यत् आचार्यो मनुष्यश्च तस्य उत्तमः इज्जदात्॥ 369 यतो मनुष्यो यः उपरि मनुष्ये सत्यं मार्गत्वं इज्जदपरिज्ञानत्वंच समीहते अस्य कामः तस्य बहुतरं उत्तमः एतस्मात् यः इज्जदस्य॥

---

[1] Both [illegible]. [2] Only S indicates the words in brackets. [3] Both अकामः.

370 यस्य अपमार्गगैत्वं अपरिज्ञानत्वंच अदीनित्वंच उपरि तेषु कामः इञ्जदः प्रचुरं निकृष्टतरः इतस्मात् मनुष्यात् ॥ ॥

371 इदंच यच्चेत् पापिमनः पापिकर्म्मैत्वं मनुष्यस्य कामेन इञ्जदस्य तन्नु यः इञ्जदः पापिमनो ददौ असौ पापं अंतर्मनसि वापयामास[1] ॥ 372 असौ आहर्म्मनं[2] केवलं पापकरणे आधोषयति विरुद्धयतिच तत् पापिमनः इञ्जदस्य रुचितंच तस्य अलीकमत्तरं निकृष्टतरंच आधोषात् आहर्म्मनस्य ॥ 373 चेत् कर्णेआवणंच यत् आहर्म्मनात् करणंच पापस्य सर्व्वं पापिमनसः इञ्जददत्तात् रुचिताच्च तस्य तन्नु परिस्फुटमेव यत् इञ्जदः आहर्म्मनात् प्रचुरं निकृष्टतरः पापकारितरश्च ॥ ॥

374 उपरि इतस्मिन् वाक्ये अस्माभिर्विमर्शितं[3] ॥ 375 इतस्मात् द्वितयात् एकं शक्नोति भवितुं ॥ 376 अथवा

---

[1] Both om. वा. [2] JJ has न: for नं. [3] So both.

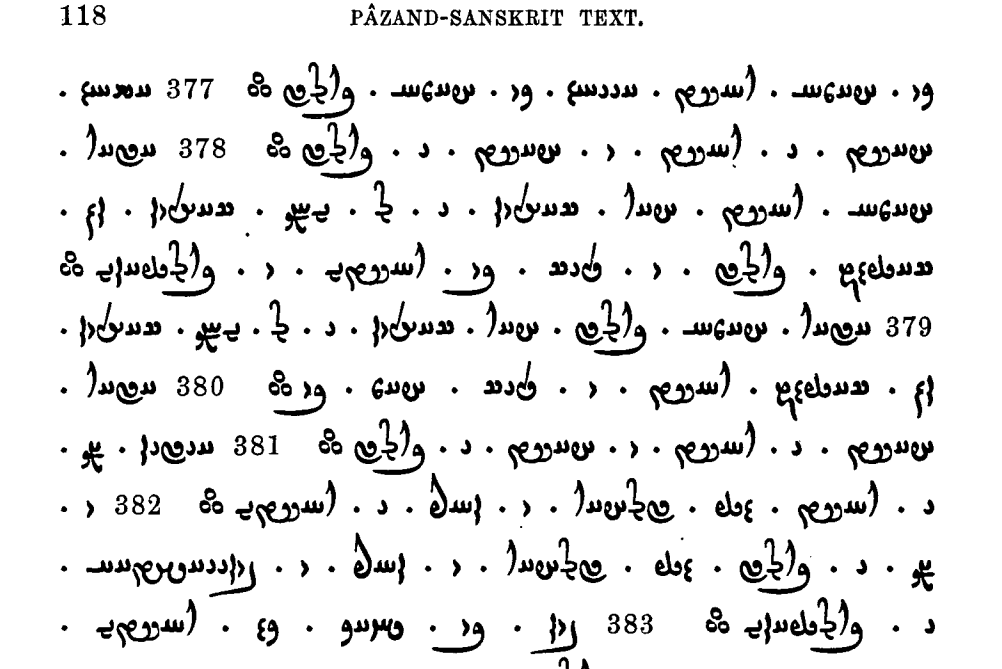

CHAPTER XII.

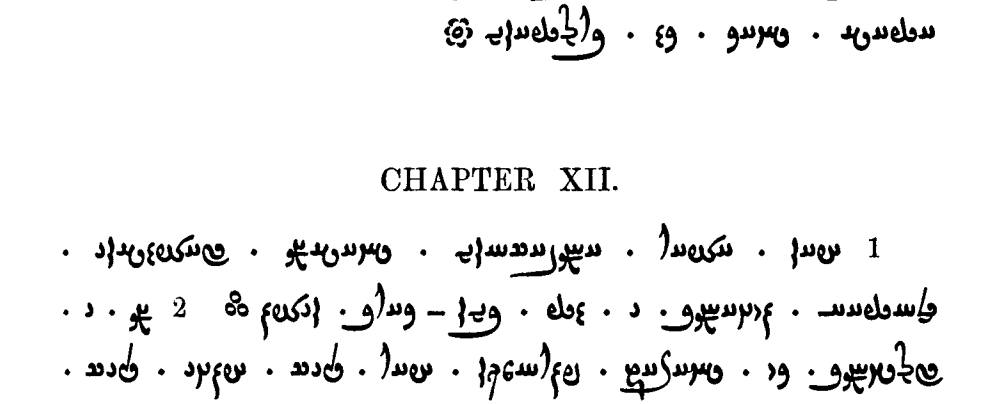

यत् सर्व्वं सत्यं अथवा यत् सर्व्वं अनृतं ॥ 377 अथवा अस्ति यत् सत्यं अस्ति यत् अनृतं ॥ 378 चेत् सर्व्वं सत्यं सर्व्वं वाक्यं एतस्मिन् वाक्ये न शोभते अनृतं किंचित् द्वितयंच सत्यं अनृतं ॥ 379 चेत् सर्व्वं अनृतं सर्व्वं वाक्यं एतस्मिन् वाक्ये न शोभते सत्यं किंचित् सम्मिश्रं द्वितयं ॥ 380 चेत् अस्ति यत् सत्यं अस्ति यत् अनृतं ॥ 381 ततः तच्च यत् सत्यं रत्नात् नाभेश्च सत्यताया: ॥ 382 तच्च यत् अनृतं रत्नात् नाभेः मूलास्पदाच्च अनृतस्य ॥ 383 मूले द्वे एवं एकं यस्मात् सत्यं एकं यस्मात् अनृतं ॥ ॥

CHAPTER XII.

1 अन्यच्च उपरि परस्परविरोधिन्यां तेषां वाचि वाक्यं कियच्चित् दीनिकद्वैलिखितात् ॥ 2 तच्च यत् ब्रुवंति यत् इज्यजदस्य परिवर्त्तुलं सर्व्वं किंचित् किंचिदपि

नांतरालेऽस्य ॥ 3 अंतश्च सर्व्वं किंचित् किंचिदपि न परिवर्त्तुलं अस्य ॥ 4 उपरिष्टात् सर्व्वं किंचित् किंचिदपि न अधस्तादस्य ॥ 5 अधस्तात् सर्व्वं किंचित् किंचिदपि न उपरिष्टादस्य ॥ 6 उपरिच आसने उपविशति नच स्थानवान् ॥ 7 अंतश्च आकाशे नच किंवान् ॥ 8 अंतश्च कस्मिंश्चित्[2] स्थाने नास्ति अस्तिच ॥ 9 सर्व्वस्मिंश्च[3] स्थानेऽस्ति अस्य स्थानं नास्ति ॥ 10 अस्य सर्व्वं किंचित् कामेन स्वीयेन स्वीयं भवति ॥ 11 मूलास्यदं द्वेषः उत्तमश्च ॥ 12 अनंतकालं अक्षमी कृपालुश्च ॥ 13 बलात्काररचयिता नच बलात्कारकरः ॥ 14 अनेनादिष्टो यः कर्त्तुं स्खलितुं अशक्तः इत्रजदीयमादेशं ॥ 15 असौ तं यं अपापं नरकीयमारचत्[4] नच बलात्कारकरः ॥ 16 दुर्गतित्वात् नरकिभूतान्[5] मनुष्यान् वेत्ति अस्य कामश्च तेषु ॥ 17 उत्तमकामी अथवास्य न कामोऽभूत् ॥ 18 उपायेन ददौ नच स्वयं आबाधी ॥ 19 अथवा न उपायेन किंतु अनुपायेन ददौ

[1] Both ह्रे. [2] So both. [3] Both सर्व्वस्मिन् च. So both; see ch. xi, 51.
[5] Both have की for कि; perhaps it should be कीय, as in § 15.

नच प्रतिपक्षवान् ॥ 20 विमर्शेदरिद्री[5] सर्व्ववेत्ताच ॥ 21 आदेशस्खलिता असौ स्वकामस्य ॥ 22 एनंच यः स्खलति बंधग्रहीतं कुरुते सुराजाच ॥ 23 अस्यादेशः सर्व्वप्रवृत्तः ॥ 24 आदेशस्खलिताच योऽस्यापेक्षी ॥ 25 अस्य कामोऽस्ति यत् न प्रवृत्तः ॥ 26 अस्य स्खलिता कामस्य न विरोधी कामस्य ॥ 27 अनेनादिष्टः स यस्य न कामः ॥ 28 अस्य कामः आदेशे नान्योन्यविरोधी अस्यादेशश्च कामे अन्योन्यविरोधी द्वितयमपि सदाचारि ॥ 29 असौ शुभकामी न अप्रवृत्तकामः ॥ 30 असौ अशुभकामीच यश्च किंचित् अशुभं कुरुते सोऽस्ति न्यायी ॥ 31 अन्यच्च प्रभूतं परस्परविरोधत्वं यदंतर्वचसि दर्शनानां ॥ 32 चेत् प्रमाणतो[6] दीनिः एतस्मात् बहुप्रकारात् परस्परविरोधिवाक्यात् न शक्नोति भवितुं स्वभावेनैव ॥ 33 अन्यथा तु तच्च यत् वदंति यत् द्विमूलास्पदसमालोचिनां कार्यं इअजदस्य कृशं

---

[1] Both insert ›. [2] Both om. [3] These two words change places in S.
[4] JE om. [5] JJ विमर्शी दरिद्री. [6] Both have तदी for तो; possibly for तया.

[illegible]

अप्रधानवच्च ॥ 34 न यथा महत्त्वेन इन्नजदस्य अनुरूपं ब्रुवंति ॥ ॥

35 उपरिच एतस्मिन् निवेशे अस्ति यत् ब्रवीमि निर्म्मलतया ननु समादिष्टं परिज्ञातंच ॥ 36 किल किंचित् यत् इन्नजदीयं असौ कृशतरं अप्रधानवत्तरंच कुरुते ॥ 37 यत् यो ब्रूते यत् सृष्टयः स्वीयाः याः अनेन आरचिताः सर्व्वाः अंतः अकृतादेशेऽश्रुतनिरोपे संजाताः संति ॥ 38 अन्यथा तु[5] लघुतनुतमापि सृष्टिः प्रत्यभिमुखं कामस्यास्य युध्यति ॥ 39 एवंच तान् प्रभूतान् प्रवीणान् आचार्यान् असौ यान् विनिर्म्मितवान् निजधान शूले चकार ॥ 40 अस्तिच यत् हीनान् लघून् अगौरवितान् चकार ॥ 41 इदंच यत् न केवलराज्यं निजं निकृष्टेभ्यः स्वयमारचितेभ्यो न पापौ किंतु राजानंच[6] स्वं स्वयमेव सप्रतिघातिनं कुरुते ॥ 42 कर्त्तृत्वंच निजं स्वभावेनैव स्वयं विध्वंसते ॥

---

[1] Both insert ऽ; perhaps a miswriting of ऽ (for ।), as S does not indicate final ऽ.
[2] Connected with §§ 52, 53. [3] JE om. [4] Both have ऽ for ऽ. [5] JJ om.
[6] JJ om. च.

[illegible] 44 [illegible] 43
[illegible]
[illegible] 45 [illegible]
[illegible] 46 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 47
[illegible]
[illegible] 48 [illegible]
[illegible] 49 [illegible]
[illegible] 50 [illegible]
[illegible] 51 [illegible]
[illegible]
[illegible] 52 [illegible]
[illegible]
[illegible] 53 [illegible]

---

43 सृष्टिंच स्वीयां स्वयं विनाशयति ॥ 44 पापकारितयाच निजया दासान् अपापान् स्वीयान् स्वयं निहंति ॥ 45 मित्रान् केवलभाविनो निजान् स्वयमेव दुर्बलान् दरिद्रिण: पापकर्म्मिणो विमोहितान् कुरुते ॥ 46 कोपेनैकेन दासस्य अपापस्य यथा आहर्म्मनस्य असंख्यां सृष्टिं स्वीयां विकलां विमुग्धां[4] कुरुते ॥ 47 उपरि पापे सीमावति यत् स्वीयात् कर्म्मण: अन्यं निग्रहं नि:सीमं उपरि अपापेषु निदधाति ॥ 48 द्वारंच क्षमाया: पर्यंतमत्नया निबध्नाति ॥ 49 अस्यच छेदात् दु:खात् अन्यायाच्च स्वीयानां सृष्टीनां तृप्ति: नास्ति ॥ 50 सदैव अंत: कर्म्मणि प्रवृत्तौच दधाति ॥ 51 मूले मध्ये निर्व्वाणेच आदेशस्य यं ददाति उपरि स्थातुं न शक्यते ॥ 52 अथवा असौ यो वक्ति यत् असौ इत्रजदो य: सदैव राजा सर्व्वज्ञानी सर्व्वशक्तिश्च ॥ 53 यस्य राज्यं ज्ञानं

---

[1] So all, but [illegible] seems better. [2] JE om. [3] Connected with §§ 36–38.
[4] Both विमुग्धां.

शक्तित्वंच नित्यं अनंतकालं ॥ 54 यस्मात् शुभं उत्तमत्वमेव ॥ 55 यस्य कर्म्मंच कारणेन आदेशश्च लाभमत्तया ॥ 56 उपरि स्वीयानां दासानां दयालुः क्षमाकरश्च ॥ 57 एतस्मिन् यो विजयत्वविधाता दासः संपूर्णं प्रसाददाता ॥ 58 उपरि एतस्मिन् यः पापकारी यः स्वीयपापकारित्वात् हस्तग्राहे दुष्टमनसो भवति संशोधनेन पातकत्वस्य क्षापयनेन दोषत्वात् मलिनत्वाच्च क्षमाकरः ॥ 59 निदाने कांचिदपि उत्तमां सृष्टिं अंतः हस्तग्राहे दुष्टमनसां न विमोक्ता ॥ 60 आसां अंतः सैन्ये संग्रामेच यः समं शत्रुभिः तनोर्जीवस्यच पाता धर्त्ता पालयिताच ॥ 61 राज्यस्यच निजस्य प्रतिपक्षात् पृथक्करत्वात् संपूर्णं प्रहरककर्त्ता[6] ॥ 62 अस्य वृंदं सैन्यंच[7] संग्रामेण सम्मर्देन विजयितरं जायते ॥ 63 निर्व्वाणेच विजयत्वविधाता स्वीयानां सृष्टीनां समस्तेभ्यः पातकेभ्यः ॥ ॥

---

[1] JE om. च. [2] JJ om. ण्य. [3] JJ om., JE ण्य. [4] JJ om. [5] Both om.
[6] JE हर्षकर्त्ता. [7] JJ om. च.

64 यदिच रोचिः ज्ञानं विलोकनत्वं जीवितं आरोग्यंच अपराच इञ्जदीया दातिर्निरीक्षते उपरि तमिस्रे अज्ञाने अंधत्वेच मृत्यौच मांद्येच अन्यस्मिंश्च देवीये चंचलत्वे संपूर्णे प्रधानवती गुर्द्वीच ॥ 65 यतः इदं प्रसिद्धमेव यत् रोचिः प्रस्थापका[4] अस्ति समग्रस्य तिमिरस्य ॥ 66 ज्ञानंच उपरि अज्ञाने विजयि ॥ 67 जीवितंच उपरि मृत्यौ बलवद्बृहच्च ॥ 68 यतो बलवत्त्वात् बृहत्त्वाच्च[5] जीवितस्य असंख्या प्रवृत्तिः सृष्टेः द्वाभ्यां मनुष्याभ्यां बभूव ॥ 69 अनेकानांच तेन प्रत्ययः ॥ 70 एवंच विलोकनस्य आरोग्यस्यच उपरि अंधत्वे मांद्येच कियतीच विजयताच बलवत्ताच प्रकटा ॥ 71 इदंच निरीक्षितुं युज्यते यत् प्रतिपक्षो दूजः किं समीहते सैन्यानिच इञ्जदस्य उपरि कस्मिन् युध्यंति ॥ 72 असौच यः प्रतिपक्षः इदं समीहते यत् एनां जगतीं आकाशंच सृष्टिंच रोचिष्मतां असतीं करोमि ॥

---

[1] JE अस्मान्. [2] Both have ु for ं. [3] So both. [4] Both have द for ष.
[5] JE has ङ्ग for ह्.

73 अथवा स्वकीयत्वे समानयामि स्वीयरत्नात् विभ्रामयामि ॥ 74 किल मा इन्द्रजदः शचीत्यानं अक्षयत्वंच कर्त्तुं सृष्टिं स्वीयां पुनः समारचितुं[3] शक्तो भूयात् ॥ 75 सैन्यानिच इन्द्रजदस्य उपरि एतस्मिन् युध्यंति यत् असौ प्रतिपक्षो हृचितेन कामे मा प्रयातु ॥ 76 इदंच यत् सैन्यं होर्म्मिजदस्य मूलसृष्टित एव युद्धेन बलिष्ठं कामेनच विजयि ॥ ॥

77 एतस्मात् प्रकटं यत् अस्ति इयं जगती आकाशंच विनिर्म्मितं ॥ 78 चेत् समग्रां सृष्टिं दातिंच असतीं कर्त्तुं शक्तः तत्किं एकामपि लघुतनुतमां सृष्टिं इन्द्रजदस्य असतीं कर्त्तुं न शक्नोति ॥ 79 यतो यद्यपि हेतुना मृत्योः तनुजीवात् विभिन्नायते न असत्ता व्ययताच रत्नस्य स्वत्वात् किंतु क्षीणत्वं लोलतायाः[4] ऊनत्वंच पृथक्[5] स्थानात् स्थाने कार्यात् कार्ये ॥ 80 अन्यथा तु तनुजीव-

---

[1] So JJ, ꣡ꣀ in JE. [2] Both ꣡ꣁꣃ, but see S. [3] So both, see ch. xi, 51.
[4] Both लोभतायाः, but see ch. iv, 56. [5] Both प्रत्.

CHAPTER XIII.

रत्नस्य एकैकशो निजरत्नतया पुनः अन्यस्मिन् सत्कार्ये संस्थानं कथं प्रकटं ॥ 81 अस्याः सृष्टेः दातेश्च संपूर्णप्रवृत्तितया नित्यकार्यतयाच यावत् कालं अभीप्सायाः लाभमत्तया सत्ता प्रकटा ॥ 82 यावच्च अत्र उपरि[3] एतस्मिन् निवेशे संपूर्णं रुचितं ॥ ॥

CHAPTER XIII.

1 द्वितीयंच उपरि मिथोविरोधिन्यां कुत्सितवाचि पूर्व्वागमीकानां ॥ 2 ये स्वतंत्रं आकार्यंते ॥ 3 एते सर्व्वेऽपि तेन एकमताः संति यत् इच्छजदः स्वहस्तेन लिखितं मूशाय ददौ ॥ 4 यत् यथा संपूर्णं अजयत्वं सर्व्वदुष्टत्वात् प्रभूताच्च यदंतः स्वल्पे प्रबोधाय युष्माकं अत्र प्रकटयामः ॥ ॥

5 ब्रूते मूलागमेन ॥ 6 यत् प्रथमं आसीत्

[1] Both ..., but see S. [2] JJ ... [3] Both om.

पृथ्वी या पयोरुधिरा विस्तीर्णा तमिस्रंच उदकंच कृष्णं[2] ॥ 7 लोचनाभ्यां इञ्जदः उपरि ह्रदे तस्योदकस्य कृष्णस्य सदैव पश्यति ॥ 8 पश्चात् इञ्जदः उक्तवान् यत् भूयात् रोचिः ॥ 9 समुद्भूताच रोचिः ॥ 10 असौ अधोऽधोमुखः[3] समीहे[4] तां रोचिषं ॥ 11 असौ विवेज रोचिषं दिने तमिस्रंच निशायां ॥ 12 असौ षड्भिश्च दिनैः समारचत्[5] इदं जगत् आकाशंच जगद्वींच ॥ 13 यतः अंतः सप्तमे अह्नि विश्रामः समाधानंच बभूव ॥ 14 तेन सर्व्वरहस्यतया[6] जुहूदानां दिने शनैश्चरीये विश्रामि ॥ 15 इदंच यत् आदमं नारींच निजां हव्यानाम्नीं[7] आरचत्[5] ॥ 16 अंतश्च उद्याने स्वर्गलोकस्य चकार ॥ 17 किल आदमः अंतस्तत्र उद्याने कृषिं करोतु प्रहरकेणच निपातु ॥ 18 आदीनः स्वयं इञ्जदोऽस्ति आदमाय अवोचत् ॥ 19 यत् सर्व्वेभ्यो वृक्षेभ्यो ये अंतरस्मिन् उद्याने भक्षेः ऋते तस्मात् वृक्षात्

---

[1] Both ›, but see S. [2] JJ तमिस्रं. [3] Both have खां for खः. [4] So both always. [5] So both, see ch. xi, 51. [6] ननुच seems wanting. [7] Both add ए to हव्यना, but see §§ 35–37, 41, 106.

यो ज्ञानस्य ॥ 20 यतश्चेत् एतस्मात् खादिष्यसि मरिष्यसि ॥ 21 असौ पश्चात् सर्प्पमेकं अंतः उद्याने चकार ॥ 22 सच सर्प्पो हउआं[2] विप्रततार उक्तवान् यत् एतस्मात् वृक्षात् चिनु भक्षाम[3] आदमायच ददाम[3] ॥ 23 साच इत्येवमकरोत् ॥ 24 आदमोऽपि सर्व्वं तथैव अखादत् ॥ 25 ज्ञानंच एवं समुत्पन्नं यदेते विवेजुः शुभं अशुभात् नच मृताश्च[4] ॥ 26 एतैर्दृष्टं परिज्ञातं यत् विनग्नाः संति ॥ 27 अधस्तात् वृक्षस्य गुप्ताः बभूवुः ॥ 28 एते पत्रैश्च[5] वृक्षस्य स्वीयं वपुः समावृण्वन् लज्जया विनग्नत्वस्य ॥ 29 पश्चात् आदीनः उद्याने समाययौ आदमंच नाम्ना समाकारयत् यत् क्वासि ॥ 30 आदमश्च प्रत्युत्तरं ददौ यदयं अस्मि अधस्तात् वृक्षस्य इति हेतोः यतो विनग्नोऽस्मि ॥ 31 आदीनश्च क्रोधं चक्रे ॥ 32 उक्तं यत् केन परिज्ञातं ते[6] यत् विनग्नोऽसि ॥ 33 मा कदाचित् त्वया तस्मात् वृक्षात् ज्ञानस्य[7]

---

[1] S indicates ꝛ७ · ...ꝛ७ꝛ७, as in § 139; but ꝛ७ꝛ७ ꝛ७ is good Pahlavi. [2] JJ हउयां, JE हउयायां. [3] Both have म: for म. [4] Both मृत्याश्च. [5] JE पात्रैश्च. [6] JE om. [7] Both om.

यस्मादस्माभिरुक्तं यत् मा भक्षेः भक्षितं ॥ 34 आदमश्च उवाच यत् अनया नार्या या त्वया मे दत्ता विप्रतारितोऽहं अखादं ॥ 35 आदीनश्च हउआं अपृच्छत् यत् त्वमपि किमिति एवं चकृषे ॥ 36 हउआच उवाच यत् अनेन सर्प्पेण विप्रतारिताहं ॥ 37 असौ आदमं हउआंच सर्प्पंच त्रितयमपि शापेन स्वर्गोद्यानात् बहिश्चक्रे ॥ 38 असौ आदमाय अवोचत् यत् ते खाद्यं आस्तरणेन निद्रायाः श्वासेनच नासिकायाः भूयात् ॥ 39 यावत् निश्वीर्णं ते जीवितस्य ॥ 40 तवच पृथिव्यां सञ्चं मूतं पुरीषंच प्रवहतु ॥ 41 असौ हउआयैच अवोचत् यत् ते गर्भो दुःखेन विषादत्वेन जननिश्च ते महोपतापत्वेन भूयात् ॥ 42 असौ सर्प्पायच अवोचत् यत् मध्ये चतुष्पदानां मृगाणां अरण्यीयानां पार्श्वतीयानांच गर्हितो भव ॥ 43 तेच पादाः मा भवंतु ॥ 44 तेच प्रवृत्तिः उदरेण खाद्यंच पांशुभूयात् ॥ 45 मध्येच जातकानां ते समं कलत्वेण द्वेषो

[1] Both om.

दुष्टंच मानसत्वं एवं भूयात् यत्[5] तेषां जातकानां शिरांसि खादेत् ॥ 46 इदंच वदंति यदिदं जगत् समं सकलेन केनचित् अंतः सर्व्वस्मिन् कस्मिंश्चित् मनुष्येभ्यः कृतं दत्तंच ॥ 47 असौ मनुष्यं उपरि सर्व्वासु सृष्टिषु दातिषु सार्द्रे शुष्केच राजानं चकार ॥ ॥

48 ननु ब्रवीमि किंचित् उपरि अंतश्च एतेषां प्रलापस्य कुत्सिततायांच एतेषां वाचि ॥ 49 यत् सा पृथ्वी या पयोरुधिरा विस्तीर्णा तमिस्रंच इक्षजदश्च अस्यच चक्षुषी उदकंच कृष्णं क्व केन सोम्ना आसीत् ॥ 50 अथवा स्वयं इक्षजदश्च केन प्रकारेण आसीत् ॥ 51 प्रकटंच यत् न रोचिष्मान् आसीत् ॥ 52 यतश्चेत् रोचिषं ददर्श ॥ 53 तस्मात् यत् न दृष्टा आसीत् अधोमुखं समीहे ॥ 54 चेत् वदंति यत् तमोमान् आसीत् तत् परिस्फुटमेव यत् तमोमूलं वचः शिक्षापनायाः रोचिष्मत्याः अस्ति ॥ 55 चेत् वदंति यत् न तमोमान् किंतु रोचिष्मान् आसीत् ॥ 56 तच्चेत् स्वयं रोचिष्मान् आसीत् किमिति

[1] Perhaps better ۶. [2] Both omit, but see §§ 6, 64. [3] JJ ۳۰۹, JE ۳۰۳; but see S. [4] Both ۲۰۱۵. [5] JE om.

यत् रोचिषं ददर्श सचमत्कारं समीहे ॥ 57 चेत् वदंति यत् न रोचिष्मान् आसीत् न तमोमान् ॥ 58 तत्रेषां तृतीयं प्रकटयितुं युज्यते यत् न रोचिष्मान् नच[1] तमोमान् ॥ 59 अन्यथा तु यस्य स्थानं निवासश्च अंतस्तमसि उदकेच कृष्णे आसीत् येनच सदैव रोचिः न दृष्टा आसीत् स रोचिषं दृष्टुं कथं शशाक ॥ 60 अस्य इअजदत्वं कस्मात् ॥ 61 यतो ननु सर्व्वोऽपि यः अंतस्तमसि निवसति स रोचिषं दृष्टुं न शक्नोति ॥ 62 इदंच यच्चेत् मूलं निवासश्च तमिस्रमासीत् ततः प्रत्यभिमुखं रोचिषं स्यातुं कथं शशाक ॥ 63 यतः इदं प्रसिद्धमेव यत् तमिस्रं प्रत्यभिमुखं रोचिषं स्यातुं न शक्नोति यतः प्रतिस्खल्यते प्रच्छादयतेच ॥ 64 द्वितीयंच इदं यत् सा जगती या पयोरुधिरा विस्तीर्णा सीमावती आसीत् किंवा निःसीमा ॥ 65 चेत् सीमावती आसीत् ततो बहिरस्याः किमासीत् ॥ 66 चेत् निःसीमा आसीत् ततो

[1] JJ om. च.

[illegible]

निःसीमत्वं च्च यथौ ॥ 67 किल यथा सदैव पश्यामः इयं जगती जगच्च न तत् यत् आद्यमस्ति ॥ ॥

68 तच्च यत् आदीनेन उक्तं ॥ 69 किल भूयात् रोचिः समुद्भूताच ॥ 70 पश्चात् परिज्ञातुं युज्यते यत् आदीनः प्राक् तस्मात्[3] रोचिर्बभूव ॥ 71 चेत् रोचिषं सदैव समीहे[4] कर्त्तुं असौ आदेशंच संभवने ददौ पश्चात् मनसा अमंस्त यत् रोचिः केन प्रकारेण सुरूपा भविष्यति किंवा दुष्टरूपा ॥ 72 चेत् रोचिः स्वीययथास्थतया अंतर्ज्ञाने स्मरणेच आदीनस्य अभीप्सिता तत् परिस्फुटमेव यत् रोचिः सदैव आसीत् सर्व्वत्र अंतर्ज्ञाने मनसिच आदीनस्य ॥ 73 सर्व्वत्रच बहिरेतस्मात् ॥ 74 यतः किंचिदपि न शक्यते परिज्ञातुं अभीप्सितुंच विना सज्ञायाः प्रकटत्वेन ॥ 75 चेत् रोचिः सदैव आसीत् ततः आरचितं आदीनस्य अस्ति ॥ 76 चेत् वदंति यत् रोचिः स्वीययथास्थतया अंतर्ज्ञाने

---

[1] JJ १). [2] -अ seems wanting. [3] यत् seems wanting. [4] So always.

नासीत् ततः रोचिषं समीहे यान्न विवेद यत् केन प्रकारेण अतीव अज्ञानतरः ॥ 77 अथवा कथं शक्यते तत् यत् न कदाचित् मतं ज्ञातंच मनसा अवमंतुं ॥ ॥

78 इदंच यत् तमादेशं यं संभवनेन रोचिषः कस्यचित् ददौ किंवा न कस्यचित् ॥ 79 यतः इदं अवितर्क्यमेव यत् आदेशं आदेशकरे शक्यते दातुं ॥ 80 चेत् सत्तायै ददौ या रोचिष्मती ततो रोचिष्मान् स्वयं आसीत् ॥ 81 चेच्च आदेशं असत्तायै ददौ ततोऽसत्ता आदेशं आदीनस्य कथं अशृणोत् ॥ 82 अथवा कथं विवेद किल आदीनस्य एवं कामो यत् रोचिष्मती भवामि ॥ 83 यतोऽसत्ता आदेशं आदीनस्य सर्ब्बे एवं न शुश्राव यथा किल न ददौ ॥ 84 यतोऽसत् केनापि प्रकारेण अवमंतुमपि न शक्यते ॥ 85 तच्च यत् असत् विनिर्म्मितं किल असत् अस्ति ज्ञानिनः[2] पुरो दृष्टेश्च बभूव येनच परिज्ञातं किल आदीनः

[1] Both ल्ह्ग्, but see S. [2] Both om. नः.

केन प्रकारेण सदैव समीहते किल भवामि तेन प्रकारेण येन समीहितं समुद्भूतंच ॥ 86 चेत् वदंति यत् रोचिर्वीचः आदीनस्य समुद्भभूव यत् उक्तं किल भव समुद्भूताच ॥ 87 तच्चेत् आदीनोऽस्य स्वताच तमोवती आसीत् अनेन कदाचित् रोचिर्न दृष्टा आसीत् तत् रोचिर्वीचः केन प्रकारेण शक्नोति भवितुं ॥ 88 यतः इदं प्रसिद्धमेव यत् वाचो जननिर्मनोऽस्ति ॥ 89 चेत् वदंति यत् वाक् रोचिष्मती आसीत् ततः अतीव अद्भुतं यतः[8] पश्चात् रोचिः फलं तमसः तमश्च बीजं अस्य रोचिश्च चिह्नं अथवा इदं यत् रोचिः अंतस्तमसि पिहिता आसीत् ॥ 90 यथाहं अवोचं किल आदेशं विना आदेशकरेण दातुं न शक्यते परिस्फुटमेव ॥ 91 यत् तत्कालं रोचिः समुद्भभूव पश्चात् आदेशंच अनुरूपे ददौ ॥ ॥

92 द्वितीयंच इदं यत् एनां सृष्टिं दातिंच[9] आकाशंच

---

[1] Both insert ›, perhaps for ›. [2] Both insert ›, but see S. [3] JJ ›.
[4] Both ›. [5] Both insert ›. [6] In § 79. [7] Pl. ›. [8] Both यत्.
[9] JJ om. च.

पृथ्वींच किमिति मध्ये षड्दिनानां समारचत्[2] ददौ ॥ 93 सप्तमेच विश्रांतः श्रतस्मात् ॥ 94 तच्चेत् इदं जगत् न कस्माच्चित् ददौ किंतु केवलं आदेशात् समुद्भभूव किल भव समुद्भूतंच ॥ 95 तत् षड्दिनदीर्घत्वं कस्मात् ॥ 96 यतो यस्य कष्टं केवलं श्रतावन्मात्रं भवति यावन्मात्रं भवेति उक्तेन तस्य षड्दिनदीर्घत्वं संजातमिति भूरि विसदृशं ॥ 97 अस्य कष्टंच श्रतस्मात् न युज्यते भवितुं ॥ 98 चेत् असत् सत् कर्तुं शक्नोति शक्रश्च विना दीर्घत्वेनच दातुं शक्नोति ॥ 99 चेत् विना दिनेन कालं दातुं अशक्नः ततोऽसत्तायाः दत्तमिति वक्तुमपि न युज्यते ॥ 100 द्वितीयंच इदं यच्चेत् गणना दिनानां सूर्यात् परिज्ञायते ततः पूर्व्वं आरचनात् सूर्यस्य दिनसंख्या नामच दिनानां कस्मात् परिज्ञायते ॥ 101 यतो वदंति यत् सूर्यं दिने चतुर्थे स्वयं चतुःशनैश्चरीये ददौ ॥

---

[1] JE [illegible].

[2] So both, see ch. xi, 51.

102 इदंच यत् दिने सप्तमे समाधानं विश्रामंच कस्मादियेष कर्त्तुं ॥ 103 चेत् आरचनेन दानेन जगतः दीर्घत्वं कष्टंच एतावन्मात्रं बभूव यावन्मात्रं उक्तं यत् भव ॥ 104 ततो दिनं कथं गण्यते किल विश्रामं इयेष कर्त्तुं येन कष्टं विजीर्यते ॥ 105 यतश्चेत् भवेति तत्कालेन उक्तं[1] ततः कष्टंच समाधानंच तत्कालमेव युज्यते भवितुं ॥ ॥

106 द्वितीयंच इदं यत् आदमं समं हउन्नया किमर्थं कस्मै हेतवे ददौ ॥ 107 यच्चेत् कामं समाचरंति तत्किमिति एवं न ददौ यदस्य कामकारित्वात् न विपर्ययेति ॥ 108 यतश्चेत्[2] पूर्व्वं कर्म्मणोऽजानीत यत् आदेशश्रोतारो न भविष्यंति असौ निदानेच ददौ तन्नु विलक्षीभवितुं क्रोधंच उपरि तेषां कर्त्तुं निरर्थकं ॥ 109 यतः परिस्फुटमेव यत् स्वयं आदीनः संपूर्णप्रवृत्तो नासीत् निजेन कामेन काम-

[1] JJ उक्तः. [2] Both यच्चेत्.

वान् निजे कामेच प्रतिद्वंद्वी प्रतिघातीच प्रकटः ॥ 110 चेत् पूर्व्वं कर्म्मणो नालोकत असौ नचाजानीत यत् आदेशमस्य न अविष्यंति[2] पश्चात् अज्ञानोऽशुभावलोकीच अस्ति ॥ 111 चेत् वदंति यदस्य स्वकामोऽकरणेन आसीत् तत् पश्चात् आदेशं करणेन किमिति ददौ ॥ 112 अस्यच अकरणेन किं पापं कथंच प्रचरति ॥ 113 अश्वंच यं रशनाभरेण[3] नियोजयंति तंच चर्म्मलतया उत्तापयंति ॥ 114 एतस्मात् वाक्यात् साभिज्ञानं लक्षणं विप्रतारकाणां प्रकटायते ॥ 115 येषां कामः आदेशश्च अन्योन्यं विरोधी अननुरूपश्च ॥ 116 चेत् कामो रुचितंच[4] इदं आसीत् यत् कामात् न विपर्ययंति ॥ 117 तन्नतु प्राणो रुचितंच तेषां विपर्ययेणास्य कामात् भूरि बलवत्तरं प्राधान्यवत्तरंच तस्मात् योऽस्य अविपर्ययेण ॥ 118 चेत् कामः तेषां विपर्ययेणास्य

---

[1] Better [illegible]. [2] So both. [3] JJ has रग्ना, and JE रंग्ना, for रश्मा instead of रशना. [4] JE om. च.

कामात् ज्ञानाच्च तस्यासीत् असौ आदेशमेव अविपर्ययेण ददौ तत्रनु वराकः आदमः कथं शक्नोति यत् न विपर्ययंति ॥ 119 अस्य मूलसृष्टिश्च न युज्यते भवितुं ॥ 120 यतो विपर्ययेण[3] आदेशात् केवलं आदेशो दुष्यते अविपर्ययेण तु कामो ज्ञानंच द्वितयमपि द्रोहितं भवति ॥ ॥

121 द्वितीयंच इदं यत् तत्[4] उद्यानं समारचत्[5] किमर्थं कस्मै लाभायच ददौ ॥ 122 स्वयंच वृक्षं ज्ञानस्य यः आदिष्टो यत् मा भक्षेः असौ निरोपंच अखादनेन चक्रे तमारचितुं किमिति समीहे ॥ 123 अस्य निरोपात् आदेशाच्च परिस्फुटमेव यत् किंचिज्ज्ञानत्वं अज्ञानत्वंच मिश्रितरं ॥ 124 कामश्च तस्मिन् प्रभूतो ज्ञानात् ज्ञापनत्वाच्च ॥ 125 अस्य लाभश्च अज्ञानत्वात् भूरिरासीत् ॥ 126 यतो यावदेते वृक्षं ज्ञानस्य अखादंतः

---

[1] So both, but S indicates . [2] JE , S om. [3] अस्य seems wanting. [4] JE om. [5] So both, see ch. xi, 51.

आसन् अज्ञानाश्च समभवन् अंतरस्य अकृतादेशे अशुभेच नो ॥ 127 यथैते ज्ञाने समुत्पन्ने अंतरकृतादेशे बभूवुः ॥ 128 असौ अज्ञानत्वात् तेषां विषादितो नाभूत् यथैषां ज्ञानात् बभूव ॥ 129 उपरि एषां विलक्षः कोपालुश्च बभूव ॥ 130 असौ महदशुभत्वेन अवज्ञभत्वेनच स्वर्गलोकात् बहिश्चक्रे भूमौच न्यपातयत् ॥ 131 संक्षेपात् इदं यत् इदं ज्ञानोत्पत्तेर्मनुष्याणां अंतर्जगति कारणं सर्प्पात् विप्रतारणत्वात् बभूव ॥ 132 इदंच वदंति यत् सर्व्वं किंचित् मनुष्येभ्यः आरचत्[1] ततः परिस्फुटमेव तमपि वृक्षं मनुष्येभ्यः समारचितं ॥ 133 असौ मनुष्यं सकलासु सृष्टिषु दातिषु राजानं चकार ॥ 134 चेत् इत्येवं तन्नतु तस्मात् वृक्षात् योऽमीषां स्वाधीनोऽभूत् कामविध्वंशनं किमिति ॥ ॥

135 एतस्मात् वाक्यात् इदंच प्रकटं यदस्य

[1] So both; see ch. xi, 51.

[illegible] 136 [illegible]

[illegible][1] [illegible]

[illegible] 137 [illegible]

[illegible] 138 [illegible][2] [illegible]

[illegible] 139 [illegible][3] [illegible]

[illegible] 140 [illegible]

[illegible][4] [illegible]

[illegible] 141 [illegible]

[illegible] 142 [illegible]

स्वल्पमपि ज्ञानं नाभूत् ॥ 136 यतश्चेत् उद्याने समागतोऽसौ शब्दं चकार आदमंच नाम्ना समाकारयत् यत् क्वासि एवं यथा किल क्व स्थाने सत्ता इति अवेत्ता आसीत् ॥ 137 चेत् अप्रत्युत्तरो जातोऽभविष्यत् क्व स्थाने सत्ता आदमस्येति अवेत्ताभूत् ॥ 138 चेत् अस्य शब्दः पुरो दुष्टेनाभूत् किल तस्मात् वृक्षात् अखादन् किंवा नो इदंच यत् कः कयं कश्च अखादत् कश्च विप्रतत्तार इति अवेत्ताभूत् ॥ 139 यतश्चेत् वेत्ता आसीत् ततो[5] मा कदाचित् त्वया तस्मात् वृक्षात् यस्मादस्माभिः समादिष्टं यत् मा भक्षेः भक्षितमिति प्रश्नकरणं किमिति ॥ 140 तथा प्राक् यत् समागतः न विलक्षोऽभूत् पश्चात् चेत् परिज्ञातं उपर्येषां विलक्षो बभूव कोपालुश्च बभूव ॥ 141 अस्य किंचिज्ज्ञानत्वंच एतस्मात् यत् सर्व्यं यं आत्मप्रतिद्वंद्विनं समारचत्[6] समं तैश्च उद्याने चकार ॥ 142 अथवा किमिति उद्यानं

---

[1] Both [illegible]. [2] JE [illegible], perhaps for [illegible]. [3] S indicates [illegible]. [4] S om. [5] JJ° तत्. [6] So both, see ch. xi, 51.

[illegible]

एवं सप्राकारं नाकरोत् यत् सर्प्योऽन्योऽपिवा[2] दुष्टमनाः तत्रांतर्नै प्रयाति ॥ 143 अस्य अलीकत्वंच एतस्मात् प्रकटं यदुक्तं किल चेत् एतस्मात् वृक्षात् खादिष्यसि मरिष्यसि एतेच अखादन् परं न मृताः किंतु ज्ञानवंतश्च बभूवुः ॥ 144 एते शुभं अशुभात् विवेजुः ॥ ॥

145 इदंच यत् कथं विरोधि द्वंद्विच ज्ञानंच समं कामेन आदेशनेच ॥ 146 यतश्चेत् इयेष[3] खाद्यं तस्मात् वृक्षात् असौ आदेशंच अखादनेन ददौ ज्ञानंच तेन समुद्बभूव यत् खादितं ॥ 147 तन्ननु प्रकटमेव द्वितयमपि अन्योन्यं विरोधि कामो ज्ञानंच आदेशश्च ॥ 148 इदंच यत् किल आदमः पापं चक्रे शापश्च यः कृतः उपरि सर्व्वेषु मनुष्येषु युगे युगे प्राप्नोति अन्यायतया ॥ 149 सर्व्व-प्रकारतया यत् समालोचामहे अचेतनोऽज्ञानो ग्रहिलवाक्च ॥ 150 अनेन संबंधेन दीर्घत्वात् इदं एतावदेव पूर्णमोहितं ॥ ॥

---

[1] JJ ६, JE om. [2] Both ऽविपा. [3] Both इयेपा.

CHAPTER XIV.

CHAPTER XIV.

1 मे कामः किल किंचित्तरं सर्व्वस्मादसंबंधत्वात् संपूर्णादशुद्धित्वात् सर्व्वागमानां संलिखामि ॥ 2 यत् पूर्णं सर्व्वपापत्वात् देवत्वाच्च सहस्रादेकं यत् तेभ्यः प्रकटं संक्षेपेण निगदामि ॥ 3 तैश्च समादिष्टं निरीक्ष्य ॥ ॥

4 आदौ इदं यदुद्गिरति उपरि निजे यथास्थत्वे ॥ 5 यदहं अस्मि आदीनो द्वेषकांक्षी ॥ 6 द्वेषशोचयिताच ॥ 7 द्वेषंच सप्तत्वैयत्यं[5] जातकेषु शोधयामि ॥ 8 मे मूलद्वेषो न विलीयते ॥ 9 अन्यस्मिन् स्थानेच निगदति यत् अभीप्सितः क्रोधो गरिष्टंच मनः ॥ 10 अस्योष्टः संपूर्णविषः ॥ 11 जिह्वा यथा वह्निर्ज्योतिष्मान् ॥ 12 लोचनं यथा स्रोतः[6] सरत्प्रवाहः ॥ 13 अस्याघोषः आक्रंदोपमो देवाघोषतुल्यतरश्च ॥ 14 अस्य सन्निवेशनं अंतस्तमसि[7]

---

[1] JE adds [illegible]. [2] Both om. [3] JE om. [4] Better [illegible].
[5] JJ सप्तात्वयीयं, JE सप्तात्वेयीयं. [6] Both श्रोतः. [7] JJ अतसमसि, JE अंतसमसि.

धूमलत्वे अभ्रेच ॥ 15 अस्य वाहनं वायुर्यः शोषकः ॥ 16 अस्य प्रवर्त्तनात् पादयोः पांशुभ्रमः समुदेति[4] ॥ 17 चेत् प्रचरति ततः पश्चात् उत्थानं अग्नेः ॥ 18 अन्यच्च उपरि क्रोधत्वे निजे निगदति ॥ 19 यत् चत्वारिंशत् वर्षाणि उपरि असरासरेषु कोपेन अभूवमहं ॥ 20 अनेन उक्तं यत् विमुग्धचेतसः संति असरासराः ॥ 21 अन्यच्च निगदति यत् योऽस्ति दरिद्री चेत् दासो मे ॥ 22 यश्च ऋद्धः आराधको यं सदैव संसृजामि ॥ 23 योऽस्ति दरिद्री यथा राजा प्रकटंच यत् राजा तेषां स्वयं आदीनः ॥ 24 अन्यच्च इदं निगदति यत् आराधकाः अग्नेः विमुग्धाः संति ॥ 25 इदंच यदस्य कर्म्म धूमं अंगारकान् समुद्वहति ॥ 26 युद्धंच रक्तं प्रवाहि ॥ 27 इदंच यत् मनुष्यं रक्तं उपरि द्वितीये उत्सारयामि ॥ 28 उपर्याकाशे सन्निविशामि उपर्येषामंगेपुच ॥ 29 इदंच यदसौ एकया निशया शत-

---

[1] JE -सरासरेषु. [2] JE -दरिद्रस्य. [3] JE om. [4] Both समुहेति.

षष्टिसहस्राणि समूहात् सैन्यात् माजंदरीयाणां निकृष्टेन मृत्युना निजघान ॥ 30 अन्यस्मिंश्च समये षट्शतसहस्राणि मनुष्याणां विना नारीभिः डिंभैश्च अपूर्णैनरैः असरासरेभ्यः अंतः शून्ये निजघान ॥ 31 विना द्वाभ्यां मनुष्याभ्यां यौ अशुधतां[2] ॥ ॥

32 द्वितीयमपि निदर्शयति यत् निर्द्वीणकाले सकलमपि पश्चात्तापत्वं ॥ 33 यथा इदं यदुद्गिरति यत् जरीगाः[3] यावत् बभूवुः नेच उवाचुः यत् पश्चात्तापिनः स्मः करणेन मनुष्याणां जगत्यां ॥ 34 इदंचोद्गिरति यत् उपरि आसने सन्निविशति यं चत्वारो गणाः[4] उपरि स्कंधे धरंति येभ्यः शिलाभारात् एकैकशो नदी ज्वलनीया सदैव प्रवहति ॥ 35 ननु चेत् असौ अदृश्योऽस्ति न तनुकृतः ततस्तेषां चतुर्णां वराकाणां लघूनां महाभारः कष्टधारणेन किं ॥ 36 द्वितीयंच इदं यत् सर्व्वेषु दिनेषु

---

[1] S indicates · *ꬱꬰꬱꬰ. [2] Both अशुतां, as if a letter had been illegible in their original. [3] Transcription of the imperfect Pz. [4] Both गुणाः.

स्वीयेन हस्तेन नवतिसहस्राणि आराधकानां समारचति[3] एनंच यावत् निशावसानं सदैव समाराधयंति अमून् पश्चात् स्रोतसा ज्वलनीयेन नरके समुत्सृजति ॥ 37 चेत् दृष्टो बलात्कारी अनाचारीच अनेन प्रकारेण कार्ये पुण्येच सुकर्म्मत्वेच संसारिणां भवितुं कथं संयुज्यते ॥ 38 चेच्चासौ[4] वराकान् आराधकान् भक्तिशीलान् आदेशग्राहिनः निर्म्मलकर्म्मिणः सह अपरैः पापकारिभिः नरके अनंतकालीये अवकिरति ॥ 39 यथा[5] तच्च यत् अपरे समुदायीकाः समुज्झिरंति यत् इञ्जदो दिने शवोत्थानीये सूर्यं चंद्रंच सह अपरैः पापकारिभिः नरके ददाति तेन हेतुना यदस्ति मनुष्यैः तेषां प्रणामः सम्मुखं कृतः ॥ ॥

40 अन्यस्मिन् स्थाने इदं निगदति यच्चेत् मेहादरो[6]ऽब्राहीमो मित्रः आदीनस्य लोचनव्यथापीडितः ततः स्वयं आदीनः प्रच्छन्नत्वे समाययौ ॥ 41 अस्योच्छीर्षकेच[7]

---

[1] Both insert ›, but see S. [2] JE om. [3] So both, see ch. xi, 51. [4] Or यतश्चासौ; both having यतेचसौ. [5] JJ तथा. [6] Transcript of Pz. [7] JJ om. च.

उपविवेश कुशलंच पप्रच्छ ॥ 42 अब्राहीमः आसीनकं यमस्य सहोदरं पुत्रं प्रच्छन्नतया आकार्य अवोचत् ॥ 43 यत् स्वर्गे प्रयाहि मधुं लघुतरं पवित्रतरंच समानय ॥ 44 गतोऽसौ समानीतश्च ॥ 45 अब्राहीमश्च प्रचुरां प्रार्थनां आदीनाय चकार ॥ 46 यत् अंतर्गृहे मे मधुं क्षणेन[7] भक्ष ॥ 47 आदीनश्च प्रत्यवोचत् यत् न खादामि यतो न स्वर्गात् नच पवित्रतरः ॥ 48 पश्चात् अब्राहीमः साक्ष्यं ददौ यत् पवित्रोऽयं मधुः स्वर्गात् आसीनकेन मत्पुत्रेण समानीतः ॥ 49 पश्चात् आदीनः असंशयत्वात् यत् आसीनकेन साक्षित्वात् यत् अब्राहीमेण मधुं क्षणेन[8] अखादत् ॥ 50 पश्चात् चेत् प्रयातुं समैहत न विनिर्मुक्तो यावत् असौ शपथैर्बहुभिः एकं द्वितीयं अखादत् ॥ 51 पश्यत एनं संपूर्णं अशुद्धं प्रलापं यं एकमपि इञ्जदे न योग्यं ॥ 52 यथा समागमनं

---

[1] Both ...... [2] Both om. [3] JE om. [4] Both ....., but see S.
[5] S neglects. [6] Always mas. [7] Doubtful; JJ मधून् तृन्, JE मधून् क्षन्, both here and in § 49. [8] See § 46.

यदस्य तनुमत्तया गृहे अत्राहीमस्य अन्नखादनंच मधुखादनंच[1] यदस्य एकमपि सम्मुखं नानुरूपायते ॥ 53 इदंच एतस्मात् प्रकटं यत् तत् दुःखं यत् अत्राहीमस्य न[5] आदीनात् समुद्भूव सृतेऽन्यस्मात् कर्त्तुः ॥ 54 अस्य वैकल्यंच ज्ञानात् अचैतन्यंच एवं समुद्भूव यदसौ पवित्रत्वं कस्माच्च मधुरिति न विवेद ॥ 55 अस्य अनृतत्वंच इदं यदसौ न खादनाय मधोः उवाच निदानेच खादितः ॥ 56 पश्चाच्च मुनिश्चितीकृतो यत् निर्म्मलः पवित्रश्च आस्ते ॥ 57 नन्वसौ यस्येदं यथास्यत्वं इअजदत्वेन सर्व्वज्ञानिना सर्व्वशक्तिना समाराधितुं[6] कथं युज्यते ॥ ॥

58 अन्यस्मिन् स्थानेच निगदति यत् अभूत् एको रोगिभ्यो यः समं स्त्रीयैः कलत्रजातकैः अतीव दुःखितो दुर्बलश्च अपेतद्वीरभूत् ॥ 59 सर्व्ववारं नमस्करणे नक्ते आराधनायांच इअजदस्य अतीव व्यवसायी कर्त्ताच अभूत् ॥ 60 असौ

---

[1] JE om. [2] Both ـسا. [3] S indicates وادسكوسادم; possibly وادسكوسادم.
[4] JE inserts ؏, but see S. [5] Both om. [6] So both.

एकस्मिन् दिने अंतर्नमस्करणे गुप्तमभीप्सितमयाचत यन्मह्यं समृद्धत्वमर्थेन देहि ॥ 61 मेच जीवितं समाधानितरं भूयात् ॥ 62 अस्यच गणैकः उपरिष्टादधः समाययौ उवाचच यत् तुभ्यमर्थः एतस्मात् बहुः चक्रपादे[3] इञ्जदेन न विभक्त आस्ते ॥ 63 नूतनाच्च विभक्तुं न शक्यते ॥ 64 परं मया तुभ्यं प्रसाददानेन पूजायाः प्रणामस्यच आसनमेकं यस्य चत्वारः पादाः रत्नात् अंतः स्वर्गे दत्तमास्ते ॥ 65 चेत् रोचते तत् तुभ्यं तस्मात् आसनात् एकं पादं ददामि ॥ 66 सच आराधकः शिक्षापकः तस्मात् यत् स्वीयं कलत्रं प्रार्थयत् ॥ 67 कलत्रं अवोचत् यन्मे किंचिन्नरेणापि अर्थेन दुःखितेनच जीवितेन इहलोकतया संतोषी भवितुं उत्तमं ॥ 68 यच्चेत् मे स्वर्गलोके मध्ये सहायिनां आसनं त्रिपादं ॥ 69 चेत् शक्नोषि तन्मह्यमर्थं अन्यस्मात् स्थानात् समादेशय ॥ 70 पुनः स गणः समागत्य निजगाद

---

[1] JJ ગામ્. S om. [3] JE adds न in margin.

[illegible]

यच्चेत् चक्रं विघटयामि आकाशंच जगतींच नूतनत्वात् ददामि प्रवृत्तिंच तारकाणां नूतनत्वात् समारचामि[7] ददामिच तस्मादूर्ध्वमपि न प्रकटं यत् तुभ्यं भाग्यं उत्तमं निपतति किंवा निकृष्टं ॥ 71 एतस्मात् वाक्यात् एवं प्रकटं यत् न स्वयमसौ अस्ति विभक्ता अर्थस्य भाग्यस्यच ॥ 72 विभंजनमपि[8] न कामेनास्य भाग्यंच व्यस्तयितुं न शक्नोति ॥ 73 परिभ्रमणंच चक्रस्य सूर्यस्य चंद्रस्य तारकाणांच नांतः प्रवर्त्तितं ज्ञाने कामे आदेशेचास्य ॥ 74 इदंच यत् आसनं यत् निवेदितं यत् अंतः स्वर्गे ददामि न कर्म्मणो दानाच्चास्य ॥ ॥

75 अन्यस्मिन् स्थानेच उपरि प्रलापे निजे निगदति ॥ 76 यदहं सह संधातेन पापकारिणां कियतोऽप्यसंख्यान् अपापान् निजघान ॥ 77 यदिच आराधकैः निःकारणकर्म्मत्वं प्रभूतैः उक्तं तदसौ उवाच यदहं अस्मि

---

[1] S om. [2] JE om. [3] Both om. [4] Better insert ऽ. [5] Both [illegible], but see S. [6] JJ om. [7] So both, see ch. xi, 51. [8] Ends with नोपि in JJ, and नाच in JE.

आदीनः कामराजा ॥ 78 उत्कटतरोऽप्रतिपक्षः कामकारी कोऽपि न समर्थीयति उपरि मत्प्रलापे वक्तुं ॥ ॥

79 विस्फोतं प्रभूतं प्रलापं यत् पूर्णाशुद्धितया अस्माकं लिखितुं प्रलंबतरं प्रतिभासितं ॥ 80 योऽवलोभ्रा व्यस्ताचारः एतस्मात् वाक्यात् तस्मै वाक्स्वतंत्रस्य गुरोर्भूयात् ॥ 81 यावत् भवति सुप्रबुद्धो यथास्थत्वात् सर्व्वागमानां सत्याच्च तस्मात् यदस्माभिरुक्तं ॥ 82 ननु चेत् स इञ्जदो यस्येदं साभिज्ञानं लक्षणंच[5] ततः सत्यं एतस्मात् दूरे ॥ 83 प्रतिपालनंच एतस्मात् बहिस्तरं ॥ 84 अस्य ज्ञानत्वंच उपरि न विभक्तं ॥ 85 यतोऽयं स्वयं अस्ति दूनो यो नरकाधिपतिः तिमिराकरः तमोबीजः ॥ 86 यस्य व्यामुग्धाः देवत्वदुष्टाः आदीननाम्ना स्तुवंति प्रणामंच कुर्व्वते ॥ 87 उपरि एतस्मिन् पदे अत्र परिपूर्णं ॥ ॥

---

[1] Both have ⟨ for ⟩. [2] Better ⁂. [3] JE, S om. [4] Both insert ⟩. [5] Both omit च.

CHAPTER XV.

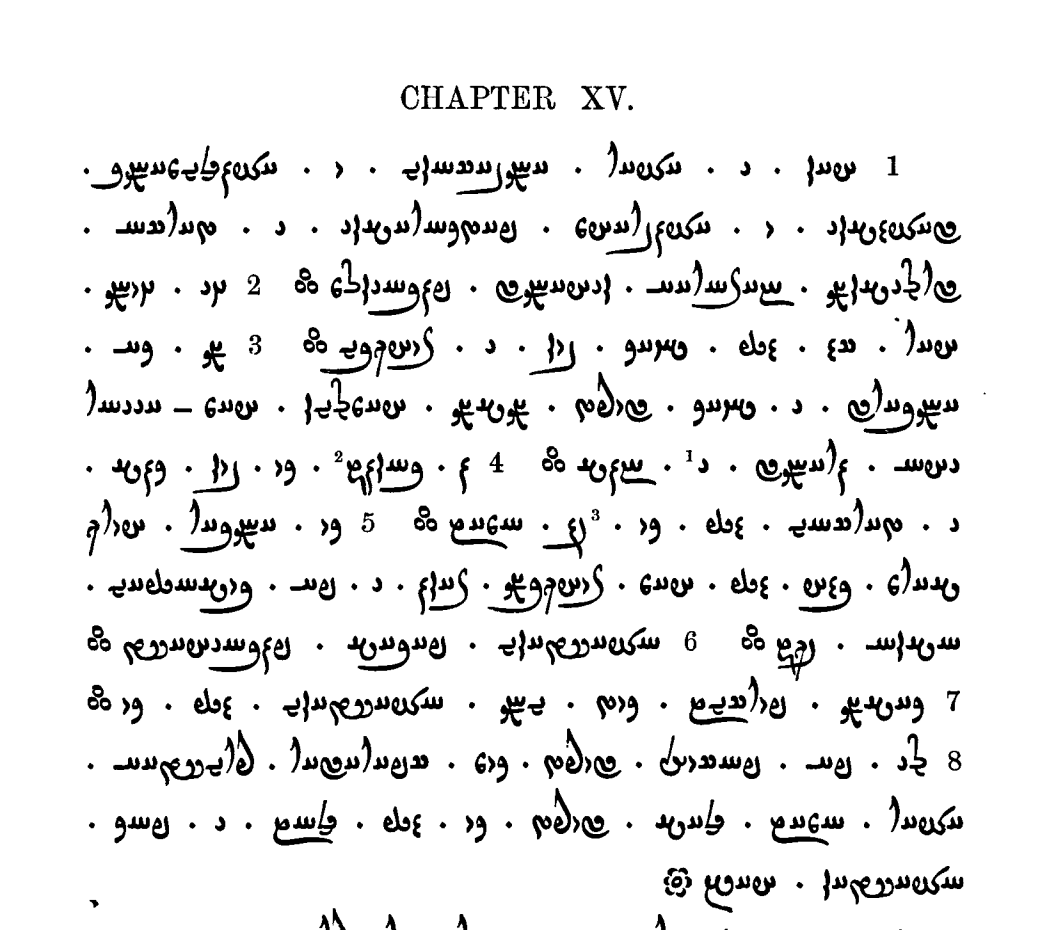

CHAPTER XV.

1 अन्यच्च उपरि अनिबद्धत्वे निःसीम्नि वाक्ये निरलंकारप्रतिवादे तशीप्रबोधिनां स्तोकं किंचित् प्रकटयामि ॥ 2 यतो यथा त्वयोऽपि एकस्मात् मूलात् जुहूदतायाः ॥ 3 तच्चेत् अंतः एकस्मिन्नुक्तं ततस्ते सर्व्वेऽपि ऐक्यसहायतया अशुद्धस्वाधीनाः ॥ 4 अहो पश्येत यत् मूलदर्शनं तशीकजातीनां कस्मात् मूलात् समाययौ ॥ 5 यत् अंतः[1] हुरुशर्म्मग्रामे सर्व्वजुहूदेभ्यो योपिदेका दुश्चारितया प्रसिद्धा आसीत् ॥ 6 गर्भश्च तस्यां प्रकटीबभूव ॥ 7 यदिच ते पप्रच्छुः यत् तवायं गर्भः कस्मात् ॥ 8 साच प्रत्युत्तरेण अवोचत् यन्मे स्वरगरो गणः उपरि समाययौ अनेनोक्तं यत् वायोः पवित्रात् गर्भिताऽसि ॥ ॥

9 तदहो पश्येत यत् स्वरगरो गणः ऋते

---

[1] Both om. [2] S indicates ⲙⲡⲉⲩⲙⲁ. [3] JE interlines ⲙ, to agree with S.

[illegible]

तस्याः योषितः केन दृष्टः कस्माच्च सा योषित् सत्या युज्यते परिज्ञातुं ॥ [1][10 चेत् निगदंति यत् तं गणं अदृश्यत्वात् कोऽपि दृष्टुं न शक्नोति ॥] 11 तच्चेत् कारणं अनिरीक्षणस्य तस्य गणस्य अदृश्यरूपित्वं अस्ति इति हेतोः स्माच्च योषित् दृष्टुं न क्षमा ॥ 12 चेत् निगदंति यत् इज्जदः तस्यै योषिते दृश्यतरमकरोत् अनुरूपंच तस्यै योषिते ॥ 13 असौ अन्यस्मै कस्मैचित् अनुरूपं न चक्रे ॥ 14 इदंच यत् सा योषित् सत्यमुवाचेति प्रकटता कस्मात् ॥ 15 अथ चेत् सा योषित् सत्यतया प्रकटाभूत् ततः अन्येभ्यः केभ्यश्चित् निदर्शयितुं युज्यते यथा तेषां तस्मात् साक्षित्वात् अधिकतरं सत्यतरा परिज्ञाता भवेत् ॥ 16 अस्य ननु केवलं तस्यैव योषिते निदर्शनं कोऽपि सत्येन न दधौ ॥ 17 ननु इदंच पश्येत यत् मूलं यत्रेषां दीनेः सकलमपि श्रुतस्मात् साक्षित्वात् योषितः एकस्याः समाययौ यत् इयं उपरि आत्मनि ददौ ॥ ॥

---

[1] JJ omits the passages in brackets, by mistake. [2] Both om. [3] JE om.

18 द्वितीयंच यच्चेत् मशिआकं वायोः पवित्रात् इआजदस्य समुद्भूतं निगदंति तच्चेत् केवलं वायुः पवित्रो यः इआजदात् स एकोऽस्ति तदपरे वायवो ये ऋते तस्मात् न इआजदात् न पवित्राः ॥ 19 अन्यश्चारचयिता प्रकटायते अनुमाननैव ॥ 20 चेत् वायवः सर्व्वे इआजदात् इआजदीयाः संति सर्व्वैरपि पवित्रैः संयुज्यते भवितुं ॥ 21 चेत् केवलं स एको वायुः पवित्रः अपरे वायवो मलिनाः न इआजदीयाः ॥ 22 यथा विना इआजदेन कोऽपि आरचयिता नास्ति तत् मलिनत्वं अपवित्रत्वं यत् अपरेषां वायूनां सर्व्वं इआजदात् ॥ 23 चेत् अपरे वायवः तेऽपि इआजदस्य इआजदीयाः संति सर्व्वैरपि पवित्रैः संयुज्यते भवितुं ॥ 24 ननु तमेकं पवित्रतया दधौ अपरेच मलिना बभूवुः किमिति ॥ ॥

25 द्वितीयंच इदं यच्चेत मशिआकः पुत्रः इआजदस्य अभूत् तेन हेतुना यत् इआजदः पिता सर्व्वेषां दातृतया आरचनतया पालनतयाच ॥ 26 ततो

---

[1] JE om.

मशिआकः पुत्ततया इअजदस्य न विभिन्नो लघुतरायाः अपि सृष्टेः या इअजदेन दत्ता आरचिताच ॥ 27 चेत् शस्त्रत्वात् नरीयात् नारीयात् समुत्पन्नः ॥ 28 तच्चेत् उपरि इअजदे जननिः नरत्वात् नारीत्वात् अनुरूपायते ततश्च उपरि अमराणां गुरूणां अदृश्यानां इत्येवं जननेजीतायाः मरणस्यच संभूतिरनुरूपायते ॥ 29 एवंच उपरि सर्व्वं इअजदे भवितुं नहि संदेहः ॥ 30 यतस्तत यत[3] जननिस्तेन प्रकारेण खाद्यं खादनं मरणंच निःसंदिग्धं ॥ ॥

31 अस्ति यत् कश्चिच वक्ति यत् मशिआकः स्वयं इअजदोऽस्ति ॥ 32 ननु इदं अद्भुततरं यत् इअजदो यो महान् उभयोर्भुवनयोः धाता पालयिता रूपेण मानुषीयेण समुद्बभूव उदरेच योषितः जुहूदायाः ययौ ॥ 33 राज्यं स्थानं आकाशं जगतीं चक्रंच अपरंच सर्व्वं प्रवृत्तिकारित्वात् रक्षणत्वात् समुत्सृज्य प्रच्छन्नतया मलिने विषमे स्याने निपपात ॥ 34 निदानेच निजां तनुं निरसनाय शूलावेशनाय हस्ते

[1] Both [illegible]. [2] JE has [illegible] interlined by later hand. [3] JE om.

दुष्टमनसां संपादयामास ॥ 35 यावत् ते क्रृते मृत्योः प्रभूतां कष्टतां अनाचारतां उपरि समारचयत् ॥ 36 यदिचांतः उदरे योषितः समुद्भवूव तेन हेतुना निगदंति यत् इञ्जदः सर्व्वेषु स्थानेषु अस्ति ॥ 37 तत् सर्व्वेषु स्थानेषु सत्ता अंतः उदरे तस्याः याषितः न विभिन्ना मलिनतमात् दुर्गंधितमात् स्थानात् ॥ 38 समं तेन यत् सर्व्वेषु स्थानेषु स्वता इञ्जदस्य बभूवेति वक्तुं कुत्सितत्वं[3] भूरितरं ॥ 39 यतश्चेत् इत्येवं ततः किंचिदपि क्रृते इञ्जदात् अस्ति इति ब्रुवंति अनृतं ॥ ॥

40 द्वितीयंच तत् यत् निगदंति यत् मरणं शूलावेशनंच शवोत्थानं मनुष्याणां निदर्शयितुं असौ प्रत्यकरोत् ॥ 41 तच्चेत् शवोत्थानं मनुष्याणां निदर्शयितुं विना तेन रज्जुबंधेन मरणेन कष्टेन निजेन अन्यथा न शक्तोऽभूत् तदसौ सर्व्वशक्तेः अननुरूपं ॥ 42 अथ चेत् कोऽपि प्रतिपक्षः प्रतिघाती नाभूत् ततो मनुष्यान् किमिति एवं निर्म्मल-

[1] JE om. [2] JJ [illegible]. [3] Both कुत्सितं.

ज्ञानिनः शवोत्थाननिरीक्षणे निःसंदिग्धान् न चकार यथा अस्य निहीनत्वं अमुना प्रकारेण कष्टतया रज्जुबंधनतया हानितया दुष्टमनसां कामतया निदर्शयनं न संभूतमभूत् ॥ 43 चेत् तं मृतुं नूतनप्रकारतायै निजेन कामेन असौ प्रत्यकरोत् ॥ 44 ततो ननु निंदया शापेनच अवघातकेषु[3] आकारणं तेषां जुहूदानांच क्रोधेन धारणं निःकारणं ॥ 45 नच शापं निंदांच उपरि तेषां कर्तुं किंतु तेषां तेन कर्म्मणा प्रसाददानवद्भिः युज्यते भवितुं ॥ ॥

46 द्वितीयंच इदं यत् निगदंति यत् पिता पुत्रश्च वायुश्च पवित्रः त्रीणि नामानि अन्योन्यस्मान्न विभिन्नानि ॥ 47 न पूर्व्वमेकमपि ॥ 48 इदंच यच्चेत् पुत्रो न लघुः पितुः सर्व्वज्ञातया तुल्यः पिता ततो ननु नाम्ना विभिन्नेन आकारणं किमिति ॥ 49 चेत् त्रयः एकः शक्नोति भवितुं ततः त्रयो भवितुं नव नवच त्रयो भवितुं शक्नुवंतीति निर्व्विकल्पमेव ॥ 50 अपराच गणना

---

[1] JJ omits the words in brackets, which JE inserts in margin without ৩ and ১, but see S and § 59. [2] JJ ১৩৫. [3] Elsewhere both have অপ for অব, see §§ 63, 64, 83.

अनेन प्रकारेण निर्म्मर्यादतया शक्यते वक्तुं ॥ 51 इदंच यच्चेत् पुत्रो न लघुः पितुः तत् पिताच पुत्रात् न महान् ॥ 52 तच्चेत् पिता पुत्रात् अथवा पुत्रो न पितुः उन्नीयते अधिकरोतिच ॥ 53 इदं निःसंदिग्धमेव यत् सर्व्वं एतस्मात्तस्मात् यस्य अस्येति यत् स्वमातुर्बीजं लघु शक्नोति भवितुं ॥ 54 यदि कालेन यदिवान्वयेन ॥ 55 चेत् पुत्रो न लघुः पितुः तत्कर्त्तीच कृतात् नादिर्न महान् ॥ 56 द्वावपि मूलास्पदं शक्नुतः भवितुं ॥ 57 सृष्टिश्च स्रष्टुर्न लघ्वी स्रष्टाच सृष्टेर्न महान् ॥ 58 सर्व्वं यथा उन्नीयते उपमर्यादितरं ॥ 59 इदंच यच्चेत् पुत्रः सकलेन ज्ञानेन तुल्यः पिता तत् पिताच एवं अज्ञानी यथा पुत्रो यो मरणात् शूलावेशनाच स्वीयात् अवेत्ता बभूव ॥ 60 यावत्तैर्विधृत्य निकृष्टेन मृत्युना कष्टतयाच निबंध्य निहतः ॥ 61 न विज्ञातवान् तेन यतस्तैः एतस्मात्

[1] Both ৩৸৳. [2] ?J ১.

पृष्टं यत् दिनं उत्थानस्य कदा असौ प्रत्यवोचत् यत् इदं न कोऽपि वेत्ति विना पित्रा ॥ 62 यथा किल पुत्रोऽज्ञानत्वेन सुनिश्चितः पिताच तथैव ॥ ॥

63 इदंच यदसौ समग्रां सृष्टिं दातिंच आत्मनिच प्रतिघातं न कस्माच्चित् आरचत्[5] ददौच अपघातकांश्च[6] यान् अस्य पुत्रं विनाशितवतः[7] ॥ 64 चेत् इञ्जदोऽपघातकान् यानस्य पुत्रस्य आत्मनिच प्रतिघातं निरधैकं निष्कारणं स्वयं ददौ ॥ 65 तेच पुत्रं सर्वज्ञानतया अस्य निजमुः ॥ 66 तन्ननु निःसंदिग्धं युज्यते भवितुं यत् अपहंता योऽस्य पुत्रस्य स्वयं बभूव ॥ 67 चेत् विवेद यत् पुत्रं यदि संसृजामि ततो हनिष्यंति निदानेच असृजत् ग्रहिलतरोऽज्ञानतरश्च ॥ 68 चेत् न विवेद किंचिज्ज्ञतरः ॥ 69 द्वितीयंच इदं यच्चेत् इञ्जदः एनां सृष्टिं दातिंच न

---

[1] JJ om. [2] JE om. [3] JE has ✱७६८ interlined by a later hand to agree with his misreading of S. [4] Ends with ८ in both, but see S. [5] So both; see ch. xi, 51. [6] JE has श्च, and JJ स्व, for श्च; hence the later hand has understood अपघातकान् स्वीयान्. [7] Doubtful; both have निनासितवनूः.

कस्माच्चित् आरचत्[5] असौ प्रतिघातंच सर्व्वं न कस्माच्चित् आरचत्[5] ददौच तत्रेषां रत्नंरत्नं युज्यते भवितुं ॥ 70 ननु किमिति प्रतिघातं एवं नाशोधयत् यथा अपरां सृष्टिं ॥ ॥

71 अन्यच्च उपरि अनिबद्धत्वे यत्रेषां वाचः आचार्यनिबंधेभ्यश्च ॥ 72 तच्च यत् निगदति यत् न निपतति न किंचित् वृक्षात् न भवेदाधोधो नगरे न द्वौ विहंगौ अन्योन्यं युध्यतः विना आदेशेन पितुः ॥ 73 यो निदर्शयिता अस्ति अस्याः वाचः यत् मूलास्मदं एकं अस्य सर्व्वं कामेन ॥ 74 ननु मशिआकः योऽस्य पुत्रः केन कार्येण विनिर्म्मितः असौ कं मार्गं निदर्शयितुं यमस्य न कामः ॥ 75 चेत् सर्व्वं कामः असौ किमपि अकामि नावोचत् ॥ 76 इदंच सर्व्वस्मात् विचारात् यत् जुहूदाः मशिआकं यमस्य पुत्रं कामेन पितुः निजमुः ॥ ॥

77 द्वितीयंच अनिबद्धतया उपरि स्वतंत्रकामत्वे

---

[1] So both and S; but ... is better. [2] JE om. [3] Both om. [4] S om.
[5] So both; see ch. xi, 51.

प्रवीणतरं निगदति ॥ 78 यत् मनुष्याः स्वतंत्रकामाः दत्ताः संति ॥ 79 एवं दोषाः पापानां यान् मनुष्याः कुर्व्वंति स्वतंत्रकामीयाः संति ॥ 80 असौ स्वतंत्रकामत्वं स्वयं मनुष्येभ्यो ददौ ॥ 81 तत् सर्व्वत्र एनं पापकारिणं युज्यते परिज्ञातुं यो मूलकारणं पापस्य ॥ 82 चेत् मनुष्याः पापं दोषं स्वतंत्रकामत्वेन निजेन कुर्व्वंति न कामेन इञ्जदस्य ॥ 83 तद्व्याघ्र्यालविरूमत्कुणादिक्षुद्रजंतवो ये दंशकाः अपघातका रूपकर्म्माणः पापं दोषञ्च यत्तेभ्यः सदैव प्रभवति केन स्वतंत्रकामत्वेन कस्यच पापं ॥ 84 एवंच विषस्य यत् अपहंतृणो[4] यदंतर्विषवृक्षे अपरेपुच वनस्पतिजातिषु यत्तेषां न स्वतंत्रकामत्वात् कारणं कस्य मूले दधौ ॥ 85 चेत् निगदंति यत् तत् विषं प्रभूतानां औषधेन रोगिणां रोगस्खलयितृ लाभवत् अभीष्टंच ॥ 86 तदहो पृच्छेत यत् स्वयं मांद्यं हानिंच अस्य को

---

[1] JE om. [2] JE has interlined here by a later hand. [3] Both .

[4] Both omit णो.

ददौ तस्यच का अभीप्सा ॥ 87 यस्य पश्चात् अनेन औषधं विषं यत् अपहंतृ समारचितमभीप्सितं ॥ 88 अथवा तत् मांद्यं चेत् अपनेतुं अमृतौषधं दत्तमासिष्यत अनुरूपितरमभविष्यत् विषौषधात् ॥ 89 इदंच यत् स्वयं नाम हानिकारितेति कस्मात् मूलात् कस्याश्च लाभवत्कार्यतायाः प्रत्यभिमुखं अभीप्सा ॥ 90 उपरि एतस्मिन् संबंधे बाहुल्येन शक्यते वक्तुं संक्षेपत्वे निदर्शितं ॥ ॥

91 अन्यच्च वाक्यात् पावरोशस्य यस्तेषामाचार्यः ॥ 92 तत्[1] यत् तेषां निजे मूले अनिबद्धं इदं[2] निगदंति ॥ 93 यत् न पुण्यं यत् कामयामि विना पापेन ॥ 94 यत् न कामयामि करोमि ॥ 95 नाहं करोमि किंतु स कुरुते योऽन्तर्मे उदरे आस्ते ॥ 96 यतः सदैव पश्यामि यन्मे अहश्च रात्रिश्च समं युद्धेन ॥ ॥

97 द्वितीयंच वाक्यात् मशिआकस्य निगदंति यत् इआजदो मूलास्यदं रोचिषः उत्तमतायाश्च ॥ 98 निकृष्टत्वं

---

[1] Both यत्. [2] Both एदं.

तमिस्रंच एतस्मात् पृथक् ॥ 99 इदंच यत् यथा पशुपाता यः पशूनां शतैकस्यांतः रक्षां कुरुते ॥ 100 एकं तस्मात् दुष्टश्वापदाः अपहरंति ॥ 101 पश्चाच्च तस्यैकस्य धावति दुष्टश्वापदापहृतस्य यावत् व्यावृत्य यूथे समानयति ॥ 102 असौ तान् नवतिनव वने विमुंचति ॥ 103 एवंचाहम-नुग्रहीतुं व्यामुग्धानामागतोऽस्मि नच सत्यानां ॥ 104 यतोऽसौ यः सत्यो मार्गे समानयतामनावा-धकः ॥ 105 चेत्[3] मूलास्पदं एकोऽस्य सर्व्वे कामः तत् मूलास्पदं[3] कोऽपि न अपमार्गेण व्यामुग्धः ॥ 106 दुष्टश्वापदेन पशुनिर्हिंशनंच[4] सर्व्वमस्य कामः ॥ 107 असौ दुष्टश्वापदं स्वयमारचत्[5] ॥ ॥

108 वाक् मशिश्चाकस्य प्रभूतानिबद्धतया उपरि द्वयोर्मूलास्पदयोर्निदर्शयित्री ॥ 109 यथा निगदंति सर्व्वस्मात् वचसो मशिश्चाकस्य इदमेव एकं यत् अस्ति अन्यो[3] मूलास्पदं शत्रुश्च मत् पितुः अहमस्य इज्यजदस्य

---

[1] Both ...... [2] Both ...... [3] So both. [4] Both दुष्टश्वापदो पशुनिदर्शनंच. [5] So both; see ch. xi, 51.

पुण्यकरस्यास्मि ॥ 110 एतस्मात् वाक्यात् स्फुटमेव यत् निजं पितरं एतस्मात् शत्रोः विविनक्ति पृथक् कुरुते ॥ 111 इदंच यत् इब्रजदेन सत्यत्वे सत्यतयाच विनिर्म्मितोऽहं ॥ 112 मां आहर्म्मनः पातककरो व्यत्ययितुं समागतः ॥ 113 अनेनच बहुप्रकारतया प्रतारयितुं समीहितोऽहं ॥ 114 ननु चेत् मूलास्पदं एकोऽस्य कोऽपि प्रतिपक्षो नास्ति आहर्म्मनः किमिति एवं समर्थो यत् पुत्रं इब्रजदस्य समीहे व्यामोहयितुं ॥ 115 चेत् स्वयं इब्रजदो ददौ तं पाताककरं ततस्तत् व्यामोहनकरणं[3] ज्ञानेन कामेन निजेन ॥ 116 व्यामोहकर्त्तांच पुत्रस्य सर्व्वथा स्वयं ॥ ॥

117 इदंचोज्जिरति यत् यदि जुहूदाः प्रत्यभिमुखं संवादं संतस्युः ततो जुहूदान् जगाद यत् यूयं एतस्मात् अधश्चरात् अहं ऊर्ध्वचरादस्मि ॥ 118 यूयं एतस्मात् नगरात् स्थ[4] अहं न तस्माद्-

---

[1] Both om. [2] JJ om. [3] Both have ना for न. Always आस्य in both.

[illegible]

स्मि ॥ 119 असौ इदंच जगाद किल जानामि यत् यूयं बीजात् अब्राहीमस्य स्य[2] स यः आदितो मनुष्यहंता बभूव ॥ 120 मांच समीहे निहंतुं ॥ 121 अहं तदेव[3] विदधामि यन्मे पिता ददर्श यूयं तनु कुरुथ यत् युष्माकं निजेन पित्रा दृष्टं ॥ 122 इदंच यच्चेत् इश्वजदोऽस्ति स पिता यो युष्माकं तत् यूयं मन्मित्राः स्थ ॥ 123 इति हेतोः यतोऽहं इश्वजदात् समुद्गतोऽस्मि नच निजकामादागतोऽस्मि ॥ 124 अनेन इश्वजदेन पुण्यकरेण विनिर्म्मितोऽस्मि तत् यूयं किमिति वाक्यं मे न शृणुथ ॥ 125 किंतु इति हेतोः यतः पापकरात् स्थ तत् यूयं न शक्ताः श्रोतुं ॥ 126 कामंच निजस्य पितुः कामयथ कर्त्तुं ॥ 127 अनेनच सत्यं नोक्तं सञ्चिंच यत् निगदति तदनृतं निगदति इति हेतोः यतोऽलीकाः स्थ निजेन समं पित्रा यूयं ॥ 128 अहं यः सत्यं समुद्गिरामि तन्मे प्रधानं न विधत्थ ॥ 129 सच यः इश्वजदात् वाक्यंच इश्वजदस्य शृणोति

---

[1] अ seems wanting. [2] Always आस्य in both. [3] JE तद्.

यूयं इति हेतोः यतो न इञ्जदात् स्य वाकं मे न शृणुथ ॥ 130 असौ अनया गिरा सर्व्वं तत् यत्[2] न्यदर्शयत् यदस्ति द्वौ मूलास्पदे एको येनाहं विनिर्म्मितः एकश्च येन जुहूदाः ॥ 131 असौ तत्र पुण्यकरं किंतु पातककरमाकारयत् ॥ ॥

132 असौ इदंच निजगाद यत् न क्षमो वृक्षं पुण्यस्य फलंच पापस्य नच तं पापस्य फलंच पुण्यस्य प्रदातुं ॥ 133 इदंच यत् अथवा[3] समग्रं वृक्षं समं फलेन पुण्यस्य कुरुते अथवा समग्रं वृक्षं समं फलेन पापस्य कुरुते ॥ 134 यतः सर्व्वेऽपि वृक्षाः फलात् प्रकटीभवंति यदि पुण्यस्य यदिवा पापस्य ॥ 135 असौ समग्रं वृक्षं जगाद नचाङ्गिं वृक्षं ॥ 136 ननु कथं संभवति अङ्गो वृक्षः तेजसः अङ्गश्च तमसः ॥ 137 अङ्गैः पुण्यस्य अङ्गश्च पापस्य ॥ 138 अङ्गश्च सत्यस्य अङ्गश्च अनृतस्य ॥ 139 यदि इमानि द्वितयानि अन्योन्यं प्रतिद्वंद्वीनि संति ॥ 140 एको वृक्षो भवितुं न शक्नुवंति ॥ ॥

[1] JJ om. ०, JE ०॥. [2] So both [3] JE अथ.

141 असौ द्वितीयंच जुहूदानां सर्प्पीः पर्व्वतीया जुहूदा इत्याकारयत् ॥ 142 तान् उवाच यत् कथं यूयं पुण्यं शक्ताः कर्त्तुं यदि पातककरा जुहूदाः स्य ॥ 143 असौ न निजं पितरं पातककरमाकारयत् ॥ 144 इदंचोङ्गिरति यत् सर्व्वेऽपि वृक्षाः ये पित्रा न[1] उग्राः खनिष्यंते[2] अग्नौच अवकरिष्यंते ॥ 145 यस्य श्रुतस्मात् वाक्यात् शक्यते परिज्ञातुं यत् संति वृक्षाः ये पित्रा न उग्राः खनितुं[2] अवकरितुंच योग्याः ॥ 146 द्वितीयंच इदं यत् स्त्रीयेभ्यः समागतोऽहं स्त्रीयैः न प्रतिकृतोऽहं ॥ 147 यस्मात् शक्यते परिज्ञातुं यत् स्त्रीयत्वं अस्त्रीयत्वंच द्वितयमास्ते ॥ ॥

148 इदंचोङ्गिरति यत् पितर्मे आकाशे ते भूयात् राज्यं तवैवं भूयात् कामो जगत्यां यथा आकाशे ॥ 149 मह्यं देहि अन्नं संततीयं मां मा समुत्सृज संशयत्वे ॥ 150 श्रुतस्मात् वाक्यात् परिस्फुटं यदस्य कामो जगत्यां न श्वं

[1] Both om. [2] Both have ष for ख.

विमलं यथा आकाशे ॥ 151 इदंच यत् संशयत्वं मनुष्याणां न इञ्जदात् ॥ 152 अस्तौ इदंच निजगाद आदौ यत् न तेन आगतोऽस्मि यत् आचारं मूशाकस्य विध्वंशयामि ॥ 153 किंतु तेन आगतोऽस्मि यत् संपूर्णतरं करोमि ॥ 154 अस्य समग्रा वाक् आदेशश्च स यः आचारे ज्ञात्रौच[1] मूशाकस्य विध्वंशयिता प्रतिद्वंद्वीच बभूव ॥ 155 उपरि एतस्मिन् पदे यावत् अत्र परिपूर्णं ॥ ॥

CHAPTER XVI.

1 द्वितीयंच समालेखिष्यते उपरि अशुद्धौ मानेयस्य सहस्रात् दशसहस्रेभ्यश्च एकं ॥ 2 यतोऽशुद्धिं प्रलापंच प्रतारणंच मानेयस्य मानेयीयानांच संपूर्णतया समालिखितुमशक्तोऽहं ॥ 3 अहं क्लेशेन बहुना दिवसैश्च दीर्घैः मध्यं अवाप ॥ ॥

Chapter XVI.

1 द्वितीयंच समालेखिष्यते उपरि अशुद्धौ मानेयस्य सहस्रात् दशसहस्रेभ्यश्च एकं ॥ 2 यतोऽशुद्धिं प्रलापंच प्रतारणंच मानेयस्य मानेयीयानांच संपूर्णतया समालिखितुमशक्तोऽहं ॥ 3 अहं क्लेशेन बहुना दिवसैश्च दीर्घैः मध्यं अवाप ॥ ॥

[1] Doubtful; both ज्ञातौच. Possibly नीतौच.

4 नतु जानीयात माज्दइअत्रा: जरथुस्त्रीया: यत् मूलवाक् मानेयस्य उपरि नि:सीमत्वे मूलास्पदयो: ॥ 5 मध्याच उपरि समाश्लेषे ॥ 6 निर्व्वाणेच उपरि विभक्तित्वे रोचिपस्तमिस्रात् ॥ 7 तत् यत् अविभक्तिकर्तृत्वे बहुप्रतिमतरं ॥ ॥

8 द्वितीयंच इदं यत् पृथ्वी शरीरकृत्रा[3] आहर्म्मनादीनां ॥ 9 शरीरकृत्रा[3] सृष्टि: आहर्म्मनस्य ॥ 10 अस्या: व्यक्तिश्च इयं यत् आकाशं अजिनात् ॥ 11 पृथ्वीच पिशितात् ॥ 12 अद्रयश्च अस्थिभ्य: ॥ 13 वनस्पतयश्च केशेभ्य: कूनीदेवस्य ॥ 14 वृष्टिश्च वीर्यं माजंदरदेवानां ये चक्रपदे निवद्धा: संति ॥ 15 मनुष्या: देवा: द्विपदा: गोपशवश्च चतुष्पदा: ॥ 16 कूनीदेवश्च सैन्याधिपति: आहर्म्मनस्य ॥ 17 यो नखै: प्रथमं संग्रामे रोचिपं होर्म्मिज्दात् दातु: अवालिख्य अगिलत् ॥ 18 तैश्च द्वितीये संग्रामे कूनीदेव: समं बहुभिर्देवै: गृहीत: ॥ 19 अस्तिच यत्

---

[1] Both om. [2] With ⟨⟩ as later marginal gloss in JE. [3] Both have ता for त्रा.

चक्रपदे निवद्य कूनीदेवो निहतः॥ 20 इयं सृष्टिः गुर्व्वी तस्मात् धृता कृताच॥ 21 सूर्यश्चंद्रश्च बहिराकाशे उच्चैस्तरं विनिर्म्मितः॥ 22 यत् यावत् तां रोचिषं देवैर्गिलितां स्तोकस्तोकं आकर्षणेन गालनेन सूर्यचंद्रयोः गालयंति आकर्षंतिच॥ 23 पश्चात् आहर्म्मनः पुरोनिरीक्षणतया विवेद यत् एनां रोचिषं सूर्यचंद्रयोः आकर्षणेन क्षिप्रं गालयिष्यंति विवेजयिष्यंति॥ 24 क्षिप्रं न विभक्तये रोचिषस्तमिस्रात् एनां सृष्टिं लघ्वीं या यथा मनुष्याः गोपशवश्च अपराणि जीवमंति समग्राणि तथैव प्रतिरूपाणि सृष्टेः गुर्व्याः समं अपरया सरिण्या सृष्ट्या समारचत्[1]॥ 25 जीवं रोचिषंच अंतर्वपुषि बबंध गुप्त्यां[2] चिक्षेप॥ 26 यत् यावत् सा रोचिः या सूर्येण चंद्रेण आकृष्यते पुनर्मैथुनेन जननेनच जीवमतां प्रतिस्खल्यते॥ 27 विभक्तिश्च दीर्घतरा भवेत्॥॥

[1] So both; see ch. xi, 51. [2] JJ गात्यां, JE गोत्यां (as both in § 38).

28 वृष्टिश्च वीर्यं माजंदरदेवानां बभूव ॥ 29 तेन हेतुना यत् माजंदरदेवाः चक्रपदे निबद्धाः संति ॥ 30 ये रोचिषं अगिलन् ॥ 31 नवप्रकारतया विवेकतया विचित्रतया कालस्य रोचिषं तेभ्यो विभक्तुं द्वादशराशीः[2] दुहितरः कालस्य उपकंठं माजंदरदेवानां नराकृतीनां निदर्शयंति ॥ 32 यत् यावत् तेषां माजंदरदेवानां दर्शनात् तासां कामः समुदेति ॥ 33 वीर्यंच तेभ्यो विभज्यते ॥ 34 सा रोचिः या अंतर्वीर्यं जगत्यामवकीर्यते ॥ 35 वनस्पतयो वृक्षाः धान्यानिच तेभ्यः समुद्भवंति ॥ 36 रोचियो अंतर्माजंदराणां वीर्येण विभज्यते ॥ 37 साच या अंतर्जगतीषु हेतुना वनस्पतीनां जगतीभ्यो विभज्यते ॥ ॥

38 द्वितीयं उपरि विभिन्नरत्नत्वे जीवस्य तनोश्च इदं यत् जीवः अंतर्वपुषि निबद्धो गुप्त्यां[3] क्षिप्तः ॥ 39 यथा दाता धाताच[4] सर्व्वेषां सृष्टिमतां शरीरिणां[5]

---

[1] Better add ⟨⟩, as in § 25 and S. [2] So both. [3] Both गोत्यां; see § 25.
[4] JJ धत्ताच for धत्तीच. [5] JE सीरिणां.

आहर्म्मनोऽस्ति ॥ 40 इति हेतोर्नै युज्यते जननिं कर्त्तुं अन्वयं प्रचारयितुं ॥ 41 यतः सर्व्वैः सहायि समं आहर्म्मनेनास्ति धातृतया मनुष्याणां गोपशूनां स्खलनकारितयाच जीवस्य रोचिषः संतस्तनूनां नचोप्तव्यानि वनस्पतिधान्यानि ॥ 42 द्वितीयंच[3] अनिवर्त्तनया इदंच निगदंति ॥ 43 यत् मृत्युकर्त्रा सृष्टेः सदैव आहर्म्मनोऽस्ति ॥ 44 इति हेतोर्नै युज्यते कामपि सृष्टिं निहंतुं ॥ 45 यतः आहर्म्मनकर्म्मता अस्ति ॥ ॥

46 द्वितीयंच इदं यत् यथा सृष्टिं आहर्म्मनो दधौ निर्व्वाणे विजयी इत्रजदोऽस्ति ॥ 47 विभक्तिकर्त्तृतया जीवानां तनुभ्यः ॥ 48 इयं पृथ्वी निदाने विलयिष्यति[4] ॥ 49 पुनर्नै आरचयिष्यते ॥ 50 नच भविष्यति शवसम्मार्ज्जनत्वं तनोः अक्षयत्वं ॥ 51 द्वितीयंच इदं यत् तयोर्द्वयोर्मूलास्पदयोः समग्रतया संस्थितिः समसीमतया एवमभूत् यथा आतपस्य छायायाश्च ॥

---

[1] JE inserts ৎ. [2] S indicates ৫০৩. [3] JE omits च. [4] So both.

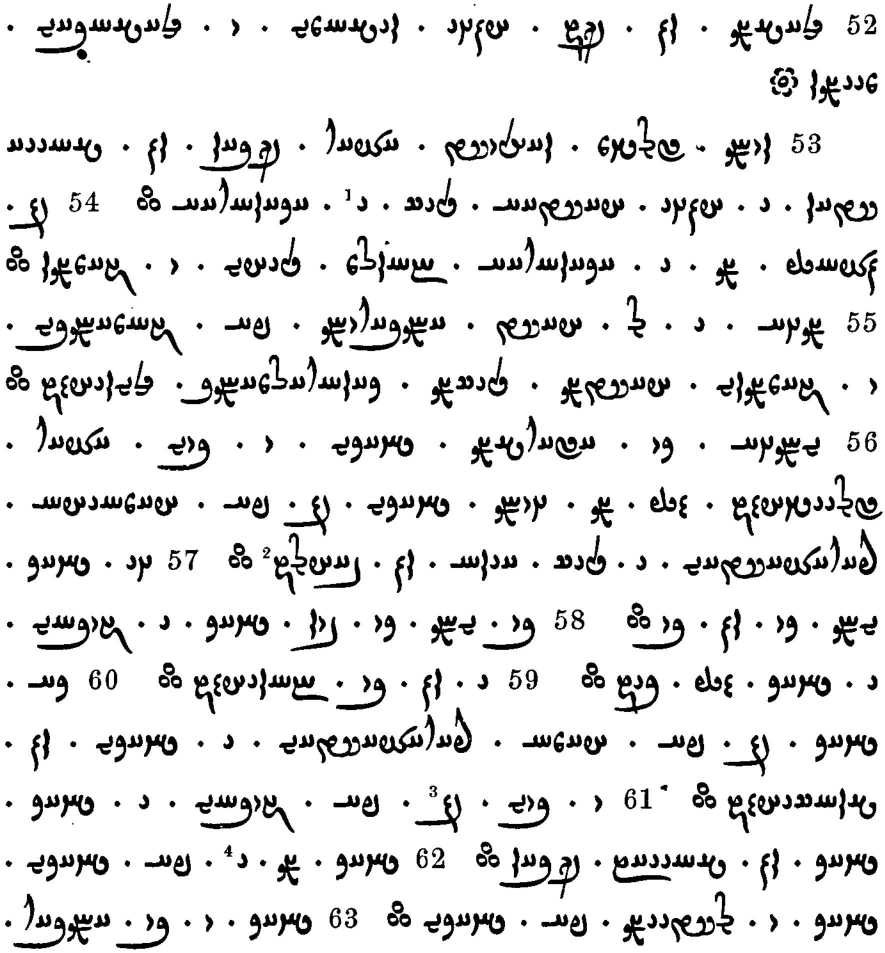

52 तयोर्नाभूत् किमपि आसनत्वं विश्लेषत्वंच मध्ये ॥ ॥

53 ननु ब्रवीमि आदौ उपरि भवितुं अशक्यं यत् किमपि संतिष्ठमानं किंचित् अमर्यादं ॥ 54 विना केवलं तेन यत् अमर्यादमाघोषयामि रिक्तत्वं कालंच ॥ 55 तेच ये संति अंतः स्थाने कालेच विद्यमानाः पदार्थाः सीमावंतो दृश्यंते ॥ 56 इदंच यत् यदि तयोः एकत्वं द्वित्वंच उपरि समुन्नीयेते तस्मात् यथा एकत्वं विना सर्वप्रवर्त्तनतया कस्यचित् अन्यथा भवितुं न शक्नोति ॥ 57 यतः एकं इदं यत् अद्वितीयं[5] ॥ 58 द्वेच इमे यत् मूलमेकं विभिन्नं अन्योन्यतः ॥ 59 यत् न द्वे आकार्येते ॥ 60 यदि एकं विना सर्वप्रवर्त्तनतया एकत्वस्य न परिज्ञायते ॥ 61 द्वित्वंच विभिन्नत्वेन एकैकस्य न शक्नोति भवितुं ॥ 62 एकं तत् यत् एकत्वेन एकं प्रवीणतरंच एकत्वेन ॥ 63 एकं द्वितयंच अंतर्बीजं

[1] Both om. [2] S indicates [illegible]. [3] Doubtful; S om.
[4] JE om. [5] So both.

कियत्ताया: संख्यामत्तायाश्च ॥ 64 कियत्ताच संख्यामत्ताच समताच विभिन्नताच यथाहं ज्ञवोचं विना सीमामत्तया भवितुं न शक्नोति ॥ 65 मध्येच ज्ञानिनां निर्म्मलतरं ॥ ॥

66 द्वितीयंच इदं यत् नि:सीमत्वं तत् भवति यत् ज्ञानेन न प्रवर्त्तते ॥ 67 यदिच केनापि ज्ञानेन प्रवर्त्तितुं न शक्नोति ज्ञंतर्ज्ञाने इञ्जदस्य प्रवर्त्तितुं न शक्नमनुमानेन ॥ 68 तत् इञ्जदस्य स्वत्वं स्वीयं तच्च यत् तमोमूलास्यदस्य समग्रतया ज्ञंतर्ज्ञाने न प्रवर्त्तते ॥ 69 चेत् ज्ञस्य स्वीयं स्वत्वं ज्ञंतर्निजे ज्ञाने न प्रवर्त्तते तत् विश्वोत्तमो विश्वदर्शीति वदतामनृतं[5] ॥ 70 यत् विश्वं सर्व्वत्वं विभनक्ति ॥ 71 सर्व्वत्वं हि सर्व्वपक्षप्रवर्त्तनत्वात् सर्व्वं समाकार्यते ॥ 72 सर्व्वपक्षप्रवृत्तस्य सीमामत्ता स्वभावेन ॥ 73 तत् इञ्जदश्चेत् सर्व्व-

[1] Both omit, but see S. [2] Both om. [3] Both ꤁ꤢꤵ, but see S. [4] Both ꤌꤢꤵ, but see § 72. [5] JJ चदत्तामनृतं, JE चदतामनृतं; see § 76.

[illegible] [1] [illegible]

[illegible] 74 [illegible] 75 [illegible]

[illegible] [2] [illegible] [3] [illegible]

[illegible] 76 [illegible]

[illegible]

[illegible]

77 [illegible]

[illegible] 78 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

79 [illegible]

[illegible] 80 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 81 [illegible]

प्रवर्त्तनत्वात् स्वीयात् वेत्ता सीमामान् संयुज्यते कलयितुं ॥ 74 चेत् निःसीमो न वेत्ता ॥ 75 आदौ ज्ञानं ज्ञानिनोऽस्य सूक्ष्मतरं परिज्ञानं यत् स्वीयस्वतायाः यथास्थतायाः कियत्तायाश्च ॥ 76 यश्च तस्याः स्वीयायाः समग्रायाः स्वतायाः यथास्थतायाः कियत्तायाश्च अवेत्ता उपरिच अपरायाः यथास्थतायाः कियत्तायाश्च ज्ञानी बभूवेति वदतामनृतं[4] ॥ 77 इदंच यत् यथा निःसीमः अप्रवर्त्तनत्वात् ज्ञानेन न प्रवर्त्तते ॥ 78 तत् इदं यदसौ समग्रः स्वयं ज्ञानी किंवा अस्ति अज्ञानः समग्रो रोचिष्मान् किंवा अस्ति तमिस्री समग्रो जीवन् किंवा अस्ति मृतः इदमपि अवेत्ता ॥ ॥

79 द्वितीयंच इदं यत् रोचिषं जीवंच यदत्व[5] अवलोकयामि विभागः सर्व्वकालादस्ति किंवा नो ॥ 80 चेत् विभागः स्वत्वात् कालस्यास्ति तदहो विचारयथ यत् किंचित् यस्मात् विभागं विभक्तुं शक्यते विभागवान् शक्नोति भवितुं ॥ 81 विभागवान् चेत्

---

[1] Both om. [2] Both [illegible] [3] Both insert ·, but see S. [4] JJ चवक्तामनृतं, JE चदतामनृतं; see § 69. [5] Both यदच.

सम्मिलितः[3] अन्यथा नाधिकरोति ॥ 82 सम्मिलितश्च ऋते मेलयितुः येन स सम्मिलितो मिलितः अन्यथा न संवदति ॥ 83 चेत् विभागः खंडं सीमावान्[4] अवलोक्यते मूलेनापि यस्मात् विभागः अमुना प्रकारेण खंडेन सीमावता भवितव्यं नहिसंदेहः[5] ॥ 84 तेन यतो निगदंति यत् सर्व्वेऽपि फलभागाः मूले साक्ष्यदातारः ॥ 85 तच्चेत् विभागं खंडं सीमावंतं पश्यामि तत् मूलमपि चेत् खंडं विभागेभ्यः सम्मिलितं सीमावत् अन्यथा भवितुं न शक्नोति ॥ 86 इदंच यत् निःसीमो न विभज्यते ॥ 87 यतो विभागः समवायात् विभज्यते ॥ 88 समवायश्च उपरि सीमासत्तायां साक्षी ॥ 89 यथाहं उपरि न्यदर्शयं ॥ 90 यत् सत्तां यथास्थतांच मूलस्य ऋते उपमानात् प्रतिरूपाच्च फलस्य अन्यथा नावलोकयामि ॥ 91 सर्व्वं किंचित् फलेनावलोक्यते ॥ 92 मूलेनापि अमुना प्रकारेण भवितव्यमेव ॥ 93 तच्चेत् खंडत्वं सीमासत्त्वंच

---

[1] In § 64. [2] Both ‹ · · ›. [3] Both have always सन् for सम् in this word.
[4] So both. [5] JJ नहिसंदेहं.

फलेन दृश्यतरं सर्व्वस्मात् विचारात् मूलमपि यस्मात् फलं सीमामत्रया निःसंदिग्धं ॥ ॥

94 द्वितीयंच इदं यत् निःसीमः स भवति योऽपरिरेपितस्थानो[4]ऽमर्यादस्वरूपः ॥ 95 अस्य अन्यत् स्थानं आसनंच अस्य परिरेषणे[5] नास्ति ॥ 96 तच्चेत् द्वौ मूलास्मदीयौ निःसीमौ अमर्यादस्वरूपौ उच्यते आकाशपृथ्वीप्रभृतीनि तनुकृतानि वर्द्धिष्णूनि जीवाश्च रोचिषश्च दातारश्च अमराः गुरुतराः प्रचुराः सहसंचाराः येषां विभिन्ननामत्वं विभिन्नत्वात् एकैकस्य अन्योन्यतो न सीमामंतः शक्नुवंति भवितुं ॥ 97 तत् सर्व्वं अंतः कस्य कुत्रच ददौ ॥ 98 चेत् द्वौ मूलास्मदीयौ सर्व्वकालं अपरिरेपितस्थानौ बभूवतुः ॥ 99 चेत् तौ स्वतां निःसीमां सीमावतींच चक्रतुः स्थानंच[6] इदं सर्व्वेषां वर्त्तमानानां भूतानां भविष्याणां चक्रतुः भवितुं कथं शक्नोति ॥ 100 चेत् रत्नं यत् सदैव निःसीमं

---

[1] JJ ; perhaps for or , see S and § 96. [2] Both .

[3] Both omit . [4] रेषित and its cognates, both here and in §§ 95, 98, 102, are evidently intended to be derivatives from रिष्.

[5] Or परिरेषा; both have परिरेषान.

[6] JE omits च.

सीमावत् भवितुं शक्नोति तत् नास्तिच भवितुं शक्नोत्येव ॥ 101 तत् यत् उपरि अपरिवृत्तौ रत्नस्योद्गिरंति अनृतं ॥ ॥

102 इदंच अहो ज्ञानीयात यत् निःसीमः स भवति यस्मात् परिरेषा[7] पूर्व्वं न विभक्ता ॥ 103 किंचिदपि वस्तु ऋते तस्मात् पृथक् तस्मात् भवितुं न शक्नोति ॥ 104 ऋते सीमायाः निःसीमत्वस्य न परिज्ञायते ॥ 105 अथवा स्वभतया तत् किंचित् यत्[6] न वेत्ति यत् किं सदैवोद्गिरति युध्यति वचश्च उपरि प्रचारयति लघून् लघुज्ञानिनः तं प्रति विमोहितमार्गं कस्मै ॥ 106 यदिच जडतया इदंचोद्गिरति यदसौ स्वयं निःसीमः अस्य ज्ञानंच निःसीमं निःसीमज्ञानतया वेत्ति यत् निःसीमोऽस्ति ॥ 107 तत् अनृतं द्विवारंच अनृतं ॥ 108 एकंच इदं यत् ज्ञानं उपरि कस्यचित् तस्य यत्

---

[1] Both omit, but see S. [2] So both, but S indicates final ಕ್ಕ–. [3] So JJ; JE has a blank space, thus ಸಂ . . . Better ಸಂಪೂರ್ಣ, or ಸಂಪೂರ್ಣಂ. [4] So both; S indicates ೨. [5] Both insert ಪ್ರ, which S omits; if inserted it obliges us to read ಕೃಷ್ಣ as a single word. [6] JE om. [7] See note to § 94.

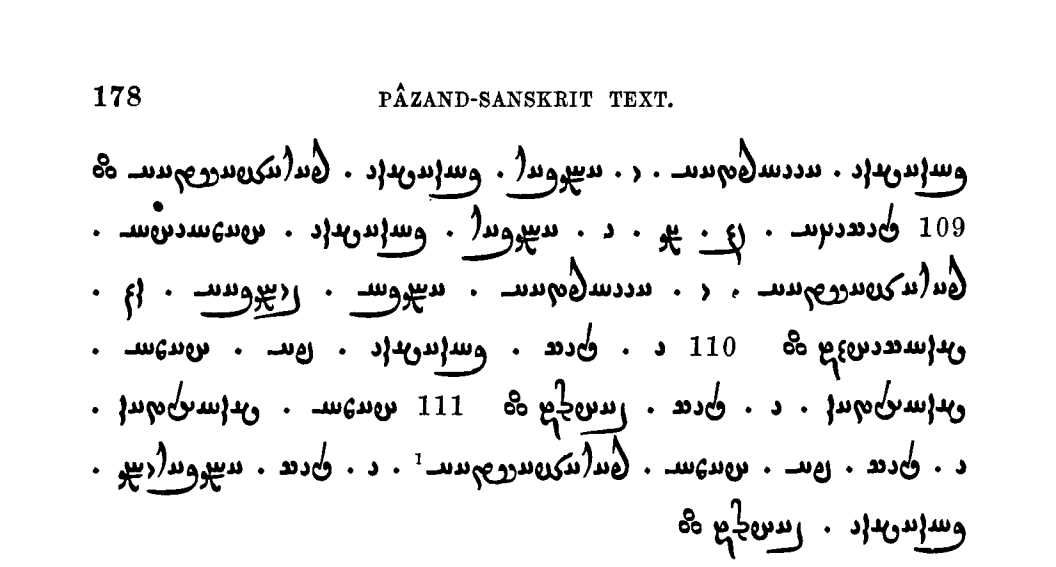

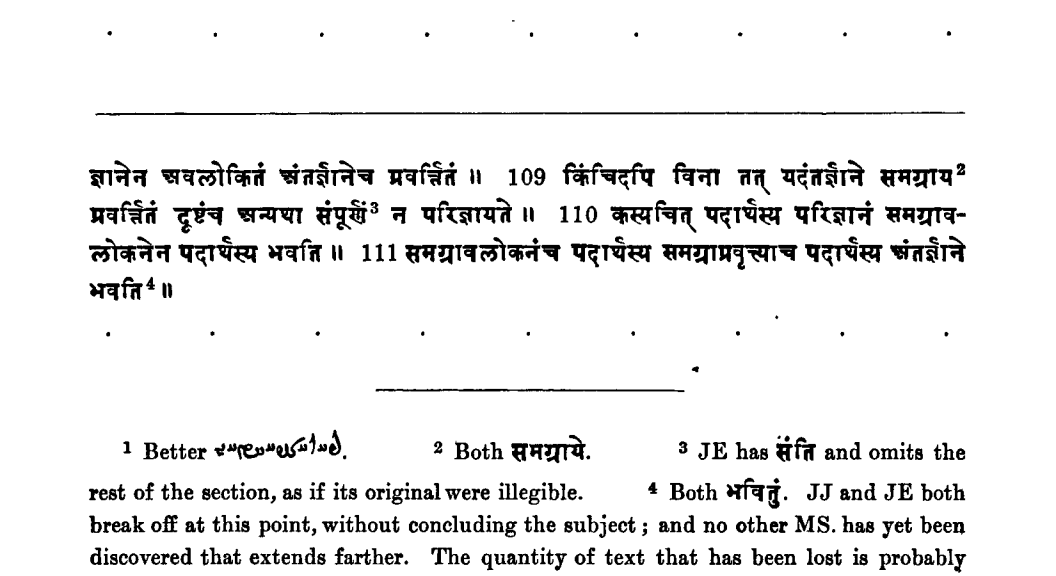

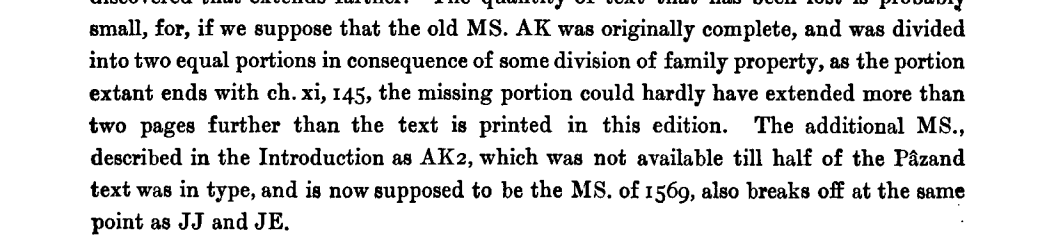

ज्ञानेन अवलोकितं अंतर्ज्ञानेच प्रवर्त्तितं ॥ 109 किंचिदपि विना तत् यदंतर्ज्ञाने समग्राय[2] प्रवर्त्तितं दृष्टंच अन्यथा संपूर्णं[3] न परिज्ञायते ॥ 110 कस्यचित् पदार्थस्य परिज्ञानं समग्रावलोकनेन पदार्थस्य भवति ॥ 111 समग्रावलोकनंच पदार्थस्य समग्राप्रवृत्त्याच पदार्थस्य अंतर्ज्ञाने भवति[4] ॥

---

[1] Better . [2] Both समग्राये. [3] JE has संति and omits the rest of the section, as if its original were illegible. [4] Both भवितुं. JJ and JE both break off at this point, without concluding the subject; and no other MS. has yet been discovered that extends farther. The quantity of text that has been lost is probably small, for, if we suppose that the old MS. AK was originally complete, and was divided into two equal portions in consequence of some division of family property, as the portion extant ends with ch. xi, 145, the missing portion could hardly have extended more than two pages further than the text is printed in this edition. The additional MS., described in the Introduction as AK2, which was not available till half of the Pâzand text was in type, and is now supposed to be the MS. of 1569, also breaks off at the same point as JJ and JE.

SHIKAND-GÛMÂNÎK VIJÂR.

THE PAHLAVI TEXT,

CHAPTERS I–V.

OBSERVATIONS.

1. The Pahlavi manuscripts of this work rarely extend beyond these first five chapters. The few exceptions, known to the editors, are mentioned at the end of the text. But, as the Pahlavi version, now extant, is evidently a mere reproduction from the Pâzand, it seems unnecessary to print more than its usual extent. For the same reason, many trifling variations in the manuscripts are left unnoticed, and the Pahlavi orthography is freely corrected to agree with that in general use.

2. In the text, the chapters and sections are made to correspond with those of the Pâzand version, and the words are divided as usual in the manuscripts, the conjunction *va* and relative *î* being not separated from the words to which they belong. But, in the transliteration, hyphens are used, both for connecting the components of compound terms, and for dividing words into their component parts.

3. The meaning of the italics and apostrophes in the transliteration is as follows:—*a*, *â*, *h*, *kh* are used where one turn of the Pahlavi letter is omitted, as in 𐭥 for 𐭠𐭥 or 𐭧𐭥, and 𐭪 for 𐭪𐭠; *c* has the sound of ch in 'church;' *d* is used when its sound is represented by 𐭣; *j* when written 𐭩; *l*, *r* when written 𐭫 or 𐭬; *v* when written 𐭥; *z* when written 𐭧 or 𐭦; *zd* when written 𐭤; dî*p*, s*p*, sa*j*, si*c*, si*j* when written 𐭩𐭩, for 𐭠𐭩 or 𐭧𐭩; *êc*, *êj*, *êz*, g*ac*, g*aj*, g*uj*, y*ez* when written 𐭥, for 𐭧𐭭; r*aj*, r'j, r'*z* when written 𐭮, for 𐭧𐭮; and *îh* indicates the correction of an erroneous îk.

4. The manuscripts mentioned in the foot-notes are fully described in the Introduction. Their extent, age, and relative importance (so far as their Pahlavi text is concerned) are as follows:—

K28 (about 150 years old) I, 1—II, 8; III, 1–25; III, 36—IV, 106; &c.
PA18 (more than a century old) I, 4—V, 95.
L15 (written about A.D. 1737) I, 4—IV, 39; IV, 41—V, 71.
R (more than 50 years old) I, 28—V, 61.
X (perhaps the same age) I, 1–32; I, 34—III, 11; III, 13—IV, 8; IV, 10–48, 50–70, 72–100; &c.
AK (probably four centuries old) V, 6, 7, 9–28, 34, 35, 81, 95; &c.
Bm (perhaps 50 years old) I, 1–31.

Other manuscripts were originally collated at Poona, but hardly any particulars about them have been preserved.

SHIKAND-GÛMÂNÎK VIJÂR.

CHAPTER I.

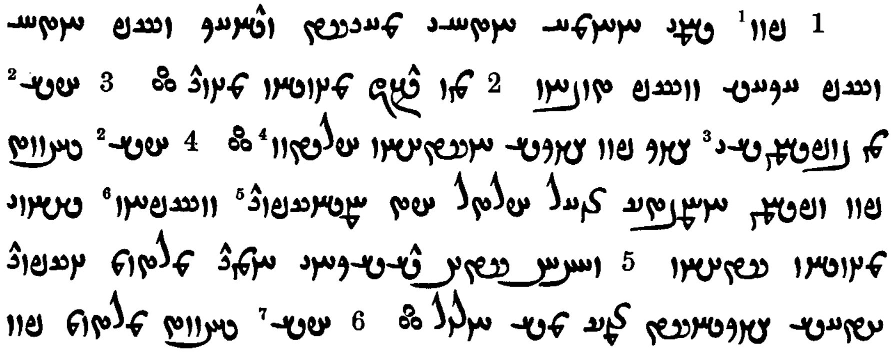

Chapter I.

1 Pavan shem-î Aûharmazd, khvadâî-î mahîst va-dânâk, vîsp-khvadâî, vîsp-âkâs, va-vîsp-tûbânŏ, (2) mûn dên-ic maînôgânŏ maînôg. 3 *A*fash min benafshman*îh*-î aêvak pavan aêvak*îh* aûstîgânŏ *â*frî*d*anŏ. 4 *A*fash yehabûn*d*, pavan nafshman anahambu*d*îk zôhar, *av*artar *h*aft ameshôspend, va-vîspânŏ ya*zd*ânŏ-î maînôgânŏ stihânŏ, (5) va 7 stih dakhshakân-î hômand mar*d*ûm, gôspend, âtâsh, ayôkshûst, zamîk, mayâ, aûrvar. 6 *A*fash yehabûn*d* mar*d*ûm pavan

[1] All om. [2] All , by confusing Pz. with . [3] All . The misuse of for is nearly constant in the MSS., and is corrected, without further notice, wherever italic -*îh* is given as the reading of . [4] Bm , which seems better. [5] All have for . Several of the Pl. MSS. in India omit from to this point, and two of them substitute the following modern passage :—

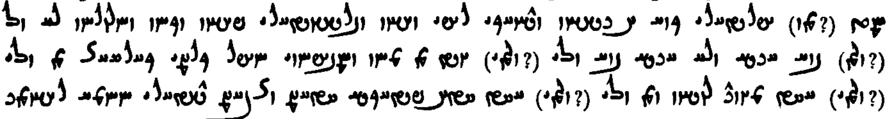

. [6] Better (va-vîsp âyin); PA18, L15 begin with this word. [7] All but L15 have .

sardârîh-î dâmânŏ ghal kâm rûbâkîn. 7 *A*fash shedrund [16], hangâm hangâm pavan khvêsh khváparíh, avôkhshâyishnkarîh ghal nafshmanânŏ dâmânŏ, va-dênô, va-dânâkîh-î avézakîh gûmézakîh citarîk kâmîh. 8 Aêtûnŏ-c vîr, hûsh, khirad, dânishnŏ, bôd, fravâhar-î hômand rûbânŏ afzârân-î hômand âkâsîh khvâstâr-î denman afzârân-î maînôg, panj-î hômand vênishnŏ, shinvishnŏ, anbôîshnŏ, câshishnŏ, padarmâyishnŏ, (9) pavan panj afzârân-î stih-î hômand cashm, gôsh, vînîk, pûmman, hamâk tanû mâlidârânŏ; (10) afash pavan denman afzârânŏ avâkîh anshûtâ yehabûnd, ghal râyînîdârîh-î dâmânŏ.

11 *A*fash yehabûnd dênô-î harvist-âkâsîh mahîst dirakht hûmânâk, (12) mûnash aêvak stûnak, 2 vakhshishnŏ, telatâ azag, cahâr shâk, panj barg-gâs. 13 *A*fash aêvak stûnak padmânŏ. 14 Trên vakhshishnŏ

---

[1] All but X have ـه for ـو. [2] All but L15 have ـاىغ. [3] So K28, L15, X, Bm; others ـاس (avŏ). [4] Better ـاىر (âyinŏ) for ـاس. [5] K28, X, Bm prefix ا (va). [6] All ـەـىلەو. [7] L15 omits ـم; better ـاىـەـمـەـىـەـد (pîrmâsishnŏ). [8] Better ـاىـەـلـىـەـد (mâlidârânŏ). [9] All ـاىغ. [10] So K28, X; others ـەـىـلـ. [11] K28, X, Bm ـەا. [12] So K28, X, Bm; others begin with ا. [13] Nêr. misread 'dêshak.' [14] All have ـ for ـو; Nêr. misread 'brîshak.' [15] L15 ـاىغ. [16] Better than '*a*jash yâtûnd' which Nêr. seems to have understood.

kûnishnŏ va-pâhrêjishnŏ. 15 3 azag hûmatô, hûkhtô, hûvarshtô-î aît hû-mînishnîh, hû-gôbishnîh, hû-kûnishnîh. 16 Arbâ shâk *c*ahâr pîshakân-î dênô mûnash dênô gêhânŏ pa*d*ash vîrâyî-aît, (17) î aît âsrûk*îh*, aratêshtâr*îh*, vâstryôsh*îh*, hû-tûkhsh*îh*. 18 Panj barg-gâs khômshyâ patânŏ zyashânŏ dênôîk shem mânpat, vîspat, zandpat, matâpat, zaratûhasht*r*atûm. 19 Va-aêvak rôêshmanân sar-î aît malkâân malkâ, dahyûpat-î gêhânŏ. 20 *A*fash dên gêhânŏ kar*d*ak-î aît mar*d*ûm pê*d*ûkînî*d* pavan hûmânâk*îh*-î denman *c*ahâr pîshakân-î gêhânŏ. 21 *C*îgûn madam rôêshman âsrûk*îh*, (22) madam yedman aratêshtâr*îh*, (23) madam ashkambŏ vâstryôsh*îh*, (24) madam rigelman hû-tûkhsh*îh*. 25 Aêtûnŏ-*c* *c*ahâr hûnarân-î dên mar*d*ûm-î aît khîm, hûnar, khira*d*, tûkhshâk*îh*, (26) madam khîm âsrûk*îh*, *c*îgûn mahîst khvêshkârîh-î âsrûkân khîm-î sharm va-bîm râî vinâs lâ vadîdûnd, (27) madam hûnar aratêshtâr*îh*-î aît vâspûharakântar

---

[1] All have ۱ for ۏ. [2] K28, X, Bm prefix ۱ (va). [3] L15 has ۱۱۱۱ for ۱۱۱۱. [4] All omit ۰. [5] K28, L15, X, Bm prefix ۱ (va). [6] All but L15, X have ۰ for the latter ۏ. [7] K28, X have ۱ (va) for ۰. [8] All have always ۱۱۱۱ for ۱۱۱۱.

pîrâyishnŏ-î aratêshtârân hûnar-î vijârî-aît, zeka*rîh*-î min benafshman*îh*, (28) madam vâstryôshân khira*d*-î· aît âr*d*îk-kâr*îh*-î var'*zîd*anŏ-î gêhânŏ, pa*d*vastanŏ-î gha*l* frashaka*rd*, (29) madam hû-tûkhshân tûkhshâk*îh*-î aît mahîst rûbâkînî*d*âr*îh* zyashânŏ pîshak. 30 Denman ko*l*â âyûînak nîvârishnŏ madam aêvak stûnak, râst*îh* va-pa*d*mânŏ, pa*d*îrak drûj *a*fash *a*fzârân-î hambu*d*îk hômand.

31 Denman, zyam manîtûn*d*, kabed-âyûînakîhâ kabed-sar*d*akîhâ, *c*îgûn kabed dênôîk kabed hêmnunishnîk-î dên hangâm mûn hamâk, aêvak levatman tanê, han-bêshinŏ ham-bu*d*îk shkastâr khastâr hômand. 32 Levatman han-bêshin*îh* va-shkastâr*îh* va-za*d*âr*îh* zyashânŏ, aêvak va*l* tanê, pas-*ic* aêvakar*d*akîhâ pavan aêva-zôhar*îh* pa*d*îrak aêvak râst*îh* st*é*jend. 33 Râst*îh* benafshman*îh* aêvak zôhar-î aûstîgânŏ, pavan aêvak*îh*-î râst*îh*. 34 Kadbâ kabed âyûînak,

---

pîrâyishnŏ-î aratêshtârân hûnar-î vijârî-aît, zeka*rîh*-î min benafshman*îh*, (28) madam vâstryôshân khira*d*-î· aît âr*d*îk-kâr*îh*-î var'*zîd*anŏ-î gêhânŏ, pa*d*vastanŏ-î gha*l* frashaka*rd*, (29) madam hû-tûkhshân tûkhshâk*îh*-î aît mahîst rûbâkînî*d*âr*îh* zyashânŏ pîshak. 30 Denman ko*l*â âyûînak nîvârishnŏ madam aêvak stûnak, râst*îh* va-pa*d*mânŏ, pa*d*îrak drûj *a*fash *a*fzârân-î hambu*d*îk hômand.

31 Denman, zyam manîtûn*d*, kabed-âyûînakîhâ kabed-sar*d*akîhâ, *c*îgûn kabed dênôîk kabed hêmnunishnîk-î dên hangâm mûn hamâk, aêvak levatman tanê, han-bêshinŏ ham-bu*d*îk shkastâr khastâr hômand. 32 Levatman han-bêshin*îh* va-shkastâr*îh* va-za*d*âr*îh* zyashânŏ, aêvak va*l* tanê, pas-*ic* aêvakar*d*akîhâ pavan aêva-zôhar*îh* pa*d*îrak aêvak râst*îh* st*é*jend. 33 Râst*îh* benafshman*îh* aêvak zôhar-î aûstîgânŏ, pavan aêvak*îh*-î râst*îh*. 34 Kadbâ kabed âyûînak,

---

[1] K28 ; R, Bm . [2] All omit . [3] K28, R, X, Bm (avŏ). [4] All (î valmanshânŏ), but see Pz. [5] L15 omits (va). [6] So K28, R, X, Bm; others (giravîshnîk-î). [7] K28, R, X, Bm . [8] X (amat). [9] K28, R, X (tebrûnastârîk). [10] L15 (valmanshânŏ).

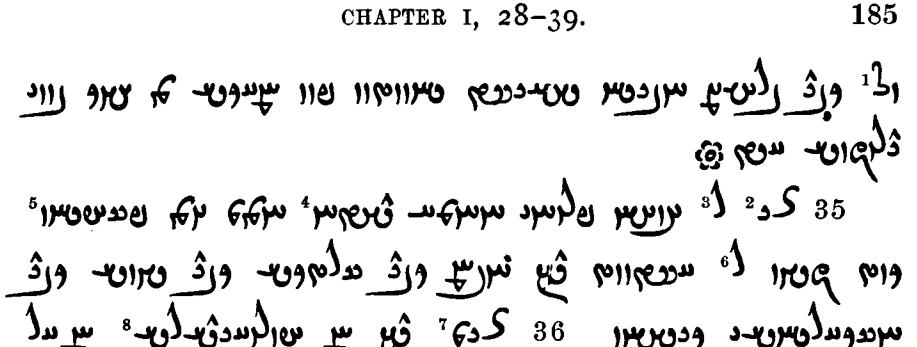

---

val kabed barhâm han-bêshin shâyast yehevûntanŏ, pavan hamâk*íh*, min aêvak bûn-î drôjan*íh* aît.

35 Zak li, Gabr*â*ân-farûkhû-î Aûhar*m*az*d*-dâd*â*n hômanam, denman pas*á*-jishnŏ ka*rd*, *c*îgûn li khadîtûn*d*, dên hanbâm, kabed-sar*d*ak*íh* kabed-dênô*íh* kabed hû-sikâlishn*íh*-î kêshânŏ; (36) zakam dên ham *a*pôrnâêdâr*íh* hamvâr taftîk-mînishnîhâ khvâstâr vajôstâr-î râstîh yehevûn*d* hômanam. 37 Ham *c*îm râî va*l*-i*c* kabed kêshvar va-zrêh vîmônd frôft hômanam. 38 *A*fam denman hanger*d*îk gôbishnân-î *a*jash aît pûr*s*ishnŏ-î râst*íh*-kâmakân, *a*fash min nipîk va-aîyyâ*d*-kâr-î pêshînîk dânâkân râstân dastôbarân, va-nâm*c*isht zak-î hû-frava*rd* Âtûr-pâ*d*îyâvandân, *cîd*anŏ vijî*d*anŏ gha*l* denman aîyyâ*d*-kârân, Shikand-gûmânîk Vijâr shem hankhetûnâ*d*. 39 *C*îgûn

---

[1] So Pl.; R, X ו (va); others om. [2] So K28, R, X, Pz.; others add ד; better אדינ (*a*dînŏ), which Nêr. seems to have often understood as אנ (ânŏ) = כד. [3] Better כל (li-î). [4] Pz. omits final מ by mistake. [5] All have וומ for ם. [6] Better ציגונם (cîgûnam). [7] So K28; L15 ציג כד; R, X ציכ; others ציג כד; better צינ (*a*dînam). [8] All but X have מנ for מ. [9] All but X have ד for ם. [10] K28, PA18, L15, R, X ולמן (valman-ic). [11] X has ם for ד. [12] L15 תיג. [13] All have דד for כל. [14] All add מ (see Pz. note). [15] L15 adds ד. [16] So PA18, L15, R; K28 ו (va); X om. [17] K28, PA18, L15, R have כד, and X כדכ, for מ.

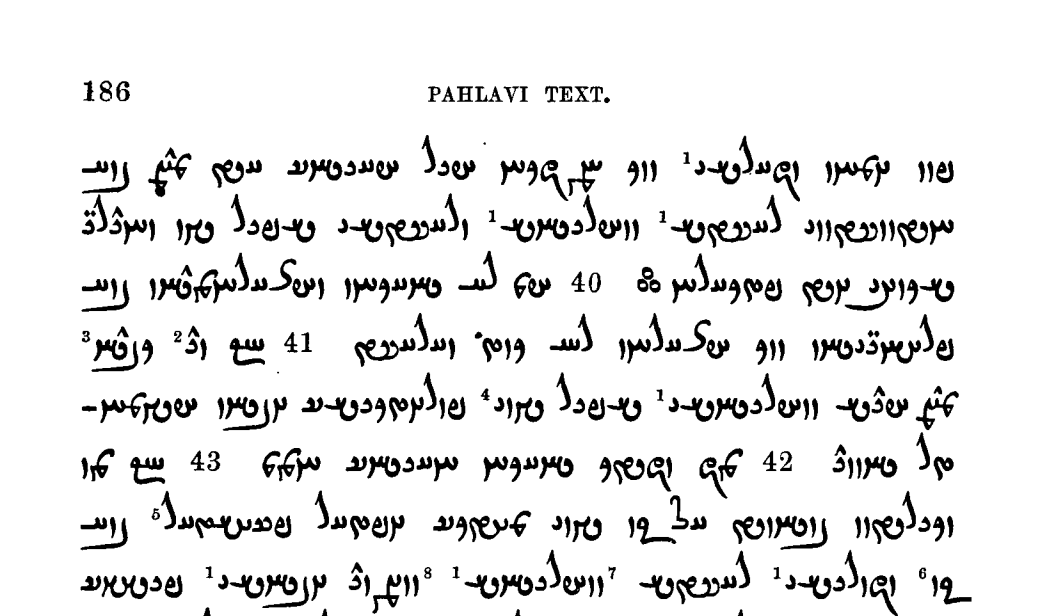

pavan gûmânŏ vijârîh-î navak âmûjakân *av*îr *av*âyishnîk aît, madam ba*r*â-khavîtûnastanŏ-î râstîh, va-v*á*frîgânîh va-râst*íh*-î shapîr dênô, va-andarg shukûh-î gvî*d*-patkârân. 40 *A*fam lâ dânâkânŏ va-*a*fzâr-hômandânŏ, ba*r*â farhângîkânŏ, navak-*a*fzârânŏ, râî ka*r*d va-ârâst, (41) aêgh, vad kabedân madam *a*fd*íh* va-v*á*frîgânîh-î shapîr dênô-î pôryô-*d*kêshîk gôbishnŏ *av*îgû-mântar yehevûnd, (42) min-i*c* vijî*d*ak dânâkân khvahîshnîk hômanam, (43) aêgh mûn nikîrî*d*anŏ bavîhûnê*d*, a*l* gha*l* dênô-î mâ*d*akîk gûftâr pasâkhtâr, ba*r*â gha*l* vajûrgîh-î râst*íh* va-v*á*frîgânîh va-vîmônd-gôbishnîh-î pêshînîk dânâkân, aê nikîrê*d*. 44 Maman li, mûn pasâkhtâr hômanam, lâ pâyak-î âmûjkârîk, ba*r*â zak-î âmûjishnîk, yakhsenunam.

45 *A*fam râ*d*-mînishnîhâ gôbishnŏ, min zak dênô-dânishn*íh*, va*l*-i*c* navak âmûjakân bakht va cîmîk medammûnast. 46 Maman mûn, min andak dânishnŏ zyash

---

[1] All but X have ד for ט. [2] Always ק-וֹאי (andâk) in all, to agree with Pz. [3] Perhaps for אי וֹאי ק (kabed âyin). [4] All omit ר. [5] All have וו ט for ט. [6] K28, R, X וי (avŏ). [7] K28, R, X have ו for first ו. [8] K28, R, X have וי for first ו. [9] All ני (hanâ). [10] X has ט for ד. [11] K28, PA18, R, X have ד, and L15 טט, for ו. [12] K28, R, X ; L15, PA18 . [13] L15 כ.

aît, avŏ ar'jânîkân khelkûnêd, padîrishnîktar aêgh mûn kabed khavîtûnêd, ar'jânîkân ajash asûdîh anaîyyârîh. 47 Cîgûn valmanshânŏ vijûrînîd pêshînîk dânâkânŏ, (48) aêgh râdîh telatâ âyûînak, mînishnîk, gôbishnîk, kûnishnîk. 49 Mînishnîk râdîh zak mûn, kadâr-ic-aê ham-gôharân râî, nêvakîh avâyastanŏ ângûn cîgûn nafshman râî. 50 Râdîh-î pavan gôbishnŏ zak mûn, min kolâ frârûn dânishnŏ va-âkâsîh zyash mad yekavîmûnêd, val ar'jânîkân âmûjêd; (51) cîgûn zak-î dânâk-ı gûft, (52) aêgh: 'Yezbemûnam aêgh khavîtûnam vîsp âkâsîh-î sud-bar, va-âmûjôm val fryâdân, va-ayávûm bar-î ayávishnîk.' 53 Râdîh-î pavan kûnishnŏ zak mûn, min nêvakîh zyash mad yekavîmûnêd, kadâr-ic-aê ghal ar'jânîkân nêvakîh.

54 Dadîgar, aîyyâdînîdârîh-î shapîrân pavan bûkht-rûbânîh; (55) ham cîm râî li ârâst, aêgham vad dânâkânŏ, pavan khvêsh khváparîh, hû-cashm nikîrishnîk, pavan anôshak-rûbânîh aîyyâdînend. 56 Maman gûft yekavîmûnêd,

---

[1] K28, X prefix ו (va). [2] All but X have ב for ו. [3] So K28, R, X; others ו. [4] All omit ב. [5] K28, PA18, R, X have ב for ו; others omit it. [6] All מת (amat). [7] L15, R ולפונם (va-alfûnam). [8] K28, R, X ו; others ור. [9] L15 מ (man). [10] L15 מדמיבל.

[illegible]

CHAPTER II.

[illegible]

---

aêgh: 'Mûn vîsp dâm-î shapîr hû-*c*ashmîhâ nikîrê*d*, *c*ashm-î valman *c*ashm-î khûrshê*d* aît, (57) maman khûrshê*d*-i*c* va*l* vîsp dâm hû-*c*ashmîhâ nikîrî*d*âr va-bar*á*zînî*d*âr.'

CHAPTER II.

1 Babâ-î fratûm (2) madam pû*r*sishnŏ aêva-*c*and-î hamâî-pîrû*z*kar Mit*r*ô-aîyyâr-î Mâhmâ*d*ân, min Spâhân, vêh-mînishnîhâ, lâ khalak-khvahîshnîhâ, pû*r*sî*d* pasukhvô.

3 Zak-î pû*r*sî*d*, aêgh: Akharman maman râî va*l* rôshan*íh* vizâyast, va-*c*îgûn shâyast yehevûn*d* amatash lâ ham-gôhar, amat lanman hamâî khadî-tûnem aêgh ko*l*â maman lâ ham-gôhar min gvî*d* gôhar ângûn pâhr*é*jê*d*, *c*îgûn mayâ min âtâsh? 4 Pasukhô denman, aêgh: Akharman vizâyishnŏ zyash va*l* rôshan*íh*, benafshman vahânŏ gvî*d*-gôhar*íh*. 5 Va-za*d*âr kâmakîh, zyash hamîshakîhâ pavan gôhar yehevûn*d*, râî, va*l* gvî*d*-gôhar*íh* za*d*âr.

---

[1] All omit ɔ. [2] Nearly all ⅄ı. [3] K28, X ıᴟ (avŏ); L15, R ꟻı. [4] So PA18; others ꟻᴟꟻ. [5] All ɯ, but see Pz. note. [6] R, X have this word after the next two. [7] K28, PA18, R ꟻı; X ıᴟ (avŏ); L15 om. [8] So PA18; others ꟻᴟꟻ. [9] K28, X ⅄ɯꟻ. [10] X ᴟᴟɔ (*a*vân). [11] K28, X om. [12] All ꟻı. [13] L15 ıᴟ⅄ɔ⅄ɯ (shapîrânŏ = ıᴟɔɔıɯvêhânŏ). [14] All but X have ɯ for ɯ.

6 Vizûdakíh vizâyishnŏ, kolâ cîgûn yehevûnêd, barâ min gvîd-gôharîh va-gvîd-gôharân vad lâ yehevûnêd. 7 Maman ham-gôharân, aêvak val tanê, ham-kâmakîh va-ham-sájakîh yehevûnêd, lâ vizâyishnŏ vizûdakîh. 8 Va-gvîd-gôharân, hamêstâr-gôharîh râî, kolâ cîgûn val ham yehamtûnd, aêvak val tanê, zadâr vizûdâr yehevûnd. 9 Ham-gôharân, ham-sájakîh va-ham-gôharîh râî, amat val ham yehamtûnd, zîvîk hômand, kârîk hômand, va-ham-aîyyâr hômand. 10 Vishôpishnŏ va-gvîdîh-î ham-gôharân anahamîh-î gvîd-gôharân. 11 Ângûn cîgûn garmîh sardîh mûn, hamêstâr-gôharîh râî, hamîshak-gôharîhâ aêvak val tanê zadâr va-vizûdâr kûkhshâk vishôpâk hômand. 12 Maman kolâ vishôpishnŏ min sardîh va-khûshkîh va-garmîh va-khavîdîh rastakân, (13) va-aêvak val tanê zadârîh va-vizûdârîh va-hamêstârîh. 14 Maman vishôpishnŏ-î tanûân min hamîshak-kûkhshishnîh-î garmîh va-sardîh, khûshkîh

---

1 X inserts 𐬛𐬀𐬥𐬌𐬨𐬀𐬙 (dûshmanîk) as a gloss. 2 All have always 𐬎𐬌 for 𐬎𐬀 in this word, to agree with Pz. -hôd in bahôd. 3 All but X have 𐬀 for 𐬌. 4 K28, R, X 𐬀. 5 K28, X 𐬌𐬀𐬎𐬀 for Pz. did. 6 L15 𐬀. 7 X 𐬉. 8 X 𐬎 (avŏ), others 𐬀. 9 R, X have 𐬌𐬎, and others 𐬌, for 𐬌 𐬀. 10 X 𐬌𐬍. 11 So L15; X 𐬎 (avŏ), others 𐬀. 12 So X, but others have 𐬀 for 𐬁. 13 L15 𐬀, X 𐬎 (avŏ).

CHAPTER III.

va-khavîdîh; (15) min kûkhshishnŏ-î valmanshân, aêvak val tanê, tanûân vishôpak hômand akâr hômand. 16 Mayâ va-âtâsh, benafshman-gôharîhâ, aéc vizûdârîh lâ pêdâk; (17) barâ sardîh-î brâdarvatîh val khavîdîh-î mayâ gûmîkht yekavîmûnêd, hamêstâr-î garmîh-î âtâsh; (18) va-khûshkíh-î brâdarvatîh val garmîh-î âtâsh gûmîkht yekavîmûnêd, hamêstârîhâ val khavîdîh-î mayâ vizûdâr.

CHAPTER III.

1 Va-zak-î pûrsîd, (2) aêgh: Cîm dâdâr Aûharmazd Akharman min saryâ kardanŏ va-saryâ bavîhûnastanŏ avâz lâ yakhsenunêd, amat tûbân kardâr aît? 3 Amat yemalelûnam aêgh lâ tûbân kardâr akhar lâ-bûndak apâdîyâvand-ic aît. 4 Pasukhô denman, (5) aêgh Akharman saryâ-kûnishníh min saryâ-gôharíh

---

1 All but X have ꞏ for ꞏ. 2 PA18, L15, R ; X (avŏ). 3 All omit . 4 X omits . 5 X (mindavam). 6 X (avŏ), others . 7 L15 (=); all but X have ꞏ for ꞏ. 8 All insert (hamîshak). 9 All but L15, X have ꞏ for ꞏ. 10 X has (avŏ) for ; others omit it. 11 X (cîgûn). 12 L15 om.

va-saryâ kâmakîh zyash hamîshak pavan drûj. 6 Dâdâr Aûharmazd vîsp-tûbânîh zak-î madam vîsp shâyed yehevûntanŏ, va-sâmân-hômand.

7 Zak-î lâ shâyed yehevûntanŏ tûbân atûbân madam lâ jûmbî-aît. 8 Mûn yemalelûnêd lâ dên vîmônd-î sakhun-shnâsîh. 9 Maman, amat gûft aêgh lâ shâyed yehevûntanŏ, tanê yemalelûnêd aêgh yêdatô padash tûbânîk, zyash min vîmônd-î lâ shâyed yehevûntanŏ dedrûnd. 10 Maman akhar lâ lâ-shâyed, barâ shâyed, yehevûntanŏ. 11 Cîgûnash tûbân sâmân-hômand, ângûn-ic ajash kâm. 12 Maman far'zânak, (13) va-kâm-î far'zânak kolâ val zak-î shâyed yehevûntanŏ, (14) afash kâm val zak-î lâ shâyed lâ vidîrêd, (15) maman kolâ zak yezbemûnêd-î shâyed sajêd yehevûntanŏ.

16 Hat yemalelûnam, aêgh dâdâr Aûharmazd Akharman min sarîtarîh, zyash hamîshak gôharîk, avâz dâshtanŏ tûbân, (17) zak gôhar-î dêvîk val yêdatôîk, va-zak-î yêdatôîk val dêvîk, vardînîdanŏ shâyed; (18) va-târ rôshan,

---

1 All but X have ꞃ for ꞅ. 2 L15 has ꞁ for ꞃ. 3 Misread 'ăsh' (=zakash) in Pz. 4 K28, R, X ꞇꞄꞑ. 5 X ꞁꞃ (avŏ), others ꞁꞄ. 6 L15 ꞇꞄꞑ. 7 All ꞁꞄ. 8 K28, PA18, R have ꞃ, and L15 ꞁ, for ꞅ. 9 Better ꞁꞁꞁ (adînŏ).

va-rôshan târ, kardanŏ shâyed. 19 Gôhar pavan benafshmanîh vashtanŏ gôhar lâ-shnâsân yemalelûnd, (20) mûn ûzdahishnŏ gôhar dên kûñishnŏ gujinishnŏ anashnâs; (21) va-gûrg khrafstar pavan nêvakîh angârênd. 22 Cîgûn anâkîh va-saryâ-î min anshûtâ va-gôspend lâ nafshman-gôharîhâ, barâ min vinâsishnŏ, fradîpishnŏ, nîyázishnŏ, vîyávânîh-î drûj, (23) min ham sarîtarîh-î avârîk drûj-î cîgûn kênô, va-khêshm, va-varenô-î gûmîkhtak val mardûm. 24 Cîgûn vashtamûntanŏ-î dârûk-î tâkhal-î zâhar-gûmîkht lâ nêvakîh-pardajishnîh, barâ spôkhtanŏ-î dard va-vîmârîh-î min barâ gôhar râî. 25 Cîgûn milayâ-î râst va-kadbâ, (26) î amat aît-î ham-tanû pavan milayâ-ı-î kadbâ aharûbŏ gabrâ min kabed anâkîh bûkht-êd, va-pavan zak-î râst aîrîkht-êd, (27) frâêst zak nêvakîh lâ min kadbâ-gôbishnîh, barâ min spôkhtanŏ-î zadârîh va-sarîtarîh-î gûmîkhtak val sarîtarân, (28) zak-ic anâkîh lâ min râst-gôbishnîh, barâ min sarîtarîh-î gûmîkhtak val sarîtarân.

---

[1] All but X have 𐭥 for 𐭯. [2] Always 𐭩𐭮𐭯𐭲 in all, as in Pz.; but the form given above is more probable. [3] Always corrupted by all into 𐭤𐭥𐭲, 𐭮𐭥𐭲, 𐭫𐭥𐭲, 𐭣𐭥𐭲, 𐭥𐭥𐭲, or 𐭲𐭲. [4] All 𐭩. [5] So PA18; X 𐭮, others om. [6] All omit 𐭫. [7] All omit 𐭤. [8] L15 inserts 𐭠𐭣𐭤. [9] X 𐭮 (avŏ), others 𐭩.

---

29 Min-*ic* zak-î amat hamêstârân, aêvak aêvak, nafshman ham-bu*d*îk spôkhtanŏ *c*îharînî*d* yekavîmûnd, (30) ko*l*â aêvak zak-î nafshman hamêstâr lakhvâr dâshtanŏ atank hômand, (31) *c*îgûn rôshanîh târîkîh, hû-bôdîh dûsh-gôndîh, ki*r*fak bajak, hû-dânâkîh dûsh-dânâkîh. 32 Zak lâ atank rôshanîh dûsh-gôndîh, va-lâ hû-bôdîh târîkîh lakhvâr dâshtanŏ; (33) ba*r*â, gvî*d* gvî*d*, zak-î nafshman hamêstâr lakhvâr dâshtanŏ *c*îharînî*d* yekavîmûnd. 34 Zak-*ic*-î yema*l*e*l*und, aêgh pavan lêlyâ-î târîk aharûbŏ gab*r*â min shêr va-gûrgân va-kalbâân va-dûjân bûkht-ê*d*, (35) pavan yôm-î rôshan dên yedman, *a*fshân garôbŏ, yehevûnê*d*, (36) zak lâ pavan nêvakîh-î min târîkîh, lâ-*c* pavan anâkîh-î min rôshanîh dâshtanŏ saj*ê*d. 37 Maman rôshan*îh* pavan spôkhtanŏ-î târîkîh yehabûn*d* yekavîmûnê*d*, lâ pavan *avâz* dâshtanŏ-î shêr, gûrg, va-khrafstarân. *Avâr*îk kabed-î pavan denman shôn. 38 Dê-rangîh râî

---

[1] X ١٩. [2] X has ٥ for ٥. [3] So X; others ٥٧٧ (for ٥٥٧). [4] For ٤١٦٥ (atang), a more probable reading than 'âtûk.' [5] All but X have ٥ for ٥. [6] Better ٤٦٥. [7] X has ٩٢, and others ٩٥, for ٤. [8] So Pz.; X ٢٥٥٩١, others ٢٥٥. [9] All ٥٧٧. [10] All omit ٥. [11] So X; others ٩٢٥.

CHAPTER IV.

---

val hangerdîh andâkht; lekûm pîrûzkarân nêvakîh shnâkhtârîh (39) ângûn, aêgh min dênô kabed ayâvêd.

Chapter IV.

1 Va-zak-î pûrsîd, (2) aêgh: Amat hamâî khadîtûnam, aêgh hamâk mindavam min spihâr va-stârakân hamâî yehevûnêd, (3) va-denman spihâr mûn yehabûnd, akhar ham zak aît-î vîrôyishnîkân yemalelûnd, aêgh nêvak va-saryâ valman yehabûnd. 4 Hat Akharman yehabûnd, denman afd mindavam kâr valman cîgûn tûbân yehevûnd yehabûntanŏ? 5 Maman râî amat aît stârak mûnshân nêvakîh avâkîh ajash hamâî khelkûnî-aît? 6 Hat Aûharmazd va-Akharman pavan ham-pûrsakîh yehabûnd, akhar ângûn pêdâk aêgh Aûharmazd, pavan vinâs va-saryâ-î min spihâr hamâî yehevûnêd, levatman Akharman ham-vinâs ham-bâî. 7 Pasukhô denman, (8) aêgh spihâr dîvâk-î bakânŏ-î nêvakîh bakhtârân, mûnshân kolâ nevakîh bakhtârîh

---

[1] X ꭱ (avŏ), others ꭱ. [2] All but X have ꭰ for ꭲ. [3] X ꭱ. [4] PA18 ꭲ. [5] All ꭵ.

*a*jash hamâî khelkûnd râstîhâ. 9 Va-*h*aftân stâr kerpân parîkân-î *az*îr valmanshân dûbârênd, *avôrd*ârân-î gvî*d* bakhtârân, (10) mûnshân dênôîk shem Gadôgân. 11 Dâ*d*âr Aûha*rmazd* vacûmânakîhâ far'*z*ânakîhâ ârâst-ârîh-î denman dâm dahishnŏ va-pa*d*vastârîh-î frashaka*rd* râî.

12 *C*îgûn ganâk maînôg andarûn âsmân *péc*î*d*, valman drûj dûsh-dânâkîhâ zûr-mîtôkhtîhâ, levatman kabed sar*d*ak bajakân drûjân-î tôm-tôkhmakân, va*l* rôshan*îh* fra*j*ast gûmîkht, aêgh: 'Denman dâm dahishnŏ-î Aûha*rmazd* an-aît vadîdûnam, ayô*v* va*l* nafshman shâyôm ka*rd*anŏ.' 13 Valmanshân rôshanân, *av*artûm-î shapîrîkân, harvist-âkâsîh râî, va*l* zak-î drûj khalak-kâr*îh* va-zûr mîtôkht*îh* âkâs yehevûn*d*; (14) denman-i*c*, aêghash denman nîrûk, mûnash denman khalak-kârîh va-vazand-kârîh *a*jash khva*zêd*, maman sâmânak, (15) ângûn aêghash min kevan aê*c* nîrûk-î pavan *avâz* ârâstârîh-î min bûndak mâli*d*ar*îh*-î band va-dar*d* va-*péc*î*d*ak*îh*-î andarûn âsmân lâ yehevûnê*d*.

---

[1] All but X have ש for ת. [2] So PA18, L15; X 1; others ל. [3] Better ע בגך (bajak-âyin). [4] All ל. [5] L15 מ. [6] X ק (denman).

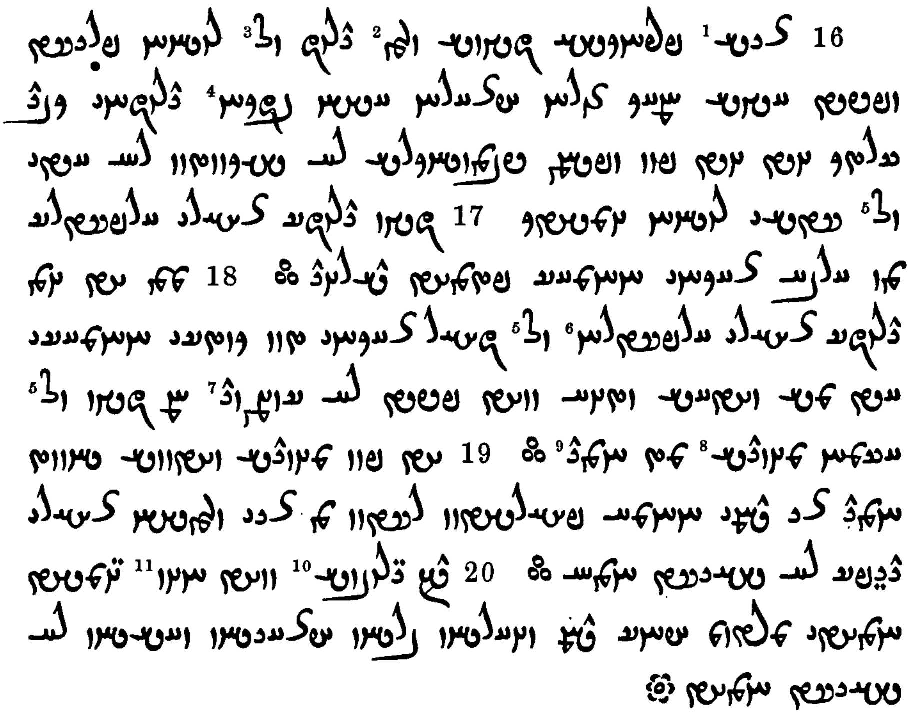

16 Zyash far'*z*ânakîhâ—*c*îgûnash valman drûj va*l* rôshanân fra*j*ast va-*péc*î*d*, adînash hamâk zôrân *a*fzârân ashân bajakân drûjân-î kabed sar*d*ak gvî*d* gvî*d* pavan nafshman y*ez*bemûnishn-kar*îh* lâ shedkûntanŏ râî—aît-î va*l* st*îh*-î rôshanân gûmîkhtak; (17) *c*îgûn drûjîk zâhar-î khrafstarîk, mûn arbâ zahakân-î Aûha*r*ma*zd*îk pa*d*mûkht dârênd. 18 Maman hat denman drûjîk zâhar-î khrafstarân va*l* *c*ahâr zahakân-î tanû-ka*rd*îk-î Aûha*r*ma*zd*îk-î aît mayâ, va-âtâsh, va-tînâ, va-vâ*d* *péc*î*d* lâ yekavîmûnd ham-*c*îgûn va*l* âsmân maînôgîh ma*d* hômand. 19 Hat pavan maînôg*îh* va-atanûîh yehevûn*d* hômand, zak dâm-î Aûha*r*ma*zd* pâhrîkhtanŏ rastanŏ min zak-î valmanshân zâhar-î dê*v*îk lâ shâyast hômanâê. 20 Dên garôbŏîh va-vâ*d* ângûn gûmîkht hômanâ*d*-î mar*d*ûm *a*v*â*r*îk dâm nîvârishnŏ, burishnŏ, *a*fzâyishnŏ, vakhshishnŏ lâ shâyast hômanâ*d*.

---

[1] Misread 'ăsh' (=zakash) in Pz. It refers to the of § 8, who are represented by the of § 13. [2] All . [3] All but L15 . [4] See § 12, note. [5] All . [6] All but L15 have for , but see S. [7] So K28, PA18, L15, R; others have for . This verb is an act. perf. aux., with or as nom. understood. [8] All omit . [9] The nom. here is understood. [10] All . [11] All (levatman).

21 Ângûn-ic valmanshân *a*pâkhtarân rôshan*îh* pa*d*mûkht yakhsenund, cîgûn drûjîk zâhar-î khrafstarân dên st*îh*-î rôshanân. 22 Zak-ic râî, min mâr sar*d*ak-î zâhar-vi*dâ*j min *av*ârîk da*d*ân khrafstarân kabedân, sû*dîh* mindavam aît*îh* pê*d*âk. 23 Ângûn-ic min *a*pâkhtarân; ham-gûm*éz*ishn*îh*-î *az*îr barîsh*îh*-î rôshanân râî, nêvakîh *a*jashân pê*d*âkî-aît. 24 Ângunî-aîtak-î denman *a*pâkhtarân, nêvakîh-î valmanshân hamâî khelkûnd, (25) ângûn cîgûn gadôgân râs-dârân-î dên kârû*v*ân v*áz*ârkânân râs peskûnd. 26 Kabedân mindavam-î mâ*d*akîk sôcrûnd, (27) lâ va*l* khvêshkârân ar'jânîkân, barâ va*l* vinâskârân, akhvêshkârân, *j*ihân, rûspîkân, an-ar'jânîkân khelkûnd va-yehabûnd.

28 Denman-ic, aêgh denman ki*r*fak-kar*îh*-î star-angârân min valmanshân *a*pâkhtarân angârênd va-yema*l*el*û*nd zak cîm râî, (29) amatshân cîgûn*îh*-î bakânŏ-î nêvak*îh* bakhtârîk, va-zak-ic-î 5 stârak-î Aûhar*m*az*d*îk-î aît mas-î

---

1 Better 𐬀𐬵𐬀𐬌𐬌 (kabed âyin). 2 PA18, L15 om. 3 All but X have 𐬎 for 𐬐. 4 All 𐬱𐬀𐬴𐬀. 5 X 𐬨𐬀𐬞𐬀 (valmanshân); better 𐬀𐬵𐬀𐬌𐬌 (kabed âyin). 6 All 𐬀.

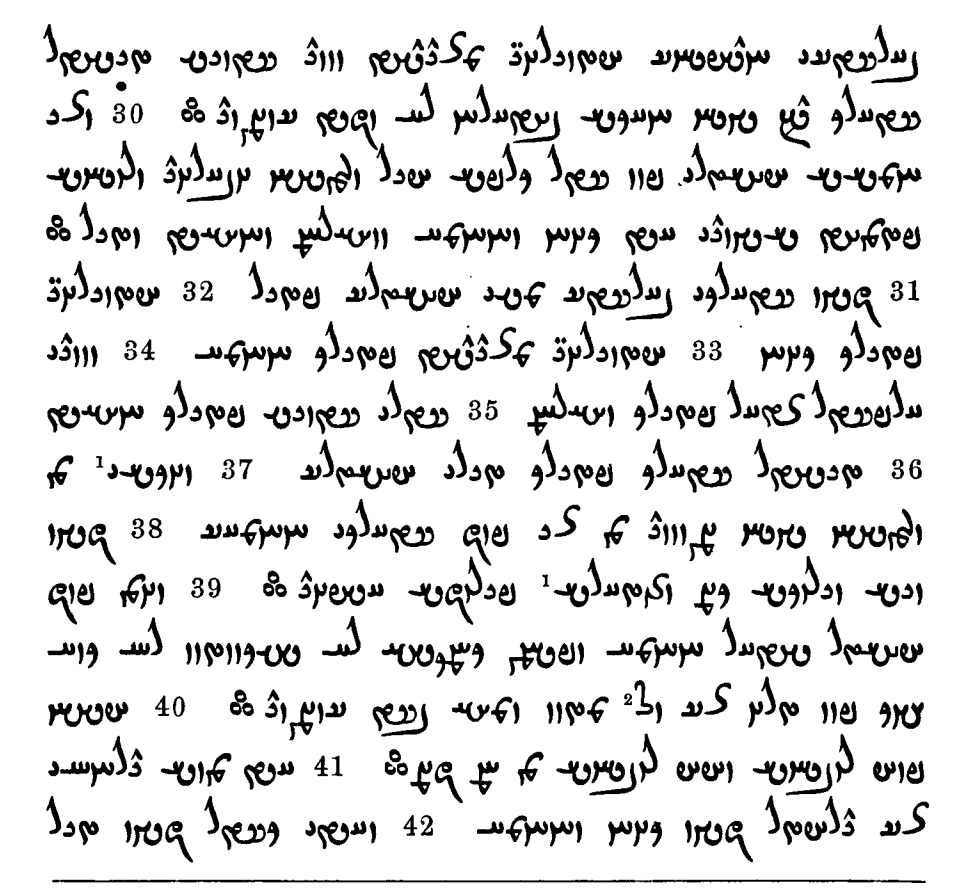

bâlistîk-î and*á*zishnîk, *H*aptôîrîng mazdadâ*d*, Vanand, Satavês, Tîshtar stârak, dên gadôgân anâk*íh* bakhtârân, lâ vij*î*d yekavîmûnd. 30 Va-zak khôm-shyâ *a*pâkhtar-î pavan star-kerp*íh* *a*zîr valmanshân dûbârênd va-rôshan*íh* pa*d*mûkht yakhsenund-î aît Kêvân, va-Aûha*r*ma*zd*, va-Vâhrâm, va-Anâhî*d*, va-Tîr. 31 *C*îgûn stârak-î bâlistîk, mas-î *a*pâkhtarîk-pa*d*îr (32) *H*aptôîrîng, pa*d*îrak Kêvân, (33) *H*aptôîrîng mazdadâ*d* pa*d*îrak Aûha*r*ma*zd*, (34) Va-nand-î khrafstar za*l*âr pa*d*îrak Vâhrâm, (35) star-î Satavês pa*d*îrak Anâhî*d*, (36) Tîshtar stârak pa*d*îrak Tîr-î *a*pâkhtarîk, (37) nêvakîh-î min valmanshân gadôgân yema*l*ûnd min zak panj stârak-î Aûha*r*ma*zd*îk, (38) *c*îgûn vêsh-nîrûk*íh* kêm vizû*d*ârîh pîrû*zíh* ay*á*vênd. 39 Va-denman panj *a*pâkhtar dâ*d*âr Aûha*r*ma*zd*, nafshman-kâmakîhâ lâ shedkûntanŏ râî, ko*l*â aêvak pavan trên zîk va*l* Mit*r*ô va-mâh bast yekavîmûnd. 40 *A*fshân f*r*á*z*-rûbishn*íh* va-*a*vá*z*-rûbishn*íh* min ham *c*îm. 41 Aît mûnash darânâî-î zîk dir*á*ztar, *c*îgûn Kêvân va-Aûha*r*ma*zd*; (42) va-aît-î kastar, *c*îgûn Tîr

[1] All but X have ꝺ for ꝺ. [2] All ꝺ.

va-Anâhîd. 43 Kolâ amat val afdûm-î zîk vazlûnd, pavan akhar *avâz* âhanjênd, (44) afshân khvêsh-kâmakîhâ raftanŏ lâ shedkûnd, (45) aêgh dâm lâ vinâsênd. 46 Va-zak trên drûj-î mas-aôjak-î hômand Mitrô va-mâh-î apâkhtarîk hamêstârîhâ azîr barîsh-î 2 rôshanân sagîtûnd. 47 Hânŏ[7], zak-ic-î karîtûnî-aît, min shapîrîh-î aît, stârak gadôk, ham azîr barîsh-î Mitrô bast aît. 48 Va-amat min band arîk yehevûnêd, pavan zak akhtar zyash dên jahêd, pavan kûst zak mûn zak akhtar khvêshkârîh, vazand va-anâkîh vadîdûnêd, (49) vad tanê *avâz* bandak garôbŏîh-î Mitrô yehevûnêd. 50 Milayâ-î padash dedrûnd (51) denman aît, ârdîk-î avarîkân dên star pâyak. 52 Min azîr-î valmanshân ârdîk-î Tîshtar va-Spenjagar shêdâ, (53) va-âtâsh-î Vâzisht va-Apâôsh shêdâ, (54) avârîk shapîr maînôgân-î levatman tômîkân pavan vârân kardârîh va-sûd bakhtârîh-î val dâmân.

---

[1] All ꝑ. [2] All ꝺꝺ. [3] All ꝛꝛ, but see AV. glos. [4] Li5 ꝺꝺ. [5] All but X have ꝺ for ꝺ. [6] All ꝛꝛ. [7] Perhaps 'ayînŏ,' or 'akharan.'

55 *Az*îr-î valmanshân, mar*d*ûm, va-gôspend, va-khrafstar, va-mâr, va-*av*âr[î]k dâm-î shapîr va-sarîtar. 56 Maman g*u*jinishnŏ levatman mar*d*ûm gûmîkht yekavîmûnê*d*, (57) î aît *áz*, va-varenô, va-kênô, va-khêshm, va-bûshâsp, (58) va-khira*d*, va-khîm, va-hûnar, va-dânishnŏ, va-hûsh, va-vîr, (59) *c*îgûn nîvâkhtŏ-î shapîr va-nîvâkhtŏ-î sarîtar yema*el*ûnî-aît-î vahânŏ hômand-î ki*r*fak va-vinâs. 60 Denman hamâk nêvakîh-î dâm frâêst min dâ*d*âr-î dâm, (61) mûn aît benafshman bezashk va-dû*r*est pat, pânâk dâshtâr, va-parva*r*dâr, va-pâhrîkhtâr, bûjâk-î khvêshân dâmân. 62 *A*fash, va*l* nafshmanân dâmân, *c*âr-î min anâk*íh* bûkhtanŏ, va-*a*fzâr-î min bajak*íh* pâhrîkhtanŏ, bûndakîhâ yehabûn*d* va-âmûkht yekavîmûnê*d*.

63 *A*fash ângunî-aîtak ângûn *c*îgûn bâgh khû*d*âî va-bôstân-pân-î dânâk, mûnash da*d* va-mûrvô-î vinâskâr va-za*d*âr, pavan tapâhînî*d*anŏ-î bar-î dirakhtân, va*l* bâgh ye*z*bemûnê*d* vizû*d*anŏ. 64 Va-valman bâgh-pân-î dânâk, pa*d*asâî kem-ranj*íh*-î nafshman, *aváz* dâshtanŏ-î zak da*d*-î vinâskâr min nafshman bâgh

---

[1] See ch. iii, 20, note. [2] All but X have 𐭭 for 𐭯. [3] Better 𐭢 (âyin) for final 𐭩. [4] All 𐭠. [5] All 𐭥𐭥𐭥𐭫, but see Pz. [6] X 𐭥𐭥𐭫, others 𐭥𐭥.

râî, *a*fzâr-î pavan giriftanŏ shâye*d*-i zak da*d* ârâye*d*, (65) *c*îgûn talak, va-dâm, va-*c*înak-î parandak. 66 Aêgh amat da*d* *c*înak khadîtûnê*d*, *a*fash ranjakîhâ kâmê*d*, sagîtûntanŏ, pavan anâkâsîh-î talak va-dâm andarash garôbŏî-aît. 67 Denman âshnâk, aêgh da*d* amat va*l* dâm aûftê*d*, lâ *a*parvé*z*îh-î dâm, bar*â* zak-î dâm ârâstâr; (68) pavan zak, da*d* dên dâm garôbŏî-aît. 69 Mîrak bâgh khû*d*âî-î dâm ârâstâr pavan dânâk*íh* âkâs aêgh zak da*d*-î nîrûk vad maman sâmânak va-*c*and damânŏ. 70 Zak da*d* nîrûk va-zôhar, zyash dên tanû, pavan kûkhshî*d*ârîh akârî-aît va-ré*j*î-aît, *c*andash tûbân, pavan dâm khefrûntanŏ va-talak shkastanŏ tapâhînî*d*anŏ kûkhshî*d*anŏ. 71 Va-amatash abûndak-nîrûk*íh* râî, nîrûk-î kûkhshâk*íh* khva*z*ê*d* akârî-aît, akha*r* zak bâgh-pân-î dânâk, pavan nafshman kâm va-anjâm*íh* bar-î khvêsh, dânâkîhâ zak da*d* min dâm bîrûn ramîtûnê*d*, aît-gôharîhâ akâr-nîrûkîhâ. 72 Nafshman dâm va-talak *avá*z-ârâstârîhâ avazandîhâ *avá*z va*l* ganj *av*aspârê*d*.

---

[1] L15 ۱۶. [2] K28, PA18, R have ۲۰۷۷, and L15, X ۷۷, for ۲۰۷. [3] X ۱۳ (avŏ), others ۴۱. [4] All but X have ۷ for ۷. [5] All ۵۷۷. [6] All ۴۱.

---

73 Valman-*ic* mânâk aît dâ*d*âr Aûha*r*maz*d*-î dahishnân bûkhtâr, va-dâm ârâstâr, va-saryâ bûn-gashtak akârînî*d*âr, va-bâgh-î nafshman min vizû*d*âr pâ*d*âr. 74 Da*d*-î vinâskâr-î bâgh tapâhînî*d*âr valman *g*ajestak Akharman-î dâmân sht*á*ftâr patîyârakînî*d*âr. 75 Dâm-î shapîr âsmân, mûnash shapîr dahishnân dên mâhmân hômand, (76) mûnash ganâk maînôg va-vishû*d*akân kâdmon dên garôbŏîk hômand. 77 Va-va*l* talak va-dâm-î da*d*-î vinâskâr, min nafshman kâmishn-kar*íh*, akârînî*d*âr (78) damân-î pavan kûkhshî-*d*ârîh-î Akharman, *a*fash zôharân *a*fzârân, va*l* dêrang (79) î pavan kûkhshî-*d*ârîh-î da*d*, dên talak va-dâm, akârî-aît zyash nîrûk. 80 Aêv*á*c dâ*d*âr-î dâmân bûkhtanŏ, zyash min patîyârak *j*âvî*d*ânak nêvak-rûbishn*íh* nîvâr-*d*anŏ, *av*áz ârâye*d*-î valman bâgh khû*d*âî-î dânâk nafshman dâm va-talak.

81 *A*dînash kem nîrûk va-*av*îhang*íh*-î valman drûj, dên kûkhshishnŏ zyash va*l* rôshanân, min-*ic* denman pê*d*âk. 82 Amat *c*îgûnash zûr-mîtôkhtîhâ

---

[1] L15 [illegible]. [2] All [illegible]. [3] All but X have [illegible] for latter [illegible]. [4] Better [illegible] (akârîh aît). [5] K28, PA18, L15 om. [6] All but L15 [illegible]. [7] K28, R, X [illegible]. [8] Often read 'ainâ' by Nêr., as appears from Pl. Mkh. [9] X omits, others [illegible].

mînî*d*, aêgh: 'Denman âsmân va-zamîk va-zak-î Aûha*r*ma*zd* dâm an-aît vadîdûnam, ayô*v* min nafshman gôhar var*d*înam, va*l* nafshman*îh* dedrûnam,' (83) adînŏ-*c* levatman drûj-nîrûk*îh*, va-za*d*âr kâmak*îh*, va-hamîshak-kûkh-shishn*îh*, min tûbân sâmân, aêc lâ kûshishnŏ-î shêdâân; aît denman zamîk, va-âsmân, va-denman dâm, (84) min andak va*l* kabed âzâyishnîk, *c*îgûn pê*d*âk, (85) amarakân-i*c* pa*d*ash khûstûkîk. 86 Màman hat, dên denman kûkhshishnŏ, aêc *a*parvé*z*îh frâêst yehevûn*d* hômanâê, min andak va*l* kabed ma*d*anŏ ashâyast hômanâê.

87 Hat-i*c* zâyishnân-î stih frâêst pa*d*ash margîh-yehamtûnishn*îh* pê*d*âk, adînŏ-*c* khadîtûnî-aît aêgh zak marg*îh* lâ aît*îh* bûndak akâr*îh*, barâ nîy*áz*-î min dîvâk va*l* dîvâk, min kâr va*l* kâr. 88 Maman, *c*îgûn hêmôg-gûn dahishnân yehevûnishnŏ min arbâ zahakân, *a*dînshân stih tanû *av*á*z* va*l* *c*ahâr zahakân gûmé*z*î-hastanŏ va*l* vén*áv*dahak pê*d*âk. 89 Maînôgân-î tanû râyînâk *j*ân kâdmon *a*fzârân va*l* rûbân gûmé*z*ak hômand—(90) aêva-*c*ihar*îh*

---

[1] All ʃ. [2] All but L15 ʃ. [3] All but X have ʃ for ʃ. [4] All ʃ (zak-shân) to agree with Nêr.'s misreading 'ãshã.' [5] All . [6] All omit ʃ.

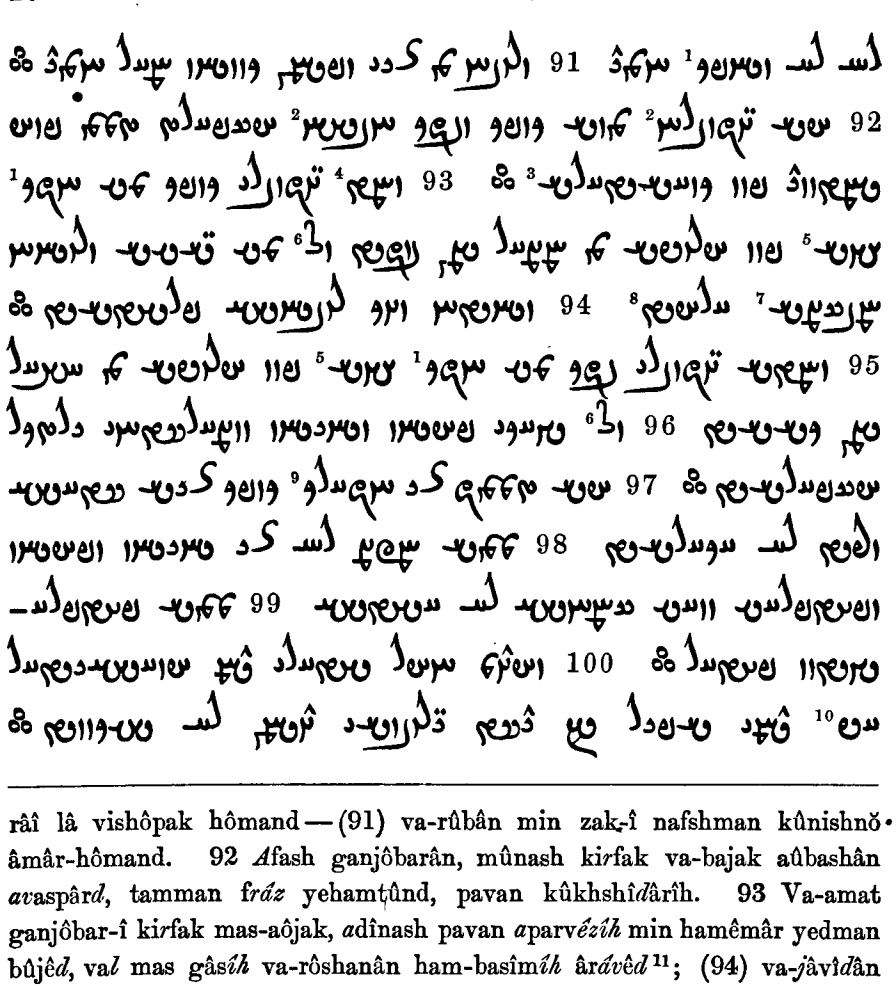

râî lâ vishôpak hômand — (91) va-rûbân min zak-î nafshman kûnishnŏ· âmâr-hômand. 92 *A*fash ganjôbarân, mûnash ki*r*fak va-bajak aûbashân *av*aspâr*d*, tamman *fráz* yehamṭûnd, pavan kûkhshî*d*ârîh. 93 Va-amat ganjôbar-î ki*r*fak mas-aôjak, *a*dînash pavan *a*parv*ézîh* min hamêmâr yedman bûjê*d*, va*l* mas gâs*îh* va-rôshanân ham-basîm*îh* âr*ávêd*[11]; (94) va-*j*âvî*d*ân nêvak-rûbishnîhâ fryâ*d*î-aît. 95 Va-amatash ganjôbar-î bajak mas-aôjak, *a*dînash pavan *a*parv*ézîh* min aîyyâr yedman kashî-aît, (96) va*l* dîvâk-î p*á*zishnŏ[12], va-shûîshnŏ, va-vîmâristân-î dar*d*-kar *av*aspârî-aît. 97 *A*fash tamman-*ic* zak khûjârak ki*r*fak, zyash stihîhâ var'*zîd*, lâ akârî-aît; (98) mamanash, ham-cîm râî, zak shûîshnŏ, va-p*á*zishnŏ[12], va-pâ*d*afrâs vinâs-sâmânîhâ, lâ adâ*d*îhâ, (99) mamanash pâ*d*afrâsinî*d*anŏ pâ*d*âr. 100 Va-*a*fdûm, khvâpar dâ*d*âr-î dâm *av*ôkhshâyî*d*âr aêc dâm-î shapîr dên dast garôbŏ*íh*-î dûshman lâ shedkûnê*d*.

---

[1] All omit ۹. [2] All omit final ۳, but the context requires it. [3] All but L15, X have ۵ for ۵. [4] L15 ۱۶۱. [5] All ۵۵۷ (zakash) to agree with Nêr.'s misreading 'ăsh.' [6] All ۶۱. [7] K28, X ۵۳۱۵۱۳. [8] So all; perhaps for ۱۵۵ ۵ (*afrâzêd*), ۱۵۱۳ (=۱۵۱۳), or ۱۵۳۳ (khirâmê*d*). [9] All ۹۳۷۳. [10] All but K28, L15, X om. [11] Or 'âr*âzêd*.' [12] Or 'pa*khz*ishnŏ.'

101 vazak-îc-î vinâskâr, jômb zak-î aharûbân, pavan vijârdârîh-î vinâs min yôshdâsarkarân yedman, bûjêd, val nêvak-rûbishnîh-î jâvîdânak gâmînêd.

102 Hangerd denman, aêgh dâdâr bezashk, va-dûrest pat, va-dâshtâr, va-parvardâr, va-pânâk, bûjâk-î dâmân; lâ vîmârkar, va-dardînidâr, va-pâdafrâskar-î khvêsh dâm. 103 Va-aît gô-vijârtar azîr nipisht, levatman trên bûn-gashtak nîvârdârîh, andarg lôît-yêdatô-yemalelûnân va-aêvakîh hû-sikâlân.

104 Cîgûntân farmûd va-khvâst padrâst yekavîmûnêd; hû-cashmîhâ farmâyed va-nikîrêd. 105 Maman cîgûnmân azvar nipisht, lâ pâyak-î âmûjkârîk, barâ zak-ic-î âmûjishnîk dârôm. 106 Denman-ic dênôîhâ âmûj valman zyam pavan dênô-î khirad min nipîk-î Âtûr-pâdîyâvandân ayâft, va-latamman nîshânînîd. 107 Afash âmûjakân dên Dênô-kard nipîk-î aghryê far'zânak

---

[1] Pers. جنب. Better than ـزگر, which could only be compared with ـسگر of Pl. Yas. xxx, 3 a (=Av. yema). [2] L15 ! (va), others ud. [3] All ـسالاوـسگ (khvêsh-kârân). [4] All omit, but see Pz.

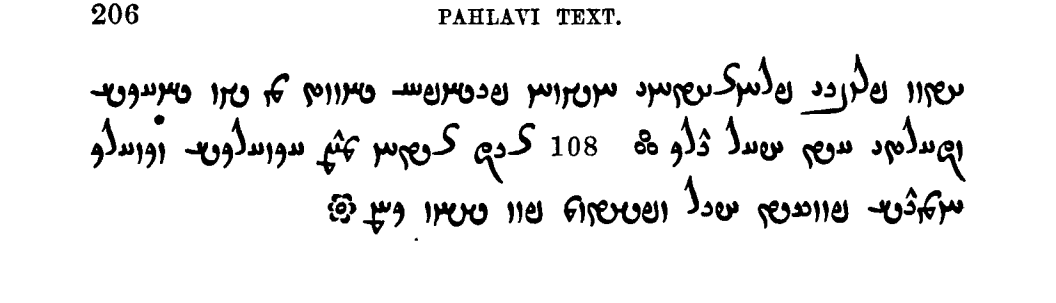

CHAPTER V.

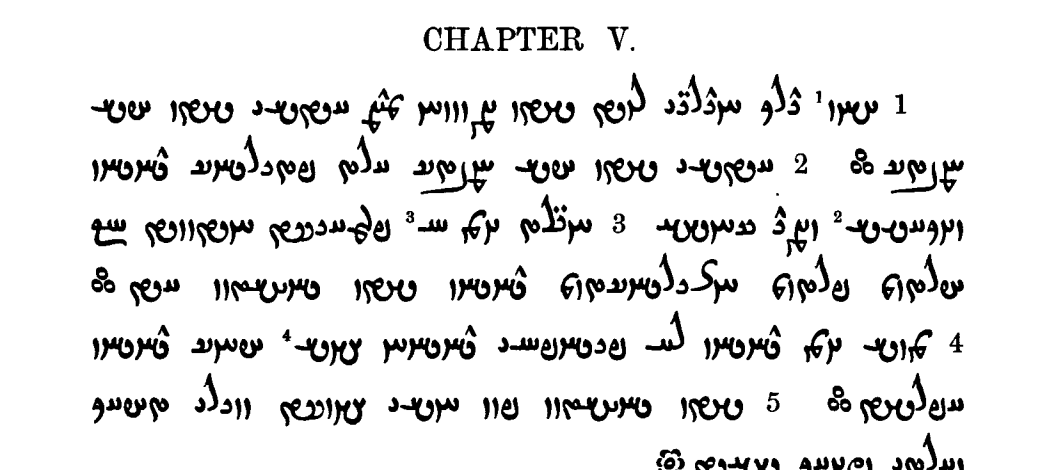

Âtûr-frôbag-î Farukhû-zâdân-î hû-dênôân pêshûpâî yehevûnd min dênô dânâkîh vijârd-î aît hazâr darak. 108 Zak-ic zyatân madam akanârakîh va-kanârak-hômandîh pûrsîd, azîr nipishtôm, pavan yazdânŏ kâm.

Chapter V.

1 Hânŏ[5] darak, andarg-î lôît-yêdatô-yemalelûnân, madam aîtîh-î yêdatô afash ham-budîk. 2 Aîtîh-î yêdatô afash ham-budîk khirad-padîrishnîk dânishnŏ va-gôkâsîh vîmand-sakhunîhâ. (3) hangerd denman:—Aê-far-mâyast khavîtûnêd, aêgh avartûm fratûm aûzîrishnîktûm dânishnŏ yêdatô shnâkhtanŏ aît. 4 Mûnash denman dânishnŏ lâ pêshûpâî-î dânishnân, adînash avârîk dânishnŏ afryâd. 5 Yêdatô shnâkhtanŏ pavan hûsh-î agôndîd[6], va-vîr-î tâvâk, va-khirad-î vijînâk shâyed.

[1] All ۱۳۳, but see AV. glos. [2] All ۳۹۱۲. [3] L15 ۱۳, others ۳۳ (hanâ).
[4] All ۵۵۷ (see ch. iv, 93, note). [5] Doubtful; see ch. iv, 47. [6] Or, perhaps, 'agûngîd,' 'adôndid,' or 'adôngîd'

6 Maman yêdatô shnâkhtanŏ lâ, denman and, kabed aêgh khavîtûnê*d* aêgh yêdatô aît, (7) maman mûn vâhmân mindavam pavan aît*íh* âkâs, *a*fash min *c*îgûn*íh* anâkâs, denman, aêgh zak mindavam shapîr ayô*v* sarîtar, hû-dânâk ayô*v* dûsh-dânâk, anôsh ayô*v* zâhar, sar*d* *a*fsur*d* ayô*v* garm va-t*á*vâk, khûshk khûshînâk ayô*v* khavî*d*, mînâk; (8) va-amatash min *c*îgûn*íh* anâkâs, adînash aît aêv*ác* khavîtûnastanŏ asû*d* — (9) mamam stâyishnŏ va-nikûîshnŏ-î aîsh mindavam lâ pavan aît*íh*, bar*â* pavan *c*îgûn*íh*, shâye*d* kar*d*anŏ—(10) denman-*ic* aê-farmâyast khavîtûnê*d*, aêgh khavîtûnastanŏ-î mindavam pavan 3 âyûînak:—(11) pavan ac*â*r-dânishn*íh*, ayô*v* pavan ânguni-aîtak-dânishn*íh*, ayô*v* pavan shâye*d* s*a*jê*d* yehevûntanŏ.

12 Ac*â*r-dânishn*íh* ângûn *c*îgûn aêvak bâhar aêvak aêvak, 2 bâhar 2 arbâ. 13 Maman dên vîmônd-î ac*â*rîk-*ic* lâ shâye*d* gûftanŏ, (14) aêgh yehevûn*d* yehevûnê*d* damânŏ-1, ayô*v* dîvâk-1, aêgh trên bâhar trên panj, ayô*v* telatâ, yema*l*el*ú*nî-aît.

[1] All ꝑ-ꝺꝺꝼ (anôshak). [2] All -ꝼ (hanâ). [3] All have ꝼꝼ for suffix ꝙ.

15 Ângunî-aîtak-dânishn*íh* zak mûn, min pê*d*âk*íh* mindavam, *c*ish-î lâ pê*d*âk pê*d*âkînê*d*, (16) va-min vên*áv*dahak mindavam avên*áv*dahak *c*ish, pavan ângunî-aîtak-î yedman madam hankhetûnâ*d*, yehêtyûnê*d*, va*l* khavag-î-mân*íh*-î vênishnŏ-î khira*d*, (17) pavan spôrîk mânâk*íh*, hûmânâk, hûmânâk-bâhar*íh*. 18 Spôrîk mânâk*íh* ângûn *c*îgûn mar*d*ûm-î Pârs va*l* mar*d*ûm-î hânŏ shatrô. 19 Va-hûmânâk ângûn *c*îgûn panîr va*l* spê*d*ak-î khâyak. 20 Va-hûmânâk-bâhar ângûn *c*îgûn panîr va*l* *gac*; (21) maman denman min vîmônd-î hûmânâk-bâhar, *c*îgûn panîr va*l* *gac* aêv*ác* pavan spê*díh* mânâk, (22) spê*d*ak-î khâyak pavan spê*díh* va-khûrishnŏ-*c*. 23 Va-aîtŏ-*c* mûn hûmânâk hûmânâktar, va-hûmânâk-bâhar hûmânâk-bâhartar, yema*le*lûnî-aît. 24 Zak-î spôrîk-hûmânâktar madam lâ yema*le*lûnî-aît, (25) maman spôrîk spôrîktar lâ yehevûnê*d*.

26 Min denman âyûînak dôkân, kabed dêrang*íh* râî, *f*râz shedkûn*d*. 27 Min

---

1 All ֆ. 2 PA18, L15, R, AK ֆ֊ֆ֏ֆ֍, but see Pl. Vend. xix, 102. 3 The suffix ֍ (-îh) seems wanting here; but ֆ֊ֆ֏ֆ֍ appears to be sometimes a noun (see AV. lxx, 2; GF. ii, 58). 4 All ֈ֏֍ (see § 1). 5 R ֎; PA18, L15 omit ֈ֏ ֏.

vênávdahak mindavam avênávdahak numûdanŏ ângûn cîgûn min kardak vadâshtak mindavam, mûn kardâr va-dâshtâr lâ khavag-î-mân, (28) va-min nipishtak mindavam, mûnash nipishtâr la pêdâk, (29) pêdâkî-aît kardâr-î zak kardak, dâshtâr-î zak dâshtak, nipishtâr-î zak nipishtak-î acârîk, (30) cîgûnash numûd mindavam-î pêdâk va-vênávdahak zak-î apêdâk avênávdahak.

31 Zak-î dên shâyed sajêd yehevûntanŏ âkâsîh hêmnunishnîk, (32) cîgûn mûn yemalelûnêd, aêgham khadîtûnd mard-ı mûnash shêr-ı, ayôv shêr-ı mûnash mard-ı, barâ zektelûnd. 33 Va-denman, zak-î dên shâyed sajêd yehevûntanŏ vîmônd, shâyed kadbâ. 34 Barâ amat zak âkâsîh mard yemalelûnêd, mûn pavan râstîh hû-srôbô, va-pavan vijôrdîh aûzmûdak, zak dên râstîh va-aîtîh vîmônd. 35 Hat gabrâ yemalelûnêd, mûn pavan drôjanîh dûsrôbô, va-pavan avijôrdîh aûzmûdak, zak dên vîmônd-î drôghîh va-an-aîtîh.

36 Hânŏ âyûînak-î min denman bîrûn, dên vîmônd-î acârîk, lâ yehevûnd lâ

[1] See § 16, note. [2] L15 וּ. [3] All ואו (see § 1).

shâye*d*; (37) *c*îgûn mûn yema*l*e*l*unê*d*, aêgh gêhânŏ, pavan nîhân*íh*, dên andarûn-i khâyak-ı dedrûntanŏ shâye*d*, (38) ayô*v* pîl-ı dên sûlâk-ı-î sû*z*an vi*d*ar*d*anŏ shâye*d*, (39) ângûn amat aêvak-i*c* lâ mas yehevûnê*d* va-lâ kas, (40) ayô*v* gôhar mindavam-î lâ bûn. 41 Va-kûkhshishnŏ-î lâ kanârak-hômandîhâ, (42) va-aîtak mindavam-î lâ damân-hômand va-dîvâk-hômand, (43) ayô*v* dîvâk-hômand lâ kanârak-hômand, (44) va-*j*ûmbishnŏ-î *h*apak-ı-î tôhîk, (45) va-*av*ârîk-î min denman shôn-î gûftanŏ andêshî*d*anŏ, zîfân, va-kadbâ, va-lâ shâye*d*.

46 *A*dînash aît*íh*-î *a*frâs yêdatô, gvî*d* min zak-î *c*itar-mâlishn*íh* va-hânŏ gôkâsîh, pavan ac*â*rîk va-ângunî-aîtakîk dânishnŏ, (47) pêsh vênishnŏ-î khira*d* ângûn vên*á*vdahak *c*îgûn min bâhar-hômand*íh*, va-kar*d*ak*íh*, va-pasâkhtak*íh*-î, min kabed âyûînak gvî*d* sakhûn, mindavam kar*d*ak*íh*-î gêhânŏ va-anshûtâ mûnshân bâharân, *a*fzârân-î *a*jash, *c*îgûn tanû *j*ân zahakân, mûn *a*jash pasâkht

[1] PA18, L15, R 16. [2] Perhaps the suffix ـوند is here one of the cond. forms of the verb 'to be.' [3] Nêr. was thinking of هبك, but دوشر (*afd*-ı-î) *may* have been the original Pl. [4] See ch. iv, 81, note. [5] Or ـوشر (*afrâz*). [6] All ـمش (see § 1). [7] All ـومشر.

ka*rd* yekavîmûnd, (48) î aît âtâsh, mayâ, va-vâ*d*, zamîk, (49) î gvî*d* gvî*d* pavan khvêsh kâr râyînishnŏ ângûn *c*itarînî*d* va-vâspûharakânî*d* yekavîmûnd, (50) aêgh âtâsh, pavan nafshman-*c*itar*íh* va vâspûharakân*íh*, kâr ângûn, aêghash kâr-î mayâ, vâ*d*, zamîk lâ atank râyînî*d*anŏ. 51 Aêtûnŏ-*c* mayâ, pavan nafshman-*c*itar*íh*, kâr ângûn, aêghash kâr-î vâ*d*, âtâsh, zamîk lâ—(52) aêtûnŏ-*c* vâ*d*, kâr-î âtâsh, mayâ, zamîk lâ—(53) aêtûnŏ-*c* zamîk, kâr-î denmanshân râyînî*d*anŏ lâ atank. 54 Ba*r*â gvî*d* gvî*d* pavan zak-î nafshman kâr, *c*îgûn vâspûharakânî*d* *c*îharînî*d* yekavîmûnd (55) min valman-î *c*îharînî*d*âr, va-pasâkhtâr, va-vâspûharakânî*d*âr, far'*z*ânakîhâ vacûmânakîhâ. 56 *C*îgûn gha*l* zak kâr *av*âyishnîk, pasîjak pasâkht, vîrâst, *c*îharînî*d*, vâspûharakânî*d*.

57 Ângûn-*ic* anshûtâ va-*av*â*r*îk dâm, mûn zahak-hômand-î denman zahakân, (58) mûnshân pasâkhtak*íh*-î ast, va-pe*d*, va-payê, va-rag, va-pôst, gvî*d* gvî*d*, (59) aêvak va*l* tanê, *av*înîvâkhtak*íh* akvayô vên*á*vdahak. 60 Aêtûnŏ-*c*

[1] See ch. iii, 30, note. [2] All ᵐᵘᵘᵐ (valmanshân). [3] So all; better ᵐᵘᵘ (pê*d*). [4] Doubtful; L15 ᵐᵘᵘ, R ᵐᵘᵘ. [5] All but L15 ᵐ.

vâspûharakânîh va cîharînîdakîh-î andâmân-î andarûnîk (61) cîgûn jigar, spûr, sûsh, gûrdak, va-zâhar pôshishnŏ, avârîk afzârân mûn kolâ aêvak ajashân khvêshkârîh-ı pêdâk. 62 Aûbashân pâdîmâr cîharînîd vâspûharakânîd yekavîmûnd, pavan zak-î zyashân khvêsh kâr.

63 Aêtûnŏ-c cashm, gôsh, vînîk, hûzvân, pûmman, kakâ, yedman, rigelman, avârîk afzârân-î bîrûnîk, mûnshan gvîd gvîd khvêshkârîh, cîharînîdakîh. 64 Va-vênávdahak padash pêdâk; ângûn amat aêvak min denmanshân andâmân akâr, zak-î tanê pavan kâr-î valman-î tanê, mûnash aûbash lâ cîharînîd yekavîmûnêd, lâ shâyed. 65 Va-amat aêvác val pasâkhtakîh-î aêvak min andâm-î tanû nikîrî-aît, aêgh cîgûn afd, far'zânakîhâ pasâkht yekavîmûnêd.

66 Cîgûn cashm-î min kabed âyûînak, gvîd shem va-gvîd kâr, (67) cîgûn muzg va-tûp, spêdak va-khâyak, sâyak va-têdak; (68) ângûn aêgh spêdak pîk aît; (69) sâyak mayâ-î pavan lag-î pîh ângûn yekavîmûnâdak, aêghash gardishnŏ-î

---

[1] Can also be read 'dîl.' [2] in MSS. of Far. Oîm, p. 10, and in Sls. xi, 4. Nêr. reads 'dawur.' [3] All have (hanâ) for . [4] All but L15 have for . [5] All . [6] All . [7] Nêr. reads 'ragh i.'

*c*ashm min kûst va*l* kûst pa*d*ash yehevûnê*d*; (70) têdak, benafshman vênâk*íh*, aît *c*îgûn vênâk*íh*-î dên mayâ. 71 Sâyak pavan lag-î spê*d*ak yekavîmûnê*d*, *c*îgûn îstishnŏ-î mayâ pavan lag-î tarbâ; (72) va-tê*d*ak dên sâyak, *c*îgûn vênâk*íh*-î mindavam dên rôshan mayâ, (73) stûn kâlpû*d* dên âyûînak-î rôshan. 74 Va-spê*d*ak-î dôr-gâs nîvârastanŏ pavan zak *c*îm, aêgh *a*frâ gar*d*-î min andarvâî, amat va*l* *c*ashm yehamtûnê*d*, pa*d*ash lâ nihûftâ*d*, (75) va*l* gûmbŏ-î *c*ashm gardâ*d*, (76) va-vênishnŏ-î *c*ashm a*l* tapâhînâ*d*. 77 Aêtûnŏ *c*îgûn rag-î gôsh *a*fâhal pasâkhtanŏ, pavan zak *c*îm, (78) aêgh *a*frâ gar*d* va-parvarân khrafstar râstîhâ pa*d*ash dên lâ vazlînâ*d*. 79 Va-benafshman nam, va-gûzak-î gôsh, va-zâhar-î khrafstarân aêtûnŏ pê*d*âk.

80 Amat va*l* *a*fzârân-î *j*ân va-rûbân nikîrî-aît — (81) *c*îgûn anbôîshnŏ, va-shinvishnŏ, va-vênishnŏ, va-*c*âshishnŏ, va-padarmâyishnŏ-î âkâskar-î jânhômandân; (82) aêtûnŏ-*c* khira*d*-î ko*l*â ra*d*, va-vijârî-aît vijînkar, (83) va-dânishnŏ-î ay*ád*vâk,

---

[1] All ﬠ. [2] Nêr. reads 'ragh 1.' [3] PA18 ﬠ. [4] All ﬠ. [5] PA18 has ﬠ for these two words. [6] Better ﬠ (va-pìrmâsishnŏ-î).

(84) va-vîr-î khvâstâr *av*aspâr*d*âr, (85) va-hûsh-î ganjôbar nikâsdâr, (86) va-bôd-î benafshman vênâk*íh*-î rûbân, (87) fravâhar-î benafshman *c*itar-î dâshtâr-î tanû, (88) va-ahû-î *avéz*ak, (89) va-*avâr*îk maînôgân-î tanû dâshtâr, mûnshân gvî*d* gvî*d* kâr va-khvêshkâr*íh* pavan zak âyûînak *c*îharînî*d* yekavîmûnd—(90) pavan khvêshkâr*íh* *c*îgûn vâspûharakânî*d* *c*îharînî*d* yekavîmûnd, pavan khvêsh kâr bûndak hômand. 91 Pavan zak-î lâ *c*îharînî*d* yekavîmûnd, lâ shâyend.

92 Va-dôkân-î gvî*d* gvî*d* dên Dênô-ka*rd* nipîk-î *c*îgûn aghryê far'zânak min dênô dânâk*íh* vijâr*d*, latamman dêrang*íh* râî *fráz* shedkûn*d*. 93 Mûnash kâmak aêgh *af*dí*h*-î dênô-i Ma*zd*ayast, va-pôryô-*d*kêshîk gôbishnŏ, ba*r*â khavîtûnastanŏ, (94) pavan zak ângunî-aîtak nipîk pa*d*ash nikîrê*d*, (95) *af*dí*h* va-râst*íh*-î dênô *av*artar hanâ khavîtûnâ*d*.

---

[1] All ·ꝺ·ꝑ·ꝺ.

[2] The only MSS., known to the editors, that supply any more of the Pahlavi text are the following:—K28, containing chs. viii, 103–ix, 16; ix, 30–x, 13; x, 71–xi, 28; xi, 55–61. X, containing chs. x, 71–xi, 47. AK, containing chs. vi, 2, 14, 27, 32, 37, 38, 40; vii, 20; viii, 2, 3, 6, 9, 10, 12–21, 23–31. L23, containing chs. vi, 27, 32; vii, 20; viii, 9, 10, 12–14. MH19, containing chs. vii, 20; viii, 9, 10, 12–14. And another incomplete MS. in Bombay, said to be of considerable length, the extent of which has not been ascertained. In all these MSS. the Pahlavi is evidently a mere reproduction from the Pâzand.

COMPARATIVE VOCABULARY

(PÂZAND-PAHLAVI-SANSKRIT-ENGLISH)

OF ALL THE

WORDS IN THE PÂZAND TEXT;

WITH

GRAMMATICAL NOTES.

OBSERVATIONS.

1. To each transliterated Pâzand word is attached its Pahlavi equivalent, with any corresponding Huzvârish form in brackets, followed by a transliteration of all the Sanskrit words used by Nêryôsang to translate the Pâzand, and by its most usual English meanings (in italics).

2. The transliterated Pâzand words are arranged in the order of the English alphabet, without regard to any modifications of sound indicated by italics and circumflexes, because such modifications are very variable in Pâzand manuscripts. When the nasal sound of ã can be heard it is classed as ân, but when it cannot alter the pronunciation (as in ãm, or ãn) it is classed as â.

3. The transliteration of the Pâzand is explained in the preliminary grammatical notes, to all of which, and to the succeeding list of suffixes, the reader's attention should be specially directed.

4. The Pahlavi forms which do not occur in the foregoing text have been supplied from other sources, and may be relied on when not marked with a query. For several of the particles only Huzvârish forms are given, because no ordinary Pahlavi equivalents are likely to be found, except in modern glossaries and colophons. Mixed Huzvârish-Pahlavi forms are not enclosed in brackets when the Pahlavi component predominates.

5. Any Pahlavi word ending with 𐭥, 𐭭, 𐭪, 𐭩, or 𐭩 can optionally add an extra final 𐭩, but this final letter, when it is really optional, is usually omitted in this vocabulary.

6. The Sanskrit translations are given in the order of their frequency, beginning with that which is most commonly used. In their transliteration, italics are used for the following letters:—च *c*, छ *ch*, ड *d*, ढ *dh*, ः *h*, ण *n*, ॠ *ri*, श *s*, ट *t*, ठ *th*;—while m represents a final *anusvâra* when its sound is not modified by a following consonant, and ñ when it is so modified, or when it is medial before a semivowel, sibilant, or h; but all other nasals (except the labial m) are represented by n, as the adjacent consonant always defines the character of such nasals. Of the Sanskrit verbs only the roots, or derivative stems, are given.

7. As only the most usual English equivalents are given in this vocabulary, the reader will often have to modify them to suit the context. They are intended to translate the Pâzand, and sometimes differ in meaning from the Sanskrit.

GRAMMATICAL NOTES.

Pâzand is a word-for-word transcript of Pahlavi, in which every Huzvârish form, whether Semitic or obsolete Iranian, is replaced by its Persian equivalent. In the construction of its sentences, therefore, it is Pahlavi, while its words belong to a Parsi dialect of modern Persian, entirely free from Arabic, but containing many terms derived from the Avesta. This Pâzand can be written in either Persian or Avesta characters, and, as its writers are Parsi priests whose vernacular is Gujarâti, its orthography represents the Gujarâti pronunciation of Persian, rather than that current anywhere in Persia at any particular period.

In this vocabulary the Avesta letters, used in the Pâzand words, are transliterated as follows:—𐬀 a, 𐬁 â, 𐬂 i, 𐬃 î, 𐬄 u, 𐬅 û, 𐬆 e, 𐬇 *e*, 𐬈 ê, 𐬉 *ê*, 𐬊 o, 𐬋 ô, 𐬌 *âo*, 𐬍 ã, 𐬎 k, 𐬏 kh, 𐬐 *khv*, 𐬑 g, 𐬒 gh, 𐬓 *c*, 𐬔 j, 𐬕 *z*, 𐬖 z, 𐬗 *n*, 𐬘 t, 𐬙 th, 𐬚 d, 𐬛 or 𐬜 *d*, 𐬝 n, 𐬞 p, 𐬟 f, 𐬠 b, 𐬡 m, 𐬢 y (initial), 𐬣 y (medial), 𐬤 r, 𐬥 l, 𐬦 v, 𐬧 *v*, 𐬨 w, 𐬩 sh, 𐬪 s, and 𐬫 h. Of the remaining Avesta letters, which do not occur in this edition, 𐬬, 𐬭, 𐬮, and 𐬯 are found only in words taken from the Avesta, and 𐬰, 𐬱, 𐬲, and 𐬳 are occasionally used by some writers as substitutes for 𐬑, 𐬚, 𐬢, and 𐬩, respectively.

With regard to pronunciation it is sufficient to notice that the circumflex lengthens the vowels; that ã=ân, or â before m or n; *âo*=ow in 'how;' *c*=ch in 'church;' *d*=d; *e*, ê, *ê* are practically alike in sound; g is always hard; j has its English sound; kh=Persian خ, or ch in 'loch,' but is sometimes used for initial k; *khv*=Persian خو; *n*=n before b, d, g, j; th sounds as in 'thin,' but is sometimes used for initial t; *v* is a medial form of v; and *z*=French j. As the use of v and w has been established by continental Orientalists, it will be safest to pronounce w like an English v, and v something like an English consonantal w[1]; observing, however, that when v (not *v*) is *radically* medial, in Pâzand, it is merely a substitute for w.

Pâzand orthography is excessively irregular, but the earlier manuscripts of Nêryôsang's works are much more uniform in their spelling than the later ones, which renders it probable that he had adopted a general system of orthography, though this was always liable to some arbitrary exceptions, and also varied a little, from time to time, as he compiled his different works. The system of orthography that prevails in the oldest extant MS. (AK) of this work can be gathered from the

[1] The syllables vi, vî, in the Avesta, had probably nearly the same sound as वि, वी in Marâthî, that is, something like hi, hî; so that the Greek 'Hystaspês' may have been a very close approximation to the sound of the ancient Persian 'Vishtâspa.'

vocabulary, but a few remarks may be useful. The Pahlavi suffix 𐭠-, -ak, is rendered in this work by -aa (in others by -a). Similarly, the Pl. suffix 𐭠𐭬-, -âk (which in most cases becomes -â), is occasionally written -ââ. The Pl. suffix 𐭩𐭱𐭥-, -ishnŏ, becomes -ashni, -eshni, or -ishni in this work, while in other works the final -i is usually omitted. When any additional suffix is added to the terminations -aa, -ââ, -ashni, -eshni, -ishni the last vowel of the termination is dropped. In a few cases, however, -aa remains unaltered before -mand, and becomes -ah before -ihâ. A final -ã becomes either -ãn or -ân before a suffix beginning with a vowel; while a final *d* becomes d, and a final *-n* becomes -n, in a like position. The letter *d* is used only after a vowel and when either final or followed by any consonant except y; while d is always used before a vowel or y, or as a final after a consonant or ã. And the letters gh, kh, th are sometimes used merely as substitutes for g, k, t, respectively. Among Nêryôsang's arbitrary inconsistencies are such forms as awâ and âwâgî, *cun* and cûnî, dãm and kâm, nyak and nekî, vîsp, haravisp, and haravist. And his reason for rendering Pl. 𐭪𐭲𐭧, *cish*, by his Pz. this can be only conjectured.

As a list of all the usual suffixes is given at the end of these notes, it will be sufficient to mention here a few details in which Pâzand differs, more or less, from modern Persian.

The plural of all nouns, animate or *inanimate*, and of all adjectives used as nouns, is formed by suffixing -ã, which becomes -gã after -a, -â, *-e*, and often after -î, -ô, because a Pl. final 𐭠-, -k, has been dropped in such words. In this work, as already stated, Nêryôsang does not altogether drop the final -k in the Pl. termination -ak, but writes -aa in Pâzand (in imitation of Pers. -ah), and it is this -aa that becomes -agã in the plural. The final -shni of the abstract suffix also drops its vowel, and becomes -shnã in the plural. Some few nouns, however, do not follow these general rules; thus, a final -î may also become -yã, and a final -u or -û may become *-v*ã, in the plural. More rarely, final -ê, -î, -ô, -û take the simple suffix -ã. While jihyã and mainyuã are still more irregular plurals of jih and mainyô, respectively.

Plurals in -ihâ are very rare; the only instances in this work being dînihâ, farmãnihâ, hazârihâ, sakhunihâ, and zaharihâ. But when -ihâ is suffixed to an adjective, or to a noun which is the final member of a compound adjective, it converts the adjective into an adverb.

The natural position of an adjective, or of a noun in the genitive case, is *before* the noun which it qualifies, and, in the case of a genitive, it may be widely separated from that noun. When an adjective, or genitive, *follows* its noun, it must be connected therewith by the relative 'i,' which retains much more of a relative signification than the *izâfat* has in modern Persian, as it is used not only for connecting a noun with its adjective, or a genitive, but also for connecting two nouns in apposition, or one noun with another which is preceded by a preposition, or even one phrase with another, just like the other relative ke.

The *izâfat* of unity, *e* or ê, is merely the Pâzand reading of the Pahlavi numeral cipher 𐭩 (=1), which is occasionally suffixed to a noun to express unity or indefiniteness.

Some nouns and adjectives are occasionally repeated for the sake of generalizing, or intensifying, the meaning of the phrase; as hangãm hangãm, 'various times;' sardaa sardaa, 'various kinds;' andak andak, 'little by little;' jad jad, 'each separately;' nô nô, 'every new;' yak yak, 'each one.' In such cases, the two words are really coupled together by the conjunction 'and' understood.

The pronominal suffixes -am, -at, -ash, with their plurals -mã, -tã, -shã, are very rarely attached to nouns or verbs. But, in nearly all cases, they are suffixed either to certain adverbs, conjunctions, or relatives which begin a sentence or clause, or to certain prepositions that occur in the midst of the sentence. When these suffixes are not used as accusative or genitive forms of the personal pronouns, they must be governed by some preposition either expressed or understood, but generally the latter; they are *never* nominatives, although it may sometimes be convenient to translate them as such, owing to the peculiarities of the translator's language. In this work 553 pronominal suffixes are appended to adverbs and conjunctions, 128 to prepositions, 197 to relatives, five to nouns, and one to a pronoun; while seven are used independently in the forms am, at, ash, ashã, and two in the form shã.

Occasionally, a pronominal suffix is used tautologically, in apposition to some noun that occurs in the latter part of the phrase, as appears in such sentences as vash minîd ganâmainyô, 'and it was thought by him, the evil spirit;' guftash Hôrmezd, 'it was said by him, Aûharmazd;' kesh dâdâr câsht, 'which was taught by him, the creator;' yash kard Rôshan, 'which was prepared by him, Rôshan.' This happens when it is necessary to govern the noun by a preposition that can be understood in the suffix; and the expedient is analogous to that employed for governing a relative by a preposition similarly understood, as mentioned below.

The word înshã is a very rare plural of în, analogous to eshã, which is always used as the plural of ôi; but, in nearly all cases, în is as invariable as ã in the plural. The forms ãm, ãtã, ãsh, ãshã, some of which occur very frequently in this work, are certainly misreadings of the original Pahlavi. There can be little doubt that ãm stands for Pl. 𐭠𐭣𐭭 adînam; ãtã for 𐭠𐭣𐭭𐭲𐭠𐭭 adîntân; ãsh generally for 𐭠𐭣𐭭𐭱 adînash, but sometimes for 𐭩𐭱 zyash (=yash); and ãshã for 𐭠𐭣𐭭𐭱𐭧 adînshã; which words are always much more suitable to the context than the pronoun ã with a pron. suf., a combination as yet undiscovered in Pahlavi. Other misreadings are ainâ, ainâum, ainâsh, which are known (from the recently-discovered Pahlavi text of the Mainyô-i-Khard) to stand for Pl. 𐭠𐭣𐭭𐭱 adînash, 𐭲𐭠𐭣𐭭𐭱 adînasham, 𐭱𐭠𐭣𐭭𐭱 adînashash, respectively; the latter two words each having two pronominal suffixes. Three instances of such double pronominal suffixes occur in this work. The word anyê may also be a misreading of Pl. 𐭠𐭣𐭭𐭱 adînash.

The cause of these misreadings was probably the use of the Pl. form 𐬀𐬌𐬥 *adîn*, a contraction of 𐬀𐬌𐬥𐬀𐬥 adîn, which latter Nêryôsang reads aigin[1] or aigi.

When a pronominal suffix is attached to a relative, it produces one of the following results:—First, the relative may be a nominative, and the suffix an accusative or genitive, or governed by some preposition understood. Secondly, the relative may be a nominative, and the suffix governed by a preposition, with or without a suffix attached to it, in the latter part of the sentence. Thirdly, the relative may itself be an accusative or genitive, or be governed by the preposition understood in the suffix. Fourthly, the relative may be governed by the preposition expressed in the latter part of the sentence. Fifthly, the relative ya (a form of the *izâfat* i) may merely connect the genitive of the suffix with the preceding noun. In this work, the first case occurs ten times with ke, and 70 times with ya; the second occurs once with ke, and nine times with ya; the third occurs 45 times with ke, and ten times with ya; the fourth occurs 19 times with ke, and twice with ya; and the fifth occurs 27 times with ya. When the relative ke has no suffix it is 77 times a nominative, but six times it is governed by a preposition expressed in the latter part of the sentence and having a pronominal suffix attached to it.

The Pâzand verb does not differ materially, in its general mode of formation, from that in modern Persian. When the infinitive suffix is -îdan, -istan, or -astan, the whole verb is formed from the same stem, because all the suffixes begin with vowels. But when the infinitive suffix is -tan, the consonant t often occasions a change in the final consonant of the verbal stem; so that the stem has then two forms: one before the suffixes of the indicative present, and others beginning with vowels, which may be called the present stem; and the other before the t or d suffixes of the infinitive, past participle, and preterit, which may be called the past stem. Thus, when the present stem ends with -z, the past stem (when it differs) almost always ends with -kh; when the present stem ends with -w or -r, the past stem often ends with -f or -sh, respectively. This system of verbal formation on two stems extends, with some exceptions, to other classes of verbs, and sometimes arises from other causes than euphonic change.

As there is much apparent irregularity in the forms of the present stems, they are inserted in the vocabulary whenever they differ from the past stem, which latter is always seen in the infinitive. The present stem, without suffix, is the imperative second person singular, and is also used as the final component of compound adjectives, where it has the meaning of a present participle.

A causative stem can be formed from the present stem of any verb by adding the syllable -in; and denominative stems, with a causative meaning, are formed

[1] If we suppose that aigin stands for aêgun, or *e*gun, (i being used for u in awadim and fradim,) it would be no misreading of Pl. adîn, but a translation of it, meaning 'this manner, then.'

by the same addition to many nouns and adjectives. The infinitives of all such causative and denominative verbs are formed with the suffix -idan.

The verbs 'is' and 'are' (third person plural) are rarely expressed, and the prevailing construction of sentences referring to past time is a kind of passive, of the form 'spoken by him,' 'written by me,' in which the pronoun is suffixed to some particle beginning the clause, and the verb is a past participle at the end of the clause.

The preterit is rarely used, and undergoes no change on account of number or person, being always identical in form with the past participle. After the adverb hame it occasionally becomes continuative, as in hame bûd, 'was existing;' or it can be converted into a conditional passive present by prefixing e, as in e farmâyast, 'it should be enjoined;' e dânast, 'it should be known.' And the past participle becomes an adjective by adding the adj. suf. -aa (Pl. ۶-).

The indicative present is made conditional by prefixing e, or by affixing it in some cases. This e resembles the *izâfat* of unity, not only in form, but also in giving an indeterminate, or contingent, meaning to the verb. After the adverb hame the indicative present sometimes becomes continuative, as in hame brihinom, 'I am appointing;' but the adverb also often retains its original meaning of 'ever,' before both the present and preterit. The adverb be is often prefixed to verbs, in all tenses, to give them a more or less intensive signification, and it sometimes gives a future meaning to the indicative present, but only three instances of this future occur in this work, and even these are doubtful. The indicative present, however, has often a future signification inherent in itself; and it also generally acquires a potential meaning in any clause beginning with the conjunction ku.

Of the conjunctive present the third persons, singular and plural, are formed by adding the suffixes -âd and -ãd to the present stem, as in kunâd, 'he shall perform;' vardãd, 'they shall turn.' The second person singular likewise occurs in bâsh, 'thou shalt be,' which is also used for the imperative. When negative, both the imperative and conjunctive require the adverb ma to be used, instead of the general negative ne.

Compound tenses are constructed by adding various forms of the auxiliary verbs hastan, 'to exist,' estâdan, 'to remain,' and bûdan, 'to become,' to the past participle of the principal verb. Whether these auxiliaries can be used indifferently to produce the same signification, or whether each of them communicates its own particular shade of meaning to the compound tense, has not yet been ascertained. When the indicative present of the auxiliary is added to the past participle of the verb, the compound has the meaning of an indicative perfect, or passive present; when the indicative preterit of the auxiliary is used, the result is an indicative pluperfect, or passive preterit; when the conjunctive present of the auxiliary is used, the result is a conjunctive perfect, or conjunctive passive present; when the conditional present of the auxiliary is

used, the result is a conditional perfect, or conditional passive present. Occasionally the indicative perfect and passive present are also formed by adding the personal suffixes of the present tense to the past participle, as in nawashtom, 'I have written;' bukhte*d*, 'he is preserved.' Whether the compound tense be active, or passive, can be determined only from the context, as the forms are identical. And, with regard to the conjunctive and conditional compounds, it should be noticed that the only auxiliaries in ordinary use are forms of hastan.

All the auxiliaries occur also as independent verbs, but some much more frequently than others. Thus, in this work, while various forms of estâdan are used 39 times as auxiliaries, and occur only six times independently, the forms of bûdan are used only four times as auxiliaries, but 224 times independently; and while the form hast is used only twice as an auxiliary and 144 times independently, other forms of hastan are used 65 times as auxiliaries and only 57 times independently. No form of the verb shudan, 'to go,' is used as an auxiliary.

Besides the addition of the three auxiliaries and the personal suffixes to the past participle, a fifth mode of forming a passive present is by adding the suffix -ihe*d*, or -ihast, to the present stem of the verb. The former suffix is a transliteration, and the latter a translation, of the Pahlavi suffix 𐭩𐭲-, -î-aît, which is a compound of the abstract suffix -îh and the word aît, 'there is.' These suffixes, therefore, convert the present stem into an abstract noun, and add to it the verb hast. And the literal meaning of such a form as kunihe*d* is 'there is a doing,' which is equivalent to 'it is done.' When the verb is intransitive, the form produced by these suffixes can be translated only as an indicative perfect, as in the case of *khv*azihe*d*, 'there is a creeping,' or 'it has crept.' These forms may be conveniently termed the periphrastic perfect and passive present; and similar forms can be constructed from adjectives or nouns, instead of present verbal stems, as in âgârihe*d*, judâihe*d*, *khve*shihe*d*, pedâihe*d*, âshkârâihast, sakhunihast, &c.

Although all these forms must have originated in phrases, and can often be translated as such, they seem to have been subsequently considered as actual verbal tenses, being occasionally found compounded with auxiliaries, as in the indicative passive perfect âst*v*ânihast hom, 'I have been confirmed,' and the conditional passive perfect pedâihast ha*ê*, 'would have been manifested,' where the auxiliaries could not form a compound tense with the verb hast alone, but the whole periphrastic form is taken as a past participle from a passive infinitive ending in -hastan, a form which really occurs in gume*z*ihastan, 'to be mingled.' Likewise in the conditional passive present *e* gôyêhe*d*, 'it should be said,' the periphrastic form is evidently treated as an actual verbal tense. In addition to the forms already mentioned, there is also a periphrastic conjunctive passive present, such as awaganihâ*d*, 'shall be thrown;' khanihâ*d*, 'shall be dug up.'

In the Pâzand texts hitherto examined, these periphrastic forms (when not compounded with auxiliaries) are confined to the third person, and the verbal termination is always singular because its real nominative is the abstract noun which constitutes the first part of the word; but when they are construed as passives, or perfects, the genitive defining the abstract becomes the nominative, and often requires the verb to be plural; thus awazârâ nigarihed (literally, 'there is an observation of the appliances') means 'the appliances are observed,' with a plural verb.

Such plural forms as gumezihend and vashôwihend are differently constructed from gumezihed and vashôwihed, being merely improper unions of adjectives (probably ending with ؏-, -ak, in Pahlavi) with the verb hend. They have the meaning of third persons plural of passive presents, but are no true verbal forms. In the case of âmârihend we have a misreading of the Pahlavi possessive adjective âmâr-hômand, 'accountable,' which ought to be âmârmand in Pâzand.

In the Pahlavi initial benedictions of the Bahman Yasht and Shâyast-lâ-shâyast another periphrastic form occurs, in phrases which would be written in Pâzand as follows:—ôi râ ke niwesihem, 'for him whose writing I am,' and ôi ke râ niwesihem, 'he for whom I am a writing.' But whether niwesihem can be considered an actual verbal form, or merely a phrase, is yet uncertain.

The infinitive is generally used as an abstract noun, and so is the future participle, which is formed by adding -ashni, -eshni, or -ishni to the present stem; when used as a participle the latter has the meaning of an English passive infinitive.

Most adjectives can be used as adverbs, without any change of form; but it is more usual to add the suffix -ihâ to the adjective. Thus, from dânâ, 'wise,' is formed dânâihâ, 'with wisdom, wisely.' Adverbs can also take the comparative and superlative suffixes, even when they are phrases used adverbially, in which case the suffix may be found attached to a noun, if the latter be the final word of the phrase.

The conjunction u, 'and,' is often omitted when only two words are coupled together, and, if they be nouns, this omission sometimes renders it doubtful whether the former noun may not be a genitive. When the enclitic -ca, 'also, even,' is appended to a word ending with a consonant it becomes -ica, except in a few cases after *n*.

PÂZAND SUFFIXES

IN THE ALPHABETICAL ORDER OF THEIR FINALS.

-a, -aa[1], 𐬀-, adj. or n. from p. p. or n.

-â, 𐬀𐬵-, adj. from pr. stem.

-ca, 𐬌-, 'also, even,' after a vowel.

-ica, 𐬉-, same after a consonant.

-ihâ, 𐬉𐬀-: 1) adv. from adj. 2) rare pl. 3) cond. verb = ha*é*.

-îhâ, 𐬉𐬀-: 1) = î + ihâ. 2) cond. verb = ha*é*.

-d, 𐬆-, 𐬛-, p. p. after ă, *n*, r.

-*d*[2], 𐬛-, p. p. after a vowel.

-â*d*, 𐬛𐬵-: 1) 3d s. conj. from pr. stem. 2) p. p. when inf. ends with -âdan.

-ihâ*d*, 𐬛𐬀𐬉-, prph. conj. pas. pr. from pr. stem.

-e*d*, 𐬛-, 3d s. pres. after a consonant.

-ê*d*, 𐬛-, same after a vowel.

-e*d*, 𐬛-, 2d pl. pres. and impv. after a cons.

-é*d*, 𐬛-, same after a vowel.

-êhe*d*, 𐬛𐬉-, prph. pas. pres. after y.

-ihe*d*, 𐬛𐬉-, usual prph. pas. pres. from pr. stem, n., or adj.

-îd[2], 𐬛-, p. p. after most consonants.

-a*n*d, 𐬆-, pr. p. from pr. stem.

-ãd, 𐬆𐬵-, 𐬆𐬹-, 3d pl. conj. from pr. stem.

-ma*n*d, 𐬆𐬨𐬵, pos. adj. from noun.

-oma*n*d, 𐬆𐬨𐬵, same occasionally.

-wa*n*d, 𐬆𐬰-, pos. adj. from some nouns.

-e*n*d, 𐬆-, 𐬆𐬵-, 3d pl. pr. after a consonant.

-ê*n*d, 𐬆𐬵-, same after a vowel.

-ihe*n*d, 𐬆𐬨𐬵 𐬀-, adj. suf. + h e *n* d.

-i*n*d, 𐬆𐬵: 1) pr. p. from pr. stem. 2) 3d pl. pres. after a vowel when y is omitted.

-*e*, 𐬌-, 'one, a,' after a consonant.

-ê, 𐬌-, same after a vowel.

-a*é*, 𐬌𐬹-, 2d s. pres. ind. from pr. stem.

-e*é*, 𐬉𐬍-, 2d s. pres. cond. from pr. stem.

-sh, 𐬉-, pron. suf. 3d s. after a vowel.

-ash, 𐬉-, same after a consonant.

-î, 𐬉-, abst. n. from n., adj., or adv.

-î, 𐬊-, adj. from noun.

-ashni[1], 𐬊𐬰-, fut. p. and abst. n. from pr. stem.

-eshni[1], 𐬊𐬰-, same from stems est, gaw, nigar, raw, ras.

-ishni[1], 𐬊𐬰-, 𐬊𐬱-, same after a vowel, or vowel + h; or from stems *c*a*n*d, kun, man, râin, râm.

-m, 𐬎-, pron. suf. 1st s. after a vowel.

-am, -aêm, -um, 𐬎-, same after a cons.

-êm, 𐬎-, 𐬏-, 1st s. or pl. pres. after a vowel.

-om, 𐬎-, 𐬎𐬀-, same after a consonant.

-um, 𐬎𐬀-, ordinal from cardinal numeral.

-tum, 𐬎𐬀𐬛-, superlative adj. or adv.

-an, 𐬁-, rarely for caus. stem suf. -in.

---

[1] The final letter is omitted before any further suffix.

[2] A final *d* becomes d before the vowel of any further suffix.

-ã, 𐬀-: 1) pl. of n. or adj. 2) patron. adj. 3) pr. p. from pr. stem.

-dan, 𐬛𐬀𐬌-, 𐬛𐬁-, inf. after vowels, or ã, *n*, r.

-îdan, 𐬛𐬌𐬌-, inf. after most consonants.

-gã, 𐬀𐬐-, 𐬌𐬐-, pl. of n. or adj. in -aa, -â, -*e*, -î, -ô.

-shã, 𐬌𐬐𐬐-: 1) pron. suf. 3d pl. 2) pl. of *e*, *în*.

-mã, 𐬀𐬎-, pron. suf. 1st pl.

-tan, 𐬛𐬌𐬌-, inf. after f, kh, sh, s.

-tã, 𐬀𐬌𐬌-, pron. suf. 2d pl.

-stan, 𐬛𐬌𐬱-, inf. after a few vowels.

-astan, 𐬛𐬌𐬱-, inf. sometimes after a cons.

-ihastan, 𐬛𐬌𐬱𐬀𐬐-, prph. pas. inf. from pr. stem.

-vã, 𐬀𐬐𐬁-, 𐬌𐬐𐬁-, pl. of some n. in u, û.

-yã, 𐬀𐬱-, 𐬌𐬐𐬱-, pl. of some n. in î.

-in, 𐬀-, caus. or denom. stem from pr. stem, n., or adj.

-âr, 𐬐𐬱-, term for agent from p.p.

-dâr: 1) 𐬐𐬁𐬐-, pos. adj. from n., 'having.' 2) 𐬐𐬱𐬌𐬌-, term for agent from p.p. in -d, -*d*.

-gar, -gâr, -kâr, 𐬐𐬐-, 𐬐𐬌-, 𐬐𐬱𐬐-, 𐬐𐬱𐬐-, caus. suf., 'doing, causing.'

-tar, 𐬐𐬌𐬌-, comparative adj. or adv.

-t, 𐬌𐬌-, p.p. after f, kh, sh, s.

-t, 𐬌𐬌-, pron. suf. 2d s. after a vowel.

-at, 𐬌𐬌-, same after a consonant.

-st, 𐬱𐬱-, p.p. after a few vowels.

-ast, 𐬱𐬱-, p.p. sometimes after a cons.

-ihast, 𐬱𐬱𐬀𐬐-, prph. pas. pr. from pr. stem, n., or adj.

COMPARATIVE VOCABULARY.

abesh, 𐬀𐬵𐬎, aduḫkha, *undistressed.*

abîm, 𐬀𐬨𐬎, nirbhaya, *fearless.*

Abrâhîm, 𐬀𐬵𐬭𐬀𐬵𐬎, 𐬀𐬵𐬭𐬀𐬵𐬌, Abrâhîma, *Abraham.*

abundaa, 𐬀𐬵𐬥𐬥𐬎, asampûrṇna, apûrṇna; *imperfect.*

abundaa-khard, 𐬀𐬵𐬥𐬥𐬎 𐬴𐬀𐬵𐬭𐬎, apûrṇna-buddhi, *of incomplete wisdom.*

abundaa-nîrôî, 𐬀𐬵𐬥𐬥𐬎 𐬑𐬀𐬵𐬭𐬎, apûrṇnaprâṇatva, *imperfect strength.*

abunyasht, 𐬀𐬵𐬥𐬥𐬎, amûlâspada, *without an original evolution.*

aburd-farmãn, 𐬀𐬵𐬭𐬎 𐬴𐬀𐬵𐬭𐬎, akṛitâdesa, *disobedient.*

aburd-farmãnî, 𐬀𐬵𐬭𐬎 𐬴𐬀𐬵𐬭𐬎, akṛitâdesatva, *disobedience.*

acâr, 𐬀𐬵𐬙𐬎, anumânena, anupâya, svabhâvena; *inevitable, inevitably.*

acâr-dânashnî, 𐬀𐬵𐬙𐬎 𐬀𐬵𐬙𐬎, anumânajnânatâ, *inevitable knowledge.*

acâr-dânashnihâ, 𐬀𐬵𐬙𐬎 𐬀𐬵𐬙𐬎, anumânajnânatayâ, *through inevitable knowledge.*

acârî: 1) 𐬀𐬵𐬙𐬎, anupâyena, anumânenaiva, anumânatayâ eva; *want of remedy, inevitability.* 2) 𐬀𐬵𐬙𐬎, anumâna; *irreparable, inevitable.*

acârihâ, 𐬀𐬵𐬙𐬎, anumânenaiva, svabhâvenaiva; *helplessly, unreasonably.*

adâd, 𐬀𐬵𐬛𐬎, anyâya, *disorder.*

adâdî, 𐬀𐬵𐬛𐬎, anyâya, anyâyatva; *injustice.*

adâdihâ, 𐬀𐬵𐬛𐬎, anyâyatayâ, *unlawfully.*

adâêstãnihâ, 𐬀𐬵𐬛𐬎, anyâyin, *injudiciously.*

Âdam, 𐬀𐬨𐬎? Âdama, *Adam.*

adân, 𐬀𐬵𐬥𐬎, ajnâna, ajnânin; *unwise, ignorant.*

adânâî, 𐬀𐬵𐬥𐬎, ajnânatva, *ignorance.*

adânî, 𐬀𐬵𐬥𐬎, ajnânatva, ajnâna; *ignorance.*

adânihâ, 𐬀𐬵𐬥𐬎, ajnânatara, *unwisely.*

âdar, 𐬀𐬵𐬛𐬎, agni, *fire.*

Âdar-farôbag, 𐬀𐬵𐬛𐬎 𐬴𐬀𐬵𐬭𐬎, Âdarapharobaga, *Âtûr-frôbag.*

Âdar-pâd, 𐬀𐬵𐬛𐬎 𐬀𐬵𐬛𐬎, Âdarapâda, *Âtûr-pâd.*

Âdar-pâdyâwandã, 𐬀𐬵𐬛𐬎 𐬀𐬵𐬛𐬎, Âdarapâdiâvanda, *Âtûr-pâdîyâvand*[1].

adînî, 𐬀𐬵𐬥𐬎, adînitva, *irreligion.*

Âdînô, 𐬀𐬵𐬥𐬎? Âdîna, *the Lord.*

âêd, 𐬀𐬵𐬛𐬎 [𐬀𐬵𐬛𐬎], *pres. 3d s. of* âmadan.

afa-*ê*, *for* hapa-ê, 𐬀𐬵𐬛𐬎, tâlikâ, *a palm of the hand?* (*perhaps for* awad).

afarawastaî, 𐬀𐬵𐬛𐬎, apravarttanatva, *non-encompassment.*

afarzãm-shnâs, 𐬀𐬵𐬛𐬎, anirvvânajnânin, anirvvânadarsin; *of inconclusive understanding.*

âfrâ, âfrââ, 𐬀𐬵𐬛𐬎, 𐬀𐬵𐬛𐬎, âdeshṭri, sikshâpaka; *exalting, exalted.*

âfrîdaa, 𐬀𐬵𐬛𐬎, âracita, *created.*

âfrîdan, 𐬀𐬵𐬛𐬎, ârac, samârac, âracana, samâracana, udâhṛi; *to create, produce.*

âfrîdâr, 𐬀𐬵𐬛𐬎, âracayitṛi, âracitṛi; *creator, producer.*

âfrîdârî, 𐬀𐬵𐬛𐬎, âracanatâ, *creativeness.*

[1] So Nêryôsang, but it ought to mean 'son of Âtûr-pâdîyâvand' or, possibly, 'Âtûr-pâd son of 𐬀𐬵𐬛𐬎.'

AFR

afryâd, 𐬀𐬐𐬁𐬎𐬌, asahâyin, *unaided.*

aftâw, 𐬀𐬐𐬀𐬎? âtapa, *sunshine.*

âgâh, 𐬀𐬎𐬀𐬎, vetti, vett*ri*, jnât*ri*, supra-buddha; *aware.*

âgâhî, 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬌, avagati, vârttâ, pariciti, paricaya, avabodha, sañvitti, prabodha; *information.*

âgâhîgar, 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀, avabodhakara, *causing the intelligence.*

âgâhihâ, *see* vîsp-âgâhihâ.

âgâhinîdan, 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬌𐬥𐬀𐬥, parijnâ, *to inform.*

agar [𐬀𐬎] ced, yadi; *if.*

âgâr, 𐬀𐬎𐬀𐬎, akshama, *disabled.*

agarash [𐬀𐬎𐬱] ced, cedasya, cedasau, atha cedasau, yadica, atha ced, yadasau; *if by (for, or of) him (her, or it); if him (her, it, his, or its).*

agarat [𐬀𐬎𐬐] kadâcit tvayâ, ced; *if by (for, or of) thee; if thee (or thy).*

âgârgar, 𐬀𐬀𐬎𐬎𐬎, vilâyayitri, *disabler.*

âgârî, 𐬀𐬎𐬎𐬌, vilayitrî, *dissolution.*

âgârihâ, 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎, akshamatayâ, *impotently.*

âgârihed, 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬎𐬌𐬐, vilinâti, akshamâyate; *is exhaustion, is inutility.*

âgârihend, 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬎𐬌𐬐 𐬀𐬀𐬎𐬎, vilinanti, *are disabled.*

âgârinîdan, 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬎𐬌𐬥𐬀𐬥, vinâsaya, *to render useless.*

âgârinîdâr, 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬎𐬌𐬥𐬀𐬎𐬎, akshamayitri, *disabler.*

agarmâ [𐬀𐬎𐬍𐬀] ced me; *if by (for, or of) us; if us (or our).*

âgâr-nîrôihâ, 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬎𐬌𐬭𐬀𐬎𐬎, vilînaprânatayâ, *with exhausted strength.*

agarshâ [𐬀𐬎𐬭𐬀] cedete, cet tau, yaditayoh; *if by (for, or of) them; if them (or their).*

agarum [𐬀𐬎𐬎] ced me; *if by (for, or of) me; if me (or my).*

agdînî, 𐬀𐬎𐬀𐬥𐬌𐬎𐬌, agadînitva, *infidelity.*

aghanîn, 𐬀𐬵𐬀𐬎, anyonyam, sammilita; *together.*

AIG

aghre, 𐬀𐬵𐬭𐬎, agrya, *supremely.*

agîrashnî: 1) 𐬀𐬎𐬌𐬭𐬱𐬎𐬌 [𐬀𐬎𐬌𐬭𐬀𐬱𐬎𐬌] asprisyatva, *intangibility.* 2) 𐬀𐬎𐬌𐬭𐬱𐬎 [𐬀𐬎𐬌𐬭𐬀𐬱𐬎] asprisya, *intangible.*

agrôishnihâ, 𐬀𐬎𐬭𐬎𐬌𐬱𐬎𐬌𐬵𐬀 [𐬀𐬎𐬭𐬎𐬌𐬱𐬎𐬌𐬵𐬀𐬎] apratikaranîya, *incredibly.*

agumâ, 𐬀𐬎𐬍𐬀, nahisandeha, nihsandigdha; *without doubt.*

agumânihâ, 𐬀𐬎𐬍𐬀𐬵𐬀𐬎, nihsandehatayâ, *unquestionably.*

agunâh, 𐬀𐬎𐬀𐬱, apâpa, *innocent.*

agunast, 𐬀𐬎𐬀𐬐? anâvila, *undecayed?*

ahamestâr, 𐬀𐬀𐬍𐬱𐬐𐬀𐬭, apratipaksha, *without an opponent.*

ahamestârî, 𐬀𐬀𐬍𐬱𐬐𐬀𐬭𐬌, apratipakshatâ, *freedom from opposition.*

âhanzâ, 𐬀𐬀𐬵𐬵𐬀, âkrishtri, *attracting.*

âhanzîdan, 𐬀𐬀𐬵𐬵𐬌𐬥𐬀𐬥, âkrish, *to drag.*

aharâmîdan, 𐬀𐬀𐬭𐬀𐬍𐬌𐬥𐬀𐬥, âkrish, *to excite.*

aharâminîdan, 𐬀𐬀𐬭𐬀𐬍𐬌𐬥𐬀𐬥, âkrish, *to excite.*

aharâmishni, 𐬀𐬀𐬭𐬀𐬍𐬌𐬱𐬎𐬌, âkarshana, *excitement.*

Âharman, 𐬀𐬀𐬭𐬍, Âharmmana, *Aharman.*

Âharman-kunishnî, 𐬀𐬀𐬭𐬍𐬐𐬵𐬌𐬱𐬎𐬌, Âharmmanakarmmatâ, *work of Aharman.*

âhikhtan, 𐬀𐬀𐬱𐬵𐬐𐬀𐬥? anugrah, *to take care.*

âhô, 𐬀𐬀𐬱, dosha; *defect, iniquity.*

aibigad, 𐬀𐬌𐬃𐬎, pratipaksha, *destroyer.*

aigin [𐬀𐬌𐬎] tatas, tatasca, tathâ, tadapi, tad; *then, still.*

aiginmâ [𐬀𐬌𐬎𐬍𐬀] tanmahyam; *then by (for, or of) us; then us (or our).*

aiginum [𐬀𐬌𐬎𐬎] tato'ham; *then by (for, or of) me; then me (or my).*

aigish [𐬀𐬌𐬎𐬱] tatas, tato'sya, tatasca, tathaiva, tadasau; *then by (for, or of) him (her, or it); then him (her, it, his, or its).*

aigishâ [𐬀𐬌𐬎𐬱𐬀] teshâm; *then by (for, or of) them; then them (or their).*

AIN

âin, ᠠᡳᠨ, ᡳᠨ, âcâra, prakâratâ; *a law.*

ainâ [ᡳᠨᠠ] anyathâ, anyathâ tu; *for* aigish.

âinaa, ᡳᠨᠠ, prakâra, prakâratâ, vidhâ, rîti; *a kind, manner, nature.*

âinaa, ᡳᠨᠠ, darppana, *mirror.*

âinaî, âinaihâ, *see* nô, vas.

ainâsh [ᡳᠨᠠᡧ] anyathâ, anyathâ tu; *then by (for, or to) him (her, or it) his (her, or its); then him (her, or it) his (her, or its). For* aigishash.

ainâum [ᡤᡳᠨᠠ] anyathâham; *then by (for, or to) him (her, or it) me (or my); then his (her, or its) by (for, or to) me. For* aigisham.

akâm, ᡤᡳᠮ, akâma; *undesired, without will.*

akanâraa, ᡤᡳᠨᠠᠷᠠ, nikṣîma, nikṣîman, ananta, amaryâda, nikṣîmatva; *unlimited.*

akanâraa-dânashnî, ᡩᠠᠨᠠᡧᠨᡳ ᡤᡳᠨᠠᠷᠠ, nikṣîma-jnânatâ, *unlimited knowledge.*

akanâraa-jamânî, ᠵᠠᠮᠠᠨᡳ ᡤᡳᠨᠠᠷᠠ, anantakâla, *for unlimited time.*

akanâraa-jamânihâ, ᠵᠠᠮᠠᠨᡳᠪᠠ ᡤᡳᠨᠠᠷᠠ, anantakâlîyât, *for unlimited time.*

akanâraî, ᡤᡳᠨᠠᠷᡳ, nikṣîmatva, nikṣîmatâ; *unlimitedness.*

akard, ᡤᡳᠷᠠ, akṛita, *undone.*

âkhân, ᡥᡡᠸᠠ, bhuvana, *existence.*

âkhez, ᡠᠴᡠ, utthâna, *arising.*

âkhezashni, ᡠᠴᡠᡧᠨᡳ, utthâna, *resurrection.*

âkhezîdanŏ, ᡠᠴᡠᡩᡳᠨᡳ, samudi, *to arise.*

akhtar, ᡤᡳᡧᡨᠠ, nakshatra, cakrapâda; *constellation.*

akhvaraidihâ, ᡤᡳᡧᡨᠠᡳᠪᠠ? jadatayâ, *uncritically?*

akhvarasandihâ, ᡤᡳᡧᡨᠠᡳᠪᠠ, asantushṭyâ, *discontentedly.*

akhvârî, ᡤᡳᡧᡨᠠᡳ, asubhatva, *discomfort.*

akhvash, ᡤᡳᡧᡨᠠ [ᡤᡳᡧᡨᠠᡳ] asvâdu, *unpleasant.*

akhveshî, ᡤᡳᡧᡨᠠᡳ, asvîyatva, *not his own.*

ANA

akhveshkâr, ᡤᡳᡧᡨᠠᡳᡴᠠᠷ, asatkâryin, *idle.*

akhveshkârihâ, ᡤᡳᡧᡨᠠᡳᡴᠠᠷᡳᠪᠠ, asatkâryatayâ, *undutifully.*

am, ᠮᡳ, me; *by (for, or to) me, my, me.*

âmadan [ᡳᠮᠠᡩᠠᠨ] âgam, âyâ, samâgam, samâgamana, samâyâ; *to come.*

amar, ᡳᠮᠠᠷ, asankhya, *innumerable.*

amaraa, ᡤᡳᠮᠠᠷᠠ, aneka, asankhya; *numberless.*

âmârihend, *for* âmârmand, ᡳᠮᠠᠷᠮᠠᠨᡩᠠ, ganayanti, *accountable.*

ameshâspend, ᡳᠮᡝᡧᠠᠰᡦᡝᠨᡩᠠ, amara-guru, amara-gurutara, amisâspinta; *archangel.*

âmôkhtan, ᡳᠮᡡᡴᡨᠠᠨ [ᡳᠮᡡᡴᡨᠠᠪᡠᠨ] sikshâpaya; *to teach, learn.*

âmôz, ᡳᠮᡡᠽ: 1) *pres. stem of* âmôkhtan. 2) sikshâ, *teaching.*

âmôzaa, ᡳᠮᡡᠽᠠ, sikshâvat; *learner, teaching.*

âmôzashnî, ᡳᠮᡡᠽᡧᠨᡳ, sikshâ, *learning.*

âmôzgârî, ᡳᠮᡡᠽᡤᠠᠷᡳ, sikshâpanâ, *teaching.*

âmurzashni, ᡳᠮᡠᠷᠵᠠᡧᠨᡳ, kshamâ, *forgiveness.*

âmurzîdâr, ᡳᠮᡠᠷᠵᡳᡩᠠᠷ, kshamâkara, *forgiving.*

ã, ᡳᠨ [ᡴᡝ] tad, tatas, tatra, tathâ, idam, adas, tâvat; *that, those, the, he, him, it, they, them; (sometimes for* aigin, ᡳᠨᡤᡳᠨ).

anâ, ᠠᠨᠠ, anyâyin, anyâya; *mischievous.*

anâftan, ᠠᠨᠠᡶᡨᠠᠨ, nas, nihan, nirasana; *to subdue.*

anâgâh, ᠠᠨᠠᡤᠠᡥ, avettri, na vettri, na vetti, aparicita; *unaware.*

anâgâhî, ᠠᠨᠠᡤᠠᡥᡳ, anavabodhatâ, *unconsciousness.*

anahambidî, ᠠᠨᠠᡥᠠᠮᠪᡳᡩᡳ, apratimalla, apratidvandvin, apratipaksha; *unrivalled.*

anahamî, ᠠᠨᠠᡥᠠᠮᡳ, anaikya, *disunion.*

anahast [ᠠᠨᠠᡥᠠᠰᡨ] asat, nâsti; *extinct.*

anahastî [ᠠᠨᠠᡥᠠᠰᡨᡳ] asattâ; *unreality, extinction.*

Anâhîd, ᠠᠨᠠᡥᡳᡩ, Sukra, *planet Venus.*

anâî, ᠠᠨᠠᡳ, anyâya; *evil, harm, misery.*

anâînî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, anâcâratâ, *lawlessness.*

anâkâm, 𐬀𐬀𐬐𐬀𐬌𐬎, anyâyakâmin, *desirous of evil.*

anâmurz, 𐬀𐬀𐬌𐬎, akshamin, *unforgiving.*

anaom*ed*, 𐬀𐬀𐬌𐬎, anâsâ eva, *hopeless.*

anaomedî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, anâsâ, *hopelessness.*

anarzãnî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, ayogyatara, ananurûpa; *unworthy. Plu.* -nyã.

anashnâkhtârî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, aparijnânatva, *misapprehension.*

anashnâs, 𐬀𐬀𐬌𐬎, ajnâtri, aprabuddha; *uninformed, unintelligent.*

anaspurî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, apûrnna, asampûrnna; *imperfect.*

anaspurî-kâm, 𐬀𐬀𐬌𐬎, apûrnnakâmin, *of imperfect will.*

anâst, 𐬀𐬀𐬌𐬎, nâstika; *irreverent, untruthful?*

anatû, 𐬀𐬀𐬌𐬎, asakta, *not unrestrained.*

anâw, 𐬀𐬀𐬌𐬎, *pres. stem of* anâftan.

anawakhshashnigarî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, aprati-pâlakatva, *unmercifulness.*

anâwî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, avaloshita? *subjugation.*

anayârî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, asahâyatâ, *without help.*

anâzarm, 𐬀𐬀𐬌𐬎, agauravita, *irreverently.*

anâzarmî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, apriyatva, avallabhatva; *disrespect, disgrace.*

an*b*âdaa, *see* haft-an*b*âdaa.

an*b*asã, 𐬀𐬀𐬌𐬎, virodhin, sañvâdin, anyonyavirodhin, parasparavirodhin, nirâkartt*ri*, anibaddha, pratidvandvin; *mutually afflictive, inconsistent.*

an*b*asã-gaweshnî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, abaddhavâkyatâ, *mutually-afflictive speech.*

an*b*asânî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, abaddhatva, anibaddhatva, sañvâda, asambaddhatva, parasparavirodhin, parasparavirodhatva, mithovirodhin; *inconsistency.*

an*b*asânihâ, 𐬀𐬀𐬌𐬎, anibaddhatayâ, asambaddhatayâ; *inconsistently.*

an*b*idî, *see* hambidî.

an*b*ôishni, 𐬀𐬀𐬌𐬎, âghrâna, *the smell.*

an*b*urdan, 𐬀𐬀𐬌𐬎, udare, *to collect.*

ã cim râ, 𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬌𐬎, iti hetoh, tasmai hetave; *for this reason.*

and, 𐬀𐬀, etâvat, etâvanmatra; *as much, so much, thus much. See* în and.

and*â* [𐬀𐬀] yâvat, anyathâ, anyathâ tu; *while, until, unto.*

and*â* bûdan [𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬌𐬎] anyathâ bhû, *to take place.*

and*ak*, 𐬀𐬀𐬌𐬎, svalpa, svalpatara, stoka; *few, little.*

and*â*khtan, 𐬀𐬀𐬌𐬎, nid*ris*, d*ris*, pratipâdana; *to collect, impel, estimate, measure.*

and*â*khtâr, 𐬀𐬀𐬌𐬎, darsayitri, *contriver.*

and*â* ku [𐬀𐬀 𐬀𐬀] no ced, *so long as.*

and*ã*m, 𐬀𐬀𐬌𐬎, anga; *limb, member, organ.*

and*â* nun [𐬀𐬀 𐬀𐬀] yâvad idânîm, *hitherto.*

and*â* ô [𐬀𐬀 𐬀𐬀] antar, *into, unto.*

and*a*r [𐬀𐬀] antar, antarâle, madhye; *in, within, into, among.*

and*a*rash, 𐬀𐬀𐬌𐬎, antar; *into* (*or unto*) *him* (*his, her, it, or its*).

and*a*rg, 𐬀𐬀𐬌𐬎, antar; *among, inward.*

and*a*rshã, 𐬀𐬀𐬌𐬎, antasteshâm, *in* (*or unto*) *them* (*or their*).

and*a*rtum, 𐬀𐬀𐬌𐬎, antastama, *innermost.*

and*a*run, 𐬀𐬀𐬌𐬎, antar, antarâle, antarâla; *inside, within.*

and*a*rûnî, 𐬀𐬀𐬌𐬎, antargata, *internal.*

and*a*rwâ*é*, 𐬀𐬀𐬌𐬎, sûnya, *atmosphere.*

and*a*rz, 𐬀𐬀𐬌𐬎, niropa, âdesa; *injunction.*

and*a*rzinîdan, 𐬀𐬀𐬌𐬎, âdis, *to prescribe.*

and*â*sh [𐬀𐬀𐬌𐬎] yâvad asau, yâvat, ced; *while* (*or till*) *him* (*his, her, it, its, or by him*).

and*â*shã [𐬀𐬀𐬌𐬎] yâvadete, yâvatte, yâvattaih; *while* (*or till*) *them* (*their, or by them*).

and*â*t [𐬀𐬀𐬌𐬎] tat tubhyam; *while* (*till, or unto*) *thee* (*thy, or by thee*).

andâz, *pres. stem of* andâkhtan.

andâzashnî, *drisyatara, measurable.*

andemãn, *sannidha, upakantha; domestically serving.*

andemãnî, *samâsannatâ, household service.*

andeshashni, *smarana, consideration.*

andeshîdan, *cint, avaman, man, vimris; to consider, meditate, imagine.*

anekî, *asubha, without benefit.*

anekî-andarz, *asubhopadeshtri, unhappily advised.*

angârdan, *gan, ganana, kal; to account, compute, imagine, recount.*

angawîn, *madhu, honey.*

angird, *sankshepât; a summary, conclusion.*

angirdî: 1) *sankshiptva, pratisankshepât, sankshepa, sankshepatva, sampûrnatva; a summary.* 2) *parimita, compendious.*

angôshîdaa, *nidarsana, pratirûpa, pratirûpatâ, drishtânta, mahâdrishtânta; similitude, character, parable.*

angôshîdaa-dânashnî, *drishtântajnânatâ, knowledge by analogy.*

angôshîdaî, *drishtânta, analogous.*

angôshîdaihâ, *upamânatayâ, through analogy.*

anjâmî, *paripâka, determination.*

ãm *for* aiginam, so'ham, tanme; *then by (for, or of) me, then me (or my).*

ânô [ⅆⅆⅇ] tatra, tad, paraloke; *there.*

anôsh, *amrita; antidote, antidotal.*

anôshaa, *anasvara, immortal.*

anôsh-rvãnî, *anasvarâtmatâ, immortality of the soul.*

ã râ, كد لـ, tasmât, tatas; *on that account, for the reason.*

ãsh: 1) *for* aigish [ⅇⅆⅈ] tatas, tato'sya, tato'sau, tad, tadasau, tadasya, tasmai asya; *then by him, &c.* (*see* aigish). 2) *for* yash [ⅇⅆك] tatas, tad; *who (or which) by (for, or of) him, &c.*

ãshã, *for* aigishã [ⅇⅆⅈⅈ] tataste, tad, tatteshâm; *then their,* &c.

ãtã, *for* aigintã [ⅇⅇⅈⅈ] tad yûyam; *then (or therefore) you (or by, for, or of you).*

anyâz, [ⅇⅆⅇ], animnatva, *without want.*

anyé, *for* aigin é [ⅇ ⅈ] or aigish [ⅇⅆⅈ] apareca; *then this, or then to him.*

anyôkhsh-andarz, *asrutaniropa, deaf to admonition.*

aoj, *sakti, bala; strength.*

aoja, *see* meh-aoja.

aojmand, *balavat, powerful.*

aojmandî, *balavattva, balavattâ; powerfulness.*

aomen, *for* anman, [ⅇⅇ] aham, *I* (Ch. אֲנָא).

apadkhvâw, ? *anabhilashanîya, disquieting?*

apadvâh, *asânukûla, disablement.*

apar, *apahâra, plunder.*

apardan, [ⅈⅈⅇⅆⅇ] *apahri, to abstract.*

aparekht, *aparireshita, undisturbed.*

apâsukh, *apratyuttara, unanswered.*

apatyâraa, *apratighâtin, without an adversary.*

apedâ, *aprakata, aprakâsayitri; not manifest, imperceptible.*

apedâî, *aprakatatva, imperceptibility.*

apurashni, *srishti, apahâra; achievement.*

apurdâr, *apahantri, despoiler.*

ARA

ârâ, *pres. stem of* ârâstan.

ârâishni, 𐬀𐬭𐬀𐬎𐬌𐬱𐬌, âracanâ, *adjustment.*

ârâstan, 𐬀𐬭𐬀𐬎𐬌, âra*c*, samârac; *to arrange.*

ârâstâr, 𐬀𐬭𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬭, âracayi*tr*i, *arranger.*

ârâstârî, 𐬀𐬭𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬭𐬌, âracayi*tr*i, *arrangement.*

ârâstârihâ, *see* awâz-ârâstârihâ.

aratishtâr, 𐬀𐬭𐬀𐬙𐬌𐬵𐬎𐬀𐬭, kshatriya, *warrior.*

aratishtârî, 𐬀𐬭𐬀𐬙𐬌𐬵𐬎𐬀𐬭𐬌, kshatriyatâ, *warriorship.*

arawâ, 𐬀𐬭𐬎𐬀, apravri*t*ti, apravri*t*ta; *discontinuous.*

arawâî, 𐬀𐬭𐬎𐬀𐬌, apravri*t*titva, apravri*t*ti; *non-advancement, inconstancy.*

ârâwed, 𐬀𐬭𐬎𐬉𐬙? âsâdayati, *settles? Or for* 𐬀𐬭𐬎𐬉𐬙, 𐬀𐬭𐬎𐬉𐬙𐬉, *or* 𐬀𐬭𐬎𐬉𐬵.

ardî, 𐬀𐬭𐬙𐬌, 𐬀𐬭𐬌, sangrâma, yuddha, sainya, sammardda; *conflict, contest.*

ardî-kârî, 𐬀𐬭𐬙𐬌𐬴𐬌 𐬀𐬭𐬙𐬌, balish*th*akâryin, *strenuous performance.*

ardium, *for* cihârum [𐬀𐬭𐬎𐬉𐬭𐬌] balish*th*o me, *fourth.*

arg, *for* alag, 𐬀𐬭𐬜, utkarsha, *trouble.*

arôvînâ, *for* arvand nâ, 𐬀𐬭𐬯 𐬀𐬭𐬀𐬭𐬌, sarat-pravâha, *rapid water.*

Arûm, 𐬀𐬭𐬎, Rûmasthâna, *eastern Roman empire.*

Arûmâê, 𐬀𐬭𐬎𐬀𐬌, Rûmîya, *eastern Roman.*

arza, 𐬀𐬭𐬰, mûlya, *value.*

arzamand, 𐬀𐬭𐬰𐬀𐬙, mûlyamat, *costly.*

arzamandî, 𐬀𐬭𐬰𐬀𐬙𐬌, utkarshamattâ, mûlyamattva, mulyamattâ; *value.*

arzânî: 1) 𐬀𐬭𐬰𐬀𐬌, anurûpa, *worthiness.* 2) 𐬀𐬭𐬰𐬀, yogyatara, anurûpa; *worthy.*

arzânihâ, 𐬀𐬭𐬰𐬀𐬌, anurûpa, *worthily.*

âsâêaa, 𐬀𐬵𐬀𐬌 = 𐬀𐬵𐬌, *ch*âyâ, *shadow.*

asâkhtâr, 𐬀𐬰𐬀𐬴𐬎𐬀𐬭, ananurûpa, *unadapted.*

asâkhtârî, 𐬀𐬰𐬀𐬴𐬎𐬀𐬭𐬌, asañsarggatva, *want of an adapter.*

asâmân, 𐬀𐬰𐬀𐬙, ni*h*sîma, *unlimited.*

ASP

asâmân-*khv*adî, 𐬀𐬰𐬀𐬙 𐬵𐬀𐬙, amaryâdasvarûpa, *of unbounded individuality.*

âsâ, 𐬀𐬰𐬀, samâdhâna, samâdhânin; *easy, comfortable.*

âsânî, 𐬀𐬰𐬀𐬌, samâdhâna, *comfort.*

âsânihâ, 𐬀𐬰𐬀𐬌, samâdhâna, *easily.*

Asarâsarâ, 𐬀𐬰𐬀𐬭𐬀𐬰𐬀, Asarâsarâ*h*, *Israelites.*

asazâ-kunishnî, 𐬀𐬰𐬰𐬀 𐬴𐬀𐬌, ananurûpakarmmatva, *unworthy actions.*

asâzashnî, 𐬀𐬰𐬰𐬴𐬌, asammârjjanatva, *incompatibility.*

asâzashnî-ciharî, 𐬀𐬰𐬰𐬴𐬌 𐬴𐬀𐬭𐬌, asañsarggarûpatva, *incompatible quality.*

ash, 𐬀𐬱, asya; *by (to, for, or of) him (her, or it); him, her, his, it, its.*

ashâ, 𐬀𐬱𐬀, teshâm, tâsâm; *by (to, for, or of) them: them, their.*

ashâyast, 𐬀𐬱𐬀𐬯𐬀𐬱, nâsakishyat, *been impossible.*

âshkârâ, 𐬀𐬰𐬀𐬴𐬀𐬭𐬀, parisphu*t*a, *obviously.*

âshkârâî, 𐬀𐬰𐬀𐬴𐬀𐬭𐬀𐬌, prakaṭatva, *detection.*

âshkârâihast, 𐬀𐬱𐬀𐬰𐬀𐬴𐬀𐬭𐬀𐬌, parisphu*t*o babhûva; *is discovered.*

âshmôg, 𐬀𐬱𐬀𐬵, âsmoga, *apostate.*

âshnâ, 𐬀𐬱𐬀, parisphu*t*ameva, prasiddhameva, parisphu*t*a, prasiddha; *known.*

ashô, 𐬀𐬱𐬀 [𐬀𐬭𐬰𐬀] muktâtman, puṇyâtman; *righteous.*

Âsînaa, 𐬀𐬱𐬌𐬀, Âsînaka, *Isaac.*

âsmân, 𐬀𐬴𐬙, âkâsa, *sky.*

âsmân-varz, 𐬀𐬭 𐬀𐬴𐬙, âkâsakartt*r*i, *illuminating the sky.*

asp, 𐬀𐬰, 𐬀𐬰 [𐬱𐬰𐬌] asva, *horse.*

aspîdan, *for* khuspîdan, 𐬴𐬉𐬱𐬰, visram, *to repose.*

aspîmand, 𐬀𐬵𐬙 𐬱𐬉𐬰? visrâmin, *enjoying repose. Perhaps for* khuspî (𐬱𐬉𐬰) hend.

aspîn, 𐬀𐬉𐬰? visrâma, *reposing. Perhaps for* khuspân (𐬱𐬉𐬰).

ASR

âsrû, 𐬀𐬯𐬎𐬎, âcârya, *priest.* *Plu.* âsrûâ.

âsrûî, 𐬀𐬯𐬎𐬎𐬌, âcâryatâ, *priesthood.*

ast, 𐬎𐬎, asthi, *bone.*

astimand, 𐬀𐬎𐬌𐬨𐬎𐬎, srishtimat, *materially existing.*

âstvãnihast, 𐬎𐬎𐬌𐬯𐬀𐬨𐬎𐬎, suniscitî yâta, *been confirmed.*

asûd, 𐬀𐬯𐬎, alâbha, *useless.*

asûdî, 𐬀𐬯𐬎𐬌, alâbha, *without benefit.*

at, 𐬀𐬎, te; *by (to, for, or of) thee; thee, thy.*

atanî, 𐬀𐬎𐬌, atanutâ, *disembodied existence.*

âtash, 𐬀𐬎𐬨 [𐬀𐬎] agni, jvalana, pâvaka, vahni; *fire.*

âtashî, 𐬀𐬎𐬨𐬌, jvalanîya, *fiery.*

athis, 𐬀𐬎𐬵 [𐬀𐬎𐬵] na kincit, *nothing.*

atû, *for* atang, 𐬀𐬎𐬀, kshama, sakta, samartha; *unrestricted.*

atvã, 𐬀𐬎𐬯𐬀, asakta, *incapable.*

atvãnî: 1) 𐬀𐬎𐬯𐬀𐬌, asaktitva, asaktatva; *incapability.* 2) 𐬀𐬎𐬯𐬀𐬌, asakta, na saknoti; *incapable, inefficient.*

atvãnihâ, 𐬀𐬎𐬯𐬀𐬨𐬀, asakta, *incapably.*

avacôrdî, 𐬀𐬯𐬎𐬀𐬵𐬌, avacogurutâ, *misjudgment.*

avahãn, 𐬀𐬯𐬎, nihkârana, *without a cause.*

avahãnî, 𐬀𐬯𐬎𐬌, nihkâranatâ, *without a cause.*

avâhar, *for* afâhal, 𐬀𐬀𐬯𐬎, vakratara, *undilated.*

avamãn, *for* asâmãn? 𐬀𐬎𐬎𐬎? amaryâda, *unbounded.*

avanâmîdan, 𐬀𐬀𐬎𐬎𐬌𐬎, pracchâdaya, *to unveil.*

avardishnî, 𐬀𐬯𐬎𐬀𐬵𐬌, aparivritti, *unchangeableness.*

Avarmazd, 𐬀𐬯𐬨𐬎𐬎, Vrihaspati, *planet Jupiter.*

avazandihâ, 𐬀𐬯𐬎𐬀𐬎𐬎𐬀, ahânitayâ, *undamaged.*

avazârdârî, 𐬀𐬯𐬎𐬀𐬵𐬎𐬵𐬌, avibhaktikarttritva, *want of distinction.*

AWA

avazirashnî: 1) 𐬀𐬯𐬎𐬀𐬵𐬎𐬵𐬌, avibhaktatva, *indecision.* 2) 𐬀𐬯𐬎𐬀𐬵𐬎𐬵𐬌, avikta, *undecided.*

avîn, 𐬀𐬎, vikala, *unobservant.*

avînashnî: 1) 𐬀𐬯𐬎𐬎𐬌, adrisyatva, *invisibility.* 2) 𐬀𐬯𐬎𐬎𐬌, adrisya, *invisible.*

avînâwadâ, 𐬀𐬀𐬯𐬎𐬎𐬌, adrisya, *invisible.*

avyâwãn, 𐬀𐬯𐬎𐬎, amugdha, *undeluded.*

âw, 𐬀𐬯 [𐬀𐬯] jala, payas, udaka, âpas; *water.*

awâ [𐬀𐬯𐬎] samam, saha, samameva, (*acc.*); *with, together with.*

awad, 𐬀𐬯𐬎, mahattara, mahâ; *wonderful.*

âwâdã, 𐬀𐬯𐬎𐬎, sunivâsa, *prosperous.*

awad-angôshîdaa, 𐬀𐬯𐬎𐬀𐬯𐬎𐬌 𐬀𐬯𐬎, mahâdrishtânta, *miracle-resembling.*

awadî, 𐬀𐬯𐬎𐬌, mahattâ, mahattva; *wonderfulness, miracle.*

âwâdî, 𐬀𐬯𐬎𐬌, prabhûtatva, *prosperity.*

âwâdîgar, *see* âzâdîgar.

awadim, 𐬀𐬯𐬎𐬎, nidâne, nirvvâne, nirvvânam; *end, ultimately, finally.*

awâdyâwand, 𐬀𐬀𐬯𐬎𐬌𐬯𐬎𐬎, apradhânatara, apradhânavat; *unresisting, unprevailing.*

awagadan, 𐬀𐬯𐬎𐬎 [𐬀𐬯𐬀𐬯𐬎𐬨] avakrî, nikship, nikshepaya, nikshepa, nipâtaya; *to cast away, cast, admit.*

awagan, *pres. stem of* awagadan.

âwâgî, 𐬀𐬯𐬎𐬌, sammisra, sañsarggatva; *association, assistance.*

âwâishni, 𐬀𐬯𐬎𐬎𐬌, abhîpsâ; *suitability, necessity.*

âwâishnî, 𐬀𐬯𐬎𐬎𐬌, abhîpsâ, abhîshta, vânchâ, îpsâ; *suitable, requisite.*

awakhshadâr, 𐬀𐬯𐬀𐬨𐬎𐬎𐬌, vishâdikâryin, *suffering from sorrow.*

awakhshâîdâr, 𐬀𐬯𐬎𐬀𐬨𐬎𐬯𐬀𐬌𐬎, rakshâkarttri, *forgiver.*

awakhshâind, 𐬀𐬯𐬎𐬎𐬯𐬀𐬌𐬎, kshamâpara, *showing mercy.*

AWA

awakhshâindî, 𐬀𐬬𐬐𐬀𐬱𐬀𐬌𐬎𐬌, kshamâparatâ, kshamâvattva; *mercifulness.*

awakhshâishni, 𐬀𐬬𐬐𐬀𐬱𐬀𐬌𐬱𐬌, pratipâlana, *forgiveness.*

awakhshâishnigar, 𐬀𐬬𐬐𐬀𐬱𐬀𐬌𐬱𐬌𐬎, kshamâpara, pâlanâkara, kshamâkara, kshamâdhara; *merciful.*

awakhshâishnigarî, 𐬀𐬬𐬐𐬀𐬱𐬀𐬌𐬱𐬌𐬎𐬌, pâlanâkara, pâlanatva; *mercifulness,*

awakhshâishnigarîhâ, 𐬀𐬬𐬐𐬀𐬱𐬀𐬌𐬱𐬌𐬎𐬌𐬵, pâlanâkara, *would be merciful.* (*The final* -îhâ *is a cond. verbal form like* haé.)

awakhshastan, 𐬀𐬬𐬐𐬱𐬀𐬯? avagup, *to allot.*

awakhshî, 𐬀𐬬𐬐𐬌, vishâdatva, *sorrow.*

awakhshîdâr, 𐬀𐬬𐬐𐬌𐬎, pratipâlaka, kshamâkara; *merciful.*

awakhshîdârî, 𐬀𐬬𐬐𐬌𐬎𐬌, pratipâlatva, *mercifulness.*

awâkhtar, 𐬀𐬵𐬬𐬀𐬯, graha, dush*t*agraha; *planet.*

awâkhtarî, 𐬀𐬵𐬬𐬀𐬯𐬌, avâkhtarin, *planetary.*

awâkhtarî-padîr, 𐬀𐬵𐬬𐬀𐬯𐬌 𐬀𐬎𐬌, avâkhtarinâm pratîpa, *north-opposing.*

awam = vaêm [𐬬𐬀𐬯] aham; *and* (*or also*) *by* (*for, or of*) *me; and* (*or also*) *me* (*or my*).

awamã [𐬀𐬬𐬯] asmâbhi*h*, asmâkam, meca, mahyam, mâm; *and* (*or also*) *by* (*for, or of*) *us; and* (*or also*) *us* (*or our*).

awã, 𐬀𐬯, evam; *so, such, as much.*

awar, 𐬀𐬎, abhra, *cloud.*

awar, 𐬀𐬎 [𐬵] upari, adhikam, uparisht*â*t; *on, upon, about, over, unto, among.*

awar âmadan [𐬀𐬎𐬀𐬨𐬀𐬯 𐬵] upari âyâ, upari samâyâ; *to come unto* (*or on*).

awar ârâstan, 𐬀𐬎𐬀𐬨 𐬵, upari samârac, *to arrange.*

âwardan, 𐬀𐬀𐬎𐬀𐬯 [𐬀𐬀𐬎𐬀𐬨𐬯] samânî, samâyâ; *to bring.*

AWA

awardar, *for* awartar.

awar dâshtan [𐬀𐬎𐬀𐬐𐬯 𐬵] upari dhâ, *to consider.*

aware, 𐬀𐬱𐬌, apara, anya; *other.*

awar estâdan [𐬀𐬎𐬌𐬱𐬀𐬎 𐬵] upari sthâ, *to insist.*

awargar, 𐬀𐬎𐬎, utkatatara, *superintending.*

awar guftan, 𐬀𐬎𐬜 𐬵, upari udîr (samudîr, *or* samudgrî), *to speak about.*

awarî, 𐬀𐬎, uparishta, *superior. Plu.* -îgã.

awarmãd, 𐬀𐬨𐬀𐬌, pâramparya, *supremacy.*

awarnâê, 𐬀𐬨𐬀𐬌, apûrnnanara, *youthful.*

awarnâêdârî, 𐬀𐬨𐬀𐬌𐬎𐬌, apûrnnanaradâti, *youthful career.*

awar nahâdan [𐬀𐬎𐬀𐬱𐬀𐬨 𐬵] parinyas, *to put upon* (*or up*).

awar râinîdan, 𐬀𐬎𐬀𐬱𐬌 𐬵, upari pracâraya; *to propagate among, urge about.*

awarshã [𐬀𐬎𐬱𐬵] uparyeshâm, upari teshâm, upari tâsâm, upari teshu; *on* (*about, over, or among*) *them* (*or their*).

awartar, 𐬀𐬎𐬯 [𐬀𐬎𐬵] utkrisht*a*tara, adhikatara, ûrdhvacara; *upper, more fully, supreme.*

awartar-nigareshnî, 𐬀𐬎𐬯 𐬀𐬎𐬌𐬱𐬌, ûrdhvataranirîkshana, *supreme inspection.*

awartum, 𐬀𐬎𐬯, utkrisht*a*tara, adhikatama; *highest, supreme.*

awârûnî, 𐬀𐬀𐬨𐬌, anâcâratva, *vice.*

awar vakhtan, 𐬀𐬎𐬐 𐬵, upari vibhaj, *to bestow upon.*

awarvez, 𐬀𐬀𐬎, adhikasakti, *triumphant.*

awarvezî, 𐬀𐬀𐬎𐬌, utkataprânatâ, adhikasaktitva; *victory, triumph.*

awasâinîdan, 𐬀𐬀𐬱𐬀𐬌, avasrî; *to exterminate, annihilate.*

awasard, 𐬀𐬱𐬎, avidrava, *frozen.*

awaspârdan, 𐬀𐬀𐬱𐬀𐬎, sampâdaya, samarppaya; *to deliver, consign.*

AWA

awaspârdâr, 𐬀𐬬𐬱𐬀𐬯𐬌𐬀𐬯, sampâdayitri, *transmitter.*

âwast, 𐬀𐬬𐬯, gosthâna, *pregnant.*

âwastan, 𐬀𐬬𐬯𐬀𐬯, 𐬀𐬬𐬯𐬁𐬯, garbhita, *pregnant.*

âwastanî, 𐬀𐬬𐬯𐬀𐬯𐬌, 𐬀𐬬𐬯𐬁𐬯𐬌, garbha, *pregnancy.*

Awâush, 𐬀𐬬𐬀𐬯, Avâusa, *Awâush demon.*

âwâyast, 𐬀𐬬𐬀𐬯𐬯, rucita; *necessity, desire.*

âwâyastaa, 𐬀𐬬𐬀𐬯𐬯𐬀, rucita, abhîpsu; *requisite, desire.*

âwâyastan, 𐬀𐬬𐬀𐬯𐬯𐬯, ruc, sañyujya, samîh, ruci, yogya, ish, abhivânch, samîhana, upayujya, yujya, abhîps, avâp; *to be necessary, wanted, desirable.*

âwâyastî, 𐬀𐬬𐬀𐬯𐬯𐬌, rucitîya, *requisite.*

awâz, 𐬀𐬬𐬯 [𐬀𐬱𐬀𐬬𐬀𐬵], anyathâ, punar, vyâvritya, vinâ, prithak, vyâghutya! *back, away, again.*

awazâ, *pres. stem of* awazûdan.

awazadan, 𐬀𐬬𐬵𐬯 [𐬀𐬯𐬀𐬬𐬀𐬵𐬵], nihan, han; *to slay.*

awazadâr, 𐬀𐬱𐬵𐬯, apahantri, *slayer.*

awazâishni, 𐬀𐬬𐬵𐬯𐬌, vriddhi, *increase.*

awazan, *pres. stem of* awazadan.

awazanâ, 𐬀𐬯𐬵𐬯, apaghâtaka, apahantri, avaghâtaka; *slaying, deadly.*

awazanashni [𐬀𐬬𐬵𐬯𐬀𐬵], apaghâta, *slaughter.*

awazâr, 𐬀𐬱𐬵𐬯, sastra; *appliances, means.*

awâz ârâstan, 𐬀𐬬𐬯 𐬀𐬱𐬀𐬯𐬯𐬯, punah samârac, *to restore.*

awâz-ârâstârî, 𐬀𐬬𐬯 𐬀𐬱𐬀𐬯𐬯𐬀𐬵𐬌, punarâracanatâ, *restoration.*

awâz-ârâstârihâ, 𐬀𐬬𐬯 𐬀𐬱𐬀𐬯𐬯𐬀𐬵𐬌𐬀 𐬬𐬯, punarâracanatayâ, *rearranged.*

awazârî, 𐬀𐬱𐬵𐬯𐬌, sastratva, *means.*

awazârmand, 𐬀𐬯𐬱𐬵𐬯𐬌, sastravat, *talented.*

awâz-dâd, 𐬀𐬬𐬯 𐬛𐬀𐬛, vyastâcâra, *representation.*

AWE

awâz-râhî, 𐬀𐬬𐬯 𐬭𐬀𐬱, apamârggatva, *backsliding.*

awâz-raweshnî, 𐬀𐬬𐬯 𐬭𐬀𐬬𐬌𐬯𐬌, pascât vyâvritti, *backward motion.*

awâz-sâr, 𐬀𐬬𐬯 𐬱𐬀𐬭, apahârin, apaharttri; *headstrong.*

awâz-sârî, 𐬀𐬬𐬯 𐬱𐬀𐬭𐬌, apahâritva, *headstrongness.*

awazûdan, 𐬀𐬬𐬵𐬯, *see* vash-awazûd.

awazun, 𐬀𐬵𐬯, vriddhi, *aggrandizement.*

awazûnî: 1) 𐬀𐬬𐬵𐬯, vrihattva, *increase.* 2) 𐬀𐬬𐬵𐬯, guru, vrihat; *prevailing.*

awebahar, 𐬀𐬱𐬀𐬬𐬯, apetarddhi, *without a stipend.*

awebîm, 𐬀𐬬𐬌𐬯, nirbhayin, *without risk.*

awebrahm, 𐬀𐬬𐬱𐬀𐬬𐬯, asringâra, niralankâra; *unconfused, incoherent.*

awecâr, 𐬀𐬱𐬀𐬯, nirupâya, svabhâvenaiva; *without help, without rescue.*

awecim, 𐬀𐬌𐬯, nihkârana, nirarthaka, akârana; *without a purpose, unreasonable.*

awecim-farmânî, 𐬀𐬬𐬌𐬯 𐬛𐬀𐬭𐬬𐬀𐬯𐬌, nihkâranâdesatva, *unreasonable command.*

awecimihâ, 𐬀𐬬𐬌𐬯𐬀𐬯, nirarthakatayâ, nihkâranatayâ, nihkârana; *unreasonably.*

awecim-kunishnî, 𐬀𐬬𐬌𐬯 𐬴𐬀𐬯𐬌𐬯𐬌, nihkâranakarmmatva, *unreasonable performance.*

awecim-kunishnihâ, 𐬀𐬬𐬌𐬯 𐬴𐬀𐬯𐬌𐬯𐬀, nihkâranañ karmma, *acting unreasonably.*

awedâdî, 𐬀𐬬𐬛𐬀𐬛𐬌, anâcârin, *injustice.*

awefsûidan, 𐬀𐬬𐬌𐬯𐬬𐬀𐬵𐬯? sankocaya, *to seize? Perhaps for* apasazainîdan, *to disorganize.*

awegumâ, 𐬀𐬬𐬴𐬭𐬀, nihsandigdha, suniscita, asandigdha, na sañsaya, nirvvikalpameva; *without doubt, unquestionable.*

awegumânî, 𐬀𐬬𐬴𐬭𐬀𐬌, asañsayatva, *freedom from doubt.*

awegumânihâ, 𐬀𐬬𐬴𐬭𐬀𐬌𐬀, nihsandigdha, *undoubtedly.*

AWE

awegunâh, 𐑨𐑢𐑰𐑜𐑳𐑯𐑭𐑣, apâpa, *innocent.*

awehangî, 𐑨𐑢𐑱𐑣𐑨𐑙𐑰, asatvatâ, *want of ability.*

awehôsh, 𐑨𐑢𐑱𐑣𐑴𐑖, acetana, *senseless.*

awehôshî, 𐑨𐑢𐑱𐑣𐑴𐑖𐑰, acaitanya, *want of understanding.*

awemust, 𐑨𐑢𐑱𐑥𐑳𐑕𐑑, nirupadrava, *undistressed.*

awenyâz, 𐑨𐑢𐑱𐑯𐑾𐑭𐑟, apanâstikya, anâbâdhaka; *free from want, needless.*

awerâh, 𐑨𐑢𐑱𐑮𐑭𐑣, amârggin, apamârggena; *astray.*

awerâhî, 𐑨𐑢𐑱𐑮𐑭𐑣𐑰, amârggatva, *going astray.*

awerâhinîdâr, 𐑭𐑢𐑱𐑮𐑭𐑣𐑯𐑰𐑛𐑭𐑮, amârgganetri, *misleader.*

awerâhinîdârî, 𐑨𐑢𐑱𐑮𐑭𐑣𐑯𐑰𐑛𐑭𐑮𐑰, amârggakâritva, amârgganayanatâ; *a misleading.*

awerâinîdâr, 𐑭𐑢𐑱𐑮𐑭𐑦𐑯𐑰𐑛𐑭𐑮, vinâ pravrittikartrâ, *without a manager.*

awerastaa, 𐑭𐑢𐑱𐑮𐑭𐑕𐑑𐑭, vyâdhi, *irregular.*

awesakhun, 𐑭𐑢𐑱𐑕𐑭𐑒𐑣𐑳𐑯, anuktâpi, *without words.*

awesûd, 𐑭𐑢𐑱𐑕𐑵𐑛, alâbhavat, *unprofitable.*

awevazandihâ, 𐑭𐑢𐑱𐑝𐑭𐑟𐑭𐑯𐑛𐑰𐑣𐑭, anupadravatayâ, *free from misfortune.*

awevîmand, 𐑭𐑢𐑱𐑝𐑰𐑥𐑭𐑯𐑛, amaryâda, nihsîman, upamaryâditara; *unlimited.*

awevîmandihâ, 𐑭𐑢𐑱𐑝𐑰𐑥𐑭𐑯𐑛𐑰𐑣𐑭, nirmmaryâdatayâ, *unlimitedly.*

awevînâkhtaî, 𐑭𐑢𐑱𐑝𐑰𐑯𐑭𐑒𐑑𐑭𐑦, anaikya, *want of sympathy.*

awîr, 𐑨𐑢𐑰𐑮, atîva; *very, better.*

awîrtar, 𐑨𐑢𐑰𐑮𐑑𐑭𐑮, adhikatara, *more fully.*

awîzaa, 𐑨𐑢𐑰𐑟𐑭, nirmmala, kevala, kevalaiva, vimala; *pure, unalloyed.*

awîzaa-kunishni, 𐑨𐑢𐑰𐑟𐑭-𐑒𐑳𐑯𐑰𐑖𐑯𐑰, nirmmala-karmmin, *pure in action.*

awîzaî, 𐑨𐑢𐑰𐑟𐑭𐑦, nirmmalatâ, *purity.*

âw-khûn, *for* afâm? 𐑭𐑢-𐑒𐑣𐑵𐑯? payorudhira, *without form.*

AZA

ayâdagâr, 𐑩𐑾𐑭𐑛𐑭𐑜𐑭𐑮, prabandha, *memorandum.*

ayâdinîdan, 𐑩𐑾𐑭𐑛𐑰𐑯𐑰𐑛𐑭𐑯, sañsmri, *to remember.*

ayâdinîdârî, 𐑩𐑾𐑭𐑛𐑰𐑯𐑰𐑛𐑭𐑮𐑰, smaranakâritâ, *a reminding.*

ayâft, 𐑩𐑾𐑭𐑓𐑑, abhîshta, abhîpsita; *a favour.*

ayâftaa, 𐑩𐑾𐑭𐑓𐑑𐑭, abhîpsita, avalokita, drishta; *acquired.*

ayâftan, 𐑩𐑾𐑭𐑓𐑑𐑭𐑯, avalok, avâp, abhîps, dris, prâp, nirîksh; *to obtain, reach.*

ayâo, 𐑩𐑾𐑭𐑴, athavâ, kiñvâ, atha, atha—ca, atha—ced, vâ; *or, either.*

ayaokhshast, 𐑩𐑾𐑭𐑴𐑒𐑖𐑕𐑑, dhâtu, *metal.*

ayâosh, 𐑩𐑾𐑭𐑴𐑖, athavâ, athavâsya, atha ced, atha cedasya; *or by (for, or of) him (his, her, it, or its); or him (his, her, it, or its).*

ayâr, 𐑩𐑾𐑭𐑮, sahâyin, *helper.*

ayârî, ayârihâ, *see* ham-ayârî, &c.

ayârîdan, 𐑩𐑾𐑭𐑮𐑰𐑛𐑭𐑯, samarthîya, *to assist.*

ayârinîdan, 𐑩𐑾𐑭𐑮𐑰𐑯𐑰𐑛𐑭𐑯, samarthîya, *to assist.*

ayâw, *pres. stem of* ayâftan.

ayâwâ, 𐑩𐑾𐑭𐑢𐑭, avalokayitri, *acquiring.*

ayâwashnî, 𐑩𐑾𐑭𐑢𐑖𐑯𐑰, abhîpsâ, avâpya, avabodhatâ, avalokatâ, apekshin, drisyatara; *obtainable, attainable.*

âz, 𐑭𐑟, lobha, *greed.*

âzâd, 𐑭𐑟𐑭𐑛, âdhya, svatantra; *noble, holy.*

âzâdî, 𐑭𐑟𐑭𐑛𐑰, sampatti, riddhatva; *freedom from care.*

âzâdîgar, *for* âwâdîgar? 𐑭𐑢𐑭𐑛𐑰𐑜𐑭𐑮? samriddhikara, *occasioning prosperity.*

âzâd-kâm, 𐑭𐑟𐑭𐑛-𐑒𐑭𐑥, svatantrakâma, *with free will.*

âzâd-kâmî: 1) 𐑭𐑟𐑭𐑛-𐑒𐑭𐑥𐑰, svatantrakâmatva, svatantrakâmatâ; *free will.* 2) 𐑭𐑟𐑭𐑛-𐑒𐑭𐑥𐑰, svatantrakâmîya, *freely willed.*

azâishnî, *for* âzâishnî, 𐑭𐑟𐑭𐑦𐑖𐑯𐑰, upaciti, *propagating.*

AZA

âzâr, 𐬀𐬵𐬎, duḫkhita, *suffering.*

âzâraa, 𐬀𐬵𐬎𐬀, pîdita, duḫkhita; *suffering.*

âzarm, 𐬀𐬵𐬙, hitatva, priyatva; *respect.*

azash, 𐬀𐬵𐬯 [𐬀𐬵𐬭] etasmât, asya, tasmât, (*abl.*), tebhyaḫ, asmât, eteshâm, asyâḫ, asyaiva, yasmât, anena, (*inst.*); *from* (*by, of, or owing to*) *him* (*his, her, it, or its*).

azashã, 𐬀𐬵𐬯𐬌 [𐬀𐬵𐬯𐬭] tebhyaḫ, etebhyaḫ, (*abl.*); *from* (*by, of, or owing to*) *them* (*or their*).

azawar, 𐬀𐬵𐬎, upari, uparishtât; *above, beyond.*

azer, 𐬀𐬵𐬛, adhas, adhastât; *below, inferior.*

azg, 𐬀𐬵𐬰, sâkhâ, *bough.*

âzûrî, 𐬀𐬵𐬎𐬌, tṛishnâ, *greediness.*

bâd, *conj.* 3*d s. of* bûdan.

baêwar, 𐬠𐬀𐬌𐬭, dasasahasra, lakshadhâ; *myriad.*

bagh, 𐬠𐬀𐬜, 𐬠𐬀𐬜, dâtṛi, dâtritâ; *a divinity.*

bâgh, 𐬠𐬀𐬜, ârâma, *orchard.*

bagha, 𐬠𐬀𐬜? dâna, *divine.*

baghãn, 𐬠𐬀𐬜𐬌, mahân, *descendant of the divine.*

bâghastãn, 𐬠𐬀𐬜𐬯𐬌, udyâna, *garden.*

bâghawãn, 𐬠𐬀𐬜𐬎𐬌, ârâmapâtṛi, *gardener.*

bahar, 𐬠𐬀𐬵𐬭, vibhâga, samṛiddhi, bhâga; *portion, allotment, circumstances.*

baharî, *see* humânâ-baharî.

baharmand, 𐬠𐬀𐬵𐬭𐬨, vibhâgavat, *provided with allotments.*

baharmandî, 𐬠𐬀𐬵𐬭𐬨𐬌, samṛiddhimattva, *endowment.*

Bahirâm, 𐬠𐬀𐬵𐬌𐬎, Mangala, *planet Mars.*

bahôd, *pres.* 3*d s. of* bûdan: bahôdã, 𐬠𐬀𐬵𐬐𐬌, bhavishyâḫ, *those that will be.*

bakhshashni: 1) 𐬠𐬀𐬰𐬯𐬯, vibhaktitva, vibhanjana; *appointment, distribution.* 2) 𐬠𐬀𐬰𐬯𐬯, skandhavikâsa, *a branch.*

bakhshîdan, 𐬠𐬀𐬰𐬯𐬙 [𐬠𐬀𐬰𐬯𐬀] vibhaj; *to bestow, distribute.*

BAZ

bakhshinîdâr, 𐬠𐬀𐬰𐬯𐬌𐬙𐬀𐬭, vibhaktṛi, *bestower.*

bakht, 𐬠𐬀𐬰𐬵 [𐬠] bhâgya, *destiny.*

bakhtan, 𐬠𐬀𐬰𐬵 [𐬠𐬀𐬰𐬵𐬀] vibhaj; *to ordain, allot.*

bakhtâr, 𐬠𐬀𐬰𐬵𐬭, vibhaktṛi, *distributer.*

bakhtârî: 1) 𐬠𐬀𐬰𐬵𐬭𐬌, vibhajana, vibhaktritâ; *distribution.* 2) 𐬠𐬀𐬰𐬵𐬭𐬌, vibhajana, *distributing.*

bâlîn, 𐬠𐬀𐬵𐬌𐬉, ucchṛishaka, *cushion.*

bâlist, 𐬠𐬀𐬵𐬌𐬯𐬙, uccaistara, *supremacy.*

bâlistî, 𐬠𐬀𐬵𐬌𐬯𐬙𐬌, uccaistara, *supreme.*

band: 1) *pres. stem of* bastan. 2) 𐬠𐬀𐬙, bandha; *restraint, control.*

bandaa, 𐬠𐬀𐬙, 𐬠𐬀𐬙: 1) bandha, *bound.* 2) dâsa, *servant.*

bandayashtî, *for* bandagashtî, 𐬠𐬀𐬙𐬌𐬯𐬯𐬙𐬌, bandhagrahîta, *restricted evolution.*

bar, *pres. stem of* burdan.

bar, 𐬠𐬀𐬵, phala; *fruit, result.*

bâr, 𐬠𐬀𐬵, bhâra, *load.*

bâraa, 𐬠𐬀𐬵𐬀, vâhana, *steed.*

barashni, 𐬠𐬀𐬵𐬌 [𐬠𐬀𐬵𐬌] vimukti, *support.*

bârîk, 𐬠𐬀𐬵𐬌𐬰, bârîka (*Pz.*), *minutely.*

bâsh, *impv.* 2*d s.* of bûdan.

bastan, 𐬠𐬀𐬯𐬙 [𐬠𐬀𐬯𐬙𐬀, 𐬠𐬀𐬯𐬙𐬀] nibandh, bandh; *to bind, confine.*

bavãnî, *for* vyâwãnî, 𐬠𐬀𐬎𐬌, vaikalya (*see Mkh.*), *delusion.*

bazaa, 𐬠𐬀𐬰𐬀, pâpa, pâpin, dosha, kalmasha; *crime, offence.*

bazaa-kunishnî, 𐬠𐬀𐬰𐬀𐬴𐬌, pâpakarmman, *crime-committing.*

bazaa-manishnî: 1) 𐬠𐬀𐬰𐬀𐬨𐬌, pâpimanas, *criminal thought.* 2) 𐬠𐬀𐬰𐬀𐬨𐬌, pâpamanas, *crime-meditating.*

bazagã, *perhaps for* bazaa-âîn, 𐬠𐬀𐬰𐬀𐬉, pâpin, *sin-addicted.*

bazagar, پاپکرمین, pâpakarmmin, pâtakakara, doshakara, pâpakara; *criminal, iniquitous.*

bazagarî, پاپکرمیت, pâpikarmmatva, *criminal action.*

bazaî, پاپی, pâpa, pâpatva, doshatva, pâtaka; *criminality, iniquity.*

bazashk, پزشک, vaidya; *physician, healer.*

be [به] kintu, vinâ, *rite, (om.),* vibheda, *-ca,* vibhinna, param, punar, tatas, tatkim, nis-; *but, except, without, extraneous.*

be âmadan [بهآمدن] samâyâ, *to come forth.*

be awazadan [بهآوزدن] vyâpâdaya, *to slay outright.*

be bûdan [بهبودن] sambhû, *to arise.*

be burdan [بهبردن] apanî, apah*ri*; *to carry off, convey away.*

be dânastan [بهدانستن] parijnâ, *to understand fully.*

begânî, بیگانی, bahis, bahistara; *strange.*

be hawast (han*b*ast?) بهاوست (*comp.* hawash=بهاش), vimudritavat, *shut up close.*

be kardan [بهکردن] apanî, k*ri*; *to put away, make fully.*

bend, *pres. 3d pl. of* bûdan.

be-raseshnî [بهرسشنی] vibhedaprâptitva, *progression.*

be rastan, بهرست, sudh, *to escape.*

berun, بیرون, bahis, bâhya; *outside, out.*

berûnî, بیرونی, bahirgata, *external.*

berûninîdan, بیرونینیدن, bahi*h* k*ri*; *to put out.*

besh, بیش, kash*t*a, vishâda, du*kh*kha, âbâdhin; *vexation, distress.*

besh, بیش, vishav*r*iksha, *a poisonous herb.*

besh [بهش] kintu; *but (or except) by (for, or of) him (his, her, it, or its).*

beshâ [بهشا] kintu teshâm, parameshâm; *but (or except) by (for, or of) them (or their).*

be shnâkhtan, بهشناختن, adhikañ jnâ, avalok; *to understand fully.*

be spukhtan, بهسپوختن, pratiskhalana, *to remove.*

betum [بهتم] bîja (*for* thûm), *outermost.*

beum [بهم] vinâ me, param mayâ; *but (or except) by (for, or of) me (or my).*

bîm, بیم, bhaya; *fear, risk.*

bîminîdan, بیمینیدن, trâsaya, *to frighten.*

bôi, بوی, gandha, sugandha, sugandhi; *scent, perfume.*

bôi, بوی, jîva, *consciousness.*

bôstân, بوستان, udyâna, *garden.*

bôstânwân, بوستانوان, ârâmapât*ri*, *gardener.*

bôz, *pres. stem of* bôzîdan *and* bukhtan.

bôzâ, بوزا, sodhayit*ri*, *preserving.*

bôzashni, بوزشنی, suddhi; *deliverance, excuse.*

bôzîdan, بوزیدن, sodhaya, *to preserve.*

brâdarôdî, برادروذی, brâdaroda *(Pz.), fraternization.*

brahanaa, برهنا, vinagna, *naked.*

brahanaî, برهناوی, vinagnatva, *nakedness.*

brahm, برهم, vesha, *s*ringâra; *involved, intricate, confused.*

brâzinîdâr, برازیندار, dyotayit*ri*, *beautifier.*

brîdan, بریدن, بریدن [بریدن] *ch*id; *to cut, interrupt.*

brih, برز, rocis, tejas; *splendour.*

brihî, برزی, rocis, *splendour.*

brihinîdan, برزنیدن, vinirmmâ, *s*rij, sañ-*s*rij, nirmmâ; *to appoint, produce.*

brîn, *pres. stem of* brîdan.

brîn, برج, bhâgya, *supreme.*

brînaṇa, برجنا? bheda, *subdivision.*

BRI

brîshaa, *for* barg-gâh, 𐬚𐬀𐬎𐬌, mûla, *a shoot*.

bûd, 𐬉𐬎, [𐬉𐬎𐬌𐬌𐬎]: 1) *p. p. of* bûdan. 2) bhûta, samudbhûta, yâtañ sat; *what was, existence.*

bûdan, 𐬉𐬎𐬌, [𐬉𐬎𐬌𐬌𐬎] bhû, as, samudbhû, sambhû, sanjan, samutpad, jan, atî, yâ, sañyâ, âs; *to become, be, exist, arise, occur.*

bukhtan, 𐬉𐬵𐬌, sudh, sañsudh, sodhaya; *to save, preserve.*

bukhtâr, 𐬛𐬵𐬌, sodhayitri, *preserver.*

bukhtârî, 𐬚𐬛𐬵𐬌, suddhi, *preservation.*

bukht-rvãnî, 𐬚𐬀𐬛 𐬵𐬌, suddhâtmatâ, *preservation of the soul.*

bûm, 𐬁𐬌, bhûmi; *land, country.*

bun, 𐬌𐬌, mûla, âdya; *root, origin.*

bundaa, 𐬌𐬌𐬛, sampûrnna, paripûrnna, pûrnna; *complete, perfect, full.*

bundaa-nigareshnî, 𐬚𐬀𐬛𐬀 𐬌𐬌𐬛, sampûrnnanirîkshanatâ, *complete observation.*

bundaa-rawâî, 𐬛𐬁𐬭 𐬌𐬌𐬛, sampûrnnapravritti, *completely-stirring.*

bundahihâ, 𐬚𐬎𐬌𐬌𐬛, sampûrnnatayâ, *thoroughly.*

bundaî, *see* ne-bundaî.

bunkhãn, 𐬌𐬌 𐬵𐬎, mûlanidhâna, *source.*

bun-spâs, 𐬌𐬌 𐬯𐬀𐬯, mûlarakshana, *original thanksgiving.*

bunyasht, *for* bungasht, 𐬌𐬌 𐬎𐬚𐬎, mûlâspada, mûlâspadîya; *original evolution.*

bunyashtaa, *for* bungashtaa, 𐬌𐬌 𐬎𐬚𐬎𐬀, mûlâspada, mûlâspadîya, mûlasthâna; *original evolution.*

bunyashtaihâ, *for* bungashtaihâ, 𐬌𐬌 𐬎𐬚𐬎 -𐬚𐬀𐬵, mûlâspadatayâ, *originally evolved.*

burdan, 𐬉𐬁𐬛𐬌, [𐬉𐬁𐬛𐬌𐬌𐬎] kri, udîr, apahri, nî, nikship, nidhâ, vidhâ, sannidhâ, âlikh, samânî, samudvah, samutsrij; *to carry, bear, bring, offer.*

CER

burdâr, 𐬉𐬁𐬛𐬀𐬭, vidhâtri, dharttri; *carrier, sustainer, bringer.*

burzashnî, 𐬉𐬁𐬯𐬚𐬵𐬌, slâghya, *commendable.*

burzâwand, 𐬉𐬁𐬯𐬀𐬭𐬀, kalâvat, kriyâvat; *lofty, exalted.*

bûshyâsp, 𐬉𐬎𐬯𐬚𐬵𐬌, bûsiâspa, *lethargy.*

bvashni [𐬉𐬎𐬌𐬌𐬎] samutpatti, *existence.*

bvashni-kâr [𐬛𐬀𐬭𐬉𐬎𐬌𐬌𐬎] sambhûtikârya, *causing existence.*

-ca, 𐬌-, ca, api, (*om.*), yathâ, kim, atha, vâ, apivâ; *also, too, and, even, really, yet, moreover, whatever.* (*Always suffixed.*)

cand, 𐬀𐬌, yâvanmâtra, yat kiyat, kiyaccit, kiyacca; *several, as much, how long, as.*

candã, 𐬎𐬌, kiyadapi, *as well as.*

candash, 𐬚𐬁𐬌, yâvat; *as much as* (*or so far as*) *by* (*for, or of*) *him* (*her, or it*).

candashã, 𐬎𐬚𐬁𐬌, kiyatâncit, yâvadete; *as much as* (*or so far as*) *by* (*for, or of*) *them.*

candî, 𐬚𐬁𐬌, kiyattâ, *quantity.*

candishni, 𐬵𐬚𐬌, cancala, cancalatâ; *movement.*

câr, 𐬛𐬌, upâya; *means, possibility.*

câraa, 𐬛𐬌𐬀, upâya; *means, method.*

câraa-kunishnihâ, 𐬚𐬚𐬵𐬎𐬵𐬌𐬎 𐬛𐬌𐬀, upâyakarmmatayâ, *through provision of a remedy.*

câravînî, 𐬚𐬁𐬵 𐬛𐬌𐬌, upâyâvalokana, *discernment of means.*

cârî, 𐬚𐬛𐬌, upâya, upâyârtha; *remedy.*

câshashni, 𐬵𐬎𐬚𐬛𐬌, âsvâdana, *the taste.*

câshashnî? 𐬎𐬵𐬎𐬚𐬛𐬌, âsvâdya, *teachable.*

cashm, 𐬯𐬎 [𐬯𐬎𐬎] cakshus, locana; *eye.*

cashm-dârashnî, 𐬚𐬎𐬛𐬀𐬚 𐬯𐬎, locanagrahana, *observation.*

câshtan, 𐬉𐬎𐬎𐬌, samâsvâdaya, *to teach.*

cer, 𐬛𐬌, balishtha; *victorious, valiant.*

cerî, 𐬚𐬛𐬌, balishthatva, *victory.*

CI

ci [𐑖𐑖] yatas, yat, kim, kimiti; *because, for, since.*

ci [𐑖𐑖] kim, kiyat; *what, what?*

ci, *see* e râ ci, har ci.

cîdan, 𐑗𐑦𐑛𐑩𐑯 [𐑗𐑦𐑛𐑩𐑯𐑛, 𐑗𐑦𐑛𐑩𐑖𐑖] ci, avaci; *to collect, gather.*

cihal [𐑗𐑦𐑣𐑩𐑤] catvâriñsat, *forty.*

cihar, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑐, rûpa, rûpâvayava; *nature, race, quality, appearance.*

cihâr, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮 [𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑩, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮] catur, *four.*

ciharanîdaa, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑯𐑰𐑛𐑸𐑩, rûpita, *predisposed.*

ciharanîdaî, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑯𐑰𐑛𐑸𐑦, rûpitatva, *qualification.*

ciharanîdan, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑯𐑰𐑛𐑸𐑯, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑯𐑰𐑐𐑩𐑯, rûp, rûpaya; *to qualify, predispose.*

ciharanîdâr, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑯𐑰𐑛𐑸𐑮, rûpayitri, *qualifier.*

ciharanîdihâ, *see* jad-ciharanîdihâ.

ciharî: 1) *see* asâzashnî, khvesh, mainyô. 2) 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑰, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑐𐑩, rûpîya, rûpa, rûpin, rûpatâ, citrakrit; *natural, qualified, conspicuous.*

ciharihâ, *see* jad-ciharihâ.

ciharî-kunishni, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑰𐑒𐑿𐑯𐑦𐑖𐑯𐑦, rûpakarmman; *acting instinctively, committing naturally.*

cihar-mâlashnî, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑥𐑸𐑤𐑩𐑖𐑯𐑦, rûpasparsanatva, *tangibility of nature.*

cihâr-pâê, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑐𐑸𐑦, catushpada, *quadruped.*

cihâr shunbad, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑖𐑿𐑯𐑚𐑛, catuhsanaiscarîya, *Wednesday.*

cihârum, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑳𐑥 [𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑳𐑥𐑩, 𐑗𐑦𐑣𐑸𐑮𐑳𐑥] caturtha, *fourth.*

cim, 𐑗𐑦𐑥, 𐑗𐑦𐑥, hetu, kârana, artha; *reason, purpose.*

cim, 𐑗𐑦𐑥, kimiti, kim; *why?*

cimî: 1) 𐑗𐑦𐑥𐑰, kârana, *design.* 2) 𐑗𐑦𐑥𐑰, kârana, arthîya, sakârana; *reasonable, purposed, important.*

DAD

cimîhâ, 𐑗𐑦𐑥𐑰𐑣𐑸, kimiti, kâranena; *for a purpose, expressly.*

cimî-kunishnî, 𐑗𐑦𐑥𐑰𐑒𐑿𐑯𐑦𐑖𐑯𐑦, arthîyañ karmmatvam, *purposed work.*

cimî-kunishnihâ, 𐑗𐑦𐑥𐑰𐑒𐑿𐑯𐑦𐑖𐑯𐑦𐑣𐑸, arthakarmmatayâ, *purposely made.*

cim râ, 𐑗𐑦𐑥 𐑮𐑸, kimartham, *on what account?*

cin, 𐑗𐑦𐑯, *pres. stem of* cîdan.

cînaa, 𐑗𐑦𐑯𐑸, cînaka, *a snare.*

ci râ [𐑗𐑦 𐑮𐑸] kimartham, kimiti; *why?*

cish, 𐑗𐑦𐑖, *correct form of* this.

cish [𐑗𐑦𐑖𐑖] yatas, yato'sau, yadasya, kimiti; *because (or since) by (for, or of) him (her, or it).*

cishâ [𐑗𐑦𐑖𐑸𐑖] yataste, yatastaih; *because (or since) by (for, or of) them.*

cum, 𐑗𐑳𐑥, yathâham; *as by (for, or of) me.*

cun, 𐑗𐑳𐑯: 1) yathâ; *as, like, since, because.* 2) katham, *how?*

cûnî, 𐑗𐑿𐑯𐑰, yathâsthatâ, yathâsthatva, yathâsthakiyattâ; *nature, method.*

cunmâ, 𐑗𐑳𐑯𐑥𐑸, yathâham; *as by (for, or of) us.*

cunsh, 𐑗𐑳𐑯𐑖, yathâsya, yathâ, katham; *as by (for, or of) him (her, or it).*

cunshâ, 𐑗𐑳𐑯𐑖𐑸, yathâ te, yathaishâm; *as by (for, or of) them.*

cuntâ, 𐑗𐑳𐑯𐑑𐑸: 1) yathâ yushmabhyam; *as by (for, or of) you.* 2) katham yûyam; *how by (for, or of) you?*

dad, 𐑛, svâpada, mriga; *wild animal.*

dâd, 𐑛𐑵, nyâya, jnâpti; *law, order.*

dâdaa, 𐑛𐑸𐑛𐑵, datta, *produced.*

dâdan, 𐑛𐑸𐑛𐑵𐑯 [𐑛𐑸𐑛𐑩𐑯] dâ, dâna, pradâ; *to produce, create, give, present.*

dâdâr, 𐑛𐑸𐑛𐑵𐑮, dâtri, srashtri, dâyaka; *creator, producer, giver.*

DAD

dâdârî, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬀𐬭𐬌̂, dâtritva, dâtritâ; *creativeness, productiveness.*

dâdârihâ, *see* guwâî-dâdârihâ.

dadîgar, 𐬌𐬎𐬌𐬐, dvitîya; *secondly, other.*

dadum [𐬌𐬎𐬌?] dvitîya, *second.*

dâêstã, 𐬛𐬀𐬌𐬉𐬎𐬌𐬎 [𐬛𐬀𐬎] nyâya, nyâyin; *judgment, opinion, decision.*

dâêstãnî: 1) 𐬛𐬀𐬌𐬉𐬎𐬌𐬎 [𐬛𐬀𐬎] nyâyatva, *judiciousness.* 2) 𐬛𐬀𐬌𐬉𐬎𐬌𐬎, nyâyin, *judicious.*

dâêstãnmandî, 𐬛𐬀𐬌̂𐬨𐬀𐬌̂ 𐬛𐬀𐬌𐬉𐬎𐬌𐬎, nyâyamattâ, *adjudication.*

dah, *pres. stem of* dâdan.

dahã, 𐬛𐬀𐬵 [𐬨𐬀𐬵𐬐] mukha, *mouth.*

aharî, 𐬀𐬵𐬌𐬎, digambara, *atheistical.*

dahî [𐬛𐬀𐬵𐬌𐬐] dâna, *a presenting.*

dahishni, 𐬛𐬀𐬵𐬌𐬎, 𐬛𐬀𐬵𐬌𐬎 [𐬛𐬀𐬵𐬌𐬐𐬌𐬐] srishti, dâti, dâna; *creation, dispensation.*

dahishnî: 1) 𐬛𐬀𐬵𐬌𐬎𐬌𐬎 [𐬛𐬀𐬵𐬌𐬐𐬌𐬐𐬌𐬐] *see* dãm-dahishnî. 2) 𐬛𐬀𐬵𐬌𐬎, dâna, dâti; *presentable.*

dãm, 𐬛𐬵, srishti, *creature.*

dãm, 𐬛𐬵, vâgurâ, *trap.*

damashni, 𐬛𐬀𐬨𐬌𐬎, svâsa, *panting.*

dãm-dahishnî, 𐬛𐬀𐬵𐬌𐬎𐬌𐬎 𐬛𐬵, srishtidâna, srishtidâti; *creation of the creatures.*

dânâ, 𐬛𐬀𐬯𐬀, jnânin, jnâna, jnâtri; *wise, sage.*

dânâî, 𐬛𐬀𐬯𐬀𐬌, jnânatva, jnâna, jnânatâ, vijnâna, jnâpanatva; *knowledge, sagacity, wisdom.*

dânâihâ, 𐬛𐬀𐬯𐬀𐬌𐬵𐬌, jnânatayâ, *wisely.*

dânâ-kâr, 𐬛𐬀𐬯𐬀𐬐𐬀𐬭𐬌, jnânakâryin, *wisely-acting.*

dânashni, 𐬛𐬀𐬯𐬌𐬎 [𐬛𐬀𐬯𐬌𐬐𐬌𐬐] jnâna, parijnâna, parijneya, avabodha, jnâtâ, jnânin; *knowledge, understanding.*

DAR

dânashnî: 1) 𐬛𐬀𐬯𐬌𐬎𐬌𐬎, *see* acâr, akanâraa, angôshîdaa, dîn, kam. 2) 𐬛𐬀𐬯𐬌𐬎, jnânena, *comprehensible.*

dânashnihâ: 1) *see* acâr. 2) 𐬛𐬀𐬯𐬌𐬎𐬌𐬎𐬵𐬌? (*S. om.*), *deliberately.*

dânashni-mand, 𐬛𐬀𐬯𐬌𐬎𐬌𐬎𐬨𐬀𐬌̂𐬛, jnânavat, *intelligent.*

dânastan, 𐬛𐬀𐬯𐬌𐬎𐬌𐬎 [𐬛𐬀𐬯𐬌𐬐𐬌𐬐𐬌𐬐] jnâ, parijnâ, vid, vijnâ, samâjnâ, jnâna, parijnâna, avabudh, dris; *to know, understand.*

dandã, 𐬛𐬀𐬌𐬎̂ [𐬛𐬀𐬎] dantâh, *teeth.*

dar, 𐬛𐬀𐬌𐬎 [𐬛𐬀𐬐] sambandha, nibandha, dvâra, nivesa, pada, sthâna; *door, chapter, subject, mode.*

dâr, 𐬛𐬀𐬌̂, sûla; *timber, stake.*

dâr, *pres. stem of* dâshtan.

dârâ, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬀𐬌̂ [𐬛𐬀𐬌𐬐𐬌𐬐𐬵] dhâtri, *maintaining.*

daraa, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬀 [𐬛𐬀𐬐] nibandha, âbandha, pâda; *subject.*

dâramaa, *perhaps for* sharmaa, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬀𐬨𐬵? dâramîya (*Pz.*), *modest*[1]*?*

dâramaihâ, *perhaps for* sharmaihâ, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬀𐬨𐬵𐬌𐬵? sûkshmatayâ, *modestly?*

dârashni, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬌𐬎̂ [𐬛𐬀𐬌𐬐𐬌𐬐𐬵] dharttavya, *to be maintained, maintenance.*

dârashnî, *see* cashm, nãm, ômed.

dard, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬌𐬎, duhkha, pîdâ, cheda; *pain.*

dardgar, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬌𐬎𐬌𐬐, pîdâkara, *agonizing.*

dardihast, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬌𐬎𐬵𐬌𐬎𐬌𐬎, vyathâpîdita, *is afflicted.*

dardinîdâr, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬌𐬎𐬌𐬐𐬌𐬎𐬀𐬌𐬎, duhkhakarttri, *causer of pain.*

dard-mâl, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬌𐬎𐬨𐬀𐬌𐬎𐬀𐬌𐬎, duhkhasya vimârjjana, *spreading anguish.*

dârkardî, 𐬛𐬀𐬌𐬎𐬀𐬌̂𐬐𐬌𐬎𐬀𐬌̂, sûlâvesana, *execution on the tree.*

---

[1] Another guess would be bahram, 'piercing, acute,' as compared with Pers. برمه 'a gimlet.' Garãmî, 'reverent,' would assume a greater oversight on the part of Nêryôsang.

darmã, 𐬛𐬀𐬭𐬌, aushadha, *remedy*.

dârû, 𐬛𐬀𐬭𐬎, aushadha, *medicine*.

darvand, 𐬛𐬀𐬭𐬯𐬀𐬌, durggatin, *wicked*.

darvandî, 𐬛𐬀𐬭𐬯𐬀𐬌𐬎, durggatitva, durggati; *wickedness*.

daryam, *perhaps for* dar i dum, 𐬛𐬀𐬭𐬌 𐬛𐬎, nishthâ, *fundament*.

daryôsh, 𐬛𐬀𐬭𐬎𐬱, durbala, *poor*.

daryôshî, 𐬛𐬀𐬭𐬎𐬱𐬎, daushtya, daurbalya; *poverty*.

dashaa, 𐬛𐬱𐬀𐬎, cihna, lakshana; *token, characteristic, essence*.

dashaamandî, 𐬛𐬱𐬀𐬎𐬨𐬀𐬌𐬎, cihnavat, *indicative*.

dasht, 𐬛𐬱𐬌, vana; *wilderness, plain*.

dâshtaa, 𐬛𐬀𐬱𐬌𐬎, dhrita, srishti; *maintained, assumed*.

dâshtan, 𐬛𐬀𐬱𐬌𐬱 [𐬛𐬀𐬱𐬌𐬱𐬀𐬌], dhâ, dhri, dhârana, parijnâ, grah, kri, vidhâna, nidhâ; *to keep, maintain, have, hold, consider*.

dâshtâr, 𐬛𐬀𐬱𐬌𐬱𐬀𐬭, dharttri, dhâtri, nibanddhri; *maintainer, possessor*.

dâshtârî, 𐬛𐬀𐬱𐬌𐬱𐬀𐬭𐬎, dharana, dhârana, vidhâna, dhâtritâ; *keeping, maintenance*.

dashtî, 𐬛𐬱𐬌𐬎, aranyîya, *of the plain*.

dast, 𐬛𐬱𐬌 [𐬛𐬱], hasta, hastîya; *a hand*.

dastâwar-nahâdihâ, 𐬛𐬱𐬌𐬀𐬯𐬀𐬭𐬱𐬀𐬌𐬀𐬛𐬱𐬌? hasto-parivinyastatayâ, *through manual gestures*.

dastûr, 𐬛𐬱𐬌𐬎𐬭, âcârya, guru; *high-priest, custom*.

dawargâh, 𐬛𐬯𐬀𐬭𐬀 𐬛𐬀𐬌? ubhau sthâne, *orbit*.

dawur, *for* spur, 𐬛𐬀𐬭, kâlakhanda, *spleen*.

deh, 𐬛𐬀 [𐬛𐬀𐬵], grâma, *town*.

dehavad, 𐬛𐬀𐬵𐬯𐬀𐬛 [𐬛𐬀𐬵-𐬛𐬀𐬵], grâmapati, svâmin; *province ruler, governor*.

derang, 𐬛𐬀𐬭𐬀𐬌𐬛, dîrgha, dîrghatva, pralambatara; *long-continued, tedious, delay*.

derangî, 𐬛𐬀𐬭𐬀𐬌𐬛𐬀𐬌𐬎, dîrghatva; *tediousness, delay, length*.

deshaa, *for* shâk, 𐬛𐬱𐬀𐬎, jatâ, *twig*.

deshââ, *for* dag-dahâ, 𐬛𐬱𐬀𐬀𐬎, dhâtri, dharttri; *foundation-laying*.

dew, 𐬛𐬯 [𐬛𐬯𐬯], deva, *demon*.

dew-cihar, 𐬛𐬯𐬵𐬀𐬭 𐬛𐬯𐬯, devarûpin, *demon-natured*.

dewî: 1) [𐬛𐬯𐬯𐬯] devatva, *devilry*. 2) 𐬛𐬯, deviya, devatva; *demoniacal*.

did [𐬛𐬀𐬌𐬵] dvitîyanca, anya, dvitîya, punar; *other, another, again*.

dîdan, 𐬛𐬌𐬛𐬀𐬌 [𐬛𐬌𐬛𐬌𐬛𐬀𐬌], dris, niriksh, avalok, nirîkshana, darsana; *to see, look*. (*Pres. stem substitutes* vin.)

dîdâr, 𐬛𐬌𐬛𐬀𐬭 𐬛𐬀𐬌, drisyatara; *looker, visible*.

dîdârî: 1) 𐬛𐬌𐬛𐬀𐬭𐬎, *visibility*. 2) 𐬛𐬌𐬛𐬀𐬭 𐬛𐬀𐬌, drisyatara, *visible*.

dil, 𐬛𐬎 [𐬛𐬎 𐬭𐬀𐬌], hridaya, *heart*.

dîn, 𐬛𐬌𐬯, dîni, dînitva; *religion, doctrine, revelation*. *Plu.* dînihâ.

dîn-dânashnî, 𐬛𐬌𐬯 𐬛𐬀𐬯𐬱𐬯𐬌, dîneh jnânînî, *knowledge of the religion*.

dînî: 1) 𐬛𐬌𐬯𐬎, *see* vas-dînî. 2) 𐬛𐬌𐬯, dînîya, dîneh; *religious, scriptural*.

dîni i khard, 𐬛𐬌𐬯 𐬛𐬀𐬭 𐬛𐬌𐬯, dînih buddheh, *religion of wisdom* (*possible name of a book*).

Dîn-kard, 𐬛𐬌𐬯 𐬛𐬀𐬭 𐬛𐬌𐬯, Dînikardda, (*name of a book*.)

dôshî, 𐬛𐬀𐬱𐬎, dushtatva, vidushta; *folly*.

dôshîdaa, 𐬛𐬀𐬱𐬌𐬛𐬀𐬎, mitrin, *beloved*.

dôshîdan, 𐬛𐬀𐬱𐬌𐬛𐬀𐬌, maitrî kri, *to admire*.

dôst, 𐬛𐬀𐬱, mitra, sakhi; *friend*.

dôstî, 𐬛𐬀𐬱𐬌𐬎, mitratâ, mitratva; *affection*.

dôzakh, 𐬛𐬀𐬵𐬀𐬰, naraka, *hell*.

dôzakhî, 𐬛𐬀𐬵𐬀𐬰𐬎, narakîya, narakin; *hellish*.

drâîdan, 𐬛𐬭𐬀𐬌𐬛𐬀𐬌, prajalp, *to chatter*.

drâishnî, 𐬛𐬭𐬀𐬌𐬱𐬯𐬌, pralâpa, *twaddle*.

DRA

drakht, [vrikṣha] *vriksha, tree.*

drânâê, *dairghya, dairghatva; length.*

drâz, dîrgha, *long.*

drenzashni, pralâpa, *a murmur.*

drôg, [anrita] *anrita, alîka; false, a lie.*

drôg-gaweshnî, anritañ vacas, *anritañ vacas, false statement.*

drôgî, [anrita] *anrita, falsehood.*

drôzan, *alîka, false.*

drôzangar, *asatyakâra, falsifying.*

drôzanî, *anrita, anritatâ, anritatva, alîka, alîkatva; falsehood.*

drûd, [kusala] *kusala; peace, welfare.*

drûpusht, *suprâkâra, saprâkâra; fortified.*

drûz, *drûja (Pz.), fiend.*

drûzî: 1) *drûjatva, drohita; fiendishness, falsification.* 2) *drûjîya, fiendish.*

drûzîdan, *druh, to falsify.*

drûz-nîroî, *drûjaprânatâ, fiendish power.*

du, [dvi] *dvi, dvitaya, dvitayameva, dvidhâ, dvaya, dvitîya, ubhaya; two.*

dubâr, ? *dvivâram, twofold.*

du-bunyashtaa-angâr, *dvimûlâspadasamâlocin, supposing two original evolutions.*

dûd, *dhûma, smoke.*

dugâê, *for guwâî, vipulatva, testimony.*

dugã, *vistîrnna, vyakti; repetition, two.*

dugânihâ, *prâcuryena, repeatedly.*

duî [dvitva] *dvitva, duality.*

dukhtar, [duhitri] *duhitri, daughter.*

du-pâê, *dvipada, two-legged.*

dûr, [dûre] *dûre, far.*

DUS

dûrî, *dûratâ, distance.*

durust, *arogya, healthy.*

durustî, *ârogya, health.*

durust vad, *ârogyapati, perfect ruler.*

dushâgâh, *dushtajnânin, dushtâvabodha; ignorant.*

dushâgâhî, *dushtajnâna, ignorance.*

dushâgâh-kârî, *dushtâvabodhakarmman, ignorant activity.*

dushâmôz, *dushtasikshâ, evil-teaching.*

dushârm, *yâllabhya, affection.*

dushâzaî, *duscâritâ, incapacity.*

dushcihar, *dushtarûpa, ugly.*

dushciharî, *kurûpatva, dushtarûpa; ugliness.*

dushdânâ, *dushtajnânin, dushtajnânatva; evil-understanding, ignorant.*

dushdânâî, *dushtajnâna, ignorance.*

dushdânâihâ, *dushtajnânatayâ, with evil astuteness.*

dushgandî, *durggandha, durggandhi; stench.*

dushman, *satru, dushtamanas, virodhin, dushta; enemy.*

dushmânâ, *visadrisa, ill-seeming.*

dushman-gashtî, *dushtam mânasatvam, conversion to enmity.*

dushmanî, *satrutva, enmity.*

dushmîzaî, *duhsvâda, unsavouriness.*

dushnãm, *dushtanâma, ill-famed.*

dushpâdishâh, *kurâjan, bad sovereign.*

dushrâmî, *vishâda, discomfort.*

dushvâr, *vishâdatva, uneasy.*

dushvazâr, 𐬛𐬀𐬰𐬎𐬱𐬀𐬭, dush*t*avicâra, *ill-solvable.*

dusrûb, 𐬛𐬀𐬰𐬎𐬭𐬎𐬹, dush*t*akîrtti, *disgraced.*

dusrûbinîdaa, 𐬛𐬀𐬰𐬎𐬭𐬎𐬹𐬌𐬀𐬌𐬀, apakîrttita, *defamed.*

duz, 𐬛𐬎𐬹, caura, caurya; *robber, theft.*

dvârastan, 𐬃𐬎𐬭𐬀𐬰𐬎𐬭, 𐬃𐬎𐬛𐬀𐬰𐬎𐬭, durggam; *to run, rush.*

dvâzdah, 𐬃𐬎𐬵𐬀𐬛𐬀, 𐬃𐬎𐬵𐬎𐬛𐬀 [𐬌𐬀] dvâdasa, *twelve.*

e[1]: 1) (*affixed to noun*) 𐬌, (*rarely prefixed*) 𐬀𐬵, (S. *om.*), eka, purusha; *a, an, some, any, one.* 2) (*prefixed to verb*) 𐬀𐬵 [𐬀𐬵] nanu, aho, (*pot.*); *should, should be.*

ê[1]: 1) (*affixed to noun*) 𐬌, eka, (*om.*), eva; *a, an, any, some.* 2) (*rarely affixed to verb*) 𐬌, 𐬀𐬵, (S. *pot.*), *should.*

é[1], 𐬀𐬵 [𐬀𐬵] etad, aho, idam, tad, nanu, evam, (*om.*); *this.*

*e*bâr, 𐬀𐬵𐬁𐬀𐬭, ekavâra; *a time, at once.*

*e*dar [𐬀𐬛𐬀𐬭] atra, *here.*

*e*dun, 𐬀𐬃𐬵, evam, atas; *so, such, thus.*

emâ [𐬀𐬨] vayam, *we.*

e râ [𐬀𐬵 𐬭𐬀] iti heto*h*, *therefore.*

e râ *ci* [𐬀𐬛 𐬀𐬵 𐬭𐬀] iti heto*h* yatas, iti heto*h* yat; *because.*

Erâ, 𐬀𐬭𐬁, Erâm, *Irân.*

*e*rang, 𐬀𐬭𐬀𐬁, asuddhi, asuddha, ajaya; *delusion, trouble.*

*e*rangî, *e*rangihâ, *see* pur.

erdar, *for* ertar, 𐬀𐬭𐬛𐬀𐬭, adhascara, *lower.*

*e*rekhtan, 𐬀𐬃𐬭𐬎𐬰𐬀𐬁, 𐬀𐬃𐬭𐬎𐬰𐬀𐬁, asudh, *to ruin.*

*e*rez, *pres. stem of* erekhtan.

*e*rezinîdan, 𐬀𐬃𐬭𐬎𐬰𐬎𐬌𐬀𐬁? avalup, *to ruin.*

eshã [𐬀𐬯𐬌𐬀] te, tâni, tâ*h*, amî; *those, they, them, their. Sing.* ôi.

estâdaa, 𐬀𐬯𐬎𐬛𐬀𐬀 [𐬀𐬯𐬎𐬛𐬀𐬭𐬀𐬁] sthitamasti, *stood.*

estâdan, 𐬀𐬯𐬎𐬛𐬀𐬁 [𐬀𐬯𐬎𐬛𐬀𐬭𐬀𐬁] as, âs, sthâ, sañsthâ; *to stand, remain; be, have* (*aux.*).

esteshni, 𐬀𐬯𐬎𐬯𐬎𐬃𐬌 [𐬀𐬯𐬎𐬛𐬀𐬭𐬀𐬁] sañsthiti, sthiti; *standing, continuance.*

*e*ucand, 𐬀𐬋𐬀𐬛, 𐬀𐬋𐬎𐬵, kiyat, kiyaccit; *several.*

*e*uciharî, 𐬀𐬋𐬎𐬌𐬀𐬭𐬛, ekarûpatva, *unity of nature.*

*e*ugânaa, 𐬀𐬋𐬀𐬐𐬀, kevala, kevalabhâvin; *only, peculiar.*

*e*ugôharî, 𐬀𐬋𐬎𐬐𐬀𐬭𐬛, ekaratnatva, *individual nature.*

*e*ujâ, 𐬀𐬋𐬀𐬯𐬀, ekasthânatâ, *single place.*

*e*ukardaihâ, 𐬀𐬋𐬀𐬐𐬀𐬛𐬀𐬀𐬨, ekahelayâ, *co-operatively.*

*e*uzôrî, 𐬀𐬋𐬎𐬵𐬐𐬭𐬛, aikyaprâna, *united strength.*

*e*wadâ, 𐬀𐬋𐬀𐬛𐬀, ekâkin, *alone.*

*e*war, 𐬀𐬭, suniscitameva, eva, avitarkya-meva, ni*h*sandigdha, ni*h*sandigdhameva, nirvvikalpameva; *certain, sure.*

*e*warî: 1) 𐬀𐬭𐬎, *certainty.* 2) 𐬀𐬭, suniscita, *certain.*

*e*wâz, 𐬀𐬭, kevalam, kevala, -ca; *only, merely, sole.*

ez [𐬀] (S. *abl., adv., om., loc.*); *from, owing to, of, out of, by, than.*

ez ânô [𐬀𐬀𐬐 𐬀] tasmât, *from there.*

ez ci [𐬀𐬛 𐬀] kasmât, kutas; *whence?*

ez edar [𐬀𐬛𐬀𐬭 𐬀] itas, *henceforth.*

ez ham cim, 𐬨𐬎 𐬵 𐬀, iti heto*h*, *owing to the same cause.*

ez ku [𐬀 𐬴] kutas, kasmât, kasmât mûlât; *whence?*

ez-kvî [𐬀 𐬴𐬎] kasmât, *from whereabouts.*

ez nô, 𐬀𐬐 𐬀, nûtanatvât, nûtana; *anew.*

ez nun [𐬀 𐬐] tasmâdûrdhvam, *henceforth.*

[1] Most MSS. have *e*, ê, *é* almost indifferently.

FAR

farahangî, 𐬞𐬀𐬭𐬀𐬵𐬀𐬀𐬌, vidyârthin, *instructed. Plu.* -îâ.

farahangwad, 𐬞𐬀𐬭𐬀𐬵𐬀𐬀𐬎𐬌, vidyâdhipati, *learned man.*

farahîdaa, *for* parkhîdaa, 𐬞𐬀𐬭𐬀𐬀𐬌? gumphita, *fenced in.*

farawadâ, *for* frôdâ, 𐬞𐬭𐬀𐬎𐬀? samutpatti, *down-sending?*

farawand: 1) *pres. stem of* farawastan 1. 2) 𐬞𐬭𐬀𐬎, pracârin, *compass.*

farawar, *for* parvar, 𐬞𐬭𐬎, utpatat, *winged.*

farawastaa, *for* parwastaa, 𐬞𐬭𐬎𐬀, samudgata, pravritta, pravritti, pravarttita; *compass.*

farawastaî, *for* parwastaî, 𐬞𐬭𐬎𐬀𐬌, pravarttanatâ, pravarttanatva; *encompassment.*

farawastan: 1) *for* parwastan, 𐬞𐬭𐬎𐬀, pravrit, *to compass.* 2) *for* farazastan, 𐬞𐬭𐬵𐬀, prasrip, pravis, pravrit; *to spring forth.*

farazastaa, 𐬞𐬭𐬵𐬀𐬀, pravritta, *sprung forth.*

farendaa; *for* parendaa, 𐬞𐬀𐬀, pallava, *bird.*

farî, *for* parî, 𐬞𐬌, dushtagraha, *witch. Plu.* faryâ.

farî, *for* parî, 𐬞𐬌, skandha, *wing.*

farmâ, *pres. stem of* farmâyastan, farmûdan.

farmân, 𐬞𐬀, âdesa, *a command. Plu.* -ihâ.

farmângar, 𐬞𐬀𐬎𐬌, âdesakara, *performer of commands.*

farmânî, *see* aburd, awecim.

farmân-nyôkhsh, 𐬞𐬀𐬈𐬌 𐬞𐬀, âdesasrotri, *listening to commands.*

farmâyast, 𐬞𐬀𐬵𐬀, samâdishta, *a command.*

farmâyastan, 𐬞𐬀𐬵𐬀𐬀, samâdis, *to command, enjoin, dictate.*

farmôshîdan, 𐬞𐬀𐬈𐬌𐬀, vismri, vilî; *to forget.*

FRA

farmôshîdârî, 𐬞𐬀𐬈𐬌𐬀𐬎𐬌, vismriti, *forgetfulness.*

farmûdan, 𐬞𐬀𐬀, âdis, samâdis, vac; *to command, order, direct.*

farnaftan, *for* frôftan? 𐬞𐬀𐬀𐬌, paryat, prasâraya; *to start forth, wander.*

Farôbag, *see* Âdar-farôbag.

farwânaa, *for* parwânaa, 𐬞𐬎𐬀, sahâyin; *assistance, passport.*

farwarâ, *for* parwarâ, 𐬞𐬎𐬭𐬀, pratipâlayitri, *cherishing.*

farwardâr, *for* parwardâr, 𐬞𐬎𐬭𐬎𐬌, pratipâlayitri, pâlayitri; *nourisher.*

farwardârî, *for* parwardârî, 𐬞𐬎𐬭𐬎𐬌, pâlanatva, pâlanatâ; *nourishing.*

farzâm, 𐬞𐬵𐬀, nirvâna, *end.*

farzâmgârî, 𐬞𐬵𐬀 𐬞𐬵𐬀, nirvânakâla, *final result.*

farzânaa, 𐬞𐬵𐬀𐬀, nirvânajna, nirvânajnânin; *sagacious, learned.*

farzânahihâ, 𐬞𐬵𐬀𐬀𐬵𐬀, nirvânajnatayâ, nirvânajnânatayâ; *sagaciously.*

farzânahihâ-kunishnî, 𐬞𐬵𐬀𐬀𐬵𐬀 𐬞𐬵𐬀𐬀𐬵𐬀, nirvânajnatayâ karmmatâ, nirvânajnatayâ karmman; *a working sagaciously.*

farzânaî, 𐬞𐬵𐬀𐬀𐬵𐬀, nirvânajnâna, nirvânajnatva; *sagacity.*

farzand, 𐬞𐬵𐬀, 𐬞𐬵𐬀, jâtaka, *offspring.*

farzidashnigar, *for* parjasashnigar, 𐬞𐬵𐬀 𐬞𐬀? (S. *om.*), *accumulative.*

farzînmand, *for* parcînmand, 𐬞𐬵𐬀 𐬞𐬵𐬀, gumphita, *distorted.*

fradim, 𐬞𐬭𐬀𐬌, âdya, âdau, prathama, pûrvvam; *first, at first.*

fradimî, *perhaps* fradim-ash, 𐬞𐬭𐬀𐬌, prathamata eva, *at first* (*his?*)

frâî, *see* vâz-frâî.

frârun, 𐬞𐬀𐬌, sadâcârin, sadvyâpâratara; *proper, virtuous.*

FRA

frârûnî, 𐬞𐬁𐬭𐬎𐬌, sadâcâratva, *virtue.*

frashekard, 𐬞𐬭𐬀𐬱𐬌, sa-*S*aosîosa, akshaya-kriti, akshayatva; *renovation of the universe.*

frashn, 𐬞𐬭𐬌, prasna, *question.*

fravash, 𐬞𐬭𐬎𐬌, vriddhi, *guardian spirit.*

frâz, 𐬞𐬀, anantaram, ûrdhvamapi; *forth, onwards.*

frâz bastan, 𐬞𐬀 𐬠𐬀𐬯𐬀𐬌, nibandh, *to shut up.*

frâz hishtan [𐬞𐬀 𐬵𐬀𐬱𐬌] samujjh, parityaj; *to set forth.*

frâz madan, 𐬞𐬀 𐬙𐬀𐬌, samâgam, *to come forth.*

frâz rasîdan [𐬞𐬀 𐬭𐬀𐬎𐬌] prâp, *to advance.*

frâz-raweshnî, 𐬞𐬀 𐬭𐬀𐬯𐬌, pura*h* pravritti, *forward motion.*

freftagã-vyâwãninîdârihâ, 𐬞𐬌 𐬞𐬀𐬙𐬌 𐬌𐬌𐬀𐬯𐬀𐬌𐬀𐬌𐬌𐬀𐬭𐬌𐬀, vipratâritânâm vimohakâritayâ, *delusively for the deceived.*

freftan, 𐬞𐬭𐬌, 𐬞𐬭𐬌, vipratâraya, vipratri, pratâraya; *to deceive.*

freftâr, 𐬞𐬭𐬌, vipratâraka, vipratârayitri; *deceiver.*

freftârî, 𐬞𐬭𐬌, vipratâra*n*a, vipratâraka, vipratâra*n*atva; *deceit.*

freftârihâ, 𐬞𐬭𐬌, vipratârakatayâ, *deceivingly.*

freh, 𐬞𐬭, sphîta; *numerous, much.*

frehest, 𐬞𐬭𐬌, prabhûta, pracuratara, visphîta, prâshta (*Pz.*); *specially, mostly.*

frehma*n*dî, 𐬞𐬭𐬙𐬀𐬌, vriddhimattâ, *development.*

frew, 𐬞𐬭, 𐬞𐬭: 1) *pres. stem of* freftan. 2) *ch*adman, pratâra*n*a; *deceit.*

frewashni, 𐬞𐬭𐬯𐬌, 𐬞𐬭𐬯𐬌, vipratâra*n*a, *deceit.*

frîstaa: 1) 𐬞𐬭𐬌, gana, ârâdhaka; *angel, messenger.* 2) *see* parastaa.

GAR

frîstaî, 𐬞𐬭𐬌, dûtatâ, *mission.*

frîzashnî, *see* nekî-frîzashnî.

frôd, 𐬞𐬭, adhas, *down.*

frôh, *pres. stem of* frôkhtan.

frôkha, *see* Mardã-frôkha.

frôkhî, 𐬞𐬭, samriddhatva, *enjoyment.*

frôkhtan, 𐬞𐬭 [𐬞𐬭 𐬵𐬀𐬱𐬌] vikrî, *to sell.*

Frôkh-zâdã, 𐬞𐬭 𐬵𐬀𐬌, Phroshajâdaputra, *son of Farukh-zâd.*

fryâd, 𐬞𐬭𐬌, mitra, *friend.*

fryâdihed, 𐬞𐬭𐬌, sahâyîyate, *is assisted.*

gac, 𐬜, sudhâ, *chalk.*

gadashni, *for* guzinashni? 𐬜𐬌? lolatâ, pracâra, pracara, calana, cancalatva; *propensity, peculiarity.*

gadûg, 𐬜𐬀? gadûga (*Pz.*), graha, dushtagraha, krûra; *brigand.*

gâh, 𐬜𐬀, sthâna; *position, place, throne.*

gâhî, 𐬜𐬀𐬌, sthânatâ, *throne.*

Ganâmainyô, 𐬜𐬀𐬙𐬀 𐬜𐬌, Ganâma,inio, *evil spirit.*

ga*n*d, 𐬜𐬌, durggandhi, *stench.*

ga*n*daa, 𐬜𐬌, 𐬜𐬌, durggandhin, *fetid.*

ga*n*daî, 𐬜𐬌, 𐬜𐬌, durggandhitva, *stench.*

ga*n*z, 𐬜𐬌, ganja, *storehouse.*

ga*n*zubar, 𐬜𐬌, ganjaphala, ganja*h* phalanca; *treasurer.*

gaovazâr, 𐬜𐬌, suvyaktatara, *explicitly.*

garã, 𐬜𐬌, mahâ, mahat, bhâritara, garish*th*a, bahu; *grievous, serious, dear.*

garãmî: 1) 𐬜𐬌, priyatva, vâtsalya; *affection.* 2) 𐬜𐬌, vâtsalya, *precious.*

gard, 𐬜𐬌, bhrama; *whirl, whirlwind.*

gardashni, 𐬜𐬌, bhrama*n*a, paribhrama*n*a, paribhramin; *turning, revolution.*

gardîdan, 𐬜𐬌, paribhram, *to turn.*

garm, 𐬜𐬌, ushna, *hot.*

GAR

garmî, 𐬑𐬀𐬭𐬨, ushna, ushnatva, ushnatâ; *heat*.

garzashni, 𐬑𐬀𐬭𐬵𐬀𐬱𐬌, âkranda, *complaint*.

garzashnî, 𐬑𐬀𐬭𐬵𐬀𐬱𐬌𐬌, âkrandin, *complaining*.

garzidâr, 𐬑𐬀𐬭𐬵𐬌𐬛𐬀𐬭, kranditri, âkrandin; *complainer, suppliant*.

gashtî, *see* dushman-gashtî.

gâw, 𐬑𐬀𐬎 [𐬑𐬀𐬎] go; *ox, cattle*.

gaweshni, 𐬑𐬀𐬎𐬉𐬱𐬌 [𐬑𐬀𐬎𐬉𐬱𐬌𐬌] vâc, vâkya, vacas, gir; *statement, word, saying*.

gaweshnî: 1) 𐬑𐬀𐬎𐬉𐬱𐬌𐬌, *see* anbasâ, drôg, râst, vîmanda, zaspâ. 2) 𐬑𐬀𐬎𐬉𐬱𐬌𐬌, vacasâ, *of word*.

gaweshni-âzâd, 𐬑𐬀𐬎𐬉𐬱𐬌 𐬀𐬵𐬀𐬛, vâksvatantra, *speaking candidly*.

gazâ, 𐬑𐬀𐬵𐬎, dañsaka, *stinging*.

gazdum, 𐬑𐬀𐬵𐬛𐬎, matkuna, *scorpion*.

gazîdan, 𐬑𐬀𐬵𐬌𐬛𐬎, khâd, *to wound*.

gazistaa, 𐬑𐬀𐬵𐬌𐬯𐬀, nikrishta, *accursed*.

gehã, 𐬑𐬌𐬴, jagat, prithivî, srishti, bhûsambhûti, bhûmi, prithvî, bhûvibhûti, jagatî; *world*.

gethî, 𐬑𐬌𐬯𐬌, 𐬑𐬌𐬯𐬌, jagat, prithvî, ihalokatâ, ihaloka, prithvîcara, bhûmi, drisya, jagatî, bhû, safisârin, sarîrin, ihalokîya, prithivî; *worldly existence, worldly*.

gethihâ, 𐬑𐬌𐬯𐬌𐬀𐬱, ihalokatayâ, *in the worldly existence*.

gil, 𐬑𐬌𐬀 [𐬑𐬌𐬀𐬥] karddama, mrittikâ; *clay*.

gîr, *pres. stem of* griftan.

gîrâ, 𐬑𐬌𐬭𐬀, dharttri, *seizing*.

gîrashni, 𐬑𐬌𐬭𐬀𐬱𐬌 [𐬑𐬌𐬭𐬀𐬱𐬌𐬌] sprisyatva, *tangibility*.

girashnî, 𐬑𐬌𐬭𐬀𐬱𐬌𐬌, sprisya, *tangible*.

gô, *pres. stem of* guftan, (gaw *in* gaweshni.)

gôê [𐬑𐬎𐬉𐬥] bruvâna, *asserting*.

gôhar, 𐬑𐬎𐬀𐬭, ratna, ratnatva; *nature, substance, quality, jewel*.

GUM

gôharî: 1) 𐬑𐬎𐬀𐬭𐬌, *see* ham, hambidî, hamestâr, jad, *khvesh*, vad. 2) 𐬑𐬎𐬀𐬭𐬌, ratnîya, *natural*.

gôharihâ, *see* hameshaa, hast, jad, *khvad, khvesh*.

gôsh, 𐬑𐬎𐬱 [𐬑𐬎𐬱] srotra, *ear*.

gôsht, 𐬑𐬎𐬱𐬀 [𐬑𐬎𐬱𐬀] pisita, *flesh*.

gôspend, 𐬑𐬎𐬱𐬯𐬀𐬥 [𐬑𐬎𐬱𐬯𐬀𐬥] gopasu, pasu, gojâti; *cattle, sheep, animals*.

griftan, 𐬑𐬭𐬌𐬯𐬌𐬛𐬎 [𐬑𐬭𐬌𐬯𐬌𐬛𐬎] grah, vidhri; *to seize, capture*.

grînâ, 𐬑𐬭𐬌𐬥𐬀, âkranda, *causing weeping*.

grîstaa, 𐬑𐬭𐬌𐬱𐬛𐬀, timirâkara, *den*.

grôh, 𐬑𐬭𐬎𐬭: 1) samudâyîka, samudâya; *congregation*. 2) grâhya, *a captive*.

grôhî: 1) 𐬑𐬭𐬎𐬭𐬌, grâha; *grasp, captive, captivity*. 2) 𐬑𐬭𐬎𐬭𐬌, grâhî krita, *captured*.

grôhihed, 𐬑𐬭𐬎𐬭𐬌𐬵, grâhîyate, *is captured*.

grôhî hend, 𐬑𐬭𐬎𐬭𐬌 𐬵𐬀𐬥𐬛, grâhe santi, *are captured*.

grôishni, 𐬑𐬭𐬎𐬌𐬱𐬌 [𐬑𐬭𐬎𐬌𐬱𐬌𐬌] prabodha, prabodhin; *faith, belief*.

grôishnî, 𐬑𐬭𐬎𐬌𐬱𐬌𐬌 [𐬑𐬭𐬎𐬌𐬱𐬌𐬌𐬌] safivitti, *credible*.

grôistan, 𐬑𐬭𐬎𐬌𐬱𐬯𐬀𐬥 [𐬑𐬭𐬎𐬌𐬱𐬯𐬀𐬥] pratîtaya, *to believe*.

gûam[1], 𐬑𐬎? tamas, *invisible*.

guftan, 𐬑𐬎𐬯𐬌𐬛𐬎 [𐬑𐬎𐬯𐬌𐬌𐬥, 𐬑𐬎𐬯𐬌𐬌𐬥, 𐬑𐬎𐬯𐬌𐬌𐬥] vac, vad, nigad, brû, udgri, udîr, samudgri, prativac, gad, samudîr, safivac, samîr, pralap, prativad; *to say, speak, state, assert*.

guftâr, 𐬑𐬎𐬯𐬌𐬛𐬀𐬭, vaktri, *speaker*.

guhârâ, 𐬑𐬎𐬱𐬀𐬭𐬀, vihârayitri, *digesting*.

gumã, 𐬑𐬎𐬴, bhrânti, *doubt*.

gumãgarî, 𐬑𐬎𐬴𐬑𐬀𐬭𐬌, safisayatva, *cause of doubt*.

---

[1] Perhaps andar gûam is a miswriting of andarg tam, 'inward gloom.'

gumãnî: 1) 𐬒𐬌𐬨𐬀𐬙𐬀, sandeha, sandigdha, bhrânti; *doubt.* 2) 𐬒𐬌𐬨𐬀, *see* Shkandgumãnî.

gumãnihâ, 𐬒𐬌𐬨𐬀𐬙𐬀, sandigdha, *doubtfully.*

gumã-vazârihâ, 𐬒𐬌𐬨𐬀𐬯𐬎𐬭𐬌𐬴𐬀 𐬨𐬀𐬙𐬀, sandehavibhedanatayâ, *through explanation of doubt.*

gumekhtaa, 𐬜𐬌𐬵𐬎𐬀, sammisrita, samâslishta; *mingled, mixture, insinuated.*

gumekhtan, 𐬠𐬌𐬵𐬎𐬀, sañyojaya, sammisr, sammil, samâslish, sañslish; *to mingle.*

gumez, *pres. stem of* gumekhtan.

gumezaa, 𐬜𐬎𐬀, samala, *mingled.*

gumezaa-kunishnî, 𐬒𐬌𐬠𐬌𐬱𐬌 𐬜𐬎𐬀, samalakarmmatva, *mingled action.*

gumezaî, 𐬒𐬜𐬎𐬀, samalatâ, *contamination.*

gumezashni, 𐬠𐬌𐬎𐬎𐬀, samâslesha; *mingling, confusion.*

gumezihastan, 𐬠𐬌𐬴𐬒𐬎𐬀, samâsleshana, *to be mingled.*

gumezihend, 𐬵𐬀𐬙 𐬜𐬎𐬀, sañyunjanti, *are mingled.*

gûn, 𐬐, varnna, *colour.*

gûnaa, *see* ham-gûnaa.

gunâh, 𐬒𐬌𐬀, pâpa; *sin, harm.*

gunâhî, 𐬒𐬒𐬌𐬀, pâpakâritva, pâtakatva; *sinfulness.*

gunâhkâr, 𐬵𐬌𐬒𐬒𐬌𐬀, pâpakârin, pâpakarmman, pâpakarmmin, pâpakâritara; *sinful, mischievous, a sinner.*

gunâhkârî, 𐬒𐬵𐬌𐬒𐬒𐬌𐬀, pâpakâritâ; *sinfulness, culpability.*

gunâh-sâmãnihâ, 𐬒𐬌𐬨𐬀𐬙𐬀𐬥 𐬒𐬌𐬀, pâpamaryâdatayâ, *proportionably to the sin.*

gunâsashni, *for* vanâsashni, 𐬠𐬌𐬎𐬌𐬀, vidhvañsana, *havoc.*

gunb, 𐬐𐬎𐬀, golaka, *lid (of the eye).*

gund, 𐬵𐬀𐬔, 𐬥𐬵𐬔, sainya, vrinda, samûha; *champion.*

gurdaa, 𐬜𐬥𐬵𐬎, vrikkâ? *kidney.*

gurg, 𐬵𐬎𐬔, dushtasvâpada, viru (*Guj.*); *wolf.*

gursaa, 𐬜𐬥𐬵𐬎, bubhukshita, *hungry.*

Gushtâsp, *see* Kai Gushtâsp.

guwâî, 𐬒𐬌𐬌𐬀𐬙, sâkshya, sâkshitva, sasâkshya, sâkshitâ, sâkshin; *evidence, testimony, assurance.*

guwâî-dâdârihâ, 𐬒𐬌𐬵𐬀𐬙𐬀𐬥 𐬒𐬌𐬌𐬀𐬙, sâkshidâtritayâ, *through giving evidence.*

guwâihâ, *see* ham, khard.

guzg, 𐬵𐬎𐬔? mala, *secretion.*

guzurg, 𐬵𐬎𐬭𐬎, 𐬵𐬎𐬭𐬎, 𐬎𐬎𐬭𐬎 [𐬎𐬵𐬎] guru, mahat; *grand, mighty, greater.*

guzurgî, 𐬒𐬵𐬎𐬭𐬎, mahattva, *grandeur.*

hâd [𐬥𐬀𐬙] syât, âsishyata, (*cond.*), abhût, stha; *shall (may, would, or could) be* (or *have*); (*conj. 3d s.*)

haé [𐬥𐬀] asi, *thou art.*

haé [𐬥𐬀] âste, bhavet, abhavishyat, (*cond.*), âsishyata, syât, te, tatkâlam[1], (*om.*); *should (would, or could) be* (or *have*); (*cond. s. pl.*)

haft, 𐬥𐬀𐬯𐬌 [𐬥𐬌𐬯, 𐬥𐬌𐬯] sapta, *seven.*

haft-anbâdaa[2], 𐬥𐬀𐬯𐬌 𐬥𐬀𐬯𐬌? saptatvaiyatya, *sevenfold?*

Haftôiring, 𐬥𐬀𐬯𐬌𐬭𐬎𐬵𐬥𐬀, Haphtoiringa, *Ursa Major.*

haftum, 𐬥𐬀𐬯𐬌𐬎 [𐬥𐬀𐬯𐬌𐬥𐬌, 𐬥𐬀𐬯𐬌𐬥] saptama, *seventh.*

halaa, 𐬥𐬵𐬎, grahila; *defective, foolish.*

halaa-kârî, 𐬒𐬵𐬎𐬥 𐬥𐬵𐬎, dushtakâryatâ, dushtakâritâ; *blemishing operation.*

halaa-kârihâ, 𐬒𐬵𐬎𐬥 𐬥𐬵𐬎, pisâcakâryin, *acting foolishly.*

halaa-*khv*âhishnihâ, 𐬒𐬵𐬎𐬵𐬌𐬱𐬌𐬥 𐬥𐬵𐬎, grahilecchayâ, *in search of defects.*

[1] For é [𐬥𐬌] *this*, or *time?*

[2] Possibly for h a m-b a s t a a, or ham-b â d a a.

HAL

halaa-kunishni, 𑀳𑀮𑀓𑀼𑀦𑀺𑀰𑀺, grahilakarmman, pisâcakarmman, grahilakarmmin; *working defectively or foolishly.*

halaihâ, 𑀳𑀮𑀬𑀳𑀸, grahilatayâ, grahilatara; *defectively, foolishly.*

ham, 𑀲𑀁, sarvva, iti, sakalamapi, adas, samagra, sarvve'pi, sakalanca, samam, tad, eka, evam; *same, alike, likewise, like, together, wholly.*

hamâ, 𑀲𑀫𑀸, sarvva, samagra, sakala; *all, whole, entire.*

hamâî, 𑀲𑀫𑀸𑀬𑀺, sarvvatva, samavâya, samagratâ, samatâ; *aggregate, aggregation.*

hamâihâ, 𑀲𑀫𑀸𑀬𑀳𑀸, sarvva, samagratayâ, samagrâya; *wholly.*

hamâihâ-esteshni, 𑀲𑀫𑀸𑀬𑀳𑀸 𑀅𑀲𑁆𑀢𑁂𑀰𑀺, samagratayâ sañsthiti, *perpetually remaining.*

ham-anbasânî, 𑀲𑀫𑁍𑀦𑁆𑀩𑀲𑀸𑀦𑀺, sarvvamasambandhatva, *accompanying inconsistency.*

ham-ayâr, 𑀲𑀫𑁍𑀬𑀸𑀭𑁆, sahasahâya, sahâyin, sarvvañ sahâyi; *auxiliary, co-operating, companion.*

ham-ayârî, 𑀲𑀫𑁍𑀬𑀸𑀭𑁆𑀰𑀺, aikyasahâyatva, *mutual assistance.*

ham-ayârihâ, 𑀲𑀫𑁍𑀬𑀸𑀭𑁆𑀳𑀸, aikyasahâyatayâ; *mutually helping.*

ham-ayukhtan, 𑀲𑀫𑁍𑀬𑀼𑀓𑁆𑀢𑀦𑁆, niyojaya, *to yoke with. Pres. stem* ham-ayôz.

hambâê, 𑀲𑀫𑁍𑀩𑀸𑀏, samabhâgin, samabhâga; *confederate, associate.*

ham-barashni, 𑀲𑀫𑁍𑀩𑀭𑀰𑀺, sahasancâra, *congregation.*

hambidî, 𑀲𑀫𑁍𑀩𑀺𑀤𑀺, pratidvandvin, vipaksha, pratipaksha, virodhin, pratidvandva, virodhatva, dvandvin; *co-existent, competing, competitor.*

hambidî-gôharî, 𑀲𑀫𑁍𑀩𑀺𑀤𑀺𑁍𑀕𑁄𑀳𑀭𑀺, pratidvandviratnatva, *competing nature.*

HAM

hambun, 𑀲𑀫𑁍𑀩𑀼𑀦𑁆, lavasyâpi, kincit, svalpamapi; *of the same origin, originating with.*

ham cim râ, 𑀲𑀫𑁍 𑀘𑀺𑀫𑁍 𑀭𑀸, iti hetoh, *for the same reason.*

ham-cun, 𑀲𑀫𑁍𑀘𑀼𑀦𑁆, tat tathaiva, ityevam, evañ yathâ, sarvvañ tathaiva; *just as though, as well as, likewise.*

ham-cunshã, 𑀲𑀫𑁍𑀘𑀼𑀦𑁆𑀰𑀸, yathaite, yathaishâm; *just as their (or them).*

ham-dâêstã, 𑀲𑀫𑁍𑀤𑀸𑀏𑀲𑁆𑀢𑀸 [𑀲𑀫𑁍] ekamata, *unanimous.*

ham-dânashnî, 𑀲𑀫𑁍𑀤𑀸𑀦𑀰𑁆𑀦𑀺, sarvvajnânatâ, *complete knowledge.*

hame, 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂, sadaiva, sadâ; *ever, always (makes pres. and pret. continuative).*

hameî, 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀬𑀺, sadaiva, *eternal.*

hame ka [𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂 𑀓] sadaiva yadi, *whenever.*

hamekhtaa, *for* âmekhtaa, 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀓𑁆𑀳𑀢𑀸, sammisra, *mixture.*

hamemâl, 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀫𑀸𑀮𑁆, pratipaksha, vipaksha; *opponent, accuser.*

hameshaa, 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀰𑀸, sadaiva, nitya; *always, perpetual.*

hameshaa-gôharihâ, 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀰𑀸𑁍𑀕𑁄𑀳𑀭𑀺𑀳𑀸, sadaivaratnatayâ, *through perpetual nature.*

hameshaa-kârihâ, 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀰𑀸𑁍𑀓𑀸𑀭𑀺𑀳𑀸, nityakâryatayâ, *perpetually active.*

hameshaa-kôkhshashnî, 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀰𑀸𑁍𑀓𑁄𑀓𑁆𑀰𑀰𑁆𑀦𑀺, sadaivayuddha, sadaivayuddhatâ; *perpetual struggling.*

hameshaî: 1) 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀰𑀸𑀬𑀺, nityatva, *eternity.* 2) 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀰𑀸𑀬𑀺, nitya, *eternal.*

hameshaihâ, 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀰𑀸𑀳𑀸, sadaiva, sarvvakâlam; *perpetually.*

hamestâr, 𑀲𑀫𑁍𑀫𑁂𑀲𑁆𑀢𑀸𑀭𑁆, pratipaksha, pratidvandvin, vipaksha, pratidvandvitara; *opponent, opposing.*

HAM

hamestâr-gôharî, 𐬵𐬀𐬨𐬵𐬀𐬭-𐬌𐬎𐬀𐬭𐬌, pratidvandviratnatva, *opposing nature.*

hamestârî, 𐬵𐬀𐬨𐬵𐬀𐬭𐬌, pratidvandvatâ, pratipakshatva; *opposition.*

hamestârihâ, 𐬵𐬀𐬨𐬵𐬀𐬭𐬌𐬀𐬵, pratidvandvitayâ, pratilomatayâ; *in opposition to.*

hamestârmand, 𐬵𐬀𐬨𐬵𐬀𐬭𐬌-𐬥𐬀𐬙𐬙, pratipakshavat, *provided with an opponent.*

ham-gôhar, 𐬵𐬀𐬨-𐬌𐬎𐬀𐬭, ekaratna, *of a like nature.*

ham-gôharî, 𐬵𐬀𐬨-𐬌𐬎𐬀𐬭𐬌, ekaratnatva, *similarity of nature.*

ham-gumezashnî, 𐬵𐬀𐬨-𐬜𐬭𐬨𐬵𐬀𐬱𐬱𐬌, sahasamparkka, *a commingling.*

ham-gûnaa, 𐬵𐬀𐬨-𐬜𐬭𐬀, ityevam, tat pratima eva; *in like manner, of the same kind, so.*

ham-gunâh, 𐬵𐬀𐬨-𐬜𐬭𐬀𐬵, samagram pâpam, *accomplice.*

ham-guwâihâ, 𐬵𐬀𐬨-𐬜𐬭𐬀𐬵𐬀𐬵, sarvvasâkshitayâ, *similarly testified.*

haminîdaa, 𐬵𐬀𐬨-𐬌𐬎𐬀, sammilita, sanghatita; *united, concentrated.*

haminîdan, 𐬵𐬀𐬨-𐬌𐬎𐬀𐬙, mil, *to unite.*

haminîdâr, 𐬵𐬀𐬨-𐬌𐬎𐬀𐬭, sanghatayitri, melayitri; *uniter, concentrator.*

ham jamãn, 𐬵𐬀𐬨 𐬚𐬀𐬥, tatkâlam, tatkâlameva; *immediately, at once.*

ham-kâmaî, 𐬵𐬀𐬨-𐬀𐬴𐬀𐬌, ekakâmatva, *similarity of will.*

ham-kâr, 𐬵𐬀𐬨-𐬀𐬴, sarvveshu kâryeshu, *co-operator.*

ham-kârihâ, 𐬵𐬀𐬨-𐬀𐬴𐬀𐬵, sarvveshu kâryeshu, *should be co-operative.* (*The final* -ihâ *is a cond. verbal form like* haé.)

ham-*khv*ashî, 𐬵𐬀𐬨-𐬴𐬎𐬱𐬌 [𐬴𐬎𐬀𐬱𐬌], sarvvasukhatâ, *mutual delightfulness.*

hamôîn, 𐬵𐬀𐬥𐬀𐬌𐬥, sarvva, sarvve'pi, samagramapi; *every kind* (*mode, or way*).

HAR

ham-pacîn, 𐬵𐬀𐬨-𐬯𐬀𐬌𐬙, samagrañ tathaiva, *wholly-copied.*

ham-pursaî, 𐬵𐬀𐬨-𐬯𐬭𐬱𐬀𐬌, anyonyaprasnatâ, *conference.*

ham-sâzaî, 𐬵𐬀𐬨-𐬱𐬀𐬵𐬌, ekâracanatva, *unanimity.*

ham-tan, 𐬵𐬀𐬨-𐬙𐬀𐬥, samagrañ tanuh, *connected.*

hamvâr, 𐬵𐬀𐬨-𐬠𐬀𐬭, sarvvavâram, *at all times.*

ham-vîmandihâ, 𐬵𐬀𐬨-𐬠𐬌𐬥𐬙𐬌𐬵𐬀, samasîmatayâ, *contiguously.*

ham-zôr, 𐬵𐬀𐬨-𐬵𐬀𐬭, sahaprâna, *of like strength.*

ham-zôrî, 𐬵𐬀𐬨-𐬵𐬀𐬭𐬌, aikyaprânatva, *united strength.*

han, 𐬵𐬀𐬥, anya, apara; *another, other, else.*

hangãm, 𐬵𐬀𐬜𐬥, kâla, kadâcit; *time, period.*

har [-𐬵] sarvva, sakala, samagra; *every.*

haravisp, 𐬵𐬀𐬭𐬠𐬱, sarvva, *all.*

haravist, 𐬵𐬀𐬭𐬠𐬌𐬱𐬙, 𐬵𐬀𐬭𐬠𐬀𐬌𐬱𐬙, sarvva, samagra, samasta; *all, every.*

haravist-âgâh, 𐬵𐬀𐬭𐬠𐬌𐬱𐬙-𐬀𐬜𐬀𐬵, sarvvavettri, sarvvajnânin; *omniscient.*

haravist-âgâhî, 𐬵𐬀𐬭𐬠𐬌𐬱𐬙-𐬀𐬜𐬀𐬵𐬌, sarvvajnânin, samagrajnânatva, sarvvâvabodhatva, sarvvajnânatva; *omniscience.*

har ci [𐬵𐬀𐬭 𐬌𐬙-𐬵] sarvvañ yat, sakalañ kincit, sarvvañ kincit, sarvvañ kincit yat, kila yat kincit, sarvvanca yat; *whatever, everything that.*

har cish [𐬵𐬀𐬭 𐬌𐬱𐬌-𐬵] sakalañ kincit, *whatever is his.*

har cun [𐬵𐬀𐬭 𐬙𐬓-𐬵] sarvvañ yathâ, *however.*

har du [𐬵𐬀𐬭 𐬚𐬓-𐬵] dvitayamapi, dve'pi, dvi, dvitaya; *both.*

har gâh [𐬵𐬀𐬭 𐬜𐬀𐬵-𐬵] sarvvasmin sthâne, *everywhere.*

hargizica, 𐬵𐬀𐬭𐬜𐬌𐬵𐬌𐬀, 𐬵𐬀𐬭𐬜𐬌𐬵𐬌𐬀, kadâcit, kadâcidapi; *ever even* (*yet, or really*).

har ka [𐬵𐬀𐬭 𐬀𐬴-𐬵] sarvveca yadi, *whenever.*

har se [𐬵𐬀𐬭 𐬯𐬀𐬎] tritayamapi, trayo'pi; *all three.*

har yak [𐬵𐬀𐬭 𐬌𐬀𐬐] ekaikasas, sarvve eka; *each one, every one.*

hast, 𐬯𐬀𐬎 [𐬯𐬀𐬎]: 1) asti, santi, âste, (*om.*), bhavati; *is, are, be it, there is, there are.* 2) varttamâna, vidyamâna, sat, santi; *what exists, existence, being.*

hastaa [𐬵𐬀𐬯𐬀] sattâstha, vidyamâna, santish*th*amâna; *existing.*

hastaa-he*n*d, *for* hastma*n*d [𐬠̂𐬵𐬀𐬯𐬀] sthitâni santi, *existent.*

hast-gôharihâ, 𐬯𐬀𐬎𐬱𐬀𐬭𐬌 𐬯𐬎, ratnasattayâ, *with existing nature.*

hastî [𐬯𐬀𐬎𐬌] sattâ, asti; *existence.*

hat [𐬯𐬵𐬀] syât, *that is.*

Havâê, 𐬱𐬀𐬭? Ha,uâ, *Eve.*

hawa*n*d, 𐬠̂𐬌𐬎, tulya; *so much, equal.*

hawa*n*dî, 𐬯𐬠̂𐬌𐬎, sannibha, *an equivalent.*

hawash, 𐬯𐬎𐬭, sammukham, sammukhamasya, artham; *towards* (*to, for, or about*) *him* (*her, or it*).

hawashã, 𐬯𐬎𐬌𐬭, sammukhañ tâsâm, saha, sahaitâni; *towards* (*to, for, or about*) *them* (*or their*).

hawast, *see* be hawast.

hazâr, 𐬱𐬎𐬎 [𐬱𐬀] sahasra, sahasradhâ; *thousand.*

hazâraa, 𐬵𐬱𐬎𐬎, sahasratâ, *millennium. Plu.* hazâraihâ.

he*c*i, 𐬎𐬌, kimapi, ko'pi, kincidapi, api, kincit; *any, anything.*

he*d* [𐬯𐬵𐬀] stha, *you are.*

he*l*, *pres. stem of* hishtan.

he*nd* [𐬠̂𐬵𐬀] santi, (*perf.*), (*om.*), asti, abhûvan, âsan, sta*h*; *they are* (*or have*).

hihir, 𐬱𐬎𐬭, mûtra, *bodily refuse.*

Hi*n*du, 𐬵𐬌𐬍, Hindûsthâna, *Hindû. Plu.* -vã.

hishtan, 𐬱𐬎𐬎𐬎 [𐬱𐬀𐬎𐬵𐬎] vimuc, samutsrij, vinirmmuc, nikship, prer, sannidhâ, vimocana, pratikship; *to allow, leave, let, dismiss.*

hishtâr, 𐬱𐬎𐬎𐬎𐬁, vimoktri, *leaver.*

hom [𐬵𐬀𐬍] asmi, aham, abhûvam, sma*h*; *I am, I have* (*aux.*).

Hôrmezd, 𐬯𐬵𐬀𐬍, Hormmijda, Ahuramajda, Hormmijdîya, Vri*h*aspati; *Aûharmazd, planet Jupiter.*

Hôrmezdã, 𐬱𐬎𐬵𐬀𐬍, Hormmijdaputra, *son of Aûharmazd.*

Hôrmezd-dâ*d*, *for* Hôrmezd-dâdã, 𐬯𐬵𐬀𐬍 𐬯𐬎𐬎̂, Hormmijdadâdasya putra, *son of Aûharmazd-dâd.*

Hôrmezdî, 𐬱𐬱𐬵𐬀𐬍, Hormmijdîya, *pertaining to Aûharmazd.*

hôsh, 𐬱𐬍, smriti, caitanya; *understanding.*

hôshyâr, 𐬵𐬱𐬎𐬍, sucetana, *intelligent.*

hûbôî, 𐬱𐬠̂𐬀𐬭, sugandha, sugandhatva; *perfume, fragrance.*

hûcashm, 𐬱𐬎𐬵𐬍, sucakshus, *kindly.*

hûcashmihâ, 𐬱𐬎𐬵𐬍𐬌𐬭, sulocanatayâ, *with kind regards.*

hûcihar, 𐬵𐬱𐬎𐬵𐬍, surûpa, *handsome.*

hûciharî, 𐬱𐬵𐬱𐬎𐬵𐬍, surûpa, surûpatva; *handsomeness, beauty.*

hûdahaa, 𐬵𐬯𐬀𐬍, uttamadânin, *well-yielding.*

hûdânâ, 𐬵𐬯𐬱𐬍, subhajnânin; *well-understanding, erudite.*

hûdânâî, 𐬱𐬵𐬯𐬱𐬍, subhajnâna, uttamajnânatâ, uttamajnânatva, sujnâna; *good knowledge, erudition.*

hûdîn, 𐬯𐬎𐬍, uttamadînimat, *of the good religion.*

hûfarward, 𐬱𐬵𐬀𐬵𐬍, hûpharavardda (*Pz.*); *saintly, glorified.*

hugârîdan, *for* ôkâlîdan, 𐬯𐬎𐬵𐬀𐬍, apahri, vijrî; *to dispel, subdue.*

hûgaweshnî, 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌𐬰𐬌, suvacas, *good words.*

hûkhîmî, 𐬵𐬀𐬑𐬌𐬨, subhasîla, susîla; *good disposition.*

hûkht, 𐬵𐬀𐬑𐬑, sûkta, *Hûkht.*

hûkunishnî, 𐬵𐬀𐬐𐬀𐬥𐬌𐬨, sukarmman, sukarmmatva; *good deeds.*

humânâ, 𐬣𐬌𐬨𐬀𐬙, upamâna, samâna, upama, tulya; *resembling, resemblance.*

humânâ-bahar, 𐬣𐬌𐬨𐬀𐬙 𐬠𐬀𐬭, upamânavibhâga, *partially resembling.*

humânâ-baharî, 𐬣𐬌𐬨𐬀𐬙 𐬠𐬀𐬭𐬌, upamânavibhâga, *partial resemblance.*

humânâî, 𐬣𐬌𐬨𐬀𐬙𐬀𐬌, upamâna, pratirûpatâ; *likeness, analogy.*

hûmanishnî, 𐬵𐬌𐬨𐬀𐬥𐬌𐬨, sumanas, *good thoughts.*

humat, 𐬣𐬌𐬙, sumata, *Humat.*

hûmîzaî, 𐬵𐬌𐬢𐬌𐬵, susvâda, *savouriness.*

hunar, 𐬣𐬀𐬭, guna, saurya; *capability, skill, attribute.*

hûpâdishâh, 𐬵𐬌𐬯𐬀𐬛𐬌𐬰𐬀𐬵, surâjan, *good sovereign.*

hupârdan, *for* ôpârdan, 𐬀𐬯𐬀𐬭𐬛𐬀𐬥, *grí, to swallow.*

hurn, 𐬣𐬌𐬭, eva, *since.*

Hurûsharm, 𐬣𐬌𐬭𐬌𐬵𐬀𐬭𐬌, Hurusarmma, *Jerusalem.*

hûsazîdan, 𐬀𐬰𐬛𐬌𐬛𐬀𐬥? surûpaya, surûpâya, samudi; *to be well suited.*

hustarashni, 𐬣𐬌𐬵𐬀𐬭𐬰𐬌𐬨, âstarana, *a scraping off.*

hûtukhsh, 𐬵𐬌𐬑𐬌𐬵𐬌, prakritivyavasâyin, *artisan.*

hûtukhshî, 𐬵𐬌𐬑𐬌𐬵𐬌𐬨, prakritivyavasâyatâ, *artisanship.*

huvashtan, 𐬀𐬰𐬛𐬌𐬥, nipat, *to fall.*

huzîrîdan, 𐬀𐬐𐬌𐬭𐬌𐬛𐬀𐬥? prabhû, *to attract.*

huzvâ, 𐬣𐬐𐬀 [𐬣𐬵] jihvâ, *tongue.*

huzvârdan, *for* hûzinhârdan, 𐬀𐬐𐬀𐬭𐬛𐬀𐬥? sañsodhaya, vij, vicâraya; *to well recognise.*

hvarsht, 𐬯𐬎𐬀𐬭𐬵, sukrita, *Huvarsht.*

hvaspîn, 𐬯𐬎𐬱𐬌𐬨? sobhana, *well-horsed.*

i, 𐬀, (*gen.*), yad, (*om.*), (*adj.*), (*ins.*), tad; *which, who, that, what,* (*om.*); (*connects n. with following gen., adj., n. in apposition, or n. governed by prep.*)

în [𐬀𐬨] idam, etad, adas; *this, these.*

în and [𐬃𐬌 𐬀𐬨] idam etâvat, idam etâvadeva; *thus much, thus far.*

înshã [𐬀𐬌𐬎𐬀𐬨] ete, *these.* (*Rare pl. of* în.)

ishkam, 𐬀𐬑𐬎𐬀𐬌𐬥 [𐬀𐬑𐬎𐬀𐬥, 𐬀𐬑𐬎𐬀𐬌] udara; *belly, womb.*

jâ, 𐬡𐬀𐬰, sthâna; *place, position.*

jad, 𐬡𐬀𐬙, vibhinna, prithak, rite; *different, separate, antagonistic, except.*

jad-âinaa, 𐬡𐬀𐬰 𐬀𐬌𐬙, vibhinnarîti, *of different kinds.*

jad-ciharanîdihâ, 𐬎𐬌𐬀𐬭𐬀𐬥𐬌𐬛𐬌𐬑𐬀 𐬡𐬀𐬙, vibhinnarûpitatayâ, *through different qualification.*

jad-ciharihâ, 𐬎𐬌𐬀𐬭𐬌𐬑𐬀 𐬡𐬀𐬙, vibhinnarûpatayâ, *through different quality.*

jad-dew [𐬎𐬎𐬎 𐬡𐬀𐬙] bhinnadeva, *opposed to the demon.*

jad-gôhar, 𐬡𐬀𐬙 𐬡𐬀𐬙, vibhinnaratna, *of a different nature.*

jad-gôharî, 𐬡𐬀𐬙 𐬡𐬀𐬙, vibhinnaratnatva, vibhinnaratnatâ, vibhinnaratna; *difference of nature.*

jad-gôharihâ, 𐬎𐬎𐬡𐬀𐬙 𐬡𐬀𐬙, vibhinnaratnatayâ, *through different nature.*

jadî, 𐬡𐬀𐬛𐬌, vibhinnatva, *difference.*

jad jad, 𐬡𐬀𐬙 𐬡𐬀𐬙, vibhinnavibhinna, prithak prithak; *each separately, severally.*

jad-kârî, 𐬡𐬀𐬙𐬵 𐬡𐬀𐬙, vibhinnakâryatva, *difference of operation.*

JAD

jad-kârihâ, 𐬬𐬀𐬛𐬀𐬭𐬀𐬵𐬀 𐬉𐬀, vibhinnakâryatayâ, *through different duty.*

jad-nâmî, 𐬬𐬀𐬛𐬀𐬥𐬀 𐬉𐬀, vibhinnanâmatva, *different names.*

jad-pasâkhtihâ, 𐬬𐬀𐬛𐬀𐬯𐬀𐬯𐬀𐬵𐬀𐬵𐬀𐬵𐬀 𐬉𐬀, vibhinnâracitatayâ, *through different construction.*

jad-patkâr, 𐬬𐬀𐬛𐬀𐬯𐬀𐬵𐬀𐬑𐬀𐬭 𐬉𐬀, vibhinnaprativâdin, *free from strife.*

jad-râinishnî, 𐬬𐬀𐬛𐬀𐬭𐬀𐬀𐬦𐬀𐬯𐬀𐬦𐬀 𐬉𐬀, vibhinnapravritti, *different management.*

jad-sardaihâ, 𐬬𐬀𐬛𐬀𐬯𐬀𐬵𐬀𐬛𐬀𐬀𐬵𐬀𐬵𐬀 𐬉𐬀, vibhinnajâtitayâ, *through different species.*

jâdu, 𐬐𐬀𐬛𐬎, râkshasa, *wizard.* *Plu.* -vã.

jâduî, 𐬬𐬐𐬀𐬛𐬎, râkshasîya, *witchcraft.*

jad-vazârashnî, 𐬬𐬀𐬛𐬀𐬯𐬀𐬵𐬀𐬵𐬀𐬵𐬀𐬵𐬀𐬵𐬀 𐬉𐬀, prithak vibhakti, *distinct discrimination.*

jah, *pres. stem of* jastan.

jamãn, 𐬐𐬀𐬨, 𐬐𐬀𐬨, kâla, muhûrtta; *time, period, hour.*

jamãnaa, 𐬐𐬀𐬨𐬀, kâla; *time, age.*

jâmand, 𐬐𐬀𐬨𐬀 𐬀𐬀𐬨, sthânavat, *localised.*

jâmandî, 𐬬𐬀𐬨𐬀 𐬀𐬀𐬨, sthâna, *locality.*

jamãnî: 1) 𐬐𐬀𐬨, kâla, *time.* 2) 𐬐𐬀𐬨, *see* akanâraa-jamãnî.

jamãnihâ, *see* akanâraa-jamãnihâ.

jamãnmand, 𐬐𐬀𐬨 𐬐𐬀𐬨, kâlavat, *temporary.*

jâminîdan, *for* gâminîdan, 𐬐𐬀𐬀𐬦𐬀𐬵𐬀𐬵𐬀, prâpaya, âruh, nî; *to make proceed.*

jã, 𐬐 [𐬬] jîva, *life.* *Plu.* jânã.

jânavar, 𐬐𐬀𐬀𐬯, jîvamat, *living creature.*

jãmand, 𐬐𐬀𐬨𐬀𐬨, jîvamat, *living.*

jastan, 𐬐𐬀𐬯𐬛, prayâ; *to spring, attain.*

jastihâ, *see* pesh-jastihâ.

jatar, 𐬐𐬀𐬵𐬀𐬭, vibhinna; *otherwise, distinct.*

jatarî, 𐬬𐬐𐬀𐬵𐬀𐬭, vibhedatva, *difference.*

jâvar, *for* dânar, 𐬐𐬀𐬯, samaya, *occasion.*

jâwadãn, 𐬐𐬀𐬯𐬛𐬨, anantakâlam, *eternally.*

jâwadãnaa, 𐬐𐬀𐬯𐬛𐬨𐬀, ananta, anantakâliya, anantakâlam, dîrghakâlam; *eternal.*

KAM

jigar, 𐬐𐬀𐬒, jigira (*Pz.*), *the liver.*

jih, 𐬐𐬯, paradâra, *courtezan.* *Plu.* jihyã.

jîk, *for* zîk, 𐬐𐬲, rajju, *thread.*

judâ, 𐬐𐬋𐬛𐬀𐬭, prithak, *separate.*

judâî, 𐬬𐬐𐬋𐬛𐬀𐬭, vibhinnatva, vibhinnatâ, vibhinna; *separation, difference.*

judâihed, 𐬭𐬬𐬐𐬋𐬛𐬀𐬭, vibhinnâyate, *is separated.*

judâinîdan, 𐬀𐬀𐬭𐬐𐬋𐬛𐬀𐬭, prithak kri, *to separate.*

jumé, *for* jumb, 𐬐𐬀𐬹, saha, samavâya; *together with.*

junbâ, 𐬐𐬋𐬀𐬹, cancala, *moving.*

junbashni, 𐬀𐬯𐬐𐬹, cancalatâ, avalambana; *movement.*

junbashnî, 𐬐𐬯𐬐𐬹, avalamba, *instigating.*

junbîdan, 𐬀𐬀𐬦𐬐𐬹, avalamb; *to move, stir.*

jvãnî, 𐬬𐬯𐬯, yuvatva, *youth.*

ka [𐬐𐬋] ced, yadi, yat, kila, yatas; *when, though, if, wherein.*

kacash [𐬬𐬒𐬐𐬋] cecca, *when indeed him.*

kadãm, 𐬋𐬐𐬨, kim; *what? which?*

kadârcihe, 𐬐𐬐𐬯𐬀𐬐𐬨, kincit, *any whatever.*

kaê [𐬐𐬋𐬀] kadâ, *when?*

Kaêvãn, 𐬐𐬀𐬨, Sanaiscara, *planet Saturn.*

Kai Gushtâsp, 𐬑𐬀𐬀𐬯𐬯𐬀𐬨, râjâ Gustâspah, *Kaî Gushtâsp.*

Kai Spudâkht, 𐬑𐬀𐬀𐬯𐬐𐬀𐬀𐬵𐬨, râjâ Spudâkhtah, *Kaî Spend-dâd.*

Kai-tukhmaa, 𐬑𐬀𐬀𐬵𐬀𐬵𐬀𐬵𐬀𐬨, râjabîja, *Kayân race.*

kâlbûd, 𐬐𐬀𐬀𐬭𐬐𐬀𐬯𐬨, kalevara; *body, form.*

kam, 𐬐𐬨, 𐬋𐬨, svalpa, hîna, kincittaramapi, (*om.*); *little, scanty, deficient.*

kâm, 𐬋𐬨, kâma, kâmin, icchâ; *will, desire, wish.*

kâmaa, 𐬋𐬨𐬀, kâma; *will, desire, wish.*

kâmaî: 1) 𐬬𐬋𐬨𐬀, kâmatva, kâmatâ, kâma, kâmin; *will, desire.* 2) 𐬐𐬋𐬨𐬀, kâmîya; *willed, designed.*

KAM

kâmaihâ, 𐬐𐬀𐬨𐬌𐬵𐬀, kâmatayâ, *through the will.*

kamã [𐬐𐬀𐬨𐬎𐬙], yadaham, yadi me; *when (or though) by (for, or of) us.*

kâmaomand, 𐬐𐬀𐬨 𐬀𐬎𐬵, kâmavat; *with a will, desirable.*

kâmashni, 𐬐𐬀𐬨𐬱𐬌 [𐬐𐬀𐬨𐬱𐬌], kâma, *will.*

kâmashnigar, 𐬐𐬀𐬨𐬱𐬌𐬎𐬀𐬭, kâmakarttri, *doer of one's will.*

kâmashnigarî, 𐬐𐬀𐬨𐬱𐬌𐬎𐬀𐬭𐬌, icchâcâratâ, icchâcâritva, kâmakâritva; *performance of will, wilfulness.*

kâmastan, 𐬐𐬀𐬨𐬯𐬀𐬵𐬌 [𐬐𐬀𐬨𐬯𐬀𐬵𐬌] samîh, kâmaya, apeksh, ish, kâma; *to wish, desire, will, design.*

kam-dânashni, 𐬐𐬀𐬨 𐬛𐬌, kincijjna, kincijjnâna, kincijjnatara; *deficient in knowledge.*

kam-dânashnî, 𐬐𐬀𐬨𐬛𐬀𐬱𐬌𐬵, kincijjnâtva, kincijjnânam; *scanty knowledge.*

kâmî: 1) 𐬐𐬀𐬨𐬌, kâma, kâmin; *desire.* 2) 𐬐𐬀𐬨𐬌, kâmin, *desirous.*

kâmkâr, 𐬐𐬀𐬨𐬀𐬭, kâmacara, kâmakârin; *doing one's will, absolute.*

kâmkârî, 𐬐𐬀𐬨𐬀𐬭𐬌, kâmakâritâ, *absolute power.*

kam-khardî, 𐬐𐬀𐬨𐬵𐬀𐬭𐬌 𐬛𐬌, kincidbuddhi, *little wisdom.*

kam-ranjî, 𐬐𐬀𐬨𐬭𐬀𐬐𐬌 𐬛𐬌, svalpaklesa, *little trouble.*

kâm-rawâ, 𐬐𐬀𐬨𐬭𐬀𐬢 𐬯𐬌, kâmacara, *advancing desire.*

kanâraomand, 𐬀𐬐𐬀𐬭𐬀𐬨 𐬵𐬀𐬢𐬌, sîmâvat, sîmâmat; *limited.*

kanâraomandî, 𐬐𐬀𐬐𐬀𐬭𐬀𐬨 𐬵𐬀𐬢𐬌, sîmâmattâ, sîmâvattâ, sîmâmattva; *limitation.*

kanâraomandihâ, 𐬐𐬐𐬀𐬭𐬀𐬨 𐬵𐬀𐬢𐬌, avadhimattayâ, *with limitation.*

kâr, 𐬐𐬀𐬢, kârya; *operation, work, duty, purpose.*

KER

kâr, *pres. stem of* kishtan.

kâravân, 𐬐𐬀𐬭𐬀𐬯𐬀𐬢, vânijya, *caravan.*

kardaa, 𐬐𐬭𐬛𐬌, krita, khanda, kîrttana; *made, formation, work.*

kardaî, 𐬐𐬭𐬛𐬌, kritatva, khandatva; *formation, making, work.*

kardan, 𐬐𐬭𐬛𐬀𐬯 [𐬐𐬭𐬛𐬀𐬯], kri, karana, vidhâ, kship; *to do, make, perform, commit, cause, occasion, provide, set, put.*

kardâr, 𐬐𐬀𐬭𐬛𐬀𐬭, karttri, kara; *maker.*

kardârî, 𐬐𐬀𐬭𐬛𐬀𐬭𐬌, kâritâ, kâritva, karttritâ, karttritva; *formation, production.*

karf, 𐬐𐬀𐬭𐬯, kalevara; *form, shape.*

karfî, *see* star-karfî.

kârî, *see* ardî, dushâgâh, halaa, jad, khvesh, sûdmand, vazand.

kârihâ, *see* halaa, hamesbaa, jad.

kârî hend, 𐬐𐬀𐬭𐬌 𐬵𐬀𐬢𐬎, kâryîyanti, *are efficient.*

kârinîdan, 𐬐𐬀𐬭𐬌𐬵𐬀𐬢, kâraya, *to disseminate.*

kas [𐬐𐬀𐬯], kascit, ko'pi; *any one.*

kash [𐬐𐬀𐬱𐬙], ced, yadi, cedasya, yat, kila, yadyasau, cedasau, yadasau; *when (or though) by (for, or of) him (her, or it).*

kashã [𐬐𐬀𐬱𐬀𐬙], yattaih, yeshâm, yattayoh, yadica taih, yadica te; *when (or though) by (for, or of) them (or their).*

kashîdan, 𐬐𐬀𐬱𐬌𐬛𐬀𐬯 [𐬐𐬀𐬱𐬌𐬛𐬀𐬯], âkrish, *to drag.*

ke [𐬉]: 1) yad, kascit, ka, yatra; *who, which, whoever, that.* 2) ka, yad; *who?*

keh, 𐬐𐬌, laghu, hrasvatara; *less.*

ke râ [𐬉 𐬭𐬀]: 1) yasmât, yadartham, tatas, yasya; *about which, wherefore.* 2) kasmât, *on what account?*

kerbaa, 𐬐𐬉𐬉𐬌, punya, dharmma; *good works, merit.*

kerbagar, 𐬐𐬉𐬉𐬌𐬎𐬀𐬭, punyakara, punyakarmmin, punyakârin; *doing good works.*

KER

kerbagarî, 𐬐𐬵𐬉𐬎𐬀𐬎𐬀𐬌, punyakriti, punyakâritâ, punyakarmmatva; *performance of good works.*

kerôî, 𐬐𐬵𐬉𐬌𐬎, vicitratâ, *restraint.*

kesh [𐬐𐬵𐬉] yasya, yena, yam, yah, yâm, yasyâh, kasyacit, kimasau; *whose, whom, by whom, by which, who his, which by him.*

— andar; yasya .. antar, *in which.*

— awar; kasyopari, *over whom.*

— azash; yasmât, yo'sya .. etasmât, yasya .. asyaiva; *from (of, or owing to) which.*

— hawash; yâni .. saha, yadartham, yasya .. sammukham, yah; *to (unto, towards, or for) whom (or which).*

— padash; yâbhisca, *by whom.*

— padîraa; kasyâsca .. pratyabhimukham, *against which.*

kesh, 𐬐𐬵𐬉, darsana, darsanîya; *sect.*

keshã [𐬐𐬵𐬉𐬀] yeshâm, ye, yâsâm, yeshu; *whose, whom, who (whose, or which) by (for, or to) them (or their).*

— azash; yebhyah, yâbhih, ye .. asmât; *from (or by) whom (or which).*

— hawash; teshâm, *who to them.*

keshdâr, 𐬐𐬵𐬉𐬛𐬀𐬭, darsanadhârin, *maintaining sects.*

keshwar, 𐬐𐬵𐬉𐬯𐬀𐬭, dvîpa; *region, realm.*

keshwarî, 𐬐𐬵𐬉𐬯𐬀𐬭𐬌, dvîpîya, *of the realm. Plu.* -yã.

khadan, 𐬵𐬀𐬛𐬀𐬌 [𐬵𐬀𐬛𐬀𐬌𐬎𐬌] khan, utkhanana; *to dig up, demolish.*

khâêaa, 𐬵𐬀𐬌𐬌, andaka; *egg, eyeball.*

khahastan, 𐬵𐬀𐬵𐬌𐬯𐬀𐬌, kadarthaya, *to detract.*

khâhidan, 𐬵𐬀𐬵𐬌𐬛𐬀𐬌, vilaksh, *to be exhausted.*

khâk, 𐬵𐬀𐬐 [𐬵𐬀𐬐𐬌] pâñsu, *dust.*

KHU

khâmast, 𐬵𐬀𐬨𐬌𐬯 [𐬵𐬀𐬨𐬌] prabhriti, âdi; *primitive, primary.*

khan, *pres. stem of* khadan.

khar, 𐬵𐬭 [𐬵𐬭𐬎] garddabhî, *ass.*

kharawastar, 𐬵𐬭𐬀𐬯𐬌𐬯𐬭, kshudrajantu, *noxious creature.*

kharawastarî, 𐬵𐬭𐬀𐬯𐬌𐬯𐬭𐬌, kshudrajantûnâm, *of noxious creatures.*

khard, 𐬵𐬭𐬛, buddhi, *wisdom.*

khard-guwâihâ, 𐬵𐬭𐬛 𐬐𐬎𐬯𐬀𐬌𐬵𐬀, buddhisâkshitayâ, *through testimony of wisdom.*

khardî, *see* kam-khardî, pas-khardî.

khard-padîrashnî, 𐬵𐬭𐬛 𐬛𐬀𐬌𐬭𐬱𐬌, buddhipratikaranatayâ, *approvable by wisdom.*

kharg, *for* khar-kun, 𐬵𐬭𐬐, riddha[1], *deafening.*

khashm, 𐬵𐬱𐬨, 𐬵𐬱𐬨𐬌, krodha, kopa; *wrath.*

khashmûn, 𐬵𐬱𐬨𐬎, kopâlu, krodha; *wrathful.*

khashmûnî, 𐬵𐬱𐬨𐬎𐬌, krodhatva, *wrathfulness.*

khastâr, 𐬵𐬱𐬌𐬯𐬀𐬭, kadarthayitri, *injurer.*

khîm, 𐬵𐬲𐬨, sîla, satya; *temper, disposition.*

khîn, 𐬵𐬲𐬉, dvesha; *malice, revenge.*

khîn-*khvâh*, 𐬵𐬲𐬉 𐬵𐬎𐬀𐬵, dveshakânkshin, *seeking vengeance.*

khîn-thôz, 𐬵𐬲𐬉 𐬞𐬎𐬱, dveshasocayitri, *retaliating vengeance.*

khîr [𐬵𐬲𐬭, 𐬵𐬲𐬭𐬍] dravya, sambhûti, kârya; *property, possessions.*

khôr, 𐬵𐬎𐬭, daridrin[2], asrotri[2]; *blind.*

khôrî, 𐬵𐬎𐬭𐬌, andhatva, *blindness.*

khshnûdan, 𐬵𐬱𐬉𐬎𐬛𐬀𐬌, *for* ashnûdan, 𐬀𐬱𐬉𐬎𐬛𐬀𐬌, sru, *to hear.*

khûb, 𐬵𐬎𐬃, suddha, *well, good.*

khûn, 𐬵𐬎𐬉 [𐬵𐬎𐬉𐬍] rakta, *blood.*

---

[1] Nêr. understood كرّ, but the text quoted is from Is. xlii, 19, which is inconsistent with his reading.

[2] Nêr. understood خور and كر.

KHU

khûn-rezashnî, 𐬵𐬀𐬎𐬎 𐬐𐬎, raktam pravâhi; *shedding of blood.*

khûr, 𐬐𐬎 [𐬵𐬀𐬎𐬎] sûrya, *sun.*

khurg, *for* khôr-kun, 𐬐𐬎𐬀𐬎, angâraka[1], *blinding.*

khusrûb, 𐬐𐬎𐬎𐬎, sukîrtti, *renowned.*

khustuhed, 𐬐𐬎𐬵𐬀𐬎𐬎, suniscitîkrita, *is confessing.*

khuzmâishni, 𐬐𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎, vimarsana, vimarsaka, vimrisya; *experiment.*

khuzmâishni-nyâz, 𐬐𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎 𐬐𐬎𐬎, vimarsadaridrin, *wanting experience.*

khuzmûdaa, 𐬐𐬎𐬎𐬎𐬎, vikhyâta, *tested.*

khvad, 𐬐𐬎 [𐬐𐬎𐬎] svayam, âtman, svayameva, nija, sva, svîya; *oneself, my (thy, him, her, or it) self, our (your, or them) selves.*

khvadâê, 𐬐𐬎𐬎 [𐬐𐬎] svâmin, râjan; *ruler, lord, master.*

khvadâî, 𐬐𐬎𐬎𐬎, râjya, svâmitva; *dominion, rule, reign.*

khvad-gôharihâ, 𐬐𐬎𐬎 𐬐𐬎𐬎, svaratnatayâ, *through one's own nature.*

khvadî, 𐬐𐬎𐬎 [𐬐𐬎𐬎] svatâ, svatva, svayam, svarûpa; *own self, individuality, peculiarity, belongings.*

khvaê, 𐬐𐬎, 𐬎? nidrâ[2], *sweat.*

khvâhastan, 𐬐𐬎𐬎𐬎 [𐬐𐬎𐬎] samîh, âkânkshâ, abhilashana, abhîpsâ, ish, kânksh, yâc, prârthaya; *to seek, want, demand, beg.*

khvâhishni, 𐬐𐬎𐬎𐬎, prârthana, *entreaty.*

khvâhishnî, 𐬐𐬎𐬎𐬎, yâcaka, yâcana; *begging, imploring.*

khvâhishnihâ, *see* halaa-*khvâhishnihâ*.

khvân, *pres. stem of* khvâdan.

khvânashni [𐬐𐬎𐬎𐬎𐬎] âkârya, *to be called.*

KHV

khvâdan, 𐬐𐬎𐬎 [𐬐𐬎𐬎𐬎] âkârya, âkâraya, samâkâraya, âghoshaya, âkârana, âghosha, âhvânaya, samâkârya; *to call, recite.*

khvânîdan = *khvâdan*.

khvâr, 𐬐𐬎, laghu, laghutara; *easy, light, mean, contemptible.*

khvarasand, 𐬐𐬎𐬎, santoshin, santushta; *contented.*

khvarasandihâ, 𐬐𐬎𐬎𐬎, santushto'pi, *contentedly.*

khvarashni, 𐬐𐬎𐬎, khâdya, khâdana; *eating, tasting, food.*

khvârashni, 𐬐𐬎𐬎, khâdana, *drinking.*

khvârashnî, *see* ne-*khvârashnî*.

khvardan, 𐬐𐬎𐬎 [𐬐𐬎𐬎𐬎] khâd, bhaksh, khâdana, khâdya; *to eat, taste, swear (an oath).*

khvardârî, 𐬐𐬎𐬎𐬎, khâdanatâ, *eating.*

khvarehe [𐬐] srî, *glory.*

khvarî [𐬐] râsi, *glorious. Plu.* -gã.

khvârî, 𐬐𐬎, riddhatva, *comfort.*

khvârîdan, *for khvârdan*, 𐬐𐬎𐬎, khâd, *to drink.*

khvarshed, 𐬐𐬎𐬎, sûrya, *sun.*

khvâr-tan, 𐬐 𐬎𐬎, laghutanu, *tender-bodied.*

khvash, 𐬐𐬎 [𐬐𐬎] svâdu, *pleasant.*

khvashî, *see* ham-*khvashî*.

khvashînâê, 𐬐𐬎𐬎𐬎, karkasa, soshaka; *parching.*

khvashk, 𐬐𐬎, sushka, *dry.*

khvashkâr, *for* hûsikâl, 𐬐𐬎𐬎, samâlocin, samâloca; *well-considering, deliberating.*

khvashkârashnî, *for* hûsikâlashnî, 𐬐𐬎𐬎 𐬐𐬎, samâlocanatva, *good consideration.*

---

[1] Nêr. understood کورڭ or کُرڭ.

[2] Nêr. understood *khvâp*.

KHV

*khv*ashkârdan, *for* hûsikâldan, 𐬵𐬀𐬱𐬀𐬭𐬙𐬀𐬙, samâloc, vimr*is*; *to consider well.*

*khv*ashkî, 𐬵𐬀𐬱𐬀, *s*ushkatva, rûksha; *dryness.*

*khv*ashmâr, 𐬵𐬀𐬱𐬙, ga*n*anâ, *a numbering.*

*khv*ashmârîdan, 𐬵𐬀𐬱𐬙𐬌𐬙, ga*n*, *to account for.*

*khv*ashmurdan, 𐬵𐬀𐬱𐬙, 𐬵𐬀𐬱𐬙 [𐬵𐬀𐬱𐬙𐬌𐬙] samavajnâ, vimarsaya; *to enumerate, recount.*

*khv*ashtâftan, 𐬵𐬀𐬱𐬙𐬌𐬙, uttâpaya, *to hurry on.*

*khv*ashtâw, 𐬵𐬀𐬱𐬙: 1) *pres. stem of khv*ashtâftan. 2) udvega, âpad, upatâpa; *haste, hurry.*

*khv*ashtâwashni, 𐬵𐬀𐬱𐬙𐬌𐬙, upatâpatva; *hastening, urgency.*

*khv*âstâr, 𐬵𐬀𐬱𐬙, abhilâshuka, îpsitr*i*, îpsayitr*i*; *seeker, enquirer.*

*khv*astuî, 𐬵𐬀𐬱𐬙, pratyaya, *confident.*

*khv*astv*â*r, 𐬵𐬀𐬱𐬙, sudakshatara, *strong.*

*khv*âwar, 𐬵𐬀𐬙, rakshaka, dayâlu, kr*i*pâlu; *compassionate.*

*khv*âwarî, 𐬵𐬀𐬙, rakshâ, karun*â*, dayâlutva; *compassion.*

*khv*azâr, 𐬵𐬀𐬰𐬙, apakâra, *a little.*

*khv*azâraa, 𐬵𐬀𐬰𐬙, hrasvataro'pi, stoka; *feeble.*

*khv*azîdan, 𐬵𐬀𐬰𐬌𐬙, prabhû, vilî, samudgam, apayâ, vye; *to creep on, spring, absorb.*

*khv*azîrashnî, 𐬵𐬀𐬰𐬌𐬭𐬱𐬙, sûkshmatara, *perspicacious.*

*khv*esh, 𐬵𐬀𐬙 [𐬵𐬀𐬙𐬌] sviya, nija, sva, svâdhîna, âtman, sakta, svatas, asya, svîyatva; *one's own, my (thy, his, her, its, our, your, or their) own.*

*khv*esh-ciharî, 𐬵𐬀𐬙𐬌 𐬵𐬀𐬙𐬌, nijarûpatâ, *its own quality.*

KOS

*khv*esh-gôharî, 𐬵𐬀𐬙𐬌 𐬵𐬀𐬙𐬌, nijaratnatâ, *its own nature.*

*khv*esh-gôharihâ, 𐬵𐬀𐬙𐬌 𐬵𐬀𐬙𐬌, svîyaratnatayâ, *naturally their own.*

*khv*eshî, 𐬵𐬀𐬙𐬌 [𐬵𐬀𐬙𐬌] svîyatva, svakîyatva; *own property, possession.*

*khv*eshihed, 𐬵𐬀𐬙𐬌, svîyâyate, *is possessed.*

*khv*esh-kâmaihâ, 𐬵𐬀𐬙𐬌 𐬵𐬀𐬙𐬌, svecch*â*cârat*a*yâ, *by (or to) their own wills.*

*khv*eshkâr, 𐬵𐬀𐬱𐬙𐬌, satkâryin, *diligent.*

*khv*eshkârî, 𐬵𐬀𐬱𐬙𐬌, satkâryatâ, satkâryatva, satkârya; *duty, activity.*

*khv*esh tan, 𐬵𐬀𐬙𐬌, svîyañ vapus; *one's self, himself,* &c.

*khv*îd, 𐬵𐬀, mridu? sârdra; *damp, wet.*

*khv*îdî, 𐬵𐬀𐬙, sârdratva, sârdra; *moisture.*

kîmâr, *for* dumâl, 𐬵𐬀𐬭, purîsha, *dung. Or for* simâr, 𐬵𐬀𐬙, *fennel, weeds.*

kishtan, 𐬵𐬀𐬱𐬙 [𐬵𐬀𐬙𐬌] vap, vâpaya; *to sow, cultivate.*

kôdak, 𐬵𐬀𐬙, laghu; *lesser, trifling.*

kôh, 𐬵𐬀, adri, *mountain.*

kôhî, 𐬵𐬀, pârvvatîya, parvvatîya; *of the hills.*

kôkhshâ, 𐬵𐬀𐬱𐬙, kalahitara, yoddhr*i*; *contentious, resisting.*

kôkhshâî, 𐬵𐬀𐬱𐬙, yuddha, yuddhi; *struggle.*

kôkhshashni, 𐬵𐬀𐬱𐬙, yuddha, sangrâma; *struggle, fight.*

kôkhshashnî: 1) 𐬵𐬀𐬱𐬙, *see* hameshaa. 2) 𐬵𐬀𐬱𐬙, yuddhena, *striving.*

kôkhshîdan, 𐬵𐬀𐬱𐬙, yudh, yuddhañ kr*i*; *to struggle, fight, endeavour.*

kôkhshîdâr, 𐬵𐬀𐬱𐬙, yuddhakârin, *struggler.*

kôkhshîdârî, 𐬵𐬀𐬱𐬙, yuddhakâritâ, kalahakâritâ; *struggle, contest.*

kôsh = kush, *stem of* kushtan.

kôshashni, 𐬐𐬀𐬱𐬱𐬌𐬵, vimarddanâ, *slaughter.*

ku [𐬑]: 1) yat, kila, (*abl.*), (*om.*), yathâ, (*ins.*), yatas; *that, thus, so that, that is, than.* 2) kva, yatra, yasmin, (*om.*); *where.* 3) kva, kutas, kasmât, kutra; *where?*

kum [𐬑𐬨] yadaham, yanme, yat mâm; *that (or thus) by (for, or of) me.*

kumã [𐬑𐬨𐬀] yanme; *that (or thus) by (for, or of) us.*

kumand [𐬑𐬨𐬀𐬌𐬙] kiñvat, *possessing a whereabouts.*

kun, *pres. stem of* kardan.

kunâ [𐬑𐬌𐬀] karttri; *doing, making.*

Kunî, *for* Kund, 𐬑𐬌𐬵, Kûnî, Kûnîdeva; *the demon Kund* (*Vd.* xi, 12, xix, 41, *W.*).

kunishni, 𐬑𐬌𐬱𐬌, karmman, karmmatva; *work, action, deed.*

kunishnî: 1) 𐬑𐬌𐬱𐬌, *see* Âharman, awecim, cimî, farzãnahihâ, gumezaa, myãzaî, vad. 2) 𐬑𐬌𐬱𐬌, karmmanâ, karmmanah; *working, of deed.*

kunishnigar, 𐬑𐬌𐬱𐬌𐬎, karmmakarttri, *worker.*

kunishnihâ, *see* awecim, câraa, cimî.

kush [𐬑𐬴] yat, yadasya, yadasau, kila, kilâsya, yathâ, yathâ asya, yadenâm, (*om.*); *that (or thus) by (for, or of) him (her, or it).*

kushã [𐬑𐬴𐬀] yat teshâm, yathaite, yadetaih, yadeshâm, ete, yadamûn, yat taih, yathâ teshâm; *that (or thus) by (for, or of) them (or those).*

kushtan, 𐬑𐬴𐬙𐬌𐬵 [𐬑𐬌𐬙𐬌𐬙𐬌𐬵] nirddañsana, *to slay.*

kûst, 𐬑𐬍𐬱𐬵, paksha, pradesa; *side.*

kûstaa, 𐬑𐬍𐬱𐬵𐬀, paksha; *side, direction.*

kut [𐬑𐬨] yat te, yat tubhyam, yat tvamapi, yat tava; *that (or thus) by (for, or of) thee (or thine).*

kvî, *see* ez-kvî.

law, 𐬤 [𐬱𐬀𐬙𐬙𐬀] oshtha, *lip.*

ma [𐬨] mâ, na; *dont, shall not (neg. with impv. and conj.).*

mâdag, 𐬨𐬀𐬛𐬀𐬵, mâtuh; *maternal, essential.*

mâdagî: 1) 𐬨𐬀𐬛𐬀𐬵 [𐬙𐬀𐬌] nârîtva, nârîya; *female nature.* 2) 𐬨𐬀𐬛𐬀𐬵, lakshmî, sancitârtha; *particular, important.*

madan, 𐬨𐬀𐬙𐬵, prâp, samâgam, samprâp, prâpti, samâyâ; *to come, attain.*

madâr, 𐬨𐬀𐬙𐬵, rata, âgata; *attainer.*

mâdawar, 𐬨𐬀𐬛𐬀𐬵, mukhyatara, *specially.*

maê, 𐬨𐬵 [𐬙] madhu, *wine.*

mâh, 𐬨𐬀𐬵: 1) [𐬨𐬀𐬌, 𐬙𐬀𐬍𐬌] candra, *moon.* 2) [𐬨𐬀] mâsa, *month.*

mahest, 𐬨𐬀𐬴𐬵, mahâ, mahat; *greatest, immense, supreme.*

mahest, 𐬨𐬀𐬴𐬵, Mâjda,iasnî, Mâjda,iasna; *Mazda-worshipping.*

Mahmâdã, 𐬨𐬀𐬴𐬨𐬀𐬵, Mahamâdasya putra, *son of Mahmâd.*

mahmã, 𐬨𐬀𐬴𐬨𐬵, abhyâgata; *lodging, residing.*

mainyô, 𐬨𐬀𐬌𐬵, adrisya, paraloka, paralokîya, paralokacara, adrisyatâ; *spiritual existence, spirit, spiritual. Plu.* -yuã.

mainyô-ciharî, 𐬙𐬀𐬌𐬵𐬐𐬀𐬌𐬵, adrisyarûpitva, *spiritual nature.*

mainyôî: 1) 𐬙𐬀𐬌𐬵, adrisyatâ, adrisyatva; *spirituality.* 2) 𐬨𐬀𐬌𐬵, adrisyîya, *spiritual.*

mâl, *see* dard-mâl.

mâladâr, 𐬨𐬀𐬤𐬀𐬙𐬵 *for* 𐬨𐬀𐬤𐬀𐬙𐬵, tvac, *rubbing surface.*

maladârî, 𐬙𐬀𐬤𐬀𐬙𐬵, mârjjana, vimârjjatâ, vimârjjanâ, vimârjjana; *a daubing, a wiping away.*

mâlashnî: 1) 𐬙𐬀𐬱𐬱𐬀𐬵, *see* cihar-mâlashnî. 2) 𐬨𐬀𐬱𐬱𐬀𐬵, sañsprisya, *susceptible.*

mãn, 𐬨𐬀𐬥, gṛiha; *house, abode.*

mânâ, 𐬨𐬀𐬥𐬀, pratima, upamâna, upama; *like.*

Mânâê, 𐬨𐬀𐬥𐬀𐬌, 𐬨𐬀𐬥𐬌, Mâneya, Mâna; *Mânî.*

Mânâêî, 𐬨𐬀𐬥𐬀𐬌𐬌, Mâneyîya, *Mânîchaean.*

mânâî, 𐬨𐬀𐬥𐬀𐬌, upamâna, *similarity.*

mânashni, 𐬨𐬀𐬥𐬱𐬌, nivâsa, *abode.*

mãnavad, 𐬨𐬀𐬥𐬯𐬀𐬙, gṛihapati, *house-ruler.*

mândan, 𐬨𐬀𐬥𐬙 [𐬨𐬀𐬥𐬯𐬀𐬙], nivas, *to dwell.*

manishni, 𐬨𐬀𐬯𐬱𐬌, manas; *mind, thought.*

manishnî: 1) 𐬨𐬀𐬯𐬱𐬌, *see* bazaa-manishnî. 2) 𐬨𐬀𐬯𐬱𐬌, manasâ, manas; *of thought, thoughtful.*

manishnihâ, *see* râd, taftî, vahe.

mar, 𐬨𐬀𐬌, nṛisañsa, nara; *deadly one, felon.*

mar, 𐬨𐬀𐬌, sankhyâ, *number.*

mâr, 𐬨𐬀𐬵𐬌, sarppa, vyâla; *serpent.*

maraa: 1) 𐬨𐬀𐬵𐬌, sankhyâ, gaṇanâ; *number.* 2) *for* tharaa.

maraomandî, 𐬨𐬀𐬵𐬀𐬥𐬀𐬥𐬌 𐬨𐬀𐬵𐬌, sankhyâmattâ, *numerousness.*

Mâraspendã, 𐬨𐬀𐬵𐬀𐬱𐬨𐬥𐬨, 𐬨𐬀𐬵𐬀𐬱𐬨𐬥𐬵𐬌, Mâraspindânaputra, *son of Mâraspend.*

mard, 𐬨𐬀𐬵𐬌 [𐬨𐬀𐬵𐬌], manushya, nara, puñs; *a man.*

Mardã-frôkha, 𐬨𐬀𐬵𐬌 𐬨𐬀𐬵𐬌 [𐬨𐬀𐬵𐬌 𐬨𐬀𐬵𐬌] Marddâm-phrosha, *Mardân-farukh.*

mardum, 𐬨𐬀𐬵𐬌 [𐬨𐬀𐬵𐬌], manushya, nara; *man, mankind, person, people.*

mardumî, 𐬨𐬀𐬵𐬌, mânushîya, *human.*

marg, 𐬨𐬀𐬌, mṛityu, maraṇa; *death.*

margî, 𐬨𐬀𐬌, mṛityu, maraṇa, maraṇatâ; *death.*

margî-raseshnî, 𐬨𐬀𐬌 𐬨𐬀𐬯𐬱𐬌, mṛityoḥ prâpti, *occurrence of death.*

marôcinîdâr, 𐬨𐬀𐬵𐬀𐬌𐬌𐬌, vinâsakarttṛi, vinâsayitṛi, mṛityukarttṛi; *destroyer.*

marzashni, 𐬨𐬀𐬵𐬌, maithuna, *cohabitation.*

marzîdan, 𐬨𐬀𐬵𐬌, math, *to defile sexually.*

Mashyâê, 𐬨𐬀𐬯𐬌, Masiâka, *Messiah.*

mastarag, *see* rad-mastarag.

mastîdan, 𐬨𐬀𐬯𐬱𐬌, mad, *to exhilarate.*

Mâzandar, 𐬨𐬀𐬵𐬀𐬥𐬌, 𐬨𐬀𐬵𐬌, Mâjandaradeva, Mâjandara; *a Mâzendaran.*

Mâzandarî, 𐬨𐬀𐬵𐬀𐬥𐬌, Mâjandarîya, *Mâzendarian. Plu.* -îgã.

mazd, 𐬨𐬌, 𐬨𐬌, prasâda, *reward.*

Mazdadhâta, 𐬨𐬌, Majdadâta, Majdadâti; *created by Mazda.*

mazg, 𐬨𐬌? bhrû, *eyelash.*

mazû, 𐬨𐬌? mukhya, *mighty?*

meh, 𐬨𐬌, mahat, mahâ, mahattara; *great, greater.*

mehâdar [𐬨𐬀𐬥𐬌] 𐬨𐬌, Mehâdara; *aged, venerable.*

meh-aoja, 𐬨𐬌 𐬨𐬌, mahâbala, *greater in strength.*

mehî, 𐬨𐬌, mahattva, *greatness.*

men [𐬨] aham; *I, me, my.*

méraa, 𐬨𐬀𐬌, mukhya, *proprietor.*

mîdukhtî, 𐬨𐬀𐬥𐬱𐬌, mithyokti, *falsehood.*

mîdukhtihâ, *see* zur-mîdukhtihâ.

Mihir, 𐬨𐬀𐬌, sûrya, *sun.*

Mihir-ayâr, 𐬨𐬀𐬌 𐬨𐬀𐬌, Mihira-îâra, *Mitróaíyyár.*

minââ, 𐬨𐬀𐬌, (S. *om.?* ch. v, 7), *thinking.*

minîdan, 𐬨𐬀𐬌, man, avaman, cint; *to think, meditate.*

mîr, *pres. stem of* murdan.

mîz, 𐬨𐬌, svâda, *flavour.*

murdaa, 𐬨𐬀𐬵𐬌, mṛita, *dead.*

murdan, 𐬨𐬀𐬵𐬌 [𐬨𐬀𐬵𐬱𐬌], mṛi, *to die.*

murû, 𐬨𐬌 [𐬨𐬀𐬵𐬀𐬵], pakshin, vihaṅga; *bird.*

Mûshâê, 𐬨𐬌𐬌? Mûsâka, Mûsa; *Moses.*

must, 𐬨𐬌, upadrava, balâtkâra, upadruta, vipatti, balâtkârin; *distress.*

mustagar, 𐬨𐬀𐬯𐬱𐬀𐬌, balâtkârakara, balâtkârin; *causing distress.*

mustagarî, 𐬨𐬀𐬯𐬱𐬀𐬌𐬌, upadravakâritva, *production of distress.*

mustamand, 𐬨𐬀𐬯𐬱𐬀𐬌, varâka, upadruta; *distressed, wretched.*

must-perâê, 𐬨𐬀𐬯𐬱𐬀𐬌, balâtkâraracayitri, *preparing distress.*

Muthzarî, 𐬨𐬀𐬯𐬱𐬀𐬌? Muthajarîka; *Mûtazalik, of the* مُعتزلة *sect.*

myãn, 𐬨𐬀𐬯𐬱, madhye, madhya; *middle, between, among.*

myãnaa, 𐬨𐬀𐬯𐬱, madhya, *medium.*

myãzaî, 𐬨𐬀𐬯𐬱, mâdhyastha; *interference, arbitration.*

myãzaî-kunishnî, 𐬨𐬀𐬯𐬱, madhyasthakarmmatâ, *intermeddling action.*

nâf, 𐬀, nâbhi; *navel, nucleus.*

nagâhdâr, 𐬀𐬯𐬱, rakshâkara, *defender.*

nahâdan, 𐬀𐬯𐬱 [𐬀𐬯𐬱𐬀𐬯𐬱], nidhâ, nirmmâ; *to put, appoint.*

nahâdihâ, *see* dastâwar-nahâdihâ.

nahuftaî, 𐬀𐬯𐬱, pracchannatâ, *concealment.*

nahuftan, 𐬀𐬯𐬱, prâvri, samâvri, pidhâ; *to conceal, cover.*

nâkhun, 𐬀𐬯𐬱, nakha, *finger-nail.*

nakhust, 𐬀𐬯𐬱, âdau, âdi, prâk; *first.*

nakhustin, 𐬀𐬯𐬱, prâktaniya, prâktana, pûrvva, âdya; *first.*

nakhvârîdan, 𐬀𐬯𐬱? virodhîya, khship, viruddhaya; *to instigate.*

nam, 𐬀, angasveda, *moisture.*

nãm, 𐬀 [𐬀𐬯], nâman; *name, term.*

namâ, *pres. stem of* namûdan.

namâz, 𐬀, [𐬀𐬯] pranâma, namaskarana; *homage, prayer.*

nãmcisht, 𐬀𐬯𐬱, nâmânkita; *especially, particulars.*

nãm-dârashnî, 𐬀𐬯𐬱, nâmagrahanatva, *preservation of the name.*

nãmî, *see* jad-nãmî.

namûdan, 𐬀𐬯𐬱, nidarsaya, darsaya, dris, darsana, nidarsana, nidarsayana; *to show, demonstrate.*

namûdâr, 𐬀𐬯𐬱, darsayitri, nidarsayitri; *demonstrator, indicator.*

namûdârî, 𐬀𐬯𐬱, darsayana, *indication.*

nãn, 𐬀 [𐬀], dhânya, anna; *bread.*

nar, 𐬀 [𐬀], narâkriti, *male.*

narî, 𐬀 [𐬀], naratva, paurusha, narîya; *male nature, manliness.*

nawad, 𐬀 [𐬀], navati, *ninety.*

nawashtaa, 𐬀, likhita, *written.*

nawashtan, 𐬀 [𐬀, 𐬀], samâlikh, likh, sañlikh, âlikh; *to write.*

nawashtâr, 𐬀, lekhaka, *writer.*

nazâr, 𐬀, krisa, durbala; *weak.*

nazârî, 𐬀, krisatva, *weakness.*

ne [𐬀], na, a-, naca, no, nahi, an-, nanu; *not, no, nor, im-.*

ne-bun, 𐬀, nirâmûlam, *not a rudiment.*

ne-bundaî, 𐬀, asampûrnnatâ, *imperfection.*

ne-dânashnî [𐬀], ajnânatva, *ignorance.*

ne-kâm, 𐬀, na kâma, akâmin; *unwilling.*

ne-khvârashnî, 𐬀, na khâdana, *not drinking.*

nekî, 𐬀, subha, subhatâ; *happiness, benefit, goodness, good.* (*See* nyak.)

nekî-frîzashnî, *for* nekî-pardazashnî, 𐬀, subhasya visphûti, *accomplishment of happiness.*

ne-pâkî [𐬀], apavitratva, *impurity.*

ne-shnâs, 𐬀, ajnâtri, *not understanding.*

NES

ne-shnâsî, 𐬞𐬀-𐬱𐬀𐬯𐬱 𐬯𐬀, aparijnânatva, *ignorance*.

nest [𐬯𐬀𐬵] nâsti, asat, na syât, asattâ; *is not, there is no, does not exist.*

nestî [𐬞𐬀𐬯𐬵] asattâ, abhâvin; *non-existence.*

nest-kâm, 𐬵𐬀𐬫 𐬯𐬀, nâstikâma, *without will.*

nest-yazad, 𐬌𐬱𐬞 𐬯𐬀, nâstikarttri, *non-existence of a sacred being.*

ne this [𐬞𐬀𐬴𐬀 𐬯𐬀] na kincit, *nothing.*

nîdan, 𐬌𐬌𐬎 [𐬌𐬌𐬎𐬀𐬯𐬎] samânî, *to lead.*

nifrîdaa, 𐬀𐬱𐬎𐬀𐬎, garhita, *accursed.*

nifrîn, 𐬀𐬯𐬎, sâpa, *curse.*

nifrîngar, 𐬀𐬯𐬎𐬀𐬹, sâpakara, *curser.*

nifrîngarî, 𐬞𐬀𐬯𐬎𐬀𐬹, sâpa, *a cursing.*

nigarâê, 𐬀𐬎𐬀𐬯, avaloptri, *investigator.*

nigareshnî: 1) 𐬞𐬀𐬱𐬎𐬀𐬎, *see* awartar, bundaa, râst. 2) 𐬯𐬀𐬱𐬎𐬀𐬎, nirîkshanatayâ, *observant.*

nigarîdan, 𐬌𐬌𐬱𐬎𐬀𐬎, dris, nirîksh, âlok; *to observe, look, examine.*

nigarîdâr, 𐬹𐬌𐬱𐬎𐬀𐬎, nirîkshitri, *observer.*

nigeinîdan, *for* niveinîdan, 𐬌𐬌𐬫𐬎, nivid, *to announce.*

nigez, 𐬎𐬀, sannivesa, *exposition.*

nigezîdan, 𐬌𐬌𐬱𐬎, nigad, *to disclose.*

nigôînaa, 𐬀𐬍𐬀, garhyatara, *execrable.*

nigôishni, 𐬌𐬱𐬎𐬀, nindâ, *scorn.*

nigôishnî, 𐬯𐬱𐬎𐬀, nindâkara, *scorning.*

nigônaa, 𐬀𐬌𐬀, adhomukha, *stooping.*

nihã, 𐬵𐬱𐬀, gupta, pracchannatâ; *secret, concealed.*

nihang, 𐬴𐬵𐬀, kincit, kincittara, svalpa; *story, tale.*

nihãnî, 𐬞𐬵𐬱𐬀, guhyatâ, *secrecy.*

nihãnihâ, *see* vas-nihãnihâ.

nihã-raweshnî, 𐬞𐬱𐬹𐬀 𐬵𐬱𐬀, guptapracarin, *secret proceedings.*

nihã-raweshnihâ, 𐬞𐬱𐬹𐬀 𐬵𐬱𐬀, guhyapracâratavâ, *secretly progressive.*

NYA

nîm, 𐬉𐬌 [𐬴𐬀𐬵] arddha, *half.*

nîrô, 𐬀𐬭𐬎, prâna, bala, prânatâ, balishtha; *power, strength; powerful.*

nîrôî, *see* abundaa, drûz, vesh.

nîrôihâ, *see* âgâr-nîrôihâ.

nishâmî, *perhaps* nishîmî, 𐬞𐬀𐬱𐬀, âsanatva, âsana; *resting-place.*

nishã, 𐬵𐬱𐬀, sâbhijnâna; *sign, mark.*

nishâninîdan, 𐬌𐬌𐬵𐬱𐬀𐬎, sâbhijnânin, sâbhijnânaya, cihnaya; *to indicate, note.*

nishastan, 𐬌𐬌𐬱𐬞 [𐬌𐬌𐬱𐬞𐬀𐬯𐬞] upavis, sannivis, sannivesana; *to sit.*

nishîn, *pres. stem of* nishastan.

niwe, 𐬱𐬌, âgama, likhita, prabandha, nibandha, âlekhin, âgamîka; *a writing, scripture, manuscript.*

niwes, 𐬞𐬀𐬌: 1) *pres. stem of* nawashtan. 2) nibandha, *a writing.*

nô, 𐬉𐬌, nûtana, nava, punar; *new, anew.*

nô-âinaî, 𐬞𐬉𐬵𐬀 𐬉𐬌, nûtanaprakâratâ, *a new description.*

nô-awazâr, 𐬹𐬱𐬯 𐬉𐬌, nûtanasastra, *newly qualified.*

nuh, 𐬉𐬌 [𐬯𐬯𐬯] nava, *nine.*

nun, 𐬌𐬌 [𐬌𐬉] nanu, iha, tannanu, idânîm; *now, still, already.*

nyak, 𐬉𐬀, subha, sobhana; *good, virtuous.* (*See* nekî.)

nyak-kâm, 𐬵𐬫 𐬉𐬀, subhakâmin, *good-willed.*

nyak-raweshnî, 𐬞𐬱𐬹𐬀 𐬉𐬀, subhapravritti, *happy progress.*

nyak-raweshnihâ, 𐬞𐬱𐬹𐬀 𐬉𐬀, subhapravrityâ, *in virtuous progress.*

nyârashni, *for* nihârashni, 𐬀𐬱𐬹𐬀, kshînatva, *decay.*

nyâwîdan, *for* nyâzidan, 𐬌𐬌𐬱𐬎, dris, *to yearn.*

NYA

nyâz, ڪڻ, nimnatva, daridratva, nihîna, nâstikya, nihînatva; *want, necessity.*

nyâzand, ڏڻڪڻ, nâstika, *begging.*

nyâzashni, ڻڪڻڪڻ, nâstikya, nirddhana, ûnatva; *necessity, solicitation.*

nyâzîdan, ڻڻڪڻڪڻ, kshînaya, *to covet.*

nyâzmand, ڏڇڳڪڻڪڻ, nâstika, daridrin; *needy, necessitous.*

nyôkhsh, *see* farmãn-nyôkhsh.

nyôkhshîdan, ڻڻڪڻ-ڻڳڳ, sru; *to hear, listen.*

nyôkhshîdârî, ڪڻڻڪڻ-ڻڳڳ, karnnasrâvana, *a listening.*

ô, ڳ [ڻ, ڱ] (S. *loc. dat. gen. acc. om. nom. ins. adv. inf.*) yâvat, iyam; *to, for, into, towards, with, at.*

ô aghanîn, ڇڱڳ ڻ, anyonyam, *together.*

ôca ka [ڳڳ ڱڻ] yadica, *so far indeed.*

ôca ôi, *for* ô cavarman (gardan) [ڳڱ ڻ] ڻڻڏڳ, asau, etasmât; *for the neck, as a yoke.*

ô ci [ڳڳ ڻ] kasmai, *for what?*

oftîdan, ڻڻڳڳڳ, nipat, *to fall.*

ôghãm, *for* hangãm, ڏڳڳ, ڳڳڳ, yuga; *period, time.*

ô ham, ڳ ڻ, ekatra, sarvvatra; *together, on the whole.*

ôi [ڳ] idam, adas, etad, (*om.*), tad, tadasau; *that, the, he, she, it, him, his. Plu.* eshã.

okht, ڳڳڳ, avocat, ukta; *said, spoken.*

ômed, ڳڱڳ [ڻڻڻ] âsâ, *hope.*

ômedâr, ڏڻڳڱڳ, âsâkara, *hopeful.*

ômed-dârashnî, ڪڳڏڻڳ ڳڱڳ, âsâvritti, *maintenance of hope.*

ô padîraa, ڱڏڳڳ ڻ, pratyabhimukham, *for encountering.*

ôstâd, ڳڱڳڳ, pravîna, *teacher.*

ôstyã, ڳڳڱڳ, pravînatara, sûtradhâra, prâvînya, vivekin; *the faithful, steadfast.*

ôstyãni, ڪڳڳڱڳ, sûtradhâratâ, *assurance.*

PAD

pa [ڳڳ] (S. *inst. loc. om. adv. gen. acc. nom. dat.*), madhye; *in, through, by, with, for, on, as.*

pacîn, *see* ham-pacîn.

pad, ڳڳ, ڳڳ, medas, *fat.*

pâdadahishni, ڳڪ-ڪڱڳ, prasâdadâna, prasâda; *recompense.*

pâdadahishnimand, ڏڇڳ ڳڪ-ڪڱڳ, prasâdadânavat, *worthy of recompense.*

pâdadahishninîdan, ڳڳڳڳڪ-ڪڱڳ, prasâdapûr, *to reward.*

pâdadahishninîdâr, ڏڳڳڳڪ-ڪڱڳ, prasâdadâtri, *bestower of recompense.*

pâdafrâh, ڪڏڏڱڳ, nigraha, *punishment.*

pâdafrâhgar, ڏڱڪڏڏڱڳ, nigrahakara, *inflicter of punishment.*

pâdafrâhinîdan, ڳڳڳڏڏڱڳ, nigrahakarana, nigrah; *to punish.*

pâdan, ڳڳڱ [ڳڳڳڳڳ] pâ, nipâ; *to protect.*

pâdâr, ڏڳڳڱ, pâtri; *protector, watcher.*

padarâstan, ڳڳڏڳڳ, prakâs, nihsandih; *to prepare, provide.*

padarmâishni, ڳڪڏڱڳڳ, *for* pîrmâsishni, ڳڪڏڱڱڳڳ, sparsana, *the touch.*

padasâê, ڪڪڳڳ? anurûpa, sânurûpa; *desired, inclined for.*

padash, ڪڪڳ, tena, tasya, tatra, taih, tam prati, tam, tâm, teshâm, teshu, tasmin, tasyâm, (*inst. loc.*); *by (with, in, on, about, for, or of) him (her, or it); thereby, therein, thereon.*

pâdazahar, ڏڪڱڳڳ? vishaushadha, *antidote.*

pâdimâl, ڏڳڳڱڳ, pratirakshaka, *defence.*

padîr, 1) *see* awâkhtarî-padîr. 2) *pres. stem of* padîraftan.

padîraa, ڱڏڳڳ, pratyabhimukham, pratîpa, abhimukham, pratikûlam, sammukham; *opposing, against.*

PAD

padîraftan, 𐬐𐬀𐬛𐬀𐬉𐬐𐬀𐬉𐬐𐬀𐬌 [𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬉𐬌] pratikṛi, pratikaraṇa; *to accept, receive.*

pâdirã, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, skhalana, *exhausted.*

pâdirânihed, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉𐬀𐬌𐬀𐬉, pratiskhalyate, *is exhausted.*

padîrashnî, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pratikaraṇîya, pratikarttavya, pratikaraṇatva; *acceptable.*

pâdishâh, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, râjan, pârthiva; *ruler, sovereign, king.*

pâdishâhî, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pârthivatva, râjya; *sovereignty.*

padmôkhtan, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pariveshṭ; *to clothe, envelope.*

padsâr, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, prakâra, *sequence.*

pâdyâwand, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pradhâna, pradhânatara, pradhânavat, prâdhânyavat; *prevailing, resistant.*

pâdyâwandî, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pradhânatva, *predominance.*

paê, 𐬐𐬀𐬉? mâñsa, *sinew.*

pâê, 𐬐𐬀𐬉, 𐬐𐬀𐬉 [𐬐𐬀𐬉] pâda, *foot.*

pâêaa, 𐬐𐬀𐬉, pada, *station.*

pa edun, 𐬐𐬀𐬉 𐬐𐬀𐬉, tathaiva, *just the same.*

paêmã, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pramâna, *agreement.*

paêmânî, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pramâṇatâ, pramâṇatas; *proportionate, orderly.*

paêwand, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉: 1) *pres. stem of* paêwastan. 2) anvaya, âmnâya; *relationship, succession, lineage.*

paêwastan, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pravarttana, pravṛit, pracar; *to be connected, to attach, continue.*

paêwastârî, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pravarttayitṛi, *continuance.*

pahanâê, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pṛithulatva, *breadth.*

paharekhtan, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pariraksh, prayat, prayatnîya, prayatnaya, raksh, pratiraksh, parirakshaṇîya, parirakshaṇa, pratirakshaṇa; *to abstain, avoid.*

PAS

paharekhtâr, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, prayatnayitṛi, *caretaker.*

pharez, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉: 1) *pres. stem of* paharekhtan. 2) pratiyatna, *forbearance.*

pharezashni, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pratiyatna, *abstinence.*

pâk, 𐬐𐬀𐬉 [𐬐𐬀] pavitra, pavitratara; *pure.*

pâkî, 𐬐𐬀𐬉 [𐬐𐬀] pavitratva, pavitratâ; *purity.*

pâlâîdan, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉? gâlaya, *to filter.*

pâlâishni, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉? gâlana, *a filtering.*

pâlîdan, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉? gâlaya, *to filter.*

pânâ, 𐬐𐬀𐬉𐬀, pâtṛi, *protecting.*

panâh, 𐬐𐬀𐬉, rakshaka; *protection, refuge.*

pânâî, 𐬐𐬀𐬉𐬀, rakshaṇatva, rakshâ; *protection.*

pand, 𐬐𐬀𐬉, sikshâ; *advice, doctrine.*

panîr, 𐬐𐬀𐬉 [𐬐𐬀𐬉] panîra (*Pz.*), *cheese.*

panja, 𐬐𐬀𐬉 [𐬐𐬀, 𐬐𐬀] panca, *five.*

paoiryôdkaêshî, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pûrvvanyâyavat, *of the primitive faith.*

parast, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, ârâdhita, *worshipper.*

parastaa, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, ârâdhaka, samârâdhaka, arccaka; *worshipper, servant.*

parastan, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, arc, *to worship.*

parastashni, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, pûjâ, ârâdhanâ; *worship.*

parastashnigar, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, arccanâkara, *worshipper.*

parastîdan, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, arccaya, samârâdhaya; *to worship, serve.*

parekht, *for* firekht, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, parireshaṇa, parireshâ; *disturbed.*

Pârs, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, Pârasîka, *Pârs province.*

pas, 𐬐𐬀𐬉 [𐬐𐬀] pascât, tathâ, pâscâtya; *after, afterwards, then, therefore.*

pasâkht, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, mahâdivya; *achievement, ordeal.*

pasâkhtaa, 𐬐𐬀𐬉𐬀𐬛𐬀𐬉, âracita, *settled.*

PAS

pasâkhtaî, 𐬯𐬀𐬱𐬀𐬵𐬌, âracitatva; *construction, organization.*

pasâkhtan, 𐬯𐬀𐬱𐬀𐬵𐬀𐬯, ârac, samârac, virac, rac, viracana, vinirmmâ; *to construct, organize.*

pasâkhtâr, 𐬛𐬯𐬀𐬱𐬀𐬵𐬀𐬯, âracayitri, viracayitri, âracitri; *constructor, composer.*

pasâkhtihâ, *see* jad-pasâkhtihâ.

pasandîdan, 𐬯𐬀𐬱𐬀𐬙𐬌𐬙𐬀𐬯, pratikri, *to approve.*

pasâz, *pres. stem of* pasâkhtan.

pasazaa, 𐬐𐬀𐬯, anurûpa, anurûpin, anurûpâyate, yogya; *provided, adapted.*

pasâzashni, 𐬯𐬀𐬱𐬀𐬯𐬌, âracana, *composition.*

pâsh, *for* pâs, 𐬐𐬀𐬯, praharaka, *watch.*

pashemã, 𐬐𐬀𐬱𐬌𐬙𐬌, pascâttâpa, pascâttâpin; *sorry, repentant.*

pashemãnî, 𐬐𐬀𐬱𐬌𐬙𐬌𐬙𐬌, anutâpatva, pascâttâpatva; *regret, penitence.*

pashemãnî-kunishni, 𐬯𐬌𐬙𐬌 𐬐𐬀𐬱𐬌𐬙𐬌𐬙𐬌, anutâpikarmman, *performing penitence.*

pasî, 𐬐𐬌𐬙 [𐬐𐬌𐬵𐬌], pascât, *behind.*

pasîn, *see* tan-i pasîn.

pas-khardî, 𐬐𐬀𐬱𐬀𐬵𐬌𐬙, anutâpibuddhitva, *after-wisdom.*

pâsukh, 𐬐𐬀𐬯, pratyuttara; *reply, answer.*

pâsukhinîdan, 𐬯𐬀𐬱𐬀𐬯𐬌𐬯𐬀𐬯, prativac, *to answer.*

pâswãninîdâr, 𐬛𐬯𐬀𐬱𐬀𐬯𐬌𐬯𐬌𐬯𐬀𐬯, praharakakartri, *defender.*

patkâr, 𐬛𐬀𐬵𐬀𐬐𐬯, sañvâda, *disputing.*

patkârashni, 𐬯𐬌𐬛𐬀𐬵𐬀𐬐𐬯, prativâda, *disputation.*

patyâraa, 𐬐𐬛𐬌𐬀𐬱𐬀𐬐𐬯, pratighâta, pratighâtin, pratidvandvin; *adversary.*

patyâraî, 𐬙𐬐𐬛𐬌𐬀𐬱𐬀𐬐𐬯, pratidvandvatâ, pratighâtatva; *antagonism.*

patyârainîdan, 𐬯𐬀𐬱𐬀𐬙𐬐𐬛𐬌𐬀𐬱𐬀𐬐𐬯, sapratighâtinañ kri, *to afflict.*

PES

patyârainîdâr, 𐬛𐬯𐬀𐬱𐬀𐬙𐬐𐬛𐬌𐬀𐬱𐬀𐬐𐬯, pratighâtayitri, *disturber.*

Pâvarôsh, 𐬙𐬀𐬯𐬀𐬯? Pâvarosa, *Paul.*

pazâminîdârî, 𐬙𐬛𐬀𐬯𐬌𐬯𐬀𐬯𐬀𐬯𐬵𐬌, paripâcana, *cause of maturity.*

pâzashni, 𐬯𐬀𐬱𐬀𐬯𐬌, trishâ, *a parching.*

pecîdaa, 𐬐𐬌𐬯𐬌𐬯, âvamarddita, *entangled.*

pecîdaî, 𐬙𐬐𐬌𐬯𐬌𐬯, samparkka, âvamarddanatva; *entanglement.*

pecîdan, 𐬯𐬌𐬯𐬌𐬯, sampric, *to entangle.*

pedâ, 𐬐𐬍𐬯, prakata, parisphutameva, prakatameva, spashtameva, parisphuta; *manifest, evident, declared, conspicuous.*

pedâî, 𐬙𐬐𐬍𐬯𐬌, prakatatva, prakatatâ, prakata; *manifestation, perceptibility.*

pedâîdan, 𐬯𐬌𐬐𐬍𐬯𐬌𐬯, prakatâya, prakatîkri, prakatîbhû; *to manifest.*

pedâinîdan, 𐬯𐬌𐬐𐬀𐬱𐬍𐬯𐬌𐬯, prakataya, prakatâya, prakatîkri; *to publish, announce, specify.*

pedãbar, 𐬛𐬀𐬱𐬀𐬯𐬌𐬯, âcârya, guru; *apostle.*

pedãbar-âfrâ, 𐬙𐬯𐬀𐬯 𐬛𐬀𐬱𐬀𐬯𐬌𐬯, ârâdhaka*h* sikshâpaka, *exalting the apostle.*

pegh, 𐬐𐬯, vyajana, *fat.*

perâishni, 𐬯𐬌𐬀𐬱𐬀𐬯𐬌, bhûshana, *adornment.*

perâmûn, 𐬀𐬱𐬀𐬯𐬌, 𐬀𐬱𐬀𐬯, parivarttulam, *around.*

perôz, 𐬎𐬱𐬀𐬯, vijayin, *victorious.*

perôzgar, 𐬛𐬎𐬱𐬀𐬯, vijayin, vijayitara; *victorious, triumphant, successful.*

perôzî, 𐬙𐬎𐬱𐬀𐬯, vijaya, vijayatva, vijayatâ; *victory, triumph.*

pesh, 𐬙𐬐𐬯 [𐬐𐬱] pûrvvam, puras, prâk, âdya, âdi, pûrvvatva, prâgeva, prâktanîya; *before, previous, earlier.*

peshaa, 𐬐𐬙𐬐𐬯, vidyâ; *class, profession.*

peshawâê, 𐬯𐬐𐬯𐬙𐬐𐬯, purahsara, agresara; *leader.*

PES

pesh-dahishnî, پیش‌داهیشنی, prâk srishteh, *before creation.*

peshînaa, پیشینه, pûrvvapurusha, *ancient.*

peshînî, پیشینی, prâktana, *ancient.*

pesh-jastihâ, پیش‌جستیها, prâk prâpta, *through previous occurrence.*

pesh-vînâihâ, پیش‌وینائیها, puronirîkshanatayâ, *through foresight.*

pid, پید [پیر] pitri, *father.*

pidar, پدر [پدر] pitri, dhâtri; *father.*

pidar-mã, پدرمی, pitarme, *our father.*

pidar-tã, پدرتی, pitrâ yûyam, *your father.*

pih, پیه [پهن] vasâ, *fat.*

pîl, پیل [پیلوار] hastin, *elephant.*

pîrî, پیری, vârddhakya, *old age.*

pôshashni, *see* zahar pôshashni.

pôst, پوست [پوستمان] carmman, ajina; *skin.*

pur, پر [پرگ] sampûrnnam, pûrnna; *full, fully, complete, abundant.*

pur-erang, پر سنگ, sampûrnnam ajayatva, sampûrnnam asuddha; *full of delusion.*

pur-erangî, پرنگی, sampûrnnamasuddhitva, *full delusion.*

pur-erangihâ, پرنگیها, pûrnnâsuddhitayâ, *completely delusive.*

pur-nekî, پرنکی, sampûrnnasubha, *full of happiness.*

pur-rawâ, پرروا, sampûrnnapravritta, *fully proceeding.*

pur-raweshnihâ, پرروشنیها, sampûrnnapravrittitayâ, *fully continuously.*

pursaî, *see* ham-pursaî.

pursashni, پرسشنی, prasna, prasnatâ, pracchanatva; *enquiry, question.*

pursîdan, پرسیدن, prach; *to ask, enquire.*

pursîdâr, پرسیدار, prashtri, *enquirer.*

pur-zahar, پرزهر, sampûrnnavisha, *full of indignation.*

RAN

pus, پور [پران] putra, *son.*

pusarî, پسری [پوراری] putratâ, *sonship.*

râ, را (S. *abl. dat. inf. ins. loc. gen. acc.*), hetave, hetunâ; *on account of, for the sake of, for, at, by means of.* (*Follows its noun or phrase.*)

rad, رد, guru, *master.*

râdî, رادی, dakshinâ, *liberality.*

râd-manishnihâ, رادمنشیها, dânamânasatâ, *with liberal thought.*

rad-mastarag, ردمستگ, guroh mastargga, *empty-skulled.*

raftan, رفتن [رفتاریدن] pracar, paryat, samudgam, pradâ, pravah, prayâ, prabhû; *to proceed, walk, go, move.*

ragh, رگ: 1) sirâ, *vein, tube.* 2) *for* lag; sirâ, rasanâbhara; *prison, confinement.*

rah, *pres. stem of* rastan.

râh, راه, mârggа; *path, way.*

râhdâr, راهدار, mârggarakshaka, *highwayman.*

râhî, *see* awâz-râhî, râst-râhî.

râinâ, راینا, pravrittikara, pravarttamâna, pracârayitri; *stimulating, urging.*

râinîdan, راینیدن, pracâraya; *to stimulate, urge, propagate.*

râinîdâr, راینیدار, pravrittikarttri, pracârayitri, pravrittikara; *stimulator, manager.*

râinîdârî, راینیداری, pravrittikâritâ, pravrittikâritva; *management.*

râinishni, راینشنی, pravritti, *stimulus.*

râinishnî, *see* jad-râinishnî.

ram, رم, vrinda, yûtha, sanghâta; *assemblage, congregation, flock.*

râmishni, رامشنی, ânanda, *pleasure.*

ranj, رنج, kashta, âyâsa, klesa; *toil, trouble.*

ranjaihâ, رنجیها, âyâsatayâ, *with suspicion.*

ranjî, *see* kam-ranjî.

raseshni, [sampr.] samprâpti, prâpti; *arrival, a coming.*

raseshnî, *see* be-raseshnî, margî-raseshnî.

rasîdan, [sampr.] prâp, prâyâ; *to arrive, come, reach, occur.*

râst, satya, tulya; *true, just.*

rastaa, sañvâsin, antaranga, varnna, pravâha; *custom, rule, law.*

rastan, sudh, samânayana; *to escape.*

râst-gaweshni, satyavâk, *speaking truthfully.*

râst-gaweshnî, satyañ vacas, *true statement.*

râstî, satyam, satyatâ, tulyatâ, satyatva; *truth, justice.*

râstihâ, satyatayâ, saralatayâ; *truly, justly, rightly.*

râstî-kâmaa, satyakâmin, *desiring the truth.*

râst-nigareshnî, satyanirîkshanatva, *just observation.*

râst-râh, satyamârggin, *in the true path.*

râst-râhî, satyam mârggatva, *the true way.*

rasûnâ, *for* rasvâ? nibandhya (= rasûnâ kardan), *disgrace.*

rasûnâî, ? rajjubandha, *disgrace.*

rasûnâihâ, ? rajjubandhatayâ, *disgracefully.*

raw, *pres. stem of* raftan.

rawâ, pravritta, pravritti; *continuous.*

rawâî, pravrittitva, *advancement.*

rawâinîdârî, pravrittikârin, pravrittikâritâ; *advancement, propagation.*

raweshni, pravritti, pracârin, pravarttana; *progress, motion.*

raweshnî, *see* awâz, frâz, nihã, nyak.

raweshnihâ, *see* nihã, nyak, pur.

râz, : 1) rahasyatâ, guptam; *mystery, secretly.* 2) sûtradhâra, *mortar-mixer.*

razm, , sainya, *contest.*

redak, [] dimbha; *child, young one.*

revihed, *for* rezihed, avakîryate, *is poured. Or 'is liberated,'* (*see* rewudan.)

rewudan, *for* rewîdan? ? avâlikh[1], *to be liberated.*

rezashnî: 1) , *see* khûn-rezashnî. 2) , pravâha, recita; *pouring, shedding.*

rezihed, , riktâyate, *is poured out.*

rîman, , malina, *polluted.*

rîmanî, , malinatva, *pollution.*

rist, , sava, *the dead.*

ristâkhez, , , savotthâna, savotthânîya; *resurrection.*

rôd, , srotas, nadî; *river.*

rôd, , hrada; *face, surface.*

rôdamãn, ? vanaspatirdhânyanca, *sprouting plant.*

rôdîdan, , pravah, *to grow.*

rôshan, , rocishmat, tejas, rocis, nirmmala, nirmmalatara, tejasvin, teja; *light, clear; a luminary.*

Rôshan, , Rosana, nirmmala; *Róshan.*

rôshanî, , rocis, roci, tejas, uddyota, uddyotatva; *the light.*

rôshanihâ, , nirmmalatayâ, *clearly.*

rôspî, , vita, *paramour. Plu.* -yã.

rôv, *pres. stem of* rustan.

rôz, [ɣ] dina, ahan, divasa; *day.*

rôza, , nakta, *fasting.*

rôzgâr, , divasa, *daily work.*

rôzgârî, , santatîya, *daily.*

[1] Perhaps Nêr. read rezîdan with the meaning 'to bruise, tear, scratch.'

ROZ

rôzî, 𐬭𐬀𐬵𐬌, artha, *daily food.*

rûi, 𐬭𐬎, dhâtu, *metal.*

run, 𐬭𐬎, abhimukham; *direction, tendency.*

rustan, 𐬭𐬎𐬱𐬀𐬌 [𐬭𐬎𐬱𐬀𐬌𐬌𐬀𐬎] samâruh, samudbhû; *to grow.*

rvã, 𐬭𐬎𐬌 [𐬭𐬎𐬌] âtman, *soul.*

rvãnî, *see* anôsh-rvãnî.

sad, 𐬱𐬀 [𐬱𐬀] sata, *hundred.*

sadîgar, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬎, tritîya, *third.*

sâêaa, 𐬱𐬀𐬌𐬀, târakâ; *shadow, iris of the eye.*

sag, 𐬱𐬀 [𐬱𐬀𐬎] sunaka, *dog.*

sakht, 𐬱𐬀, gâdhatara; *hard, vehement.*

sâkhtan, 𐬱𐬀𐬌𐬀, âracana, *to form.*

sâkhtârî, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬭𐬀𐬌, sañsparddhanatva (= hambidî sâkhtârî), *formation.*

sakht-vîrôdashnihâ, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬭𐬌𐬀𐬱𐬀 𐬱𐬀, nividapravâhatayâ, *through obstinate faith.*

sakhun, 𐬱𐬀, 𐬱𐬀 [𐬱𐬀] vâkya, vacas; *word, statement. Plu.* -ihâ.

sakhunîdan, 𐬱𐬀𐬌𐬀, vâcaya, *to discourse.*

sakhunihâ, *see* vîmand, vîmandî.

sakhun-shnâsî, 𐬱𐬀𐬌𐬀 𐬱𐬀, vacasâ jnânin, *understanding of the words.*

sâl, 𐬱𐬀𐬌 [𐬱𐬀𐬎] varsha, sañvatsara; *year.*

sâlâr, 𐬱𐬀𐬌𐬀, adhipati, *leader.*

sâlârî, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬭𐬀𐬌, âdhipatya; *leadership, control.*

sâmãn, 𐬱𐬀𐬍𐬀, sîman, sîmâ, maryâdâ; *limit, argument.*

sâmãnaa, 𐬱𐬀𐬍𐬀, kiyânapi, maryâdâ; *limit, extent.*

sâmãnihâ, *see* gunâh-sâmãnihâ.

sâmãnmand, 𐬱𐬀𐬍𐬀 𐬱𐬀𐬍𐬀, sîmâvat, sîmâmat; *limited.*

sang, 𐬱𐬀𐬎, 𐬱𐬀 [𐬱𐬀𐬎] silâ; *stone, weight.*

sar, 𐬱𐬀 [𐬱𐬀𐬭] siras; *head, chief.*

sâr, sârî, *see* awâz.

sard, 𐬱𐬀𐬌𐬀, sîtala, *cold.*

SHA

sardaa, 𐬱𐬀𐬌𐬀, jâti, jâtîya; *species, race.*

sardaa sardaa, 𐬱𐬀𐬌𐬀 𐬱𐬀𐬌𐬀, prithak prithak jâti, *various kinds.*

sardaihâ, *see* jad, vas.

sardî, 𐬱𐬀𐬌𐬀, saitya, sîtam; *coldness.*

sârînîdan, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬱𐬀, utsâraya, *to pour forth.*

sarmandihâ, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬱𐬀 𐬱𐬀, paryantamattayâ, *finally.*

Satavaêsh, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬱, Satavaesa, Satava,isa; *star Satavaés.*

sawagand, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬱, sapatha, *oath.*

sâz, *pres. stem of* sâkhtan.

sazâ, 𐬱𐬀𐬌𐬀, yogya, anurûpin; *fitting, expedient.*

sâzaî, *see* ham-sâzaî.

sâzashnî, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬱𐬀, senâracana, *forming.*

sazastan, 𐬱𐬀𐬌𐬀, anurûpa, *to be expedient.*

sazîdan, 𐬱𐬀𐬌𐬀, yujya, sañyujya, sak, sañvad, upayujya, anurûpâya, yogya, anurûpin, subh, sambhû; *to be expedient, fitting, suitable, proper; ought.*

se [𐬱𐬀, 𐬱𐬀𐬌𐬀] tri, *three.*

ser, 𐬱𐬀𐬌𐬀, tripta; *surfeited, tired.*

serî, 𐬱𐬀𐬌𐬀, tripti, *satiety.*

shâh, 𐬱𐬀𐬱, 𐬱𐬀 [𐬱𐬀𐬎] râjan, *king.*

shahar, 𐬱𐬀𐬱, nagara; *district, country.*

shaharyâr, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬱, 𐬱𐬀 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬱, râjan, *emperor.*

shaharyârî, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬱𐬀𐬌, râjya, *empire.*

shahôd, *pres. 3d s. of* shudan.

Shâhpûr, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬱𐬀𐬱, 𐬱𐬀𐬌𐬀𐬱𐬀, 𐬱𐬀𐬱𐬀, Sâhapûra, *Shâhpúr.*

shâind, *pres. 3d pl. of* shâyastan.

shã, 𐬱𐬀, eshâm, tebhyah, âsâm, teshâm; *them, their.*

sharm, 𐬱𐬀𐬱, lajjâ, *shame.*

shash, 𐬱𐬀𐬱 [𐬱𐬀, 𐬱𐬀𐬱] shash, *six.*

shast, 𐬱𐬀𐬱 [𐬱𐬀𐬱, 𐬱𐬀] shashti, *sixty.*

shav, 𐬱𐬀𐬱 [𐬱𐬀𐬭] nisâ, râtri; *night.*

shavã-gâh, 𐬱𐬀𐬯𐬌 𐬰𐬀𐬱𐬌, nisâvasâna, *nightfall.*

shaw, *pres. stem of* shudan (*except* 3*d s.*).

shawã, 𐬰𐬀𐬱𐬌, pasupâtri, *shepherd.*

shâyad, 𐬱𐬀𐬌𐬌, *pres.* 3*d s. of* shâyastan.

shâyastan, 𐬱𐬀𐬌𐬌𐬌, sak, adhikri, upakri, yujya; *to be possible*; *can, may, must.*

shê, *for* gâh-ê ? 𐬴𐬀𐬱𐬌, kshana, *one time.*

sher, 𐬐𐬵𐬱𐬌 [𐬐𐬵𐬰] vyâghra, *lion.*

shîhastan, 𐬱𐬌𐬰𐬰𐬌 [𐬱𐬌𐬰𐬀𐬵𐬌] samîh, abhîps, ruc, îh, pratibhâs; *to seem, consider.*

shîrîn, 𐬰𐬐𐬌𐬌, madhura, *sweet.*

shkaft, 𐬰𐬴𐬀𐬵𐬌, 𐬰𐬴𐬀𐬵𐬌, 𐬰𐬴𐬀𐬴𐬌, adbhuta, ghoratara, sacamatkâra; *marvellous, strange, awful.*

Shkand-gumânî-vazâr, 𐬐𐬴𐬀𐬌 𐬰𐬴𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬴𐬌, Skanda-gumânî-gujâra, *doubt-dispelling explanation.*

shkastaî, 𐬱𐬴𐬀𐬰𐬀𐬵𐬌, vibhinnatâ, *disconnection.*

shkastan, 𐬱𐬰𐬀𐬵𐬌 [𐬱𐬰𐬀𐬵𐬌] vimarddana; *to break, destroy.*

shkastâr, 𐬐𐬰𐬀𐬵𐬌, bhanktri, *destroyer.*

shkastârî, 𐬌𐬐𐬰𐬀𐬵𐬌, bhanktatva, *destructiveness.*

shkôh, 𐬴𐬀𐬵𐬌, samûha, *dignity.*

shnâkhtan, 𐬱𐬈𐬀𐬰𐬌, parijnâna, avalok, avabodhana, avalokana, parijnâ, avabudh, samâjnâ, avagam, âlok, vijnâ, samavalok, parijnânatva; *to understand.*

shnâkhtârî, 𐬌𐬐𐬈𐬀𐬰𐬌, parijnâna, parijnânatva; *understanding, information.*

shnâs, 𐬌𐬈𐬌, *pres. stem of* shnâkhtan. *See* afarzãm, ne, vad.

shnâsaa, 𐬴𐬌𐬈𐬌, jnânin, *intelligent.*

shnâsaî, 𐬱𐬴𐬌𐬈𐬌, avabodha, *understanding.*

shnâsî, *see* ne, sakhun, yazad.

shnawashni, 𐬱𐬌𐬈𐬌, sravana, *the hearing.*

shôishni, 𐬰𐬵𐬌𐬈𐬌, kshudhâ, *hunger.*

shôishnimand, 𐬐𐬵𐬌𐬈𐬌𐬨𐬀𐬴, kshudhâtri-shâvat, *hungry.*

shtâftâr, 𐬐𐬀𐬵𐬀𐬵𐬌, santâpayitri, *hurrier.*

shudan, 𐬱𐬰𐬌 [𐬱𐬰𐬀𐬴] prayâ, gam, yâ, sancar, vipranas, samâyâ, dhâv; *to go.*

shumâ [𐬱𐬰𐬀] yûyam, *you.*

shumâ-shã [𐬱𐬰𐬀𐬱𐬀] yûyam etâmetân, *ye them.*

shun, 𐬱𐬌, pratimâ, anurûpa, upama; *description, nature.*

shunbad, 𐬱𐬰𐬌, sanaiscarîya, *sabbath.*

shustan, 𐬱𐬌𐬰𐬌 [𐬱𐬌𐬰𐬀𐬵𐬌] snâpayana; *to wash, cleanse.*

shuthur, 𐬐𐬰𐬌, vîrya, *semen.*

sôzâ, 𐬴𐬀𐬵𐬌, jyotishmat; *burning, blazing.*

spâh, 𐬯𐬌𐬌, sainya, *troops.*

Spâhân, 𐬯𐬌𐬌𐬌, Aspâhana, *Ispâhân.*

spâhsalâr, 𐬐𐬀𐬌 𐬯𐬌𐬌, sainyâdhipati, *commander of the army.*

Sparagar, *for* Geprel, 𐬐𐬌𐬌, Sparagara, *Gabriel.*

spâs, *see* bun-spâs.

spâs-angâr, 𐬐𐬀𐬵 𐬯𐬌𐬌, tridhâpraharakakârin, *recounting praise.*

spâsdâr, 𐬐𐬀𐬴𐬯𐬌𐬌, rakshakâra, tridhâpraharakakârin, tridhâpraharakakara; *praising, grateful.*

spedaa, 𐬴𐬌𐬌, pakshman, spedaka (*Pz.*); *white* (*of eye or egg*).

spedî, 𐬯𐬌𐬌, dhavalatva, *whiteness.*

Spenzagar, 𐬐𐬵𐬌, Spenjagra, *Spenjaghra demon.*

spihir, 𐬐𐬌𐬌, cakra, cakrapada; *celestial sphere.*

spôzh, 𐬵𐬌𐬌: 1) *pres. stem of* spukhtan. 2) skhalitri; *setting aside, neglect.*

spôzhâ, 𐬴𐬵𐬌, poshtri, prasthâpaka; *putting aside, extracting.*

SPO

spôzashnî, 𐬯𐬀𐬎𐬎𐬀𐬱𐬌, pratiskhalana, *removing.*

Spudâkht, *for* Spendâd, *see* Kai Spudâkht.

spukhtan, 𐬯𐬎𐬌𐬱𐬌, pratiskhal, pracchâdana, pratiskhalana, skhal; *to set aside, remove, neglect.*

spukhtâr, 𐬐𐬯𐬎𐬌𐬱𐬌, skhalayitri, *remover.*

spur, 𐬐𐬌𐬯, sampûrnna, *perfect.*

spurî, 𐬐𐬌𐬯𐬌, pûrnna, sampûrnna, sampanna; *complete, perfect, fulfilled.*

spurî-humânâ, 𐬯𐬀𐬥𐬀𐬥 𐬐𐬌𐬯𐬌, pûrnnopamâna, *completely similar.*

stahm, 𐬯𐬎𐬀, balâtkâra, *oppression.*

stâîdan, 𐬯𐬎𐬀𐬌𐬙𐬌, stu; *to praise, glorify.*

stâîdâr, 𐬐𐬯𐬀𐬌𐬙𐬌, stutikara; *glorifier, thanksgiver.*

stâishni, 𐬯𐬎𐬀𐬌𐬙𐬌, stuti, *commendation.*

star, 𐬐𐬌, târâ, târakâ; *star, planet.*

stâr, 𐬐𐬀𐬌, târakâ, *star.*

stâraa, 𐬯𐬀𐬌, târakâ; *star, constellation.*

star-angâr, 𐬐𐬌 𐬐𐬀𐬯, târâganaka, *astrologer.*

star-karfî, 𐬯𐬉𐬐𐬌 𐬐𐬌, târakâkalevaratâ, *shape of stars.*

stezîdan, 𐬯𐬎𐬉𐬙𐬌, yudh, *to contend.*

stî, 𐬯𐬎𐬌, pankti, *substance.*

stûn, 𐬯𐬎𐬯, stambha; *column, series.*

stûnaa, 𐬯𐬀𐬯, prakânda, stambha; *stem.*

sturdaihâ, 𐬯𐬎𐬉𐬐𐬌𐬱𐬌, stabdhatayâ, *stupidly.*

sûca, *for* sûcan, 𐬯𐬎𐬍, sûcikâ, *needle.*

sûd, 𐬯𐬍, lâbha, lâbhin; *profit, advantage.*

sûd-bar, 𐬯𐬍𐬉, lâbhasyaca phalasvaca, *advantageous.*

sûdî, 𐬯𐬍𐬌, lâbha, *advantage.*

sûdmand, 𐬯𐬍𐬥𐬀𐬯, lâbhavat, lâbhamat; *advantageous, beneficial.*

sûdmandihâ, 𐬯𐬍𐬥𐬀𐬯𐬌𐬀, lâbhamatayâ, *advantageously.*

TAR

sûdmand-kârî, 𐬯𐬍𐬥𐬀𐬯 𐬴𐬀𐬥𐬌, lâbhavatkâryatâ, *advantageous effect.*

sûdmand-kunishnî, 𐬯𐬍𐬥𐬀𐬯 𐬴𐬀𐬥𐬌, lâbhavatkarmmatâ, *advantageous action.*

sûlâ, 𐬯𐬐𐬀, chidra; *hole, eye* (*of needle*).

sush, 𐬯𐬎, bukkam aurasam? *lungs.*

suwastâî, 𐬯𐬯𐬎𐬀𐬌? suvastâyîka (*Pz.*), *sophistical. Plu.* -âîâ.

syâh, 𐬯𐬎𐬐, krishna, *black.*

taftî-manishni, 𐬐𐬀𐬯𐬌 𐬯𐬀𐬥𐬌, ushnatara-manas, *fervent-minded.*

taftî-manishnihâ, 𐬯𐬎𐬀𐬯𐬌 𐬯𐬀𐬥𐬌, sucetanamanas, *fervent-mindedly.*

tahal, 𐬐𐬎𐬯, katu, katuka, katukatara; *bitter, jaundiced.*

tahalûnî, 𐬯𐬌𐬐𐬎𐬯, katukatva, *jaundiced nature.*

takht, 𐬐𐬀𐬯, 𐬯𐬎𐬀𐬯, âsana, *throne.*

tamaa, 𐬯𐬀𐬌, tamasvin, *gloomy.*

tamî, 𐬯𐬀𐬌, tamisrîya, *gloomy.*

tam-tukhmaa, 𐬯𐬀𐬯 𐬎𐬌, tamobîja, *of a gloomy race.*

tan, 𐬌𐬯, tanu, vapus; *the body.*

tân, 𐬯𐬀𐬯? vistîrnna; *empty, void.*

tani-kard, 𐬯𐬌𐬴 𐬌𐬯, tanukrita, sarîrin; *bodily-formed.*

tani-kardî; 1) 𐬯𐬌𐬌𐬴 𐬌𐬯, sarîrakrittâ, *bodily formation.* 2) 𐬯𐬌𐬴 𐬌𐬯, tanukrit, sarin; *bodily-formed.*

tanimandî, 𐬯𐬀𐬥𐬀𐬯𐬌𐬌𐬯, tanumattâ, *bodily form.*

tan-i pasîn, 𐬌𐬯𐬉 𐬐𐬌𐬯, 𐬌𐬯𐬉 𐬌𐬯, tanoh akshayatva, *future existence.*

târ, 𐬐𐬀𐬯, tamas, timira, tamisra; *dark, gloomy.*

târîk, 𐬯𐬐𐬀𐬯, tamomat, tamasvin, tamovat, tamisrin; *dark.*

târîkî, 𐬯𐬉𐬐𐬀𐬯, tamisra, tamas, timira, timiratva; *darkness.*

TAR

Tarsâ, 𐬛𐬀𐬯𐬎𐬀, Tarsâ, *Christian.*

tars-âgâh, 𐬛𐬀𐬯𐬎𐬀𐬐𐬀𐬉𐬀, bhaktisîla, *reverent.*

Tarsâî, 𐬛𐬀𐬯𐬎𐬀𐬌, Tarsâkajâti, *Christianity.*

tâsht, 𐬛𐬀𐬱𐬌? niscaya, *anxiety* (?).

tâshtî, 𐬛𐬀𐬱𐬌, suniscita, *formed.*

tâwââ, 𐬛𐬀𐬯𐬀, tîvratara, sadrava; *scorching, fervent.*

tawâhinîdan, 𐬛𐬀𐬯𐬀𐬵𐬀𐬌𐬙𐬀, vilopana, vinas, vinâsaya; *to spoil, destroy.*

tawâhinîdâr, 𐬛𐬀𐬯𐬀𐬵𐬀𐬌𐬙𐬁, vidhvañsakartṛi, vilopayitṛi, vidhvañsayitṛi; *spoiler, corrupter.*

tâwãnaa, *for* tâzãnaa, 𐬛𐬀𐬯𐬀𐬌, carmmalatâ, *whip.*

thar, 𐬞𐬀, hîna, *scornful.*

tharaa, *for* talaa, 𐬞𐬀, kîlaka, stambhâh; *springe, trap.*

thedaa, 𐬞𐬌𐬙𐬀, bimba, *pupil (of eye).*

thihî, 𐬞𐬵𐬀, sûnyam, âkâsa, riktatva; *empty space, a void.*

this, *for* cish, 𐬵𐬎 [𐬵𐬌𐬱] kincit, padârtha, kascit padârtha, vastu, kincit vastu, kincidapi, kimapi; *a thing, anything, something.*

thô [𐬞𐬁] tvam; *thou, thee.*

thôkhtan, 𐬞𐬁𐬵𐬀𐬌, socaya, sodhaya; *to repay, retaliate.*

thôz, 𐬎𐬁, *pres. stem of* thôkhtan.

thûm, 𐬞𐬁? bîja, *semen.*

tîmâr, 𐬞𐬁𐬨𐬀, vishâdita, *anxiety.*

Tîr, 𐬞𐬁, Budha, *planet Mercury.*

Tishtar, 𐬞𐬵𐬱𐬛𐬀, Tistara, Tistaratâra; *angel Tishtar, star Sirius.*

tôw, 𐬞𐬁, puta, *eyelid.*

tukhm, 𐬞𐬵, bîja, *seed.*

tukhmaa, 𐬞𐬵, bîja, ekabîja; *source, pedigree.*

tukhshâ, 𐬞𐬵𐬱𐬯𐬀, vyavasâyin, *diligent.*

VAD

tukhshâî, 𐬞𐬵𐬱𐬯𐬀𐬌, adhivyavasâya, *diligence.*

tvã, 𐬞𐬯𐬀, sakta, saknoti, sakti, sakshama, saknuvanti, balishtha; *able, possible; power.*

tvãnâî, 𐬞𐬯𐬀𐬌, saktitva, *capability.*

tvãnastan, 𐬞𐬯𐬀𐬱𐬛𐬀𐬙, sak, *to be possible.*

tvãnî: 1) 𐬞𐬯𐬀𐬌, saktitva, sakti; *capability, power, opulence.* 2) 𐬞𐬯𐬀, sakta, saktimat, sakti, samartha; *capable, powerful.*

tvãninîdan, 𐬞𐬯𐬀𐬌𐬙𐬀, samarthîya, *to be enabled.*

u, ı, ca, (*om.*), vâ, tu, tathâ, param, hi; *and; (rarely) also, or, but.*

urvar, 𐬉𐬨, vanaspati; *plânts, trees.*

uuh, *see* vh.

vacôrdî, 𐬌𐬀𐬍𐬁𐬭𐬌, vacogurutâ, *judgment.*

vad, 𐬌 [𐬌𐬛] asubha, nikṛishta, nikṛishtatva, viruddha, duḥkhita; *evil, bad, wretched.*

vad, 𐬌, pati, *ruler.*

vâd, 𐬌 [𐬌𐬱] vâyu, pavana; *wind, air, breath.*

vadaa, 𐬌, dushta, *evil.*

vadâkhtan, 𐬌𐬀𐬵𐬀𐬌, uttap, *to melt.*

vadang, *for* u tang, 𐬌, hâni, vishama; *and straitened.*

vadangihâ, *for* u tangihâ, 𐬌𐬱, hânitayâ, *and distressingly.*

vadardan, 𐬌𐬛𐬌 [𐬌𐬭𐬌] vyatyaya; *to pass away, die.*

vadâz, 𐬌, *pres. stem of* vadâkhtan. *See* zaḥar-vadâz.

vad-ôharî, 𐬌𐬛𐬁 𐬌𐬛, nikṛishtaratnatva, *evil nature.*

vadî, 𐬌𐬌 [𐬌𐬌𐬛] asubham; *evil, vileness.*

vadîrdan, 𐬌𐬛𐬌, prer, *to pass on.*

VAD

vad-kunishnî, 𐬯𐬀𐬛𐬐𐬀𐬴𐬀 𐬯𐬀𐬛, nikrishtatâ, *evil deeds.*

vad-shnâs, 𐬯𐬀𐬱𐬀𐬱 𐬯𐬀𐬛, asubhâvalokin, *badly informed.*

vaê, 𐬯𐬀𐬌? nindâ, *woe.*

vaêm [𐬯𐬀𐬎] aham, mayâ, me, (*om.*), mâm; *and (or also) by (for, or of) me; and (or also) me (or my).* *See* awam.

vâfrîngânî, 𐬯𐬀𐬐𐬭𐬀𐬌𐬀𐬵𐬌, prasiddhatâ, *blessedness.*

vahâ, 𐬯𐬀𐬱𐬀, vikrayin, *price.*

vahãn, 𐬯𐬀𐬱, kârana, hetu; *cause.*

vahãnaa, 𐬯𐬀𐬱𐬀, arthâya, *cause.*

vahãnî, 𐬯𐬀𐬱𐬌, kâranîya, kâranena; *caused.*

vâhar, *for* nâhar, 𐬯𐬀𐬱? anrita, *strange.*

vahe, 𐬯𐬀 [𐬯𐬀𐬎𐬱] uttama, sundaram; *good, better.* *Plu.* vahã.

vaheftaa, 𐬯𐬀𐬎𐬐𐬀, vyâmugdha, vimugdha; *defiled.*

vaheftaa-dil, 𐬛𐬌 𐬯𐬀𐬎𐬐𐬀, vimugdhacetas, *defiled in heart.*

vaheftaî, 𐬯𐬀𐬯𐬀𐬎𐬐𐬀, vipratârana, *defilement.*

vaheftan, 𐬠𐬀𐬎𐬱, 𐬠𐬀𐬎𐬐𐬀, vyâmohaya, *to defile.*

vaheftâr, 𐬛𐬀𐬎𐬐𐬀, vipratâraka, *defiler.*

vahe-kâm, 𐬵𐬀 𐬛𐬀𐬎𐬱, uttamakâmin, uttamakâma; *good-willed.*

vahe-kâmî, 𐬱𐬵𐬀 𐬛𐬀𐬎𐬱, uttamakâmatva, *good will.*

vahe-manishnihâ, 𐬯𐬀𐬯𐬀𐬴𐬀𐬭 𐬯𐬀, uttamamanasâ, *with good intent.*

vahesht, 𐬯𐬀𐬎𐬴, svargga, svarggaloka, svarggabhuvana; *heaven, paradise.*

vahî: 1) 𐬯𐬀𐬴𐬌 [𐬯𐬀𐬛𐬀𐬎𐬱] uttamatva, uttamatâ, uttama; *goodness, welfare.* 2) 𐬯𐬀𐬴𐬌 [𐬛𐬀𐬎𐬱] uttama, *of good origin.* *Plu.* -îgã.

Vahman, 𐬯𐬀𐬴, Gvahmana, *Vohuman.*

VAR

vahmãn, 𐬯𐬀𐬴, varttamâna, *a certain.*

vahmãnî, *see* viãmãnî.

vakhsh, *for* vâyâ, 𐬯𐬀𐬴, locana, cakshus[1]; *breath, breathing.*

vakhshashni, 𐬠𐬀𐬱𐬴, visphîti, varddhishnu; *growth.*

vakhshinîdârî, 𐬯𐬀𐬛𐬀𐬴𐬀𐬌𐬛𐬀𐬭𐬌𐬴, vikâsana, *cause of growth.*

vakhshûr, 𐬛𐬀𐬴, vidagdha, pravîna; *prophet.*

vakht, 𐬴 [𐬯𐬀] vidhvasta, *destiny.*

vakhtan, 𐬠𐬴 [𐬠𐬀𐬎𐬱] vibhaj, bhrañs; *to ordain, appoint, bestow.*

Vanand, 𐬝𐬀, Vananta, *star Fomalhaut.*

vanâsashnigar, 𐬛𐬀𐬱𐬀𐬴𐬱𐬀, vinâsakara, *doer of mischief.*

vanâsîdan, 𐬠𐬀𐬴𐬱, vibhrañsaya, *to injure.*

vanâstâr, 𐬛𐬀𐬴𐬱𐬀, vibhrañsayitri, *injurer.*

vãg, 𐬝𐬀 [𐬯𐬀𐬎] sabda, âghosha; *voice, outcry.*

vãgî, 𐬯𐬝𐬀, âghosha, *shouting.*

var, 𐬛, hridaya; *the chest, breast.*

vârã, 𐬛𐬀 [𐬯𐬀𐬎] vrishti, *rain.*

vardîdan, 𐬠𐬀𐬎𐬛, viparyaya, *to turn.*

vardinâ, 𐬵𐬀𐬛𐬀, parivarttamâna, *changing.*

vardinîdan, 𐬠𐬀𐬛𐬌𐬛, vyastaya, viparyaya, paribhrâmaya, vyâvarttaya, vibhrâmaya; *to turn, change, pervert.*

vardinîdâr, 𐬛𐬀𐬛𐬌𐬴𐬀𐬭, vibhrâmayitri, *changer.*

vardishni, 𐬠𐬀𐬎𐬛, parivarttana, parivritti; *change, rotation.*

vardishnî, 𐬯𐬀𐬎𐬛, vyatyaya, viparyayin; *changeable.*

varekhtan, 𐬠𐬀𐬴𐬛 [𐬠𐬀𐬛𐬀𐬱] pranas, *to flee.*

varg, 𐬝𐬛, patra, *leaf.*

varôishnî, 𐬯𐬀𐬴𐬛 [𐬯𐬀𐬴𐬵] prabodhîya, *believing.*

vars, 𐬯𐬛, kesa, *hair.*

[1] Nêr. was thinking of 𐬯𐬀𐬴𐬌 akhsh, 'a look, eye.'

VAR

varun, 𐬬𐬁, kâma, *lust.*

varz, 𐬬𐬀: 1) kṛishi, *cultivation.* 2) *see* âsmãn-varz.

varzîdan, 𐬬𐬀𐬵𐬌, kṛish, samanushthâ, anushthâna, samâcarana, vicar, samâcar; *to till, practise.*

vas, 𐬯𐬁 [𐬀𐬯𐬎] prabhûta, bahu, pracura, prabhûtatara, bhûri, bahutaram, pracuratara, prabhûtatva, bhûritara; *many, much, more, very.*

vas, *for* vash? 𐬯𐬁? rasa; *phlegm, or bile? Or for* vars, *hair?*

vas-âinaî, 𐬯𐬎𐬀𐬀𐬎𐬀𐬯𐬀𐬎, bahuprakâra, *multifariousness.*

vas-âinaihâ, 𐬯𐬎𐬀𐬀𐬎𐬀𐬯𐬀𐬎, bahuprakâratayâ, *multifariously.*

vasã, *for* vas âîn? 𐬯𐬀𐬎, prabhûta, bahu, pracura, pracuratara; *many ways, many kinds.*

vas-dînî, 𐬯𐬎𐬌𐬀𐬎, bahudînitva, *much religiousness.*

vash [𐬯𐬌] asya, asau, asyaca, asauca, anena, asyâh, tasya, enanca, tasyaca, tanca, teca, tebhyah, iyam, tân, yasmât, yasyaca, eteca, etaih, sâca, ete, yenaca, asyaiva, asau . . eva, anenaca, idamapi; *and* (*or also*) *by* (*for, or of*) *him* (*her, or it*); *and* (*or also*) *him* (*her, it, his, or its*).

vashâdaî, 𐬯𐬎𐬀𐬛𐬀𐬌, visleshatva, *open space.*

vashã [𐬯𐬌𐬌] teshâm, eteshâm, âsâm, teca, amîshâm, amûn, etân, âsânca, etânca, teshânca, eteca, ete, taisca, tayoh; *and* (*or also*) *by* (*for, or of*) *them; and* (*or also*) *them* (*or their*).

vash-awazûd, 𐬯𐬌𐬎𐬌𐬯𐬁? pittaprakopin, *abounding in bile* (*or phlegm*).

vashôftan, 𐬯𐬎𐬌𐬀𐬵𐬌, vidhvañs, vighataya, vibhrañsaya, vilî; *to dissipate, destroy.*

VAT

vashôftâr, 𐬯𐬎𐬌𐬀𐬵𐬌𐬎, vighatayitri, vinâsayitri, vibhrañsayitri; *dissipater.*

vashôw, 𐬯𐬎𐬌𐬌, vidhvañsin, *devastating. Pres. stem of* vashôftan.

vashôwâ, 𐬯𐬎𐬌𐬌𐬀, vinâsitara, *disintegrating.*

vashôwashni, 𐬯𐬎𐬌𐬌𐬯𐬎𐬌, vinâsatva, vinâsa, vidhvañsa, vidhûnana; *disintegration, devastation.*

vashôwihend, 𐬯𐬎𐬌𐬌𐬀𐬵𐬀𐬎𐬌, vinasyanti; *are disintegrated, are dispersed.*

vashtaa, 𐬯𐬎𐬌𐬀, vyatyayita, *turned.*

vashtaî, 𐬯𐬎𐬌𐬀𐬀𐬌, vyatyayatâ, *change.*

vashtan, 𐬯𐬎𐬌𐬌, vyatyaya, viparyaya; *to turn, change, become.*

vashûdaa, 𐬯𐬎𐬌𐬀𐬛𐬀, dushtasrishti, *a miscreation.*

vasihâ, 𐬯𐬎𐬌𐬯𐬁 [𐬯𐬎𐬌𐬀𐬯𐬎] prâcuryena, pracuratayâ, bâhulyena; *abundantly.*

vas-nihãnihâ, 𐬯𐬎𐬌𐬀𐬯𐬎𐬌𐬀𐬯𐬀𐬎, bahuguhyatayâ, *very secretly.*

vâspuharg, 𐬬𐬀𐬯𐬌𐬀𐬵𐬀𐬎 [𐬬𐬀𐬯𐬌𐬀𐬵𐬀𐬎] suprasiddha; *princely, noble.*

vâspuhargânî, 𐬯𐬀𐬬𐬀𐬯𐬌𐬀𐬵𐬀𐬎𐬀𐬎, prakâsatâ, prakâsitatva; *ennoblement, nobility.*

vâspuhargânîdan, 𐬵𐬀𐬯𐬀𐬬𐬀𐬯𐬌𐬀𐬵𐬀𐬎𐬀𐬎𐬌, prakâsaya, *to ennoble.*

vâspuhargânîdâr, 𐬬𐬀𐬯𐬀𐬬𐬀𐬯𐬌𐬀𐬵𐬀𐬎𐬀𐬎𐬌𐬎, prakâsayitri, *ennobler.*

vas-sardaî, 𐬯𐬎𐬌𐬀𐬯𐬀𐬵𐬀𐬎𐬀𐬎𐬌, bahujâtitva, *many species.*

vas-sardaihâ, 𐬯𐬎𐬌𐬀𐬯𐬀𐬵𐬀𐬎𐬀𐬎𐬌𐬀𐬯𐬁, bahujâtitayâ, *multiformedly.*

vâstryôsh, 𐬯𐬀𐬵𐬌𐬀𐬵𐬀𐬎𐬌, kutumbika, *husbandman.*

vâstryôshî, 𐬯𐬀𐬵𐬌𐬀𐬵𐬀𐬎𐬌𐬀𐬯𐬁, kutumbikatâ, *husbandry.*

vat [𐬯𐬌] tavaca, teca, tava; *and* (*or also*) *by* (*for, or of*) *thee; and* (*or also*) *thee* (*or thy*).

VAT

vatar, [illegible] [illegible] nikrishta, nikrishtatara, asubhatara; *very bad, vile, evil.*

vatarî, [illegible] [illegible] nikrishtatva, nikrishtatâ, asubham, nikrishta; *vileness, evil.*

vâwar, [illegible]: 1) suddham, *credibly.* 2) pradhâna, *belief.*

vazâ, *pres. stem of* vazûdan.

vâzaa, [illegible], vâkya, *statement.*

vazâishni, [illegible], vikrânti; *a hurrying on, an injuring.*

vazand, [illegible], hâni, vipatti; *damage, ruin.*

vazand-kârî, [illegible], hânikâritâ, *work of ruin.*

vazâr, [illegible], vicâra, *explanation.*

vâzâr, [illegible] [illegible] hattavyavahâra; *market, usage.*

vazârashni, [illegible], vibhakti, vibhaktitva; *distinction, release.*

vazârashnî, *see* jad-vazârashnî.

vazârdaa, [illegible], vibhakta, *represented.*

vazârdaî, [illegible], vibhaktatva, *discrimination.*

vazardan, [illegible]? vibhaj; *to pass, release.*

vazârdan, [illegible], vibhaj, vivic, vicârya, vij, vibhedaya, sañsodhana, vibhanj; *to explain, distinguish, separate, discharge, expend, atone.*

vazârdârî, [illegible], suddhikâritâ, vibhaktikarttritâ; *departure, atonement.*

vâzargân, [illegible], vânijyakrit, *trader.*

vazârî, [illegible], vicâranatâ, *explanation.*

vazârihâ, *see* gumâ-vazârihâ.

vazârinîdan, [illegible], vivejaya, *to release.*

vazâyastan, [illegible], vikram, *to hurry on.*

vâz-frâ, *for* vâz-parâs, [illegible], vacah sikshâpanâ, *uttering a word.*

vazîdaa, [illegible], vivikta; *selected, distinguished.*

VIC

vazîdan, [illegible], vivic; *to select, prefer.*

vazîdâr, [illegible], vivektri; *selector.*

vazîdârihâ, [illegible], vivektritayâ, *discreetly.*

vazîhashni, *for* uzdahishni, [illegible], parîkshâ, *result.*

vazîn, *pres. stem of* vazîdan.

vazînââ, [illegible], vivikta, *discriminative.*

vazîngar, [illegible], vivejanakara, *decisive.*

vazirîdan, [illegible], sañvad, *to determine.*

vazirinîdan, [illegible], nirvvij, vicâraya; *to decide, form an opinion.*

Vâzisht, [illegible], Vâjista, *lightning fire.*

vazm, [illegible] ? dhûmalatva, *dew.*

vazôstâr, [illegible], sodhayitri, *investigator.*

vazôstârî, [illegible], sañsodhana, sañsodhanatâ; *investigation.*

vazûdaî, [illegible], virodhatâ, *injury.*

vazûdan, [illegible], vidhvañs, vibhrañsana; *to injure, diminish, incline.*

vazûdâr, [illegible], virodhin, virodhayitri, vidhvañsayitri, virodhitara, vibhettritara; *injurer.*

vazûdârî, [illegible], virodhatva, virodhitâ, vidhvañsatva, virodhatâ; *injuriousness, injury.*

vazurgî, [illegible] [illegible] garimatâ, mahattva; *greatness, grandeur.*

vesh, [illegible], prabhûta, bahu, visphîta, bhûri; *much, more.*

vesh-nîrôî, [illegible] [illegible], prabhûtaprânatva, *much power.*

vh, *or* uuh, *for* ahu, [illegible], prajnonmesha, *spiritual life.*

viâmânî, *for* vahmânî, [illegible], vivekatâ, *intervention.*

vicumânahihâ, [illegible], vivekatayâ, vivekajnatayâ; *methodically.*

VID

vîdardan, *for* vadardan, 𐬬𐬀𐬙𐬌𐬙𐬀𐬌, sankram, *to pass.*

vîmand, 𐬬𐬌𐬨𐬀𐬌, sîmâ, sîman; *limit, shore.*

vîmanda-gaweshnî, 𐬬𐬌𐬨𐬀𐬌 𐬐𐬀𐬎𐬱𐬀𐬵𐬌, sîmâvatî vâc, *definite statement.*

vîmandihâ, *see* ham-vîmandihâ.

vîmandî-sakhunihâ, 𐬬𐬌𐬨𐬀𐬌 𐬐𐬀𐬵𐬀𐬴𐬀𐬌, sasîmavâkyatayâ, *through definite words.*

vîmand-sakhunihâ, 𐬬𐬌𐬨𐬀𐬌 𐬐𐬀𐬵𐬀𐬴𐬀𐬌, sasîmavâkyena, *definitely worded.*

vîmâr, 𐬬𐬌𐬨𐬀𐬙, rogin, mândyavat; *sick.*

vîmârgar, 𐬬𐬌𐬨𐬀𐬙𐬀𐬐, vyâdhikara, *producing disease.*

vîmârî, 𐬬𐬌𐬨𐬀𐬙𐬌, mândya, vyâdhi, roga; *sickness, disease.*

vîmârihend, 𐬬𐬌𐬨𐬀𐬙𐬌𐬵𐬀𐬴, mândyîyanti, *they are sick.*

vîmârstân, 𐬬𐬌𐬨𐬀𐬙𐬎𐬀𐬵, rogin, *abode of disease.*

vîn, 𐬬𐬌𐬵, drishti, *the sight. Used as pres. stem of* dîdan.

vînâ, 𐬬𐬌𐬵𐬀, nirîkshana, *seeing.*

vînâî, 𐬬𐬌𐬵𐬀𐬌, nirîkshana, vilokanatva, vilokana; *sight, view.*

vînâihâ, *see* pesh-vînâihâ.

vînâkhta, *for* nîvâkhta, 𐬬𐬌𐬵𐬀𐬐𐬵𐬀, guna, *influence.*

vînârashni, *for* nîvârashni, 𐬬𐬌𐬵𐬀𐬙𐬱𐬌, samâracana, sammârjjanâ, svâsâkrishti; *arrangement, preparation.*

vînârastan, *for* nîvârastan, 𐬬𐬌𐬵𐬀𐬙𐬎𐬀𐬵, viracana, *to arrange.*

vînârdan, *for* nîvârdan, 𐬬𐬌𐬵𐬀𐬙𐬙𐬀𐬌, vinirmmâ, sanghataya; *to arrange, prepare.*

vînârdârî, *for* nîvârdârî, 𐬬𐬌𐬵𐬀𐬙𐬙𐬀𐬌, prakâsakâritâ, *arrangement.*

vînashni, 𐬬𐬌𐬵𐬱𐬌, nirîkshana, drishti, drisyatva; *the sight, perception, visibility.*

vînashnî, 𐬬𐬌𐬵𐬱𐬌, drisya, *visible.*

VIS

vînâwadâ, 𐬬𐬌𐬵𐬀𐬎𐬀, drisyatara, drisya, parisphuta; *visible, the sight.*

vînî, 𐬬𐬌𐬵, [𐬬𐬌𐬵𐬱] nâsikâ; *nose, nostrils.*

vîninîdan, 𐬬𐬌𐬵𐬌𐬵𐬌𐬙, [𐬬𐬌𐬵𐬌𐬵𐬌𐬙] nidarsaya, *to show.*

vîr, 𐬬𐬌𐬙, caitanya, smriti; *intellect.*

vîrâishni, 𐬬𐬌𐬙𐬀𐬌𐬱𐬌, samâracana, âracanatâ; *arrangement, preparation.*

vîrâstaî, 𐬬𐬌𐬙𐬀𐬎𐬀𐬵𐬌, samâracana, samâracanatva; *arrangement.*

vîrâstan, 𐬬𐬌𐬙𐬀𐬎𐬀𐬵, samârac, sammârjjaya, vinirmmâ, nirmmâ, ârac, samâracana, âracana; *to prepare.*

vîrâstârî, 𐬬𐬌𐬙𐬀𐬎𐬀𐬵𐬀𐬙𐬌, sammârjjanatva, *restoration.*

vîrôdashnihâ, *see* sakht-vîrôdashnihâ.

vîrôd-dînî, *for* vîrôishnî, 𐬬𐬌𐬙𐬌𐬵𐬱𐬌, 𐬬𐬌𐬙𐬌𐬵𐬌, Gvirodadînîya, *believing. Plu.* -îâ[1].

vîrôshaa, *for* vîrôiâ, 𐬬𐬌𐬙𐬌𐬵𐬀, âmnâya; *believing, faith.*

vîsavad, 𐬬𐬌𐬯𐬀𐬙, vîsapati, *village-ruler.*

vîsp, 𐬬𐬌𐬯𐬯, sarvva, samagra, visva, sarvve'pi; *all, the whole.*

vîsp-âgâh, 𐬬𐬌𐬯𐬯 𐬀𐬐𐬀𐬵, sarvvajnânin, sarvvâvagati; *all-knowing, omniscient.*

vîsp-âgâhihâ, 𐬬𐬌𐬯𐬯 𐬀𐬐𐬀𐬵𐬌𐬵, sarvvajnânatayâ, *omnisciently.*

vîspâ, *for* vîsp âîn, 𐬬𐬌𐬯𐬯 𐬀𐬌𐬯, sarvva, samagra; *all kinds, all classes, every description.*

vîsp-dânâ, 𐬬𐬌𐬯𐬯 𐬛𐬀𐬵, sarvvajnânin, *all-wise.*

vîsp-*khva*dâê, 𐬬𐬌𐬯𐬯 𐬵𐬎𐬀𐬛, sarvvarâjan, *all-ruling.*

vîsp-tvã, 𐬬𐬌𐬯𐬯 𐬙𐬀, sarvvasakti; *almighty, omnipotent.*

vîsp-tvânî, 𐬬𐬌𐬯𐬯 𐬙𐬀𐬌, sarvvasakti, sarvvasaktitva, sarvvasakta; *omnipotence.*

[1] The Pl. vîrôyishnîkân is a translation of the Ar. مؤمنون, 'the believers, the faithful,' an appellation commonly assumed by the Muhammadans.

vîsp-vahe, 𐬬𐬀𐬯𐬌 𐬬𐬎𐬱𐬌, sarvvottama, visvottama; *all-good.*

vîsp-vîn, 𐬯𐬀 𐬬𐬎𐬱𐬌, visvadarsin, *all-seeing.*

vyâwãn, 𐬯𐬌𐬀𐬎𐬌: 1) sûnyam, *wilderness.* 2) vimugdha, vimohita; *astray, deluded.*

vyâwãngar, 𐬯𐬌𐬀𐬎𐬌𐬌𐬎, vimohanâkara, vimohayitri, vimohakarttri, vimohaka, vyâmohakarttri; *deluding, deluder.*

vyâwãngarî, 𐬯𐬌𐬀𐬎𐬌𐬌𐬎𐬌, vimohanatâ, vimohakâritâ; *a deluding, delusion.*

vyâwãnî: 1) 𐬯𐬌𐬀𐬎𐬌𐬌, vyâmohana, vimohana, vipratâranatâ, vimohanatva, vyâmûdhatva; *delusion.* 2) 𐬯𐬌𐬀𐬎𐬌, vimûdha, vimûdhatâ; *deluding.*

vyâwãnîdan, 𐬯𐬌𐬀𐬎𐬌𐬌𐬎𐬌𐬛𐬀𐬯, vyâmohaya, *to delude.*

vyâwãnîdâr, 𐬯𐬌𐬀𐬎𐬌𐬌𐬎𐬌𐬛𐬀𐬭, vimohaka, vimohayitri; *deluder.*

vyâwãninîdan, 𐬯𐬌𐬀𐬎𐬌𐬌𐬎𐬌𐬌𐬎𐬌𐬛𐬀𐬯, vimohaya, vipratâraya, vinâsaya; *to delude.*

vyâwãninîdâr, 𐬯𐬌𐬀𐬎𐬌𐬌𐬎𐬌𐬌𐬎𐬌𐬛𐬀𐬭, vimohayitri, *deluder.*

vyâwãninîdârihâ, *see* freftagã.

yak, 𐬌𐬀𐬴, eka, eka tâvat; *one, single.*

yak andar did [𐬌𐬀𐬴 𐬀𐬛𐬀𐬭 𐬛𐬌𐬀] anyonyântar, *among one another.*

yak awâ did [𐬌𐬀𐬴 𐬀𐬯𐬀 𐬛𐬌𐬀] anyonyam, *one as regards the other.*

yak ez did [𐬌𐬀𐬴 𐬋𐬟 𐬛𐬌𐬀] anyonyasmât, anyonyatas; *one from the other.*

yakî, 𐬌𐬀𐬴𐬌, ekatva, ekatâ; *unity.*

yak ô did [𐬌𐬀𐬴 𐬀𐬱 𐬛𐬌𐬀] anyonyam; *one another, one towards (to, for, or with) the other.*

yak pa did [𐬌𐬀𐬴 𐬐𐬀 𐬛𐬌𐬀] anyonyen[illegible] *with one another.*

yak yak, 𐬌𐬀𐬴 𐬌𐬀𐬴, ekaikasas, ekaika; *each one, each unit.*

yam [𐬌𐬀𐬨] asmâbhih, yasmâdasmâbhih, mat, meca, asmâkam, yadasmâbhih, yanme; *who (which, or that) by (for, or of) me; who (which, or that) me (or my).*

yamã [𐬌𐬀𐬯𐬨] asmâbhih; *who (which, or that) by (for, or of) us; who (which, or that) us (or our).*

yaozdâthragar, 𐬌𐬀𐬱𐬎𐬀𐬵𐬀𐬭𐬀𐬎𐬭, pavitratayâ âtmanah pâvanakarttri, *purifier.*

yash [𐬌𐬀𐬰] yadasya, asya, yat, yo'sya, yah, yasya, yad, (*om.*), yâh, kecit, ye, yam, yamasya, yânasya, yâ, yâni asya, yâh anena, yân, yadete, yâm, yena, yat iyam; *who (which, or that) by (for, or of) him (her, or it); who (which, or that) him (her, it, his, or its); of his (hers, or its); by (to, for, of, in, or with) whom (or which).*

yashã [𐬌𐬀𐬰𐬨] yeshâm, eteshâm, yatteshâm, teshâm, ye, yadyete, yadamunâ, amîbhih, te, (*om.*), yô'mîshâm, yat, yasteshâm; *who (which, or that) by (for, or of) them; who (which, or that) them (or their); theirs, whom, whose.*

yat [𐬌𐬀𐬵] yâ tvayâ, te; *who (which, or that) by (for, or of) thee; who (which, or that) thee (or thy); of thy.*

yatã [𐬌𐬀𐬵𐬨] yat yûyam, yat yushmâkam; *who (which, or that) by (for, or of) you; who (which, or that) you (or your); of yours.*

yazad, 𐬌𐬀𐬎𐬛, iajada (*Pz.*), svâmin, iajadîya; *the sacred being, an angel. Plu.* yazdã.

yazadî: 1) 𐬌𐬀𐬎𐬛𐬌, iajadatva; *divinity, divine existence.* 2) 𐬌𐬀𐬎𐬛, iajadîya; *divine, sacred.*

yazad-shnâsî, 𐬌𐬀𐬎𐬛-𐬱𐬯𐬀𐬁𐬎𐬌, iajadaparijnânatva, *an understanding of the sacred being.*

zâdaa, 𐬰𐬀𐬛𐬨, jâta; *born, offspring, prince.*

zadan, 𐬰𐬀𐬛𐬨 [𐬰𐬀𐬛𐬀𐬯𐬀𐬱𐬀𐬭𐬀𐬯𐬀𐬱𐬀𐬭𐬀𐬯𐬀𐬱𐬀𐬭

ZAD

zâdan, 𐬵𐬀𐬛𐬀𐬌 [𐬵𐬀𐬛𐬀𐬌𐬥𐬀𐬙] samutpad, *to be born.*

zadâr, 𐬵𐬀𐬛𐬀𐬉, hantṛi, vighâta, nihantṛitara; *destroyer, destructive.*

zadârî, 𐬵𐬀𐬛𐬀𐬉𐬌, vighâta, nihantṛitâ; *combativeness, destructiveness.*

zahâ, 𐬵𐬀𐬱, pinḍa, *emanation.*

zahaa, 𐬵𐬀𐬌, sambhûti, janani; *emanation, element.*

zahaamaṇd, 𐬵𐬀𐬌𐬨𐬀𐬙 𐬵𐬀𐬌, jananimat, *germinating.*

zahar, 𐬵𐬀𐬱𐬌, visha; *poison, venom. Plu.* zaharihâ.

zahar-gumekht, 𐬵𐬀𐬱𐬌 𐬜𐬭𐬐𐬀𐬵, vishâvalipta, *mingled with poison.*

zahar pôshashni, 𐬵𐬀𐬱𐬌 𐬐𐬀𐬱𐬀𐬱𐬌, pittam antram, *gall-bladder.*

zahar-vadâz, 𐬵𐬀𐬱𐬌 𐬎𐬀𐬛𐬀𐬵, vishavarshin, *dissolving venom.*

zâishni, 𐬵𐬀𐬌𐬱𐬌, janani, utpatti, jananam; *birth, bringing forth, origin.*

zamî, 𐬵𐬨𐬌, 𐬵𐬨𐬎 [𐬵𐬨𐬀𐬙] jagatî, pṛithvî, pṛithivî, bhû, bhûmi; *earth, land. Plu.* zamyâ.

zan, *pres. stem of* zadan.

zanashni, 𐬵𐬀𐬱𐬌 [𐬵𐬀𐬱𐬀𐬌𐬱𐬀𐬜] nirasana; *a beating, scourging.*

zaṇdavaḍ, 𐬵𐬀𐬛𐬎𐬛𐬌, jandapati, *tribe-ruler.*

zani, 𐬵𐬌 [𐬵𐬀𐬯𐬀] yoshit, kalatra, nârî; *woman, wife.*

Zarathusht, 𐬵𐬭𐬀𐬙𐬱𐬀𐬵, 𐬵𐬭𐬌𐬙𐬱𐬀𐬵, Jarathustra, Jarathustrîya; *Zarathushtra.*

zarathushtrôtem, 𐬵𐬭𐬀𐬙𐬱𐬭𐬌𐬙𐬱𐬀𐬵, Jarathustrotima, *supreme Zarathushtra.*

Zargar, 𐬵𐬭𐬛𐬭, Jaragara, *Zarîr.*

zarî, *for* zarḍaa, 𐬵𐬭𐬛, jarîga (*Pz.*); *pale, despondent.*

zarmânî, 𐬵𐬭𐬨𐬀𐬱, jarâ, *decay.*

ZYA

zaspâ, *for* zîfâ, 𐬵𐬌𐬯𐬱, kutsita, nikṛishṭa; *faulty.*

zaspâ-gaweshnî, 𐬵𐬌𐬯𐬱 𐬐𐬀𐬯𐬱, kutsitavâc, *faulty statement.*

zaspânî, *for* zîfânî, 𐬵𐬌𐬯𐬱, kutsitatva, kutsitatâ; *faultiness, error.*

zindaε, 𐬵𐬌𐬯𐬀, jîvat, jîvita; *living, alive.*

zindaî, 𐬵𐬌𐬯𐬀𐬌, jîvitam, jîvitatva; *life.*

zindânî, 𐬵𐬌𐬯𐬀𐬱, guptyâm, guptyâñ kshipta; *imprisoned.*

zîshtî, 𐬵𐬌𐬱𐬱𐬌, kashṭam, kashṭatâ; *brutal treatment, brutality.*

zîshtihâ, 𐬵𐬌𐬱𐬱𐬌𐬵𐬀𐬌, kashṭatayâ, *brutally.*

zîwashni, 𐬵𐬌𐬯𐬱𐬌, jîvitam, *a living.*

zîwastan, 𐬵𐬌𐬯𐬱𐬀𐬵, jîvitam, *to live.*

zîwihend, 𐬵𐬌𐬯𐬌𐬵𐬙 𐬵𐬌, jîvîyanti, *are lively.*

zôr, 𐬵𐬱, 𐬵𐬱𐬍, prâna, bala; *power.*

zôrdâê, 𐬵𐬱𐬛𐬀𐬌, dhânya, *grain.*

zôrî, *see* ham-zôrî.

zôshast, 𐬵𐬱𐬱𐬀𐬵, sahodara, *dearest.*

zrih, 𐬵𐬭𐬉, samudra, *sea.*

zûd, 𐬵𐬱, kshipram; *quick, rapidly.*

zufâê, 𐬵𐬱𐬌, dushṭâgama, *depth.*

Zuhûd, 𐬵𐬱𐬴, Juhûda, *Jew.*

Zuhûdaa, 𐬵𐬱𐬴𐬌, Juhûda, *Jewish.*

Zuhûdî, 𐬵𐬱𐬴𐬌, Juhûdatâ, *Judaism.*

zur, 𐬵𐬱, nikṛishṭa, *a lie.*

zurmaṇd, 𐬵𐬱𐬨𐬛, alîkamat; *lying, hypocritical.*

zur-mîdukhtihâ, 𐬵𐬱 𐬨𐬌𐬛𐬱𐬌𐬵𐬀𐬌, nikṛishṭamithyoktyâ, *with lying falsehood.*

Zurvân, 𐬵𐬱𐬯, kâla, *Time (personified).*

Zurvânî, 𐬵𐬱𐬯𐬛, kâla, *of Time.*

zyâ, 𐬵𐬌, hâni; *harm, injury.*

zyânaa, 𐬵𐬌𐬀𐬌, kalatra[1], *unfortunate?*

zyâgarî, 𐬵𐬌𐬀𐬌𐬭, hânikâritâ, *doing of harm.*

[1] Nêr. understood zani.

ERRATA.

Page 2, line 16, for 'written A.D. 1568' read 'four centuries old'

P. 2, last line, for 'about the fifteenth' read 'early in the fourteenth'

P. 4, l. 24; p. 5, l. 16; for स्कंधविकाशौ read स्कंधविकासौ

P. 5, l. 5, for [illegible] read [illegible]

P. 15, l. 8, for [illegible] read [illegible]

P. 26, l. 11, for [illegible] read [illegible]

P. 27, l. 13, for [illegible] read [illegible]

P. 27, l. 21, for नु read तु

P. 38, l. 18, for यदमूना read यदमुना

P. 42, l. 21, for चिचिक्रुः read चिचेक्रुः

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

00047025

Digitized with financial assistance from

H T Parekh
FOUNDATION

An Initiative by
HDFC
WITH YOU, RIGHT THROUGH

on 15 October, 2018